

ISSN_ 2564-7164

MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ BİLİM VE DAYANIŞMA VAKFI
THE TURKISH FOUNDATION FOR SCIENCE AND COLLABORATION OF ACCOUNTING ACADEMICIAN

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF
ACCOUNTING SCIENCE

Cilt / Volume: 20 Sayı / Issue: 1 Mart / March 2018

ISSN_2564-7164

MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ BİLİM VE DAYANIŞMA VAKFI
THE TURKISH FOUNDATION FOR SCIENCE AND COLLABORATION OF ACCOUNTING ACADEMICIAN

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF
ACCOUNTING SCIENCE

Cilt / Volume: 20 Sayı / Issue: 1 Mart / March 2018

**MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ BİLİM
VE DAYANIŞMA VAKFI / THE TURKISH
FOUNDATION FOR SCIENCE AND
COLLABORATION
OF ACCOUNTING ACADEMICIAN**

Genel Yayın Yönetmeni / Senior Editor

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN (Başkent Üniversitesi)

Baş Editör / Chief Editor

Prof. Dr. Beyhan MARŞAP (Gazi Üniversitesi)

Editör / Editor

Doç. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Can ÖZTÜRK (Çankaya Üniversitesi)

Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU (Gazi Üniversitesi)

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Doç. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ (Yalova Üniversitesi)

Doç. Dr. Arzu ÖZSÖZGÜN ÇALIŞKAN (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Durmuş ACAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuran CÖMERT (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ülkü ERGUN (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Assoc. Prof. Dr. Graham GAL (University of Massachusetts)

Prof. Dr. Yoshiaki JINNAI (Tokyo Keizai University, Japan)

Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU (Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Ganite KURT (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Juan LANERO (Leon University, Spain)

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ (Mustafa Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN (Gazi Üniversitesi)

Assoc. Prof. Dr. Rezarta SHKURTI (Tirana University, Albania)

Prof. Dr. Hülya TALU (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Adriana TIRON-TUDOR (Babeş-Bolyai University, Romania)

Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes Üniversitesi)

Yayın Sekreteri / Editorial Staff

Arş. Gör. Sefa TOPUZ (Gazi Üniversitesi)

*Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfına Aittir.
All the copy rights of this journal is under the sole responsibility of the
AACF*

Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.

*Bu fikirler MÖDAV'ın görüşlerini yansıtmaz.
The opinions put forwarded in this journal are belong to their writers
These opinions do not reflect the views of the AACF*

MODAV/ AACF

**Merkez/ Center Kumrular Caddesi No: 26 06440 Kızılay Ankara
Tel: (0312) 232 33 77 Fax: (0312) 231 71 17**

Makale gönderimi:

Mail to:

Doç .Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT

<http://dergipark.gov.tr/mbdd>

*Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanan bu dergi hakemli bir dergi olup,
yılıda dört defa yayınlanmaktadır. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Cilt:
10 Sayı: 1 Mart 2008 tarihinden itibaren **Ebscohost Academic Search Complete** 'de,
Haziran 2014 yılından itibaren **TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri
Bilimler Veri Tabanı** 'nda indekslenmektedir. Aynı zamanda 2017 yılından itibaren
de **DergiPark** 'ta yer alan dergimiz, 2018 yılı Mart ayı itibariyle de **SOBIAD**
(**Atıf Dizini**) tarafından indekslenmeye başlanmıştır.*

*This journal is prepared in Turkish and English languages, published
four times a year. Journal of The World of Accounting Science have been indexed
by **Ebscohost Academic Search Complete** since March 2008, Vol:10 No:1 and
TUBITAK ULAKBIM Social and Humanities Science Database since June 2014.
At the same time, our journal, which has been in **Dergipark** since 2017, has started
to be indexed by **SOBIAD** as of March 2018.*

MART 2018 SAYISI BİLİM HAKEM LİSTESİ

- Prof. Dr. AKTAŞ, Rafet
Prof. Dr. ALAGÖZ, Ali
Prof. Dr. AYANOĞLU, Yıldız
Prof. Dr. CAN, Ahmet Vecdi
Prof. Dr. ERTAŞ, Fatih Coşkun
Prof. Dr. KESKİN BENLİ, Yasemin
Prof. Dr. KÜÇÜKKOCAOĞLU, Güray
Prof. Dr. ÖZBİRECİKLİ, Mehmet
Prof. Dr. ÖZERHAN, Yıldız
Prof. Dr. SELİMOĞLU, Seval
Prof. Dr. UZAY, Şaban
Prof. Dr. YANIK, Serap Sebahat
Doç. Dr. ALKAN, Gönül
Doç. Dr. ELİTAŞ, Bilge Leyli
Doç. Dr. KARĞIN, Sibel
Doç. Dr. KIYMETLİ ŞEN, İlker
Doç. Dr. ÖNER KAYA, Emine
Doç. Dr. TANRIÖVEN, Cihan

İÇİNDEKİLER

IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDINA GÖRE FİNANSAL VARLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE SINIFLANDIRMADA KULLANILAN TESTLER / KRİTERLER	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Maşuk FİDAN.....	1
ENTEĞRE RAPORLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER: ENTEĞRE RAPOR HAZIRLAYAN İŞLETMELER VE BİST KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN İŞLETMELER AÇISINDAN BİR İNCELEME	
Yrd. Doç. Dr. Bureu İŞGÜDEN KILIÇ.....	28
BAĞIMSIZ DENETİMDE YENİ BİR YAKLAŞIM: KİLİT DENETİM KONULARI	
Aziz DOĞAN.....	65
BT DENETİMİ - BİR ÖRGÜTTEKİ BİLGİ TEKNOLOJİLERİ DENETİMİNE GİRİŞ	
Elda HOXHAJ.....	90
TÜRKİYE'DE MUHASEBE VE DENETİM MESLEKLERİNDE ETİK EĞİTİM VE MESLEKİ EĞİTİM SÜRECİ: TARİHSEL BİR BAKIŞ AÇISI	
Prof. Dr. Mehmet OZBIRECİKLI Doç. Dr. İlker KIYMETLI SEN.....	116
KAMU SEKTÖRÜ DENETİMİNDE YENİ BİR BAKIŞ: ETİK DENETİMİ	
Yaşar UZUN.....	144
PSİKOLOJİK UZAKLIK VE ALGILANAN YATIRIM YETERLİLİĞİNİN YATIRIM YAPMA İSTEĞİNE ETKİSİ: TÜRKİYE'DE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA	
Doç.Dr. Emre CENGİZ.....	162
OYUNLAŞTIRMANIN MUHASEBE EĞİTİMİNDE KULLANIMI, PİLOT PROJE: "HESAP GÜNÜ"	
Yrd. Doç. Dr. Burak ÖZDOĞAN Arş. Gör. Tuna Can GÜLEÇ Doç. Dr. Rabia AKTAŞ.....	179
DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE KÜRESEL MUHASEBE MESLEĞİNİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİNE BAKIŞ	
Masum TÜRKER.....	202
TÜRKİYE'DE 2014-2016 YILLARI ARASINDA AKADEMİK DERGİLERDE MUHASEBE ALANINDA YAYINLANAN MAKALELERİN BIBLİYOMETRİK ANALİZİ	
Yrd. Doç. Dr. Meral GÜNDÜZ.....	236

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF ACCOUNTING SCIENCE

CONTENTS

CLASSIFICATION AND THE TESTS/ MODELS USED TO CLASSIFY FINANCIAL ASSETS UNDER IFRS 9 FINANCIAL INSTRUMENTS STANDARD	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Maşuk FİDAN.....	1
INTEGRATED REPORTING AND DEVELOPMENTS IN TURKEY: AN INVESTIGATION IN TERMS OF COMPANIES PREPARING INTEGRATED REPORTS AND COMPANIES IN BIST CORPORATE SUSTAINABILITY INDEX	
Yrd. Doç. Dr. Burcu İŞGÜDEN KILIÇ.....	28
A NEW APPROACH IN AUDITING: KEY AUDIT MATTERS	
Aziz DOĞAN	65
IT AUDIT – INTRODUCTION OF THE IT AUDIT IN AN ORGANIZATION	
Elda HOXHAJ.....	90
ETHICS EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING PROCESS OF ACCOUNTING AND AUDITING PROFESSIONS IN TURKEY: A HISTORICAL PERSPECTIVE	
Prof. Dr. Mehmet OZBIRECİKLI	
Doç. Dr. İlker KIYMETLİ SEN.....	116
A NEW PERSPECTIVE IN PUBLIC SECTOR AUDITING: ETHICS AUDIT	
Yaşar UZUN	144
THE EFFECT OF PSYCHOLOGICAL DISTANCE AND PERCEIVED INVESTING COMPETENCE ON WILLINGNESS TO INVEST? AN EXPERIMENTAL STUDY IN TURKEY	
Doç.Dr. Emre CENGİZ	162
THE USAGE OF GAMIFICATION IN ACCOUNTING EDUCATION, PILOT PROJECT: “HESAP GÜNÜ”	
Yrd. Doç. Dr. Burak ÖZDOĞAN	
Arş. Gör. Tuna Can GÜLEÇ	
Doç. Dr. Rabia AKTAŞ	179
AN OUTLOOK ON RESHAPING THE GLOBAL ACCOUNTING PROFESSION IN THE PROCESS OF DIGITALIZATION	
Masum TÜRKER	202
BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE ARTICLES PUBLISHED IN ACCOUNTING IN ACADEMIC JOURNALS BETWEEN 2014-2016 IN TURKEY	
Yrd. Doç. Dr. Meral GÜNDÜZ.....	236

IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDINA GÖRE FİNANSAL VARLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE SINIFLANDIRMADA KULLANILAN TESTLER / KRİTERLER*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Maşuk FİDAN**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 1-27

ÖZ

1

IFRS 9 Finansal Araçlar standardının tamamlanmış versiyonu Temmuz 2014 ayında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (The International Accounting Standards Board - IASB) tarafından kabul edilip yayımlanmıştır. Standart, işletmenin kullandığı iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özelliklerini dikkate alarak; finansal varlıkları itfa edilmiş maliyeti üzerinden, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak veya gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırmaktadır. Çalışmamızda, standardın getirdiği kriterlerin/testlerin sınıflandırmada nasıl kullanılacağı ve sınıflandırmanın finansal tablolar üzerindeki etkileri uygulama örnekleri üzerinden açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Araçlar, Finansal Varlık Sınıflandırması.

JEL Sınıflandırması: M40, M41.

CLASSIFICATION AND THE TESTS/ MODELS USED TO CLASSIFY FINANCIAL ASSETS UNDER IFRS 9 FINANCIAL INSTRUMENTS STANDARD

ABSTRACT

The completed version of *IFRS 9 Financial Instruments* was issued by the International Accounting Standards Board (IASB) in July 2014. Based on the entity's business model for managing the financial assets and the contractual cash flow characteristics of the financial assets, financial assets are classified at amortized cost, fair value through other comprehensive income or fair value through profit or loss. In this paper, it explains how to use the criteria to classify the financial assets and the impact of this classification on financial tables through illustrative examples.

Keywords: Financial Instruments, Classification of Financial Assets.

JEL Classification: M40, M41

* Makale gönderim tarihi: 10.07.2017; kabul tarihi: 27.01.2018.

** Nişantaşı Üniversitesi, orcid.org/0000-0002-4341-943X, mehmet.fidan@navala.com.tr,

1. GİRİŞ

IFRS 9 Finansal Araçlar standardının tamamlanmış versiyonu Temmuz 2014 ayında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (The International Accounting Standards Board - IASB) tarafından yayımlanmıştır (IFRS Foundation, 2016, A329). IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardının Türkiye’de uygulanacak versiyonu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK) tarafından kabul edilmiş ve TFRS 9 Finansal Araçlar (2017 Sürüm) adıyla, 01.01.2018 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere 19.01.2017 tarih ve 29953 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Türkiye’de bağımsız denetime tabi olup, tam set TFRS/IFRS uygulamayan işletmeler için, 29 Temmuz 2017 tarih ve 30138 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede, Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) adı ile bir standart yayımlanmıştır. BOBİ FRS’nin finansal varlık sınıflandırılması, IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardının finansal varlık sınıflandırılmasından farklılıklar arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, IFRS 9 Finansal Araçlar standardına göre finansal varlıkların sınıflandırılması ve bu sınıflandırmanın finansal tablolar üzerindeki etkisini incelemek olduğundan BOBİ FRS’nin finansal varlıkların sınıflandırılması konusu ayrıca incelenmemekle birlikte ilgili bölümde kısaca değinilmiştir.

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardı, finansal varlıklarının sınıflandırmasında, IAS 39 Finansal Araçlar: Muhasebe ve Ölçme standardı ve IFRS 9 Finansal Araçlar (2009 ve 2010 Sürümleri) standartlarından farklı bir sınıflandırmaya gitmiştir. IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardında yapılan bu yeni sınıflandırmada, finansal varlıkların yönetimi için işletmenin kullandığı iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri dikkate alınarak; finansal varlıklar,

- a. İtfa edilmiş maliyeti üzerinden,
- b. Gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak,
- c. Gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak

sınıflandırılmakta ve ölçülmektedir (IFRS 9: 4.1.1 – 4.1.5). Bu çalışmada, önce finansal varlıkların yönetimi için işletmenin kullandığı iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri konusu açıklanacak, daha sonra her bir sınıflandırma için bu kriterlerin nasıl uygulanacağı örnekler üzerinde açıklanacaktır.

2. FİNANSAL VARLIKLAR

Finansal varlıklar; nakit, nakit akışı veya başka bir finansal varlığın edinimini sağlayan sözleşmeye dayalı bir hak veya başka bir işletmenin finansal varlıkları ile değiştirme hakkını sağlayan sözleşmeye dayalı bir hak veya başka bir işletmenin öz kaynağa dayalı finansal aracı şeklinde tanımlanabilir (Ramirez 2015, 2).

Tanımdan da anlaşılacağı gibi; nakit, ticari alacaklar, verilen krediler, borçlanma araçları ve özkaynağa dayalı araçlar finansal varlık olabilmektedir. Türev ürünlerin bir kısmının başlangıç değeri sıfır olsa ve başlangıçta finansal tablolara aktarılmasına gerek olmasa dahi (Ramirez, 2015, 136), daha sonraki dönemlerde finansal varlık değerinde meydana gelen değişimler, finansal varlık tanımına uymak kaydı ile finansal varlık olarak finansal tablolarda sunulması gerekir (Ramirez 2015, 136).

Finansal araçlar ile ilgili düzenlemeler, IFRS 7 Finansal Araçlar- Açıklamalar, IFRS 9 Finansal Araçlar, IAS 32 Finansal Araçlar - Sunum ve IAS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme standartlarında yapılmıştır. IFRS 9 Finansal Araçlar(2014) standardında, finansal varlıklara ilişkin herhangi bir tanım mevcut değildir. IAS 32 Finansal Araçlar: Sunum standardı ise bir tanım yapmak yerine finansal varlıkları sayarak belirtmiştir. Buna göre, aşağıda sayılanlar finansal varlık olarak kabul edilmektedir (IAS 32, 11; Özerhan ve Yanık 2010, 165).

- a. Nakit.
- b. Başka bir işletmenin özkaynağına dayalı finansal araçlar: Adi ve imtiyazlı hisse senetleri gibi.
- c. Başka bir işletmeden nakit ya da başka bir finansal varlık alma hakkı veya potansiyel bir hakkı veren sözleşmeler: Ticari alacaklar, banka mevduatları, bankalar açısından krediler, tahviller gibi finansal araçlar.
- d. İşletmenin özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenecek ya da ödenebilecek olan ve işletmenin değişken sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını almak zorunda olduğu ya da olabileceği bir türev olmayan sözleşme veya işletmenin belirli sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını, belirli bir nakdini ya da başka bir finansal varlığını takas etmesi dışındaki şekillerde ödenecek ya da ödenebilecek bir türev sözleşme: Forward, swap, opsiyon gibi finansal türevler.

Yukarıda belirtilen finansal araçların finansal varlık olarak kabul edilebilmesi için, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçevenin varlık tanımındaki unsurları da taşıması gerekir (Kavramsal Çerçeve: 4.4/a).

3. IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDINA GÖRE FİNANSAL VARLIKLARIN SINIFLANDIRILMASINDA KULLANILAN MODELLER

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardında, finansal varlıkların sınıflandırılması aşağıda yer alan kriterler esas alınarak belirlenmektedir (IFRS 9: 4.1.1):

- a. Finansal varlıkların yönetimi için işletmenin esas aldığı iş modeli
- b. Finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardı ile getirilen ve yukarıda belirtilen kriterler, IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardının yerini aldığı/alacağı IAS 39 Finansal Araçlar: Muhasebe ve Ölçme standardının finansal varlıkların sınıflandırmasındaki karmaşık yapıyı ve zorlukları ortadan kaldırmıştır (IFRS 9: BC4.2).

Yukarıda belirtilen kriterlerin aynı anda mı, yoksa sırayla mı uygulanacağı konusu, IASB tarafından tartışılmış ve işletmenin iş modelinin öncelikle dikkate alınacağı, finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özelliklerinin ise daha sonra dikkate alınacağı kabul edilmiştir (IFRS 9: BC4.14). Ancak, hangi kriterin öncelikle uygulandığının sınıflandırma üzerinde etkisi bulunmamaktadır (KPMG 2014, 12). Sınıflandırma için önemli olan husus, her iki kriterin de aynı anda bulunmasıdır.

3.1. İşletmenin İş Modeli

İşletme, edindiği finansal varlıklarından bir nakit girişi beklemektedir. İşletmenin iş modeli, beklediği nakit girişinin sağlanması amacıyla finansal varlıkların nasıl yönetildiği ile ilgilidir (IFRS 9: B41.2A). Finansal varlıkların sınıflandırılmasında, işletmenin finansal varlıklarından elde etmeyi beklediği nakit girişinin vadesindeki tahsilattan mı, finansal varlıkların satışından mı yoksa her ikisinden mi kaynaklanacağını belirleyen husus, işletmenin iş modelidir (IFRS 9: B41.2A). İşletmenin kullanabileceği söz konusu iş modelleri aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

3.1.1. Finansal Varlığın Sözleşmeye Bağlı Nakit Akışlarını Tahsil Etmek Amacıyla Elde Tutulması (The hold-to-collect business model)

İşletme, edindiği finansal varlığı, vadesine kadar elde tutarak, sözleşmeye bağlı nakdi (anapara ve faizler) tahsil ederek nakit girişi sağlamayı bir iş modeli olarak benimsemiş olabilir. İşletmenin iş modeli, yönetimin bireysel bir finansal varlığa değil ve fakat finansal varlık grubunun bütününe ilişkin modeli esas alınarak belirlenmektedir (IFRS 9: B4.1.1). Başka bir ifade ile işletmenin iş modeli belirli bir amaca ulaşılması için finansal varlık gruplarının birlikte nasıl yönetildiğini gösteren bir düzeyde belirlenir (Özerhan ve Aslan 2016, 577). İşletmenin iş modeli gözlemlenebilen bir olgu olup, özellikle finansal varlıkların performanslarının kilit yöneticilere nasıl raporlandığı ile belirlenebilir (IFRS 9: B4.1.B; IFRS 9: BC4.20).

Finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek amacıyla elde tutulmasını amaçlayan iş modeli, işletmenin elde ettiği varlıkları mutlak anlamda vadeye kadar elde tutulmasını gerektirmemektedir. Aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı, finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek amacıyla elde tutulan finansal varlıkların tamamen veya kısmen satılması/elden çıkarılması halinde dahi işletmenin iş modeli değişmeyecektir (BDO International, 2016, s. 10-11; IFRS 9: B4.1.3, IFRS 9: B4.1.3A, IFRS 9: B4.1.3B; IFRS 9: BC4.141):

- Vadesine kısa süre kalan finansal varlıkların elden çıkarılması.
- Tahmin edilmeyen bir likidite ihtiyacını karşılamak için finansal varlıkların satışı.
- Vergi kanunlarındaki değişikliklerden kaynaklanan nedenlerden dolayı, finansal varlıkların nakde tahvil edilmesi.
- Şirket birleşmeleri veya önemli yeniden yapılandırmalar sonucunda finansal varlıkların bilanço dışına çıkarılması.
- Finansal varlığın tahsilat endişesi nedeniyle finansal varlık azaltımı,
- Kredi yoğunlaşma riskini yönetmek amacıyla yapılan finansal varlıkların bir kısmının yeni varlıklar ile değiştirilmesi veya nakde çevrilmesi.

Örnek 1:

XYZ Dahili ve Harici Ticaret A.Ş. ve ZYX Dahili ve Harici Ticaret A.Ş.'ler mallarını üçer aylık vadeli çek karşılığı satmaktadırlar. XYZ Dahili ve Harici Ticaret A.Ş. alınan çekleri bekletmeksizin X Faktoring Hizmetleri A.Ş.'ye göndererek nakde tahvil etmekte, ZYX Dahili ve Harici Ticaret A.Ş. ise çekleri vadesinde tahsil etmektedir.

XYZ Dahili ve Harici Ticaret A.Ş.'nin iş modeli; finansal varlığı sözleşmeye dayalı nakit akışlarını tahsil etme amacıyla edinmediğinden dolayı, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli olarak kabul etmek mümkün değildir. ZYX Dahili ve Harici Ticaret A.Ş. ise; edindiği finansal varlıkları ömrü boyunca oluşacak sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsili amacıyla elde tuttuğu için, finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek amacıyla elde tutulan iş modeli olarak kabul edilmesi gerekir. Ayrıca; ZYX Dahili ve Harici Ticaret A.Ş.'nin finansal varlığın vadesine çok kısa bir süre kala, bu finansal varlıkları iskonto ettirmesi veya satması halinde dahi finansal varlığın iş modeli niteliğini değiştirmeyecektir.

3.1.2. Finansal Varlıkların Sözleşmeye Bağlı Nakit Akışlarının Tahsil Edilmesini ve Satılmasını Amaçlayan İş Modeli (The hold-to-collect and sell business model)

İşletme finansal varlıklarını, hem sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini hem de finansal varlıkların satılmasını amaçlayan bir iş modeli kapsamında portföyünde tutabilir (IFRS 9: B4.4A). Bu tür bir iş modelinin amacı, kısa süreli likidite ihtiyaçlarını yönetmek, finansal varlıklardan paranın zaman değerinden yararlanarak bir faiz getirisi elde etmek veya aktif pasif vade uyumunu sağlamak olabilir (IFRS 9: B4.4A). Bu model, IFRS 9 Finansal Araçlar standardının daha önceki sürümlerinde (2009 ve 2010 Sürümleri) olmayan ve IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) sürümünde olan bir iş modelidir.

Örnek 2: (BDO International 2016, 19'dan uyarlanmıştır)

NVL Holding Ticaret A.Ş.; iştiraklerden birini 100.000.000,00 TL'ye satmıştır. Gelecekte karlı yatırım alanı buluncaya kadar elde edilen nakitten faiz geliri elde etmek ve istenildiğinde nakde tahvili kolay olan bir finansal araçta değerlendirmek istemektedir. Bu amaçla 5 yıl vadeli T.C. Hazinesi'nin ihraç etmiş olduğu tahvili satın almıştır. İşletmenin karlı bir yatırım için, portföyündeki finansal varlığı nakde tahvil etmemesi halinde ise vadeye kadar beklenecek ve nakit girişleri bu iş modeli ile tahsil edecektir.

Örnekteki finansal varlık, vadesinden önce satılma ihtimali olduğundan ve sadece sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsili amacıyla elde tutulmadığı için, finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek amacıyla elde tutulması iş modeli kriterini karşılamayacak ve dolayısıyla finansal varlıkların sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini ve satılmasını amaçlayan iş modeli kapsamında değerlendirilecektir.

3.1.3. Diğer İş Modelleri

Finansal varlıkların, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli ya da sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini ve finansal varlıkların satılmasını amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulmaması durumunda, finansal varlıklar gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülür (IFRS 9: B4.1.5). Finansal varlıklar ticari alım satıma konu olmak için elde tutuluyor ise gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülür (Ernst&Young Global 2015, 9).

4. FİNANSAL VARLIKLARIN SÖZLEŞMEYE BAĞLI NAKİT AKIŞLARININ ÖZELLİKLERİ

Bir finansal varlığın, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli ya da sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini ve finansal varlıkların satılmasını amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması durumunda; finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özelliklerinin de dikkate alması gerekir. Bunu değerlendirmek için; finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemelerini içerip içermediğinin test edilmesi zorunludur (IFRS 9: B4.1.7). Bu teste sadece anapara ve anaparaya ilişkin faiz ödemeleri testi (solely payments of principal and interest test) adı verilmektedir.

Sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemelerini içeren sözleşmeye bağlı nakit akışları temel bir borç verme anlaşmasıyla tutarlılık göstermektedir. Anapara; finansal varlığın ilk defa finansal tablolara alınması sırasındaki gerçeğe uygun değeridir. Bu değer, anapara geri ödemeli finansal varlıkların vadeleri boyunca değişebilir (IFRS 9: B4.1.7B). Standarttaki bu değerlendirme, işletmenin yatırım yaptığı tutarın (yatırım bakiyesini) dikkate alındığını göstermektedir (Ernst&Young Global 2015, 8). Yatırım bakiyesinin nasıl dikkate alındığı Örnek 3 üzerinde gösterilmiştir.

Örnek 3: (Ernst&Young Global 2015, s. 8'den uyarlanmıştır).

Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi, 02.01.2017 tarihinde 100.000.000,00 TL nominal değerli hazine bonosunu 99.000.000,00 TL bedelle iskontolu olarak ihraç etmiştir. İhraçtan sonra piyasa faiz oranları yükselmiştir. 06.01.2017 tarihinde NVL Yatırım A.Ş. belirtilen hazine bonosunu 98.000.000,00 TL'ye satın almıştır. NVL Yatırım A.Ş açısından bakıldığında anapara (yatırım) tutarı 98.000.000,00 TL'dir. Bu durum, IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardının finansal

varlığın nominal değerini veya ihraç bedelini değil, yatırım yapılan tutarı (98.000.000,00 TL) dikkate aldığını göstermektedir.

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardında faizin tanımı yapılmamış olmakla birlikte, temel bir borç verme anlaşmasında faizin aşağıdaki unsurları taşıyabileceği belirtilmiştir (IFRS 9: B4.1.7A):

- Paranın zaman değeri
- Kredi riski
- Finansal varlığın elde tutulma/işletme maliyeti
- Likidite
- Kar marjı

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardında, olağanüstü ekonomik koşullarda faizin negatif de olabileceğini kabul etmektedir (IFRS 9: B4.1.7A). Faizin, paranın zaman değeri ve kredi riski unsurlarını mutlaka taşıması gerekmektedir. IFRS 9 Finansal Araçlar standardı, bu iki unsuru aynı anda taşımayan ödemeleri faiz olarak kabul etmemekte ve sadece anapara ve anaparaya ilişkin faiz ödemelerinin testi geçemeyeceğini kabul etmektedir.

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardı, faiz oranının kaldırılmasız bir enflasyon endeksine bağlanmış olması, faiz oranını reel faiz oranına dönüştürdüğü ve alınan faizin (tutarın) paranın zaman değerinin karşılığı olduğunu kabul etmektedir. Bundan dolayı, ödenen tutarın sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçtiğini varsaymaktadır. Ancak, faiz ödemeleri borç verenin performansı ya da özkaynak endeksi gibi başka bir değişkene endekslenmiş olması halinde; paranın zaman değeri unsurunu karşılamamakta ve bu durumda ödeme sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçmemektedir.

Finansal aracın ömrü boyunca ödenen faiz, kar marjının yanı sıra, paranın zaman değeri, finansal araçla ilgili kredi riski ile diğer temel borç verme risklerinin ve maliyetlerinin bedelini yansıttığı ve sözleşmeye bağlı nakit akışları sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemelerini ihtiva ettiği sürece; finansal aracın vadesi boyunca dönemsel olarak LIBOR faiz oranının yeniden belirlenmesi tek başına finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçmesine engel olmaz (IFRS 9: B4.1.13). Ancak; ihraççının her üç ayda bir, yeniden aylık faiz oranı ödemeyi seçebilmesi durumunda, faiz oranı, finansal varlığın vadesiyle uygun olmayan bir sıklıkla yeniden belirlenmekte ve bu durum paranın zaman değeri unsurunu değiştirmektedir. Bu

durumda; finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçmesine engel teşkil etmektedir. (IFRS 9: B4.1.13).

Örnek 4:

A bankası, NVL Yatırım A.Ş.’ye 5 yıl vadeli, ilk bir yılı anapara geri ödemesiz ve kalan 4 yıl boyunca eşit anapara geri ödemeli bir kredi kullandırmıştır. A Bankasının finansal varlığı olan bu kredi, sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemelerini içerdiğinden, kredinin vadesi boyunca her üç ayda bir, üç aylık LIBOR faiz oranının uygulanması, sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçmesini sağlamaktadır (IFRS 9: BC4.178). Ancak, her üç ayda bir, aylık veya haftalık LIBOR faiz oranının belirlenmesi halinde, faiz oranı, finansal varlığın vadesiyle uygun olmayan bir sıklıkla yeniden belirlendiğinden, sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçmesi mümkün değildir.

Bazı ihraççı işletmeler, birden fazla finansal aracı bir havuz oluşturarak ve havuzu kredi risklerine göre dilimlere ayırarak, havuzdan yapılacak ödemeleri önceliklendirebilirler. Bu tür durumlarda, herhangi bir dilimde yer alan finansal varlık hamillerinin anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri üzerinde haklarının bulunması için, ihraççının sağladığı nakit akışlarının daha yüksek bir risk diliminde yer alan hamillerinin taleplerini karşılamaya yetecek düzeyde olması ve finansal varlıklara dayanak oluşturan finansal araç havuzunun, sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri içeren sözleşmeye bağlı nakit akışlarına sahip bir veya birden fazla finansal aracı içermesi halinde, finansal araç havuzuna dayanarak çıkarılan finansal araç sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçebilir (IFRS 9: B4.1.20-26).

Sonuç olarak, sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçmek için, nakit akışlarının temel borç verme sözleşmesinde bulunması gereken anapara geri ödemeleri ve önceden belirlenebilen faiz unsurunu taşıması gerekir. Sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçen finansal varlıklar, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıklar veya gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar olarak sınıflandırmak için taşımaları gereken “ finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının, belli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması” (IFRS 9: 4.1.2/b; IFRS 9: 4.1.2A/b) kriterini karşıladığı kabul edilmektedir.

5. IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDINA GÖRE FİNANSAL VARLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI

Finansal varlıkların nasıl sınıflandırılacağı ve ölçüleceği konusunda değişik görüşler bulunmaktadır (Kieso, Weygandt ve Warfield 2011, 883). Bu görüşlerden bir tanesi, tüm finansal varlıkların sadece gerçeğe uygun değer ile ölçülmesi gerektiği şeklindedir. Bu görüş sahipleri, gerçeğe uygun değer ile ölçülen finansal varlıklardan elde edilecek nakit akışlarına ilişkin bilginin içinde bulunan ekonomik koşulların etkisini yansıtabileceği ve bu finansal bilginin, finansal rapor kullanıcılarının ekonomik kararlar almalarına yardımcı olacağını ileri sürmektedirler (IFRS 9: BC4.3). Diğer bir görüş ise, finansal varlıkların çoğunluğunun alım satım amacıyla portföyde tutulmasından ziyade; vadesine kadar elde tutulmak ve bunlardan nakit akışı elde etmek için edinildiği ve dolayısıyla gelecekte elde edilecek nakit akışlarına ilişkin bilginin maliyet esaslı ölçüm ile daha gerçekçi bir biçimde finansal tablolarda sunulabileceği iddia etmektedir (Kieso, Weygandt ve Warfield 2011, 883) .

IASB, bütün finansal varlıkların gerçeğe uygun değer ile değerlemenin, finansal tabloların geliştirilmesi ve sunulması için en uygun yaklaşım olmayacağına karar vermiştir (IFRS 9: BC4.6). IASB, işletmelerin gerçeğe uygun değer ve itfa edilmiş maliyet ana ölçüm kategorilerini uygulamasını ve standartların da bu şekilde hazırlanmasını kabul etmiştir (IFRS 9: BC4.6).

Yukarıdaki görüşe dayanarak yayımlanan, IFRS 9 Finansal araçlar (2014) standardı, finansal varlıkları, finansal varlıkların yönetimi için işletmenin kullandığı iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri dikkate alınarak sınıflandırmaktadır. Belirtilen kriterler esas alınarak finansal varlıklar aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (Ramirez 2015, 2; KPMG 2014, 10; IFRS 9: 4.1.1).

- a. İtfa edilmiş maliyet bedeli üzerinde ölçülen finansal varlıklar
- b. Gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar
- c. Gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar

Türkiye’de bağımsız denetime tabi olup, tam set TFRS/IFRS uygulamayan işletmeler için, 29 Temmuz 2017 tarih ve 30138 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede, Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) adı ile bir standart yayımlanmıştır. BOBİ FRS’de finansal varlıklar; ticari ve diğer alacaklar, borçlanma araçları, özkaynak

araçlarındaki yatırımlar ve diğer finansal varlıklar şeklide sınıflandırılmakta ve tüm ölçüm farkları kar zarar tablosu ile ilişkilendirilmektedir (BOBİ FRS: 9.7, 9.11, 9.14, 9.20, 9.22). BOBİ FRS’de, IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardının gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlık sınıflandırması ve buna ilişkin değer değişiminin diğer kapsamlı gelirle ilişkilendirmesi durumu bulunmamaktadır (Ataman ve Cavlak 2017, 160).

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardının sınıflandırmasına ilişkin detaylı bilgiler aşağıda bulunmaktadır.

5.1. İtfa Edilmiş Maliyet Bedeli Üzerinden Ölçülen Finansal Varlıklar

İtfa edilmiş maliyet bedeli, finansal varlığın ilk defa finansal tablolara alındığı tutardan, anapara geri ödemeleri düşüldükten sonra, bu tutara ilk defa finansal tablolara alındığındaki tutar ile vadesindeki tutar arasındaki fark üzerinden etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan toplam itfa tutarı eklenerek veya düşülerek bulunan tutardır (IFRS 9: Appendix A Defined Terms).

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardına göre, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinde ölçülen finansal varlıklar, aşağıda a ve b şıklarında belirtilen her iki kriteri de aynı anda taşıyan finansal varlıklardan (borçlanma araçlarından) oluşmaktadır (IFRS 9: 4.1.2):

- a. Finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması,
- b. Finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının belli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması.

Yukarda belirtilen her iki kriteri aynı anda taşımayan finansal varlıklar, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıklar olarak sınıflandırılmaz. Finansal varlığın, kredi değer düşüklüğüne maruz kalmasından dolayı iskontolu olarak edinilmesi, onun itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülmesine engel değildir (IFRS 9: BC4.37-40).

Bir finansal varlığın itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen olarak sınıflandırılması aşağıdaki sonuçları doğurur:

- Finansal varlıkların dönemsel getirileri etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanır (Ramirez 2015, 11; BDO International 2016, 31; IFRS 9: 5.4.1) ve dönemsel getiriler kar zarara yansıtılır.

- Beklenen kredi zararları için karşılık ayırılır (IFRS 9: 5.5.1) ve karşılıklar kar zarara yansıtılır (KPMG 2014, 11).
- Yabancı para üzerinden aktifleştirilen finansal varlıklara ilişkin kur değerlemeleri, kar zarara yansıtılır (KPMG 2014, 11).
- Finansal tablo dışı bırakma durumunda meydana gelen gelir ve giderler, kar zarara yansıtılır (KPMG 2014, 11) .
- Yeniden sınıflandırma halinde, kazanç ve kayıplar kar ve zarara yansıtılır (KPMG 2014, 11)

Aşağıdaki finansal araçlar, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıklar olarak sınıflandırılabilir (BDO International 2016, 10):

- a. Ticari alacaklar,
- b. Temel borç verme özelliklerini taşıyan krediler,
- c. Alım satım amacıyla elde tutulmayan devlet borçlanma araçları,
- d. Standart faiz içeren vadeli mevduatlar.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, sadece borçlanma araçlarının (debt instruments) itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülebileceği anlaşılmaktadır (Kieso, Weygandt ve Warfield 2011, 883). Banka mevduatları ve ticari alacaklar, bunları portföylerinde tutan işletmeler için bir varlık, borçlular ve bankalar açısından ise birer borçlanma aracıdır. Bu çalışmanın 4. Bölümünde açıklanan finansal araç havuzuna dayanılarak çıkarılan finansal araçların itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülebilmesi için temel bir borçlanma sözleşmesinin özelliklerini taşıması ve finansal araç havuzuna dahil edilen finansal araçların da borçlanma araçları olması gerekir.

Uygulama 1: (Ramirez 2015, 14-15; IFRS 2014, 759'dan geliştirilmiştir):

NVL Holding Ticaret A.Ş.; T.C. Hazinesi tarafından 01.01.2017 tarihinde ihraç edilen, 3 yıl vadeli ve yıllık kupon faiz oranı % 10 olan 100.000.000,00 TL'lık nominal bedelli tahvili 97.000.000,00 TL'ye satın almıştır. Aracılık maliyetleri bulunmamaktadır. NVL Holding Ticaret A.Ş. finansal varlığı sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek için edinmiştir. Finansal varlık herhangi bir değer düşüklüğüne maruz kalmamıştır.

Yukarda da belirtildiği gibi, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıkların dönemsel getirileri etkin faiz metodu kullanılarak hesaplanır ve dönemsel getiriler kar zarara yansıtılır. Bunun için öncelikle etkin faiz oranının bulunması ve daha sonra etkin faiz oranı

kullanılarak dönemsel getirilerin hesaplanması gerekir. Etkin faiz oranı aşağıdaki formül vasıtasıyla hesaplanabilir (Feibel 2015, 123; Ramirez 2015, 12).

$$PV = \frac{C_1}{(1+r_e)} + \frac{C_2}{(1+r_e)^2} + \frac{C_3}{(1+r_e)^3} + \dots + \frac{C_n + FV}{(1+r_e)^n}$$
$$97.000.000 = \frac{10.000.000}{(1+r_e)} + \frac{10.000.000}{(1+r_e)^2} + \frac{10.000.000 + 100.000.000}{(1+r_e)^3}$$

Etkin faiz oranını bulmak için, deneme yanılma metodu, enterpolasyon metodu ve finansal hesap makineleri ile bulunabileceği gibi excel gibi programlarla da bulunabilir. Etkin faiz oranının hesaplanması çalışmamızın kapsamı dışında olduğu için, etkin faiz oranı excel ile %11,23 olarak hesaplanmış ve hesaplamalarda bu oran dikkate alınmıştır.

Tablo 1. Dönem Sonlarında Faiz Hesaplama ve Dağıtım Tablosu

Yıl	Dönem Başındaki İtfa Edilmiş Maliyet Bedeli (a)	Etkin Faiz Oranı (b)	Faiz Geliri (c)=(a)*(b)	Nakit Tahsilat (d)	Dönem Sonundaki İtfa Edilmiş Maliyet Bedeli (e)= (a)+(c)-(d)
1	97.000.000,00	0,1123260882	10.895.630,56	10.000.000,00	97.895.630,56
2	97.895.630,56	0,1123260882	10.996.233,23	10.000.000,00	98.891.863,79
3	98.891.863,79	0,1123260882	11.108.136,21	10.000.000,00	100.000.000,00

İşletme, IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardının 5.1.3 paragrafı kapsamındaki ticari alacaklar dışındaki bir finansal varlığı ilk defa finansal tablolara alırken gerçeğe uygun değerinden ölçer. Gerçeğe uygun değer değişimleri kâr veya zarara yansıtılanlar dışındaki finansal varlık ve yükümlülüklerin ilk ölçümünde, bunların edinimiyle veya ihracıyla doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri de gerçeğe uygun değere ilave edilir veya gerçeğe uygun değerden düşülür (IFRS 9: 5.1.1; Fındık 2016, 67).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde finansal varlığın finansal tablolara alım esnasındaki yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olur (Ayçiçek 2011, 66).

01.01.2017		
İTFA EDİLMİŞ MALİYET BEDELİ ÜZERİNDEN ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR	97.000.000,00	
102 BANKALAR		97.000.000,00
/		

Dönem sonlarında, etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan faizler, kar veya zararda muhasebeleştirilir (IFRS 9: Ek A; KPMG 2014, 53). Bu durumda dönem sonlarında etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplan faiz gelirleri aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilir (Açıçek 2011, 66-67; Ramirez 2015, 14-15).

2018/1
14

31.12.2017	İTFA EDİLMİŞ MALİYET BEDELİ ÜZERİNDEN ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR	895.630,56	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
	642 FAİZ GELİRLERİ		10.895.630,56
/			
31.12.2018	İTFA EDİLMİŞ MALİYET BEDELİ ÜZERİNDEN ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR	996.233,23	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
	642 FAİZ GELİRLERİ		10.996.233,23
/			
31.12.2019	İTFA EDİLMİŞ MALİYET BEDELİ ÜZERİNDEN ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR	1.108.136,21	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
	642 FAİZ GELİRLERİ		11.108.136,21
/			
31.12.2019	102 BANKALAR	100.000.000,00	
	İTFA EDİLMİŞ MALİYET BEDELİ ÜZERİNDEN ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		100.000.000,00
/			

Yukarıdaki kayıtlardan da görülebileceği gibi, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden sınıflandırılarak kayıtlara alınan finansal varlıkların dönem sonlarındaki ölçümlerinden kaynaklanan değişimlerin finansal tablolar üzerindeki etkisi faiz geliri ile sınırlı olmaktadır.

5.2. Gerçeğe Uygun Değer Değişimi Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar

Bir finansal varlık, aşağıda a ve b şıklarında belirtilen her iki şartı da aynı anda sağlanması durumunda gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülür (IFRS 9: 4.1.2A).

a. Finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini ve finansal varlığın satılmasını amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması.

b. Finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının belli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması.

Bir borçlanma aracının finansal varlık olarak gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak sınıflandırılması halinde aşağıdaki sonuçları doğurur:

- Finansal varlıkların dönemsel getirileri etkin faiz metodu kullanılarak hesaplanır (Ramirez 2015, 11; BDO International 2016, 31; IFRS 9: 5.4.1) ve hesaplanan faiz gelirleri kar zarara yansıtılır (Özerhan ve Aslan 2016, 581).

- Beklenen kredi zararları için karşılık ayrılır (IFRS 9: 5.5.1) ve karşılıklar kar zarara yansıtılır (KPMG 2014, 11).

- Yabancı para üzerinden aktifleştirilen finansal varlıklara ilişkin kur değerlemeleri, kar zarara yansıtılır (Özerhan ve Aslan 2016, 581).

- Diğer kazanç ve kayıplar gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılır (Özerhan ve Aslan 2016, 580-581).

- Finansal tablo dışı bırakma durumunda meydana gelen kazanç ve kayıplar, kar zarara yansıtılır (KPMG 2014, 11).

- Yeniden sınıflandırma halinde, kazanç ve kayıplar kar ve zarara yansıtılır (KPMG 2014, 11)

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardındaki “finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının, belli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması” (IFRS 9: 4.1.2A) hükmünü, ancak bir finansal varlığın borçlanma aracı olması halinde karşılayabilir ve gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak sınıflandırılıp ölçülebilir. Ancak; standart bazı durumlarda özkaynak aracına yapılan yatırımların da gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülmesine izin vermektedir. Hangi durumlarda, özkaynak aracına yapılan yatırımın gerçeğe

uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçüleceği konusunda standart “İlk defa finansal tablolara almada işletme, ticari amaçla elde tutulmayan veya TFRS 3’ün uygulandığı bir işletme birleşmesinde edinen işletmenin finansal tablolarına aldığı bir şarta bağlı bedel niteliğinde olmayan, bu Standart kapsamındaki bir özkaynak aracına yapılan yatırımın gerçeğe uygun değerindeki sonraki değişikliklerin diğer kapsamlı gelirden sunulması konusunda, geri dönülemeyecek bir tercihte bulunulabilir” (IFRS 9: 5.7.5) hükmünü getirmiştir.

Bir özkaynağa dayalı aracın finansal varlık olarak gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak sınıflandırılması, aşağıdaki sonuçları doğurur:

- Özkaynağa dayalı finansal araçtan elde edilen temettü gelirleri kar veya zarar olarak finansal tablolara yansıtılır (IFRS 9: 5.7.6; KPMG 2014, 11).
- Gerçeğe uygun değerindeki değişimler, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılır (Ramirez 2015, 7).
- Değer düşüklüğüne tabi tutulmaz (Ramirez 2015, 7).
- Hiçbir zaman gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar olarak yeniden sınıflandırılmaz (KPMG 2014, 14),
- Yabancı para üzerinden aktifleştirilen finansal varlıklara ilişkin kur değerlemeleri, kar zarara yansıtılır (KPMG 2014, 14).

Uygulama 2:

Uygulama 1’deki NVL Holding Ticaret A.Ş., satın aldığı finansal varlığı sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek ve finansal varlığın satılması için edinmiştir. Ayrıca; finansal varlığın gerçeğe uygun değerinin 2017 yılı sonunda 95.000.000,00 TL, 2018 yıl sonunda ise 101.000.000,00 TL olduğunu varsayalım.

Çözümü ve muhasebeleştirmeyi kolaylaştırmak için gerçeğe uygun değer değişimlerinin takibi için Tablo 2’den yararlanılabilir.

Tablo 2. Dönem Sonlarındaki Gerçeğe Uygun Değer Değişimi (GUD) Tablosu

Yıl	Dönem Sonu GUD	Bir Önceki GUD	Fark
1	95.000.000,00	97.000.000,00	-2.000.000,00
2	101.000.000,00	95.000.000,00	6.000.000,00
3	100.000.000,00	101.000.000,00	-1.000.000,00

Finansal varlığı portföyünde bulunduran NVL Holding Ticaret A.Ş., finansal varlığın gerçeğe uygun değeri ile itfa edilmiş maliyet bedeli arasındaki değişimi dönem sonlarında takip etmesi gerekir. Bu takibin nasıl yapıldığı Tablo 3'te gösterilmiştir.

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardına göre, itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen ve gerçeğe uygun değer değişimi kar zarara yansıtılarak ölçülen ve önemli bir finansman bileşenine sahip olmayan ticari alacaklar dışındaki finansal varlıklar ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülür ve muhasebeleştirilir (Fındık 2016, 67; IFRS 9: 5.1.1). Edinimde itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen finansal varlıklar ile gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklarla doğrudan ilişkili işlem maliyetleri gerçeğe uygun değere ilave edilir (Fındık 2016, 67). Dönem sonunda, itfa edilmiş maliyet bedeli ile GUD arasındaki fark diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilir (Ramirez 2015, 15; IFRS 9: 5.7.10). Kar veya zararda muhasebeleştirilecek tutar (faiz geliri) itfa edilmiş maliyet bedelindeki ile aynıdır (IFRS 9: 5.7.11).

Yukarıdaki açıklamalara göre, örneğe ilişkin hesaplamalar ve yevmiye kayıtları aşağıda gösterilmiştir (Ramirez 2015, 15):

Tablo 3. Dönem Sonlarında İtfa Edilmiş Maliyet Bedeli Bakiyesi İle Gerçeğe Uygun Değer Bakiyesi Arasındaki Fark Tablosu

Yıl	(a)	(b)	(c)=(a)-(b)	(d)	(c)-(d)
	Temiz Gerçeğe Uygun Değer	Dönem Sonundaki İtfa Edilmiş Maliyet Bedeli	GUD Değişimi Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Varlıklar Farkı	Bir Önceki GUD Değişimi Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Varlıklar Farkı	GUD Değişimi Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Varlıklar Farkı Kaydı
1	95.000.000	97.895.630,56	-2.895.630,56	0,00	-2.895.630,56
2	101.000.000	98.891.863,79	2.108.136,21	-2.895.630,56	5.003.766,77
3	100.000.000	100.000.000,00	0,00	2.108.136,21	-2.108.136,21

Finansal varlığın finansal tablolara alım esnasındaki yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

01.01.2017			
GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		97.000.000,00	
102 BANKALAR			97.000.000,00
/			

Tablo 1’de de görüleceği üzere, 31.12.2017 tarihi itibariyle etkin faiz yöntemi ile hesaplanan finansal varlığa ilişkin tahakkuk edecek yıllık faiz tutarı 10.895.630,56 TL’dir. Toplam 10.895.630,56 TL’lik faizin 10.000.000,00 TL’lik kısmı tahsil edilmiş olup, kalan 895.630,56 TL’lik kısmı ise finansal varlığın defter değerine/maliyet bedeline ilave edilmiştir. Tahakkuk edip tahsil edilemeyen 895.630,56 TL ile birlikte finansal varlığın defter değeri 97.895.630,56 TL’ye ulaşmaktadır. Ancak, dönem sonunda finansal varlığın gerçeğe uygun değeri 95.000.000,00 TL olup, bu tutar üzerinden finansal tablolarda sunulması gerekir. Bundan dolayı, finansal varlığın defter değeri gerçeğe uygun değerine indirgenmesi gerekir. Tablo 3’te de görülebileceği gibi, finansal varlığın defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olan (97.895.630,56 TL – 95.000.000,00 TL) 2.895.630,56 TL olup, gerçeğe uygun değer değişimi olarak diğer kapsamlı gelire yansıtılarak muhasebeleştirilmesi gerekir (Ramirez 2015, 7).

Yukarıda belirtilen açıklamalar göre, 31.12.2017 tarihindeki yevmiye kayıtları iki yöntemle göre yapılabilir. Aşağıda, 31.12.2017 tarihindeki yevmiye kayıtları her iki yöntemle göre yapılmış, 2018 ve 2019 yıllarında yapılması gereken yevmiye kayıtları ile gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklara ilişkin olan Uygulama 3’teki yevmiye kayıtları da ikinci yöntemle göre yapılmıştır.

Birinci yöntemle göre faiz tahakkuk ve tahsili ile ilişkin yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

31.12.2017			
GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		895.630,56	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
642 FAİZ GELİRLERİ			10.895.630,56
/			

Gerçeğe uygun değer değişimine ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

31.12.2017		
5... GUD DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN VARLIKLAR FARKI	2.895.630,56	
GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		2.895.630,56
/		

İkinci yönteme göre faiz tahakkuk ve tahsili ile gerçeğe uygun değer değişimine ilişkin 31.12.2017 tarihinde yapılması gereken yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

31.12.2017		
5... GUD DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN VARLIKLAR FARKI	2.895.630,56	
102 BANKALAR	10.000.000,00	
GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		2.000.000,00
642 FAİZ GELİRLERİ		10.895.630,56
/		

İkinci yönteme göre faiz tahakkuk ve tahsili ile gerçeğe uygun değer değişimine ilişkin 31.12.2018 tarihinde yapılması gereken yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

31.12.2018		
GUD DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN VARLIKLAR	6.000.000,00	
102 BANKALAR	10.000.000,00	
5 GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR FARKI		5.003.766,77
642 FAİZ GELİRLERİ		10.996.233,23
/		

İkinci yönteme göre faiz tahakkuk ve tahsili ile gerçeğe uygun değer değişimine ilişkin 31.12.2019 tarihinde yapılması gereken yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde olacaktır.

	31.12.2019		
5... GUD DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN VARLIKLAR FARKI		2.108.136,21	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
	GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		1.000.000,00
	642 FAİZ GELİRLERİ		11.108.136,21
	/		
	31.12.2019		
102 BANKALAR		100.000.000,00	
	GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		100.000.000,00
	/		

TDHP’de Özkaynaklar içinde gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal araçlar için bir hesap bulunmamaktadır. Onun için, 5... GUD DEĞİŞİMİ DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILARAK ÖLÇÜLEN VARLIKLAR FARKI hesabı önerilerek, değişimler bu hesaba alınmıştır. Belirtilen hesap, duruma göre, özkaynağı düzeltici (-) bir hesap olarak da kullanılabilir.

Yukarıdaki kayıtlardan da görülebileceği gibi, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılan finansal varlıkların dönem sonlarındaki ölçümlerinden kaynaklanan değişimlerin finansal tablolar üzerindeki etkisi faiz geliri ve gerçeğe uygun değer değişiminden kaynaklanmaktadır. Gerçeğe uygun değer değişiminin kâr zarar tablosu yerine finansal durum tablosunun özkaynaklar bölümünde muhasebeleştirilmesi nedeniyle kâr zarar tablosu sadece faiz gelirinden etkilenmektedir. Bu sayede, gerçeğe uygun değer değişiminin etkisi sadece finansal durum tablosunda görülebilmektedir.

5.3. Gerçeğe Uygun Değer Değişimi Kar veya Zarara Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar

Bir finansal varlık, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlık olarak veya gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlık olarak

sınıflandırılmadığı sürece, gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülür (IFRS 9: 4.1.4). Ayrıca, bir finansal varlık itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlık veya gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlık olarak sınıflandırılması mümkün olmasına rağmen, varlıklar ve yükümlülüklerin farklı şekilde ölçümünden ve bunlara ilişkin kazanç ve kayıpların farklı şekilde finansal tablolara alınmasından kaynaklanacak bir tutarsızlığı (muhasabe uyumsuzluğu) ortadan kaldırması veya önemli ölçüde azaltması durumunda, bir finansal varlığı geri dönülemez bir şekilde gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırmak mümkündür (IFRS 9: 4.1.5).

Aşağıda belirtilen finansal varlıklar gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılabilir (Ramirez 2015, 6):

- Ticari amaçla (alım satım amacıyla) edinilen finansal varlıklar,
- Finansal varlıktan elde edilecek nakit girişini, sözleşmeye bağlı nakit girişinden ziyade satış yoluyla maksimize edilecek finansal varlıklar,
- Performansı gerçeğe uygun değer ile ölçülen finansal varlıklar,
- Sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemeleri testini geçemeyen finansal varlıklar,
- Nakit akış değişkenliğinden korunma veya yurtdışı operasyonların net yatırımını koruma dışında kalan bütün türev ürünler.

Uygulama 3:

Uygulama 1'deki NVL Holding Ticaret A.Ş. satın aldığı finansal varlığı alım – satım amacıyla portföyünde bulundurmaktadır. Ayrıca; finansal varlığın gerçeğe uygun değerinin 2017 yılı sonunda 95.000.000,00 TL, 2018 yıl sonunda ise 101.000.000,00 TL olduğunu varsayalım.

Gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklara ilişkin hesaplama ile gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklardaki hesaplamalar arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Bundan dolayı Uygulama 2'deki hesaplamalar bu örnek için de aynen geçerlidir.

Gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar, gerçeğe uygun değer esasına göre değerlemeye tabi tutulmakta ve değerlendirilme sonucunda oluşan kazanç ya da kayıplar kar/zarar hesapları ile ilişkilendirilmektedir. Alım satım amaçlı finansal

varlıkların, paranın zaman değerinden kaynaklanan ve tahakkuk eden faiz gelirleri ile itfa edilmiş maliyet ile elde etme maliyeti arasındaki fark gelir tablosunda faiz gelirleri olarak, finansal varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile itfa edilmiş maliyetleri arasındaki fark ise kar zarar tablosu ile ilişkilendirilmektedir (IFRS 9: 5.7.1).

Yukarıdaki açıklamalar ve Tablo 3'teki hesaplamalar çerçevesinde; gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklara ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır (Demir 2015, 352). Gerçeğe uygun değer değişim tutarları Tablo 3 üzerinde gösterilmiş ve 649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR ve 659 DİĞER GİDER VE ZARARLAR hesaplarında muhasebeleştirilmiştir.

01.01.2017			
GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ KAR VEYA ZARARA YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		97.000.000,00	
102 BANKALAR			97.000.000,00
/			
31.12.2017			
659 DİĞER OLAGAN GİDER VE ZARARLAR		2.895.630,56	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAR VEYA ZARARA YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR			2.000.000,00
642 FAİZ GELİRLERİ			10.895.630,56
/			
31.12.2018			
GUD DEĞİŞİMİ KAR VEYA ZARARA YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		6.000.000,00	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
649 DİĞER OLAGAN GELİR VE KARLAR			5.003.766,77
642 FAİZ GELİRLERİ			10.996.233,23
/			

31.12.2019			
659 DİĞER OLAGAN GİDER VE ZARARLAR		2.108.136,21	
102 BANKALAR		10.000.000,00	
	GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ DİĞER KAR VEYA ZARARA YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		1.000.000,00
	642 FAİZ GELİRLERİ		11.108.136,21
/			

31.12.2019			
102 BANKALAR		100.000.000,00	
	GERÇEĞE UYGUN DEĞER DEĞİŞİMİ KAR VEYA ZARARA YANSITILARAK ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR		100.000.000,00
/			

Yukarıdaki kayıtlardan da görülebileceği gibi, gerçeğe uygun değer değişimi kâr zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılan finansal varlıkların dönem sonlarındaki ölçümlerinden kaynaklanan değişimlerin finansal tablolar üzerindeki etkisi faiz geliri ve gerçeğe uygun değer değişiminden kaynaklanmaktadır. Her iki etki kar zarar tablosunda muhasebeleştirildiğinden dolayı, gerek kar zarar tablosu gerekse finansal durum tablosu üzerindeki etki derecesi yüksek olabilir.

5.4. Finansal Varlık Sınıflandırılmasının Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisi

Yukarıda belirtilen her bir sınıflandırmanın; faiz geliri, temettü geliri, kur farkı geliri/gideri, değer düşüklüğü ve/veya gerçeğe uygun değer değişimi ile ilgili muhasebeleştirme ilkeleri farklı olmaktadır. İşletmelerin iş modelleri ve sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özelliklerine göre finansal varlıkları sınıflandırmalarının finansal tablolar üzerindeki etkileri de farklı olmaktadır. Bu çalışmada, sabit getirili bir borçlanma aracının değer düşüklüğüne uğramadığı kabul edilerek, işletmenin iş modeline göre sınıflandırılmasının finansal tablolar üzerindeki etkisi de incelenmiştir.

Uygulamalardan da görülebileceği gibi, işletmenin iş modeli finansal varlıkların sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özelliklerine göre şekillenen finansal varlık sınıflandırılmasının dönem sonlarındaki işletmelerin finansal tabloları üzerindeki etkisi farklı olmaktadır. Uygulama 1, 2 ve

3'teki finansal varlık sınıflandırmalarının finansal tablolar üzerindeki etkileri özet olarak Tablo 4 üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 4. Finansal Varlıkların Farklı Sınıflandırılmasının Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisi

Tarih	İtfa Edilmiş Maliyeti Bedeli Üzerinden Ölçülen Finansal Varlıklar	GUDD Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar		GUDD Kar veya Zarara Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar	
	Faiz Geliri	Faiz Geliri	Diğer Kapsamlı Gelir (Özkaynak)	Faiz geliri	Gerçeğe Uygun Değer Kar /Zararı
31.12.2017	10.895.630,56	10.895.630,56	-2.895.630,56	10.895.630,56	-2.895.630,56
31.12.2018	10.996.233,23	10.996.233,23	5.003.766,77	10.996.233,23	5.003.766,77
31.12.2019	11.108.136,21	11.108.136,21	-2.108.136,21	11.108.136,21	-2.108.136,21
Toplam	33.000.000,00	33.000.000,00	0,00	33.000.000,00	0,00

Tarih	İtfa Edilmiş Maliyeti Bedeli Üzerinden Ölçülen Finansal Varlıklar Bakiyesi	GUDD Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar Bakiyesi	GUDD Kar veya Zarara Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar Bakiyesi
31.12.2017	97,895,630.56	95,000,000.00	95,000,000.00
31.12.2018	98,891,863.79	101,000,000.00	101,000,000.00
31.12.2019	100,000,000.00	100,000,000.00	100,000,000.00

Tablo 4'ten de görülebileceği gibi, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıklarda, finansal varlığın sözleşmeye bağlı faiz gelirleri ve her dönem sonunda finansal varlığın bakiyesi (değer düşüklüğünün olmadığı varsayımı altında) finansal varlığın edinim tarihinde hesaplanabilmektedir. Buna karşılık, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar ile gerçeğe uygun değer değişimi kar zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıkların dönem sonundaki bakiyesini önceden öngörmek mümkün değildir. İtfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıkların kar zarar tablosu üzerindeki etkisi ile gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıkların kar zarar tablosu üzerindeki etkisi faiz gelirleri ile sınırlı iken, gerçeğe uygun değer değişimi kar zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıkların kar zarar tablosu üzerindeki etkisi faiz geliri ve gerçeğe uygun değer değişimi ile olmaktadır.

6. SONUÇ

Finansal varlıkların sınıflandırılması ve sınıflandırmada kullanılan kriterler IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardı ile yeniden belirlenmiştir. IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardına göre, sınıflandırmada kullanılan temel iki kriter bulunmaktadır. Bunlar; finansal varlıkların yönetimi için işletmenin esas aldığı iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleridir. Bu kriterler, finansal varlıkların sınıflandırılmasını objektif esaslara bağlamıştır. Bu iki kritere göre finansal varlıklar, itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen ve gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılmaktadır.

IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardındaki kriterlere dayanılarak yapılan sınıflandırma, büyük bir bölümü ile yürürlükten kaldırdığı IAS 39 Finansal Araçlar: Muhasebe ve Ölçme standardına göre yapılan sınıflandırmaya göre daha basit ve anlaşılabilir.

İşletmenin iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özelliklerine göre sınıflandırılan finansal varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi ve dönem sonlarında sunulan finansal tablolar üzerindeki etkileri farklıdır. IFRS 9 Finansal Araçlar (2014) standardına göre, İlk muhasebeleştirilmede, finansal varlıklar, önemli bir finansman unsurunu taşımayan ticari alacaklar hariç, gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülür ve muhasebeleştirilir. Ancak, edinimde itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen finansal varlıklar ile gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklarla doğrudan ilişkili işlem maliyetleri gerçeğe uygun değere ilave edilir.

Dönem sonlarında; her üç sınıflandırmaya göre faiz gelirleri değişmemektedir. Ancak, değer düşüklüğünün bulunmadığı varsayımı altında, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar ile gerçeğe uygun değer değişimi kâr zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıkların dönem sonlarındaki bakiyeleri önceden öngörmek mümkün değilken, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıkların dönem sonlarındaki bakiyelerini finansal varlığın edinim tarihinde hesaplamak mümkün bulunmaktadır. Finansal varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklikler finansal tabloların sınıflandırılmasına göre farklı finansal tablolarda sunulmaktadır. Gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılan finansal varlıkların gerçeğe uygun değer değişimi finansal durum tablosunda; gerçeğe uygun değer

değişimi kâr zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılan finansal varlıkların gerçeğe uygun değer değişimi kar zarar tablosunda sunulmaktadır.

Gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak sınıflandırılan finansal varlıklar ile gerçeğe uygun değer değişimi kâr zarara yansıtılarak sınıflandırılan finansal varlıkların gerçeğe uygun değer değişimi büyük olduğunda finansal tablolarındaki değişimler de aynı zamanda büyük olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ataman, B. ve H. Cavlak. 2017. “Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) ile Tam Set Türkiye Muhasebe ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının (TMS/IFRS) Karşılaştırılması”, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (3).
- Ayçiçek, F. 2011. “TMS 39 Çerçevesinde Bir Finansal Araç Olarak Tahviller”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (50).
- BDO International. 2016. IFRS IN PRACTICE 2016 IFRS 9 Financial Instruments. https://www.bdo.global/https://www.bdo.global/getattachment/Services/Audit-Accounting/IFRS/IFRS-in-Practice/IFRS9_print.pdf.aspx?lang=en-GB (Erişim Tarihi 19.05.2017)
- Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı, 29 Temmuz 2017 tarih ve 30138 sayılı Mükerrer Resmi Gazete.
- Demir, Ş. 2015. Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları TMS TFRS - VUK Değerleme Yaklaşımı, 3. Baskı, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Ernst&Young Global. 2015. Classification of Financial Instruments Under IFRS 9. Ernst&Young Global. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Classification_of_financial_instruments_under_IFRS_9./\\$File/Apply-FI-May2015.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Classification_of_financial_instruments_under_IFRS_9./$File/Apply-FI-May2015.pdf) (Erişim Tarihi: 20.01.2017)
- Fındık, H. 2016. “Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Finansal Varlıkların Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi (69).
- Feibel, B. J. 2015. Calculating Investment Returns, Editör: F. J. Fabozzi, & S. V. Mann, The Handbook of Fixed Income Securites (s. 107-134). McGraw-Hill, USA.
- IFRS Foundation. 2014. Financial Instruments 2015: A guide through the official text of IFRS 9 and the other financial instruments standars, Volume 1 and Volume 2, IFRS Foundation:London
- IFRS Foundation. 2016. A Guide Through IFRS Standards. Part A and B. IFRS Foundaition, London.

Kieso, D. E., J. J. Weygandt and T. D. Warfield. 2011. *Intermediate Accounting, Volume 2 (IFRS Edition)*, John Wiley & Sons, USA.

Özerhan, Y. ve Ü. Aslan. 2016. “Şeffaflık İlkesi Açısından Finansal Araçlarda Değer Düşüklüğünün Raporlanmasının Yeni UFRS 9: Finansal Araçlar Standardı Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18 (Özel Sayı: 1).

Özerhan, Y. ve S. Yanık. 2010. *IFRS/IAS ile Uyumlu TMS/TFRS Açıklamalı ve Örnek uygulamaları Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları*, TURMOB Yayınları, Ankara.

KPMG. 2014. *First Impressions: IFRS 9 Financial Instruments*. <https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2014/09/first-impressions-IFRS9.pdf> (Erişim Tarihi: 19.05.2017)

Ramirez, J. 2015. *Accounting for Derivatives (Second Edition)*. Wiley, West Sussex, UK.

ENTEĞRE RAPORLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER: ENTEĞRE RAPOR HAZIRLAYAN İŞLETMELER VE BIST KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN İŞLETMELER AÇISINDAN BİR İNCELEME*

Yrd. Doç. Dr. Burcu İŞGÜDEN KILIÇ**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 28-64

ÖZ

Çalışmada, entegre raporlamanın ülkemizdeki gelişim süreci göz önünde bulundurularak, entegre rapor hazırlayan işletmelerin entegre raporlama performansı ve entegre raporlamaya henüz geçmemiş işletmelerin yıllık faaliyet raporlarının entegre rapor bileşenlerini ne ölçüde kapsadığı içerik analizi vasıtasıyla incelenmektedir. Bu doğrultuda çalışmada 2016 yılında entegre rapor yayınlayan işletmelerin raporları ile BIST sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı işletmelerin 01.12.2016-31.12.2016 dönemine ait yıllık faaliyet raporları Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi açısından incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Entegre Raporlama, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Sürdürülebilirlik Raporlaması, Finansal Raporlama.

JEL Sınıflandırması: M41, Q56, M14.

INTEGRATED REPORTING AND DEVELOPMENTS IN TURKEY: AN INVESTIGATION IN TERMS OF COMPANIES PREPARING INTEGRATED REPORTS AND COMPANIES IN BIST CORPORATE SUSTAINABILITY INDEX

ABSTRACT

The purpose of the study is to evaluate the Integrated Reporting Performance of enterprises that prepare Integrated Reports by content analysis, taking into account the development process of integrated reporting in our country; and to examine to which extent the annual reports of the enterprises that have not yet started implementing Integrated Reporting System already cover the components of the Integrated

* Bu çalışma 21-23 Eylül 2017 tarihlerinde Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Bankacılık ve Sigortacılık Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Uşak'ta düzenlenen Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresinde (IASOS-International Applied Social Sciences Congress) genişletilmiş özet bildiri olarak sunulmuş ve daha sonra geliştirilerek makale haline getirilmiştir. Makale gönderim tarihi: 25.10.2017; kabul tarihi: 20.02.2018

** Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, İİBF- İşletme Bölümü, orcid.org/0000-0002-0032-9792, bkilic@bandirma.edu.tr

Report System. With this design, the annual reports of the enterprises that published Integrated Reports in 2016 and the annual reports of the enterprises registered to the BIST Sustainability Index for the period of 01.12.2016 - 31.12.2016 were investigated with regards to the International Integrated Reporting Framework.

Keywords: Integrated reporting, Corporate social responsibility, Sustainability reporting, Financial reporting.

JEL Classification: M41, Q56, M14

1. GİRİŞ

Rol ve sorumlulukları yeniden şekillendiren hızlı ekonomik büyüme, sosyal değişim ve teknolojik ilerleme toplumu, çevreyi ve işletmeleri hiç olmadığı kadar etkilemiştir. İş yapma şekillerinin değişmesi birçok sorunu ve çözüm önerilerini beraberinde getirmiş, paydaşlarının beklentilerini de artırarak işletmeleri kalıcı değer yaratmaya zorunlu kılmıştır. İşletmelerin performansı artık sadece finansal bilgi içeren mali tablolar ile ölçülmemekte, işletmelerin yarattıkları değere yani kurumsal yapılarına, çevreye duyarlılıklarına ve tüm paydaşlarına karşı tutumlarına bakılarak değerlendirilmektedir. Yatırımcıların karar süreçlerinde finansal bilgiler kadar finansal olmayan bilgileri de kullanarak işletmelerin karşı karşıya oldukları çevresel, sosyal ve yönetim kaynaklı riskleri irdelemektedirler. Finansal ve finansal olmayan bilgiyi üretme sürecinin entegre bir şekilde yönetilmesi entegre raporlama sistemini ortaya çıkarmıştır. Entegre raporlama, bir işletmenin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma becerisini, yönetim stratejisini, yönetim yaklaşımını ve performansını yansıtmaktadır. İşletmeler; finansal raporlar, faaliyet raporları, sürdürülebilirlik raporları gibi araçlarla faaliyetlerine dair çeşitli veri ve bilgiyi paydaşlarına aktarıırken, entegre raporlama bütün bu gerekli veri ve bilgiyi bütüncül şekilde tek bir raporda sunma imkanı sağlamıştır. Sayfalar dolusu faaliyet raporları, sürdürülebilirlik raporları nedeniyle paydaşların bilgiye doğrudan ulaşmaları ve okuyup anlamaya çalışmaları bilgiye odaklanmalarını zorlaştırmıştır. Entegre raporlar hem finansal hem de finansal olmayan bilgiyi bilgi kullanıcılarına özü itibarıyla sunmaktadır.

Çalışmanın amacı, entegre raporlamanın ülkemizdeki gelişim sürecini göz önünde bulundurarak, entegre rapor hazırlayan işletmelerin entegre raporlama performansını ve entegre

raporlamaya henüz geçmemiş işletmelerin yıllık faaliyet raporlarının entegre rapor bileşenlerini ne ölçüde kapsadığını içerik analizi ile değerlendirmektedir.

Çalışmada 2016 yılında entegre rapor yayımlayan işletmelerin raporları ile BIST sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı işletmelerin 01.12.2016-31.12.2016 dönemine ait yıllık faaliyet raporları Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi açısından incelenmiştir. 2016 yılında beş işletme tarafından kendi web adreslerinde 2016 yılı entegre raporu yayınlanmıştır. Bu işletmelerden biri mali kuruluşlar/bankalar ve özel finans kurumları sektöründe, üç tanesi imalat sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Bir diğeri de Sivil toplum kuruluşudur.

Çalışmada öncelikle entegre raporlama hakkında temel bilgilere değinilmiş, entegre raporlamanın hem dünyada hem de Türkiye’deki gelişimi gözden geçirilmiştir. Sonrasında 2016 yılına ilişkin entegre raporları ve yıllık faaliyet raporlarını temel alan içerik analizine yer verilerek, bu doğrultuda çalışmanın sonucu oluşturulmuştur.

2. ENTEGRE RAPORLAMA HAKKINDA TEMEL BİLGİLER

Finansal raporların sürdürülebilirlikle ilgili sonuçları içermemesi ve geçmişe odaklı bilgi vermesi sebebiyle bilgi kullanıcıları için faydalı bilgiyi sunmada belli açılardan yetersiz kalması entegre raporlara duyulan ihtiyacın temel nedenlerindedir. Sürdürülebilirlik raporları çok geniş paydaş grubunu hedef alırken, entegre rapor yatırımcıların bilgi ihtiyacını hedeflemektedir.

Uluslararası alanda faaliyet gösteren ve kurumsal raporlamada entegre yaklaşımı geliştirme çabalarını üstlenen Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council-IIRC)’nin tanımına göre entegre raporlama, entegre bir yapı ile şekillenmiş ve bir işletmenin belli bir zaman sürecinde yaratacağı değer ve bu değer yaratılma sürecindeki unsurlar hakkında raporlama yapan bir sistemdir. Entegre rapor, işletmenin yönetim stratejisi, kurumsal yönetim süreçleri, performansı ve paydaşların beklentileri açısından kısa, orta ve uzun vadede yarattığı değeri ortaya koyan öz ve anlaşılır bir rapordur (IIRC 2013, 33). Entegre rapor işletmenin hem finansal ve hem de finansal olmayan bilgilerini kapsayan, çevresel-sosyal-yönetim performansı hakkında bilgiler içeren açıklayıcı bir kaynaktır (Eccles ve Saltzman 2011, 57). Entegre raporlama hakkında özellikle dikkat edilmesi gereken ve karıştırılan en önemli

husus; entegre rapor kesinlikle bir şirketin sürdürülebilirlik raporu ile finansal raporunun birleştirilmesiyle oluşan bir rapor değildir. Entegre raporun temel amacı, işletmenin sürdürülebilirlik kapsamında oluşan sonuç, hedef ve beklentilerinin dikkate alınıp, bunların finansal verilerle ilişkilendirildiği, şirketin kısa, orta ve uzun vadedeki gelecek değerinin ortaya koyulduğu bir raporlama sistemi oluşturmaktır.

Entegre raporlama, işletmenin iş modeli, işletmenin kullandığı sermayeler ve zaman içerisindeki değer oluşumu olmak üzere 3 temel ana bileşene sahiptir. *İş modeli*, işletmenin stratejik hedeflerini karşılayacak girdileri, faaliyetleri sayesinde kısa, orta ve uzun vadede değer yaratan çıktı ve sonuçlara dönüştürme sistemidir. *Sermaye*, üretilmiş sermaye, doğal sermaye, sosyal sermaye, insan sermayesi, fikri sermaye ve finansal sermaye olarak sınıflandırılan işletmenin kullandığı tüm kaynaklardır. *Değer oluşumu*, işletmenin hedeflerinin şekillendirdiği iş modeli doğrultusunda gerçekleştirilecek faaliyetler için sermaye unsurlarının kullanımına, bunlardan elde edilen faydaya, tüketimlerine ve dönüşümlerine bakılarak gelecekteki kısa, orta ve uzun vadeli değer oluşumuna yönelik analizlerdir (Gökten 2016, 745-753).

IIRC tarafından standart bir entegre raporlama şablonu oluşturulmamakla birlikte değer yaratma, sermaye öğeleri ve performans gibi kavramların açıklamaları yapılarak, entegre raporlarda bulunması gereken içerik öğeleri tanımlanmıştır. Entegre rapor içeriğine baktığımızda, IIRC tarafından yayınlanan Uluslararası çerçevede kurumsal genel görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, iş modeli, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı, performans, genel görünüş, hazırlık ve sunum temeli olmak üzere sekiz içerik ögesi görülmektedir (Köse ve Çetinel 2017, 169; IIRC 2013, 25):

Kurumsal genel görünüm ve dış çevre: Kuruluşun ne iş yaptığının ve hangi koşullarda faaliyet gösterdiğinin açıklanmasını kapsar. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri olarak kültür, etik ilkeler ve değerler, mülkiyet ve faaliyet yapısı, temel faaliyetler ve pazarlar, rekabet yapısı ve pazar konumu, değer zinciri içindeki konumu¹, büyük değişimleri gösteren nicel bilgiler, dış çevreyi etkileyen unsurlar (yasal, ticari, toplumsal, çevresel ve siyasi unsurlar) yer almaktadır.

¹ Değer zinciri (value chain), bir hizmet veya ürünün, kavramsal gelişim noktasından başlayarak birçok üretim sürecinden geçerek (fiziksel değişim ve birçok değişik üretici hizmetlerinin katkısını da içermek üzere) nihai tüketiciye erişimine ve kullanım sonrasına dek bir parçası olduğu tüm operasyonları açıklayan aynı zamanda, bir işletmede katma değer nasıl ortaya çıkarıldığına yönelik bir modeldir (Eraslan ve diğerleri 2008, 307). Değer zinciri, belli bir alanda üretim, pazarlama, teslimat, ürünün hazırlanması ve bunlara alt yapı oluşturan faaliyetlerin gruplandırılmasıdır (Bekçi ve Doğru 2011, 175).

Dış çevreyi etkileyen unsurların alt ölçütleri ise paydaşların meşru ihtiyaçları, ekonomik denge, küreselleşme ve endüstri trendleri, rakiplerin güçlü ve zayıf yanları ve müşteri talebi, teknolojik değişimin hızı ve etkisi, nüfus ve demografik değişimler, insan hakları, sağlık, fakirlik, eğitim vb. toplumsal konular, iklim değişikliği, ekosistem kaybı vb. çevresel zorluklar, faaliyet gösterilen yasal ve düzenleyici ortam ve siyasi ortamdır.

Kurumsal yönetim: Kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetinin mevcut kurumsal yönetim yapısı ile nasıl gerçekleştirileceğinin açıklanmasını kapsar. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri yönetim kurulu yapısı, kurumsal yönetim ilkelerine uyum, paydaşlarla ilişkiler, ilgili taraflarla yapılan işlemler ve ücretlendirme olarak bahsedilmiştir.

İş modeli: İşletmenin iş modelini açıklanmasını kapsar. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri girdiler, faaliyetler, çıktılar ve sonuçlar olarak sıralanmaktadır.

Riskler ve fırsatlar: İşletmenin değer yaratma kabiliyetini etkileyen risk ve fırsatların neler olduğunu ve nasıl değerlendirildiklerini kapsar. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri risk yönetimi anlayışı, risk ve fırsatları tespit etme, risk ve fırsatları değerlendirme ve riskleri azaltmadır.

Strateji ve kaynak aktarımı: İşletmenin hedeflerini ve bu hedeflere nasıl ulaşılacağını kapsar. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri kısa, orta ve uzun vadeli stratejik amaçlar, amaçlara ulaştıracak stratejiler, stratejileri uygulamak için gereken kaynak aktarım planları, başarı ve hedeflere ulaşma derecesinin ölçümü olarak belirlenmiştir.

Performans: Belirlenen stratejik hedeflere ulaşma derecesini ve elde edilen sonuçların sermaye öğelerini (Üretilmiş Sermaye, Doğal Sermaye, Sosyal Sermaye, İnsan Sermayesi, Fikri Sermaye ve Finansal Sermaye) nasıl etkilediğini kapsar. Kaya ve diğerleri (2016, 98) tarafından yapılan ve entegre raporlamada dünya örneklerinin incelendiği çalışmada dünya genelinde performans içerik öğesinin kapsamı hakkında ortak bir anlayış bulunmadığı bildirilmiştir. Yapılan incelemelerde bazı işletmelerin bu öğeyi finansal performans açısından ele aldığını, bazılarının ise sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik performansları doğrultusunda bilgi verdiklerini belirtmişlerdir. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri hedefler, riskler ve fırsatlar açısından nitel göstergeler ve kullanılan yöntemler, sermaye öğelerinin pozitif veya negatif etkilenmesi, temel paydaş ilişkilerinin durumu ve geçmiş-mevcut performans ve mevcut performans ile kuruluşun genel görünüşü arasındaki ilişki olarak belirlenmiştir.

Genel görünüş: İşletme stratejisini gerçekleştirirken ortaya çıkabilecek zorlukları ve belirsizlikleri, bunların iş modelini ve gelecekteki performansı nasıl etkileyeceğini kapsar. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri olası durumların yarattığı beklenti, beklentilerin kuruluşu etkileme durumu ve muhtemel kritik zorluklara ve belirsizliklere karşı teşkilatlanma olarak sıralanmaktadır.

Hazırlık ve sunum temeli: Entegre rapora dahil edilecek konuların belirlenmesini kapsar. Bu içerik unsuruna ilişkin açıklama ölçütleri önemlilik belirleme süreci, raporlama sınırı ve mali konulara ilişkin kullanılan çerçeve ve yöntemler olarak belirlenmiştir.

3. ENTEGRE RAPORLAMAMANIN DÜNYADA GELİŞİMİ

Finansal olmayan raporlamaya dair birçok düzenlemenin ortaya çıkışı 2001-2006 yılları arasına denk gelmektedir. Bunun sonucunda 2007 yılından itibaren işletmeler sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk raporları düzenlemeye başlamışlardır.

Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative, GRI) uluslararası alanda kapsamlı sürdürülebilirlik raporlaması ile ilgili düzenlemeleri (G3 ve G4-Sustainability Reporting Guidelines-Sürdürülebilirlik Raporlama Kılavuzu) oluşturan bir kurumdur. Entegre raporlama ile ilgili gelişmelerin ön plana çıkmasında da Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative, GRI) ile birlikte Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants, IFAC) ve bu kurumların öncülüğünde oluşturulan Uluslararası Entegre Raporlama Kurulu (IIRC)'nin önemli bir rolü vardır (Karğın ve diğerleri 2013, 33).

Raporlama standartları açısından son birkaç yıl içinde önemli gelişmelerden biri 2013 Mayıs ayında GRI'nin dördüncü versiyonu (G4) yayınlaması olmuştur. GRI G4 Kılavuzu şirketleri entegre raporlamaya hazırlayan ve bu yönde bir şirket kültürü oluşturmaya çalışan bir kılavuzdur. GRI G4'ün daha önce yayımlanan G3'ten en önemli farkı, raporların kimler için hazırlandığına, paydaşların bu raporlarda hangi konularda bilgileri görmek istediğine ve bu konulara ilişkin işletmenin performansının ne olduğuna dair sorulara cevap aramasıdır. G4'ün getirdiği bir diğer önemli farklılık da şirketlerin tedarik zincirindeki risk ve fırsatları değerlendirmelerini istemesidir (Keskin 2014, 52-53).

IIRC'nin kurulmasıyla birlikte özel sektör, sivil toplum, yatırımcılar ve uluslararası kuruluşlardan oluşan geniş bir katılımcı ile Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi hazırlanmıştır ve böylelikle 2010 yılı itibarıyla ilk entegre rapor deneyimleri gözlemlenmeye başlamıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti entegre raporu payları borsada işlem gören şirketleri için zorunlu kılan ilk ülke olmuştur. IIRC'nin 2011 yılında bir tartışma dokümanı hazırlaması üzerine çok sayıda ülkenin özel sektör, kamu, sivil toplum temsilcilerinin ve akademisyenlerin katılımıyla 2013 yılında Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi son haline getirilmiştir. Böylece entegre raporlamaya başlayan kurumlar raporlamalarında bu çerçeveyi esas almaktadır (Büdeyri ve Kısa 2016, 183; Aras ve Sarioğlu 2015, 16).

4. ENTEGRE RAPORLAMAMANIN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Türkiye'de entegre raporlama hakkında ilk çalışma, 2011 yılında Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) ve İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD Türkiye) tarafından kurulan bir çalışma grubuyla başlatıldı. TKYD, bu süreçte IIRC'nin Türkiye'deki iletişim noktası olarak görev aldı. 2013 yılında Türkiye'den Garanti Bankası ve Çimsa, entegre rapor hazırlamak amacıyla IIRC pilot programına katılan ilk şirketler oldular. 2015 yılında TUSİAD tarafından Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu-YOİKK, 2014-2015 eylem planı kapsamında 'Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama' rehberi yayımlandı. Ülkemizde Güney Afrika ve Brezilya örneklerindeki gibi bir entegre raporlama ağının kurulması, entegre raporlama yaklaşımı hakkında farkındalık oluşturulması ve şirketlerin bu alandaki uygulamalarına destek olmak amacıyla IIRC'nin de katkılarıyla Entegre Raporlama Türkiye Ağı (ERTA)'nın kuruluşu Şubat 2017 itibarıyla Borsa İstanbul'da çalınan gong töreni ile duyuruldu (<http://www.borsaistanbul.com/duyurular/2017/02/16/borsa-istanbul-da-gong-entegre-raporlama-turkiye-agi-icin-caldi>).

Küreselleşme ve yoğun rekabet ortamı işletmeleri gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucunda yeni değerler oluşturmaya yönelmiş ve böylece işletmelerde iş yapma şekilleri yenilenmiştir. Bu süreçte küreselleşme ve rekabetin yanı sıra doğal kaynakların azalışı, krizler ve kamu ve paydaşların şeffaflık beklentisi işletmelerin kar edip etmediğinin değil, karı nasıl elde ettiğinin sorgulanması gibi faktörlerde etkili olmuştur. Bu doğrultuda entegre raporlama işletmenin dünü, bugünü ve geleceği açısından değer yaratma kabiliyetini anlatan en kısa ve

anlaşılır bilgi kaynağı olma yolundadır. Bu öngörüler doğrultusunda kurulan ERTA entegre raporlamayı işletmelerimizin gündemine taşımıştır.

5. ENTEGRE RAPORLARI VE YILLIK FAALİYET RAPORLARINI TEMEL ALAN İÇERİK ANALİZİ

Bu kısımda çalışmanın amacından, kullanılan yöntemden, ana kütle ve veri toplama şekliinden bahsedilerek yapılan analiz sonuçları değerlendirilecektir.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Entegre raporlamanın ülkemizde henüz yaygınlaşmadığı bilinmekle birlikte 2016 yılında sadece beş işletme tarafından kendi web adreslerinde “2016 yılı entegre raporu” yayınlanmıştır. Bu işletmelerden Argüden Yönetişim Akademisi 2015 yılında Türkiye’de yerleşik bir kurum olarak ilk Entegre Raporu hazırlamış olmanın avantajı ile 2016 yılı entegre raporunda bir önceki yıla ait kıyaslamalı bilgiyi de sunmaktadır. 2016 yılı entegre raporu yayınlayan ve çalışmada Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde entegre raporlama performansı değerlendirilecek işletmeler şunlardır: Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (Mali kuruluşlar/Bankalar ve özel finans kurumları sektörü), ÇİMSA Çimento ve Sanayi Tic. A.Ş. (İmalat sanayi sektörü), Adana Çimento Sanayi T.A.Ş. (İmalat sanayi sektörü), Aslan Çimento A.Ş. (İmalat sanayi sektörü) ve Argüden Yönetişim Akademisi (Kar amacı gütmeyen kuruluş)’dir.

Çalışmada yayınlanan entegre raporların yanı sıra Kurumsal Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan işletmelerin faaliyet raporları da Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi kapsamında entegre rapor bileşenlerini ne ölçüde kapsadıklarını görmek amacıyla incelenmiştir. Bilindiği üzere işletmenin finansal performansı ile finansal durumunun genel özellikleri ve karşı karşıya bulunduğu temel riskler ile finansal olmayan risklere ilişkin bilgiler yıllık faaliyet raporunda ele alınmaktadır. Yine bilindiği üzere Kurumsal Sürdürülebilirlik Endeksi işletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularındaki performanslarını temel alarak oluşturulmuş ve Borsa İstanbul’da işlem gören ve kurumsal sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan şirketleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda çalışmamızda entegre rapor bileşenlerinin kurumsal sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin faaliyet raporlarında ne ölçüde yer aldığı incelenmek istenmiştir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, entegre raporlamanın ülkemizdeki gelişim sürecini göz önünde bulundurarak, entegre rapor hazırlayan işletmelerin entegre raporlama performansını ve entegre raporlamaya henüz geçmemiş işletmelerin yıllık faaliyet raporlarının entegre rapor bileşenlerini ne ölçüde kapsadığını içerik analizi ile değerlendirmektir.

5.2. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmada BIST Sürdürülebilirlik Endeksine Kasım 2016- Ekim 2017 dönemi için dahil olan firmaların 2016 yılı faaliyet raporları ve BIST Tüm endeksinde yer alıp entegre rapor yayınlamış olan işletmelerin 2016 yılı entegre raporları incelenmiştir. Ülkemizde entegre raporlamaya dair ilk örnekler 2016 yılı entegre raporları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle yayınlanan 2016 yılı entegre raporları ile 2016 yılı faaliyet raporları Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi entegre rapor içerik öğeleri ve açıklama ölçütleri açısından incelenmektedir.

Bilindiği üzere Kurumsal Sürdürülebilirlik, şirketlerde uzun vadeli değer yaratmak amacıyla, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile birlikte şirket faaliyetlerine ve karar mekanizmalarına uyarlanması ve bu konulardan kaynaklanabilecek risklerin yönetilmesidir. Çevresel, sosyal, kurumsal yönetim konularındaki risklerine ilişkin politika oluşturmaları sürecinde şirketlere yol göstermek ve şirketlerin sürdürülebilirlik politikalarına ilişkin bilgiyi de sorumlu yatırımcılara ileten bir platform oluşturmak amacıyla Borsa İstanbul ile Ethical Investment Research Services Limited (EIRIS) arasında şirketlerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularındaki performanslarını temel alan BIST Sürdürülebilirlik Endeksinin hesaplanması konusunda bir işbirliği sağlanmıştır. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi 4 Kasım 2014 tarihinden itibaren fiyat ve getiri olarak hesaplanmaya ve yayınlanmaya başlanmıştır.

BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde kurumsal sürdürülebilirlik performansı en üst seviyede olan işletmeler yer almaktadır. Bilindiği üzere kurumsal sürdürülebilirlik işletmede uzun vadeli değer yaratılabilmesi için ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde işletmenin hem faaliyetlerinde hem de karar mekanizmasında dikkate alınması ve bunlara ilişkin risklerin yönetilmesidir. BIST Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konusundaki risklere ilişkin politika oluşturma ve bunları yatırımcıları ile paylaşma performansları yüksektir. Entegre raporlamada ise işletmenin

performansı kurumsal yönetim ve kurumsal sürdürülebilirlik esaslarına göre değerlendirilmektedir. İşletmenin gelecekte oluşturacağı değer, işletmenin belirlediği iş modeli kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetlerin bir sonucu olarak bilgi kullanıcıların anlayabileceği şekilde ve istedikleri bilgiye odaklanmalarını kolaylaştıracak şekilde raporlanmalıdır. Kurumsal sürdürülebilirlik ve entegre raporlama arasındaki ilişkiden dolayı çalışmanın kapsamını BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan işletmeler oluşturmuştur.

2016 yılında entegre rapor yayınlayan 5 işletme bulunmaktadır. Bu işletmeler ayrıca 2016 yılı faaliyet raporlarını da yayınlamışlardır. Entegre rapor yayınlayan işletmelerden 1 tanesi kar amacı gütmeyen kuruluştur ve herhangi bir BIST endeksinde yer almamaktadır. Entegre rapor hazırlayan işletmelerden sadece 1 tanesi BIST Sürdürülebilirlik endeksinde yer almaktadır, diğer 3 işletme ise BIST Tüm endeksinde bulunmaktadır. BIST Sürdürülebilirlik endeksinde 42 şirket yer almaktadır. Bunlar 2016 yılı faaliyet raporlarını KAP'ta yayınlamışlardır. Bunlardan sadece 1 tanesi i 2016 yılına ilişkin faaliyet raporunu KAP'ta yayınlamış ayrıca özel web adresinde 2016 yılı entegre raporunu yayınlamıştır.

5.3. Araştırmanın Metodolojisi

Bu kısımda çalışmanın araştırma yönteminden, içerik analiz sürecinden, veri ve bilgi toplama aşamalarından, çalışmanın ana kütlesi ve kullanılan istatistik tekniklerden bahsedilecektir.

5.3.1. İçerik Analizi ve Veri Toplama

Çalışmada sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan nitel analiz tekniklerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, belgelerin, mülakat belgelerinin veya kayıtlarının karakterize edilmesi ve karşılaştırılması için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde katılımcı görüşlerini ortaya koyan içerik ayrıntılı ve sistematik bir şekilde incelenebilir (Altunışık ve diğerleri 2004, 234). İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Karataş 2015, 74; Yıldırım ve Şimşek 2006, 227).

Literatürdeki çeşitli tanımlamalar incelendiğinde içerik analizinin, işletmeler ve paydaşlar arasında önemli bir iletişim aracı olan çeşitli raporların (örneğin: sosyal sorumluluk ve çevresel

raporlama, sürdürülebilirlik raporları, faaliyet raporları) ve açıklamaların içeriğinin nesnel ve sistematik olarak analizinde kullanılması uygun olan bir teknik olduğu görülmektedir. İçerik analizinde dokümandaki bilgiler kategorilere göre kodlanır ve yüzdesel dağılımı ölçülür. Kodlama sonucunda bulunan sayısal ölçümler, farklı analizlerin de yapılabilmesi için veri sağlamış olur (Kavut 2010).

Çalışmada entegre rapor kapsamındaki bilgilerin kodlanabilmesi için kategorilerin oluşturulması (içerik öğeleri) ve bu kategorilerin kapsamına girecek bilgi türlerinin (açıklama ölçütlerinin) belirlenmesi gereklidir. Entegre rapor hazırlamaya yönelik literatürde en kapsamlı ve rehber kabul edilen çalışmalardan biri IIRC tarafından yayınlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesidir. Bu çerçevede yer alan bilgiler kategorilerin ve içeriklerinin oluşturulmasında temel alınmıştır.

Verilerin toplanması ve incelenmesinde, işletmelerin KAP (Kamuyu Aydınlatma Platformu) yayınlanan 2016 yıllık faaliyet raporlarına ulaşılmıştır. Ayrıca entegre rapor yayınlayan işletmeler internetteki genel tarama sonucu belirlenmiş ve işletmelerin web adreslerinde yayınlanan entegre rapor örneklerine ulaşılmıştır.

Endekste yer alan işletmelerin sektörel dağılımlarının incelenebilmesi için SPSS programına 1 ile 14 arasındaki her rakama bir sektör kodlanmıştır.

Faaliyet raporlarında ve entegre raporlarda yukarıda belirtilen içerik unsurlarının ve açıklama ölçütlerinin veriliş şekli değerlendirilirken SPSS programına kodlanan değişken tanımları şöyledir: (1) Bilgi yok, (2) Genel açıklama, (3) Niteliksel detaylı bilgi, (4) Niceliksel detaylı bilgi ve (5) Hem niteliksel hem de niceliksel detaylı bilgi.

İçerik analizinden elde edilen veriler SPSS 20.0 Windows programı yardımıyla analiz edilmiştir. Entegre rapor içerik öğelerinin ve açıklama ölçütlerinin hangi sıklıkta ve hangi derecede verildikleri sayı ve yüzde olarak frekans analizleriyle belirlenmiş ve sektörel dağılımların ayrıntılı incelenmesinde çapraz tablo analizleri kullanılmıştır.

5.3.2. Çalışmanın Ana Kütlesi

Çalışmanın ana kütlesi BIST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin tümüdür. Bununla birlikte 2016 yılında entegre rapor yayınlayan işletmelerin tamamı (5 işletme) incelenmiştir. 2016 yılına ilişkin entegre rapor hazırlayan işletmelerden sadece 1 tanesi BIST

sürdürülebilirlik endeksinde yer almaktadır. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi için Kasım-Ekim olmak üzere yılda 1 endeks dönemi bulunmaktadır. Değerlemeye tabi şirketler listesi her yıl Aralık ayı içerisinde revize edilerek Borsa İstanbul tarafından ilan edilmektedir. Çalışmamızda faaliyet raporları incelenen BIST Sürdürülebilirlik endeksi şirketleri aşağıda listelenmiştir:

1. Adel Kalemcilik Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
2. Akbank T.A.Ş.
3. Aksa Enerji Üretim A.Ş.
4. Anadolu Efes Biracılık Ve Malt Sanayii A.Ş.
5. Arçelik A.Ş.
6. Aselsan Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
7. Brisa Bridgestone Sabancı Lastik Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
8. Coca-Cola İçecek A.Ş.
9. Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.
10. Doğu Otomotiv Servis Ve Ticaret A.Ş.
11. Ereğli Demir Ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.
12. Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.
13. Global Yatırım Holding A.Ş.
14. Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.
15. İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
16. Koç Holding A.Ş.
17. Kordsa Teknik Tekstil A.Ş.
18. Migros Ticaret A.Ş.
19. Netaş Telekomünikasyon A.Ş.
20. Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.Ş.
21. Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.
22. Petkim Petrokimya Holding A.Ş.
23. Tat Gıda Sanayi A.Ş.
24. Tav Havalimanları Holding A.Ş.
25. Tekfen Holding A.Ş.
26. Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.
27. Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.
28. Tüpraş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
29. Türk Hava Yolları A.O.
30. Türk Telekomünikasyon A.Ş.
31. Türk Traktör Ve Ziraat Makineleri A.Ş.
32. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
33. Türkiye Halk Bankası A.Ş.
34. Türkiye İş Bankası A.Ş.
35. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
36. Türkiye Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş.
37. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
38. Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.
39. Vestel Beyaz Eşya Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
40. Vestel Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
41. Yapı Ve Kredi Bankası A.Ş.
42. Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

Çalışmada entegre raporları incelenen işletmeler ise Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, ÇİMSA Çimento ve Sanayi Tic. A.Ş., Adana Çimento Sanayi T.A.Ş., Aslan Çimento A.Ş. ve Argüden Yönetişim Akademisi'dir.

Çalışmada işletmelerin yıllık faaliyet rapor içeriklerindeki değişimleri takip etme amacı yoktur. Bu nedenle sadece ilk entegre rapor örneklerinin yayınlandığı 2016 yılına ilişkin olarak yine 2016 yılında yayınlanmış faaliyet raporlarının entegre rapor içerik öğelerini ne derece kapsadığı konusunda bilgi verilmek amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada yer alan ana kütlenin yıllık faaliyet raporlarında ve entegre raporlarında yer alan ve literatürde bahsettiğimiz IIRC tarafından oluşturulan entegre raporlama çerçevesi ile birlikte bunun öncesinde GRI tarafından oluşturulan ve entegre raporlamaya geçişte önemli bir rol oynayan G3 ve G4 Sürdürülebilirlik kılavuzlarına göre hazırlanan raporlar hakkında özetlenmiş bilgiler aşağıda Tablo 1 ve Tablo 2'de yer almaktadır:

Tablo 1. 2016 Yılı Entegre Raporlarında GRI ve IIRC Çerçevesine Yönelik Bilgiler

Şirket	GRI (G3 ve G4)	IIRC çerçevesi	ER	Not
Adana Çimento Sanayi T.A.Ş.,	2016 yılı Entegre raporu GRI 4 ilkelerine paralel	2016 Entegre IIRC çerçevesi uyumlu	yılı rapor ER ile	Faaliyet raporlarında GRI ve IIRC çerçevesinden bahsedilmemektedir. Faaliyet raporları SPK Seri II-14.1 Sayılı Tebliğe istinaden hazırlanmıştır.
Aslan Çimento A.Ş.	2016 yılı Entegre raporu GRI 4 ilkelerine paralel	2016 Entegre IIRC çerçevesi uyumlu	yılı rapor ER ile	Faaliyet raporlarında GRI ve IIRC çerçevesinden bahsedilmemektedir. Faaliyet raporları SPK Seri II-14.1 Sayılı Tebliğe istinaden hazırlanmıştır.
ÇİMSA Çimento ve Sanayi Tic. A.Ş.	2016 yılı Entegre raporu GRI 4 ilkelerine paralel	2016 Entegre IIRC çerçevesi uyumlu	yılı rapor ER ile	Faaliyet raporlarında GRI ve IIRC çerçevesinden bahsedilmemektedir. Faaliyet raporları SPK Seri II-14.1 Sayılı Tebliğe istinaden hazırlanmıştır.
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	-----	Türkiye'de finans sektörünün ilk entegre raporu		-----

Argüden Yönetişim Akademisi	-----	2016 yılı Entegre rapor IIRC ER çerçevesi ile uyumlu	-----
-----------------------------------	-------	--	-------

Tablo 2. 2016 Yılı Faaliyet Raporlarında GRI ve IIRC Çerçevesine Yönelik Bilgiler

Şirket	GRI (G3 ve G4)	IIRC ER çerçevesi	Not
Akbank T.A.Ş.	GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	GRI standartlarını kullanan ilk banka (2010)
Anadolu Efes Biraçılık Ve Malt Sanayii A.Ş.	GRI G4 standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	Performans ölçümü ve raporlaması GRI G4 Raporlama Rehberine göre
Arçelik A.Ş.	2008 yılından beri GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	2015 yılı Sürdürülebilirlik Raporu GRI G4 temel” (core) uygulama seviyesinde
Bridgestone Sabancı Lastik Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	2012 yılından beri GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	Ethical Corporation tarafından verilen En İyi B2B Sürdürülebilirlik Raporu ödülü (2014)
Coca-Cola İçecek A.Ş.	GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	Türkiye’de GRI standartlarını uygulayan ilk şirket
Doğuş Otomotiv Servis Ve Ticaret A.Ş.	2009 yılından beri GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	Sektöründe GRI standartlarını uygulayan ilk şirket
Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	GRI G4 standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	-----
Koç Holding A.Ş.	GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	-----
Tav Havalimanları Holding A.Ş.	2010 yılından beri GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	-----
Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.	GRI G4 standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	-----
Tüpraş- Türkiye	2016 yılında GRI G3’e uygun		2007 yılından GRI göre ilk Kurumsal Sosyal Sorumluluk raporu

Petrol Rafinerileri A.Ş.	Kurumsal Sosyal Sorumluluk raporu	-----	
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	<ul style="list-style-type: none"> • 2013 yılında Sürdürülebilirlik Raporu GRI tarafından A seviyesine layık görülen ilk Türk Bankası • 2014 yılında Sürdürülebilirlik raporu GRI G4 standardına göre “Kapsamlı” seçeneğiyle yayınlanan ilk banka
Türkiye İş Bankası A.Ş.	2012 yılından beri GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	-----
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	Bankacılık sektörünün ilk GRI A+ onaylı Sürdürülebilirlik Raporu (2013)	Türkiye’de finans sektörünün ilk entegre raporu (2016 yılı entegre raporu)	<ul style="list-style-type: none"> • GRI kurumsal paydaş olarak iştirak (2009) • Finans sektörünün GRI onaylı ilk sürdürülebilirlik raporu (2010)
Yapı Ve Kredi Bankası A.Ş.	GRI G4 standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu	-----	-----
Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	Enerji sektöründe GRI standartlarına göre sürdürülebilirlik raporu yayımlayan ilk sektör		<ul style="list-style-type: none"> • 2011 yılında Enerji sektöründe temel”(core) raporlaması yapan ilk şirket • 2012 yılı Sürdürülebilirlik raporu GRI A seviyesinde (Dünyadaki 24 rapordan biri) • 2016 yılında GRI G4’e göre Sürdürülebilirlik raporu

5.4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmada işletmelerin entegre raporlama performansını içerik analizi ile değerlendirmek ve entegre raporlamaya henüz geçmemiş işletmelerin yıllık faaliyet raporlarının entegre rapor bileşenlerini ne ölçüde kapsadığını görmek amacıyla 2016 yılında entegre rapor yayımlayan işletmelerin raporları ile BIST sürdürülebilirlik endeksinde kayıtlı işletmelerin 01.12.2016-31.12.2016 dönemine ait yıllık faaliyet raporları Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi açısından incelenmiştir. Bu inceleme sırasında içerik analizi yöntemine başvurulmuştur.

5.4.1. İşletmelerin Sektörlere Göre Frekans Dağılımı

Çalışmada ana kütleliyi oluşturan işletmelerin sektörel dağılımlarına baktığımızda BIST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan 42 işletmeden 17 tanesi (%40,5) imalat ve 15 tanesi (%35,7) mali kuruluşlar sektöründe yer almaktadır. Bunlar dışında kalan işletmelerin elektrik-gaz-su, toptan ve perakende, ulaştırma-haberleşme-depolama ve teknoloji sektörlerinde yer aldığı görülmektedir. Sektörel dağılımlar Tablo 3’de yer almaktadır. BIST Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan bu işletmelerin tamamı 2016 yılına ilişkin faaliyet raporlarını KAP bünyesinde raporlamışlardır. Bu endekste işlem gören ve mali kuruluşlar (finans/bankacılık) sektöründe yer alan 1 işletme 2016 yılı faaliyet raporu yanı sıra 2016 yılı Entegre raporunu da web sayfasında yayınlamıştır.

Tablo 3. BIST Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerin Sektörel Dağılımı

SEKTÖR	FREKANS	YÜZDE
İmalat	17	40,5
Elektrik Gaz Su	2	4,8
Toptan ve perakende	2	4,8
Ulaştırma haberleşme depolama	4	9,5
Mali kuruluşlar	15	35,7
Teknoloji	2	4,8
Toplam	42	100,0

2016 yılında entegre rapor yayınlayan işletmelerin sektörel dağılımlarını belirtecek olursak, toplam 5 işletmenin 1 tanesi Boğaziçi Üniversitesi Vakfı bünyesinde kurulmuş olup, kamu, sivil toplum ve özel sektör kuruluşlarında yönetim kalitesini artırmaya yönelik eğitim, araştırma ve iletişim faaliyetlerini yürütmektedir. 3 işletme imalat ve 1 işletme de mali kuruluşlar sektöründe yer almaktadır. İmalat sektöründe yer alan 3 işletme BIST Tüm endeksinde işlem görmektedir. Entegre rapor yayınlayan işletmelerden 4 tanesinin (1 tane mali kuruluşlar ve 3 tane imalat sektörü) 2016 yılına ilişkin yayınlanmış faaliyet raporları da KAP’ta bulunmaktadır. Bu bilgiler aşağıda Tablo 4’te özetlenmiştir.

Tablo 4. 2016 Yılı Entegre Raporu Yayınlayan İşletmeler

İŞLETME	SEKTÖR	BIST ENDEKS	2016 YILI FAALİYET RAPORU
Argüden	Eğitim-araştırma-iletişim	----	Yok
TSKB	Mali/Bankacılık	BIST Sürdürülebilirlik	Var
Adana Çimento	Üretim	BIST Tüm	Var
Aslan Çimento	Üretim	BIST Tüm	Var
Çimsa	Üretim	BIST Tüm	Var

5.4.2. Entegre Rapor İçerik Öğelerinin ve Açıklama Ölçütlerinin Yıllık Faaliyet Raporlarında ve Entegre Raporlarda Yer Almasına İlişkin Analizler

Çalışmada 2016 yılına ilişkin faaliyet raporları incelenerek IIRC tarafından yayınlanan Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında belirlenmiş içerik öğelerinin ve bu öğelere ilişkin açıklama ölçütlerinin faaliyet raporları içerisinde ne ölçüde yer aldığı incelenmiştir. Entegre raporlar henüz ülkemizde örneklerini yeni gördüğümüz fakat zaman içerisinde yayınlanacak bir rapor türü olacaktır. İşletmelerimizin yayınladıkları faaliyet raporları oldukça kapsamlı ve bazen istenilen bilgiye odaklanmayı zorlaştıracak ölçüdedir. Entegre rapor kesinlikle faaliyet raporlarının kısaltılmış hali değildir. Fakat faaliyet raporları da entegre raporlar gibi hem finansal hem de finansal olmayan bilgiyi içerdiğinden mevcut faaliyet raporlarının entegre rapor içeriklerini ne ölçüde kapsadığını incelemek bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Yayınlanan entegre raporlar sadece 2016 yılına ait olduklarından çalışmamızda faaliyet raporlarının incelenmesinde yıllara yaygın bir karşılaştırma yapılmamış, entegre raporlarla paralellik taşıması açısından 2016 yılı faaliyet raporları incelenmiştir.

Çalışmada Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında ele alınan içerik öğelerinin ve açıklama ölçütlerinin faaliyet raporlarında yer alma şekline ilişkin verilerin değerlendirilmesinde frekans analizi kullanılmıştır.

Faaliyet raporlarında ve entegre raporlarda içerik öğelerinin ve açıklama ölçütlerinin verilmiş şekli değerlendirilirken (1) Bilgi yok, (2) Genel açıklama, (3) Niteliksel detaylı bilgi, (4) Niceliksel detaylı bilgi ve (5) Hem niteliksel hem de niceliksel detaylı bilgi şeklinde kodlanmıştır. Tablolarda bu rakamlar kullanılmıştır. Ayrıca “FR” faaliyet raporları ve “ER” entegre raporlar için kullanılmış kısaltmalardır.

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan ilk içerik ögesi kurumsal genel görünüm ve dış çevredir. Bu öge kapsamında işletmenin ne iş yaptığı ve hangi koşullarda faaliyet gösterdiği belirtilmekle birlikte kuruluşun misyonu, vizyonu, kültürü, etik ilkeleri ve değerleri, mülkiyet ve faaliyet yapısı, temel faaliyetleri ve pazarları, rekabet ve pazar konumu, değer zincirindeki konumu gibi açıklama ölçütlerini de kapsamaktadır. Çalışmada 42 işletmenin faaliyet raporları incelendiğinde, 34 tanesinin faaliyet raporlarında bu içerik ögesini kapsayacak şekilde hem niteliksel hem de niceliksel bilgi verildiği görülmüştür. İçerik ögeleri ile ilgili bulguların tamamına baktığımızda katılımcıların entegre rapor içerik ögeleri içerisinde en çok kurumsal genel görünüm ve dış çevre ögesini hem niteliksel hem de niceliksel ifadelerle açıkladıkları görülmüştür.

Kurumsal genel görünüm ve dış çevre içerik ögesini açıklamak üzere belirlenen açıklama ölçütleri içerisinde katılımcıların faaliyet raporlarında en fazla misyon ve vizyon (42 işletme), kültür, etik ilkeler ve değerler (24 işletme), dış çevreyi etkileyen unsurlar (23 işletme) ve rekabet ve pazar konumu (22 işletme) açıklama ölçütlerinin niteliksel olarak açıklandığı görülmüştür. Büyük değişimler gösteren nicel bilgiler ölçütüne yönelik faaliyet raporlarında çoğunlukla (26 işletme) hem nitel hem de nicel bir anlatım mevcuttur. Değer zinciri içindeki konumu ele alan açıklama ölçütü hakkında ise faaliyet raporlarında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde kurumsal genel görünüm ve dış çevre içerik ögesinin tüm işletmelerce hem niteliksel hem de niceliksel detaylı açıklama ile bahsedildiği görülmektedir. İçerik ögelerine bakıldığında da her ölçütte çoğunlukla niteliksel açıklama vardır. Büyük değişimleri gösteren nicel bilgiler açıklama ölçütü ise hem nitel hem de nicel ifadelerle anlatılmıştır. Aşağıdaki Tablo 5'ten kurumsal genel görünüm ve dış çevre içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 5. Kurumsal Genel Görünüm ve Dış Çevre İçerik Ögesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Toplam FR/ER
İçerik ögesi	Kurumsal genel görünüm ve dış çevre	-/-	2/-	6/-	-/-	34/5	42/5
Açıklama ölçütü	Vizyon ve Misyon	-/-	42/-	-/5	-/-	-/-	42/5
	Kültür, etik ilkeler ve değerler	27/-	16/1	24/4	-/-	-/-	42/5
	Mülkiyet ve faaliyet yapısı	-/-	2/-	2/4	-/-	38/1	42/5
	Temel faaliyetler ve pazarlar	-/-	5/-	19/5	-/-	18/-	42/5
	Rekabet yapısı ve Pazar konumu	1/2	7/3	22/-	-/-	12/-	42/5
	Değer zinciri içindeki konumu	42/-	-/2	-/3	-/-	-/-	42/5
	Büyük değişimleri gösteren nicel bilgiler	1/-	12/-	3/-	-/-	26/5	42/5
	Dış çevreyi etkileyen unsurlar	10/-	23/-	9/5	-/-	-/-	42/5

Tablo 6'da ise kurumsal genel görünüm ve dış çevre içerik ögesinin sadece dış çevre içerik ögesine ilişkin ayrıntılı incelemesi bulunmaktadır. Dış çevreyi etkileyen önemli faktörler işletmenin kısa, orta veya uzun vadede yaratacağı değer, değer yaratma sürecini etkileyecek yasal, ticari, toplumsal, çevresel ve siyasi unsurlardan oluşmaktadır. İşletmeler faaliyet raporlarında çoğunlukla (28 işletme) iklim değişikliği, ekosistem kaybı vb. çevresel zorlukları niteliksel olarak açıklanmakla birlikte, çevre yönetim sistemlerinden ve çevre sertifikalarından da bahsedilmiştir. Genel ifadelerle açıklanan dış çevre unsurlarından en çok dikkat çekenler ise paydaşların meşru ihtiyaçları (27 işletme), ekonomik denge, küreselleşme ve endüstri trendleri (22 işletme), rakiplerin güçlü ve zayıf yanları ve müşteri talebi (22 işletme), nüfus ve

demografik değişimler, insan hakları, sağlık, fakirlik, eğitim vb. toplumsal konular (27 işletme) ve faaliyet gösterilen yasal ve düzenleyici ortamdır (39 işletme).

Tablo 6. Dış Çevre Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Toplam
		FR/ER	FR/ER	FR/ER	FR/ER	FR/ER	FR/ER
Dış çevreyi etkileyen unsurlar (Açıklama ölçütü)	Paydaşların meşru ihtiyaçları	5/-	27/-	10/5	-/-	-/-	42/5
	Ekonomik denge, küreselleşme ve endüstri trendleri	6/-	22/-	14/5	-/-	-/-	42/5
	Rakiplerin güçlü ve zayıf yanları ve müşteri talebi	6/3	22/1	14/1	-/-	-/-	42/5
	Teknolojik değişimin hızı ve etkisi	5/-	16/1	15/4	-/-	6/-	42/5
	Nüfus ve demografik değişimler, insan hakları, sağlık, fakirlik, eğitim vb. toplumsal konular	5/-	27/-	9/5	-/-	1/-	42/5
	İklim değişikliği, ekosistem kaybı vb. evresel zorluklar	2/1	9/-	28/4	-/-	3/-	42/5
	Faaliyet gösterilen yasal ve düzenleyici ortam	2/2	39/3	1/-	-/-	-/-	42/5
	Siyasi ortam	27/4	14/1	1/-	-/-	-/-	42/5

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan ikinci içerik ögesi Kurumsal yönetimidir. Bu öge işletmenin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetinin nasıl desteklendiğini kapsamaktadır. Çalışmada 42 işletmenin faaliyet raporları incelendiğinde, 32 tanesinin faaliyet raporlarında niteliksel detaylı açıklama olduğu görülmektedir.

Kurumsal yönetim içerik ögesini açıklamak üzere belirlenen açıklama ölçütleri işletmenin liderlik yapısını, kurumsal yönetim anlayışı gereği işletmenin stratejik yönünü ve risk

yönetimine karşı yaklaşımını, yasal gereklilikleri aşan kurumsal yönetim uygulamalarını, paydaşlarla ilişkiler dahil sermaye öğelerini kullanımını, ücret ve teşvikler ile ilgili uygulamalarını temel almaktadır. Katılımcıların faaliyet raporlarında en fazla yönetim kurulu yapısı (34 işletme) ve kurumsal yönetim ilkelerine uyum (34 işletme) ölçütlerinin niteliksel detaylı açıklamalarla ele alındığı görülmektedir.

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde kurumsal yönetim içerik ögesinin niteliksel detaylı bir şekilde açıklandığı görülmüştür. Aşağıdaki Tablo 7'den kurumsal yönetim içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 7. Kurumsal Yönetim İçerik Ögesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Toplam FR/ER
İçerik ögesi	Kurumsal yönetim	-/-	10/-	32/5	-/-	-/-	42/5
Açıklama ölçütü	Yönetim kurulu yapısı	-/-	8/-	34/5	-/-	-/-	42/5
	Kurumsal yönetim ilkelerine uyum	-/-	8/-	34/5	-/-	-/-	42/5
	Paydaşlarla ilişkiler	1/-	9/-	31/5	-/-	1/-	42/5
	İlişkili taraflarla yapılan işlemler	4/-	11/-	25/5	-/-	2/-	42/5
	Ücretlendirme	-/-	15/-	27/5	-/-	-/-	42/5

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan üçüncü içerik ögesi İş modelidir. İş modeli, işletmenin kullandığı sermaye öğeleri ve değer yaratma kabiliyeti ile birlikte entegre raporlamanın 3 temel bileşeninden biridir. Bu nedenle içerik öğeleri içinde önemli bir yere sahiptir. İş modeli, işletmenin girdileri ve işe ilişkin faaliyetleri ile birlikte işletmenin stratejik amaçlarını gerçekleştirmeyi hedefleyen ve değer yaratan çıktı ve sonuçları kapsayan bir sistemdir. Bir entegre raporda iş modelinin açıklanması ve anlaşılması için temel iş modeli öğeleri hakkında net açıklamalar olmalı, bu öğeleri vurgulayan bir şema oluşturulmalı,

işletmenin içinde bulunduğu koşulları, paydaşları, dış çevresini anlatan bir metin yer almalı, iş modeli öğeleri strateji, risk ve fırsatlar ve performans gibi diğer içerik öğeleri ile bağlantı kurulacak şekilde anlatılmalıdır. İş modeli öğesi entegre raporların önemli farklılıklarından biri olduğu için çalışmada katılımcıların faaliyet raporlarında iş modeline yönelik bilgilere çoğunlukla (34 işletme) rastlanamamıştır.

İş modeli öğesinin açıklama ölçütleri olan girdiler, faaliyetler, çıktılar ve sonuçlar faaliyet raporlarında net, kapsamlı ve şematize olarak anlatılmamaktadır. İş modeli öğelerinden dolayı bir şekilde “Temel faaliyetlerimiz” veya “2016 yılı faaliyetleri” gibi başlıklar altında bahsedilmektedir. Fakat bu anlatımlar bir entegre raporda iş modeli anlatım yaklaşımından ve anlatıma ilişkin yukarıda da bahsettiğimiz koşullardan uzaktır. Faaliyet raporlarında işletmenin ürün ve hizmetlerini gerçekleştirmeye yönelik girdilerinden, ürün veya hizmetin oluşumuna ilişkin temel iş faaliyetlerinden, bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan ürün ve hizmetin temel niteliklerinden ve gerçekleştirilen üretimin hem işletme içine hem de sermaye öğelerine ilişkin olumlu veya olumsuz etkilerinden genel ifadelerle bahsedilmiştir.

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde iş modeli içerik öğesinin niteliksel detaylı bir açıklama ile entegre raporlarda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca işletmelerin iş modeli anlatımı için şema da kullandıkları görülmüştür. Bu öğenin açıklama ölçütleri de niteliksel detaylı açıklamalar ile anlatılmıştır. Aşağıdaki Tablo 8’den iş modeli içerik öğesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 8. İş Modeli İçerik Öğesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Toplam FR/ER
İçerik öğesi	İş modeli	34/-	8/-	-/5	-/-	-/-	42/5
Açıklama ölçütü	Girdiler	22/-	20/2	-/3	-/-	-/-	42/5
	Faaliyetler	2/-	40/-	-/5	-/-	-/-	42/5
	Çıktılar	2/-	40/-	-/5	-/-	-/-	42/5

	Sonuçlar	3/-	39/-	-/5	-/-	-/-	42/5
--	----------	-----	------	-----	-----	-----	------

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan dördüncü içerik ögesi riskler ve fırsatlardır. Bir entegre raporda işletmeye özgü riskler ve fırsatlar mutlaka yer almalıdır. Bu içerik ögesi kapsamında bir işletmenin kısa, orta veya uzun vadede karşılaşılabileceği riskler ve fırsatlar nelerdir ve bunlar nasıl yönetilmelidir konularından bahsedilmelidir. Çalışmada katılımcıların çoğu (29 işletme) işletmelerinin karşılaştığı risk ve fırsatları niteliksel detaylı bir açıklama ile anlatmışlardır. Risk ve fırsatlar içerik ögesinin açıklama ölçülerine bakıldığında risk yönetim anlayışı, risk ve fırsatların tespit edilmesi, risk ve fırsatların değerlendirilmesi ve risklerin azaltılması olarak sınıflandırılan bu ölçütlerin çoğunlukla niteliksel detaylı ifadelerle açıklandığı görülmüştür. Sayıları az da olsa bu açıklama ölçütleri hakkında bilgi bulunmayan faaliyet raporları da bulunmaktadır.

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde riskler ve fırsatlar içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine bakıldığında entegre raporlama yapan işletmelerin tamamının niteliksel detaylı açıklamalar kullandıkları görülmüştür. Aşağıdaki Tablo 9'dan riskler ve fırsatlar içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 9. Riskler ve Fırsatlar İçerik Ögesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Toplam FR/ER
İçerik ögesi	Riskler ve fırsatlar	-/-	13/-	29/5	-/-	-/-	42/5
Açıklama ölçütü	Risk yönetimi anlayışı	1/-	12/-	29/5	-/-	-/-	42/5
	Risk ve fırsatları tespit etme	2/-	12/-	28/5	-/-	-/-	42/5
	Risk ve fırsatları değerlendirme	2/-	12/-	28/5	-/-	-/-	42/5
	Riskleri azaltma	2/-	12/-	28/5	-/-	-/-	42/5

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan beşinci içerik ögesi strateji ve kaynak aktarımıdır. Bu içerik ögesi kapsamında işletmenin stratejik amaçlarının neler olduğu ve bunlara ulaşma sürecini nasıl planladığı incelenmektedir. Çalışmada incelenen faaliyet raporlarında bu içerik ögesini anımsatan fakat çok yeterli olmayan, eksiklikler bulunan genel ifadeler tespit edilmiştir (34 işletme). Strateji ve kaynak aktarımı ile ilgili detaya inilerek açıklama ölçütleri araştırıldığında kısa, orta ve uzun vadeli stratejik amaçların çoğunlukla (35 işletme) faaliyet raporlarında yer almadığı görülmüştür. İşletmeler stratejik amaçlarını kısa, orta ve uzun vade olarak sınıflandırmada ve çok genel tek bir hedef açıklaması ile faaliyet raporlarında belirtmektedirler. Belirlenen amaçlara ulaştıracak stratejiler (19 işletme) ve başarı ve hedeflere ulaşma derecesinin ölçülmesi (31 işletme) ile ilgili açıklama ölçütlerinin de genel ifadelerle faaliyet raporlarında yer aldığı görülmektedir. Burada bilgi ihtiyacı olan tarafların bilgi ihtiyacını yeterince karşılayabilecek bir açıklama yoktur. Stratejileri uygulamak için gereken kaynak aktarım planları hakkında ise çoğunlukla faaliyet raporlarında bilgi yoktur (25 işletme).

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde strateji ve kaynak aktarımı içerik ögesinin çoğunlukla (4 işletme) niteliksel detaylı açıklama ile ele alındığı görülmektedir. Açıklama ölçütlerine bakıldığında özellikle amaçlara ulaştıracak stratejiler ve başarı-hedef ölçmenin çoğunlukla niteliksel detaylı bir şekilde açıklandığı görülmektedir. Tablo 10'dan strateji ve kaynak aktarımı içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 10. Strateji ve Kaynak Aktarımı İçerik Ögesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Toplam FR/ER
İçerik ögesi	Strateji ve kaynak aktarımı	-/-	34/1	8/4	-/-	-/-	42/5
	Kısa, orta ve uzun vadeli stratejik amaçlar	35/2	6/2	1/1	-/-	-/-	42/5
Açıklama ölçütü	Amaçlara ulaştıracak stratejiler	15/-	19/2	8/3	-/-	-/-	42/5

Stratejileri uygulamak için gereken kaynak aktarım planları	25/2	16/2	1/1	-/-	-/-	42/5
Başarı ve hedeflere ulaşma derecesinin ölçümü	3/-	31/1	8/4	-/-	-/-	42/5

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan altıncı içerik ögesi performansdır. Performans içerik ögesi işletmenin stratejik hedeflerine ne ölçüde ulaştığı ve faaliyetleri sonrasında elde ettiği sonuçların sermaye öğelerini (üretmiş sermaye, doğal sermaye, sosyal sermaye, insan sermayesi, fikri sermaye ve finansal sermaye) nasıl etkilediği ile ilgilidir. Faaliyet raporları incelendiğinde performans ögesine yönelik açıklamaların genellikle işletmenin finansal performansına yönelik olduğu görülmüştür. İşletmeler faaliyet raporlarında finansal performansı gösteren hem niteliksel hem de niceliksel bilgiler vermişlerdir (32 işletme). Açıklama ölçütlerinden geçmiş-mevcut performans ve mevcut performans ile kuruluşun genel görünüşü arasındaki ilişki; 17 işletme tarafından hem niteliksel hem de niceliksel bilgi verilerek açıklanmış, 19 işletme tarafından ise daha genel ifadelerle açıklanmıştır. Hedefler, riskler ve fırsatlar açısından nitel göstergeler ve kullanılan yöntemler (42 işletme) ve sermaye öğelerinin pozitif veya negatif etkilenmesi (42 işletme) ile ilgili açıklama ölçütleri hakkında ise faaliyet raporlarında bilgi bulunmamaktadır. Temel paydaş ilişkileri durumu hakkında belirlenen açıklama ölçütüne yönelik ise çoğunlukla genel ifadeler bulunmaktadır (29 işletme).

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde performans içerik ögesinin hem niteliksel hem de niceliksel ifadelerle açıklandığı görülmüştür. Açıklama öğelerine bakıldığında özellikle sermaye öğelerinin pozitif veya negatif etkilenmesi, temel paydaş ilişkilerinin durumu ve geçmiş-mevcut performans ve mevcut performans ile kuruluşun genel görünüşü arasındaki ilişki açıklama ölçütlerinin niteliksel veya hem niteliksel hem de niceliksel ifadelerle detaylı olarak açıklandığı görülmektedir. Tablo 11'den performans içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 11. Performans İçerik Ögesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER R	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Topla m FR/ER
İçerik ögesi	Performans	-/-	7/-	2/-	1/-	32/5	42/5
Açıklama ölçütü	Hedefler, riskler ve fırsatlar açısından nitel göstergeler ve kullanılan yöntemler	42/2	-/2	-/1	-/-	-/-	42/5
	Sermaye ögelerinin pozitif veya negatif etkilenmesi	42/-	-/-	-/2	-/-	-/3	42/5
	Temel paydaş ilişkilerinin durumu	13/-	29/-	-/5	-/-	-/-	42/5
	Geçmiş-mevcut performans ve mevcut performans ile kuruluşun genel görünüşü arasındaki ilişki	4/-	19/-	1/1	1/-	17/4	42/5

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan yedinci içerik ögesi genel görünüşdür. Genel görünüş ögesi kapsamında faaliyet raporlarında işletmenin stratejilerini gerçekleştirirken karşılaşması olası zorlukların ve belirsizliklerin neler olduğu ve bunların, iş modeli ile gelecekteki performansı nasıl etkileyeceğine dair bilgiler aranmıştır ve çoğunlukla (27 işletme) genel ifadelerle rastlanmıştır. Bu ifadeler çoğunlukla işletmenin rahatsız olduğu belirsizlikleri ve gelecek yıla dönük beklentilerini kapsamaktadır. Açıklama ölçütlerine baktığımızda muhtemel kritik zorluklara ve belirsizliklere karşı teşkilatlanma hakkında faaliyet raporlarında bilgi olmadığı görülmekle birlikte, olası durumların yarattığı beklenti (32 işletme)

ve beklentilerin kuruluşu etkileme durumu (31 işletme) hakkında çoğunlukla genel ifadeler yer almıştır.

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde genel görünüş içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine bakıldığında 3 işletme tarafından açıklanmadığı, 2 işletme tarafından ise genel açıklama yapıldığı görülmüştür. Tablo 12'den genel görünüş içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 12. Genel Görünüş İçerik Ögesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Toplam FR/ER
İçerik ögesi	Genel görünüş	7/3	27/2	6/-	-/-	2/-	42/5
Açıklama ölçütü	Olası durumların yarattığı beklenti	10/3	32/2	-/-	-/-	-/-	42/5
	Beklentilerin kuruluşu etkileme durumu	11/3	31/2	-/-	-/-	-/-	42/5
	Muhtemel kritik zorluklara ve belirsizliklere karşı teşkilatlanma	42/3	-/2	-/-	-/-	-/-	42/5

Uluslararası entegre raporlama çerçevesi kapsamında yer alan son içerik ögesi hazırlık ve sunum temelidir. Bu öge entegre rapora dahil edilecek konuların nasıl belirlendiği ile ilgilidir. Önemlilik belirleme süreci, raporlama sınır ve mali konulara ilişkin kullanılan çerçeve ve yöntemler açıklama ölçütlerini oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen faaliyet raporlarında hem hazırlık ve sunum temeli içerik ögesine hem de onun açıklama ölçütlerine dair bilgi bulunmamıştır.

Entegre raporlama yapan işletmelerin raporları incelendiğinde hazırlık ve sunum temeli içerik ögesinin genel açıklama ve niteliksel detaylı açıklamalar ile ifade edildiği görülmektedir. Hazırlık ve sunum temelinin açıklama ölçütlerine bakıldığında 3 işletmenin önemlilik belirleme sürecini özetlediği, fakat işletmelerin tamamının (5 işletme) raporlama sınırından ve mali konulara ilişkin kullanılan çerçeve ve yöntemlerden bahsetmediği görülmüştür. Tablo 13'den hazırlık ve sunum temeli içerik ögesine ve açıklama ölçütlerine ilişkin dağılımların tamamı incelenebilir.

Tablo 13. Hazırlık ve Sunum Temeli İçerik Ögesi ve Açıklama Ölçütleri Dağılımı

		(1) FR/ER	(2) FR/ER	(3) FR/ER	(4) FR/ER	(5) FR/ER	Toplam FR/ER
İçerik ögesi	Hazırlık ve sunum temeli	42/1	-/2	-/2	-/-	-/-	42/5
Açıklama ölçütü	Önemlilik belirleme süreci	42/1	-/1	-/3	-/-	-/-	42/5
	Raporlama sınırı	42/5	-/-	-/-	-/-	-/-	42/5
	Mali konulara ilişkin kullanılan çerçeve ve yöntemler	42/5	-/-	-/-	-/-	-/-	42/5

5.4.3. Sektörlere Göre Faaliyet Raporlarında Yer Alan Entegre Rapor İçerik Öğeleri Dağılımları

Çalışmada BIST Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin sektör bilgileri ile Uluslararası entegre raporlama çerçevesi içerik öğeleri arasında çapraz tablo analizleri yapılmıştır.

Kurumsal genel görünüm ve dış çevre içerik ögesi açısından sektöre dağılımlara baktığımızda hemen hemen her sektörün bu öğeyi hem niteliksel hem de niceliksel bir şekilde

açıkladığı görülmektedir. Kurumsal genel görünüm ve dış çevre içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 14’den incelenebilir.

Tablo 14. Sektöre Göre Kurumsal Genel Görünüm ve Dış Çevre Açıklamaları Dağılımları

		Kurumsal genel görünüm ve dış çevre			Toplam
		(2)	(3)	(5)	
Sektör	İmalat	1	2	14	17
	Elektrik Gaz Su	1	0	1	2
	Toptan ve perakende	0	0	2	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	0	0	4	4
	Mali kuruluşlar	0	4	11	15
	Teknoloji	0	0	2	2
Toplam		2	6	34	42

Kurumsal yönetim içerik ögesi açısından sektörel dağılımlara baktığımızda hemen hemen her sektörün bu ögeyi çoğunlukla niteliksel bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Kurumsal yönetim içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 15’den incelenebilir.

Tablo 15. Sektöre Göre Kurumsal Yönetim Açıklamaları Dağılımları

		Kurumsal yönetim		Toplam
		(2)	(3)	
Sektör	İmalat	4	13	17
	Elektrik Gaz Su	1	1	2
	Toptan ve perakende	0	2	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	2	2	4
	Mali kuruluşlar	3	12	15
	Teknoloji	0	2	2
Toplam		10	32	42

İş modeli içerik ögesi açısından sektörel dağılımlara baktığımızda BIST Sürdürülebilirlik endeksinde imalat, elektrik-su-gaz ve teknoloji sektörlerinde yer alan işletmelerin faaliyet raporlarında bu ögeye ilişkin bilgi yoktur. Bunlar dışında toptan ve perakende (1 işletme), ulaştırma-haberleşme (1 işletme) ve mali kuruluşlar (6 işletme) sektörlerindeki işletmelerde az

da olsa iş modeli ögesini kapsayan genel açıklamalar bulunan faaliyet raporları vardır. İş modeli içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 16'dan incelenebilir.

Tablo 16. Sektöre Göre İş Modeli Açıklamaları Dağılımları

		İş modeli		Toplam
		(1)	(2)	
Sektör	İmalat	17	0	17
	Elektrik Gaz Su	2	0	2
	Toptan ve perakende	1	1	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	3	1	4
	Mali kuruluşlar	9	6	15
	Teknoloji	2	0	2
Toplam		34	8	42

Riskler ve fırsatlar içerik ögesi açısından sektörel dağılıma bakıldığında elektrik-gaz-su sektöründeki işletmelerin tamamının faaliyet raporlarında bu ögenin genel ifadelerle açıklanmakla birlikte, diğer sektörlerde çoğunlukla niteliksel detaylı açıklama verildiği görülmüştür. Riskler ve fırsatlar içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 17'den incelenebilir.

Tablo 17. Sektöre Göre Risk ve Fırsatlar Açıklamaları Dağılımları

		Riskler ve fırsatlar		Toplam
		(2)	(3)	
Sektör	İmalat	6	11	17
	Elektrik Gaz Su	2	0	2
	Toptan ve perakende	1	1	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	2	2	4
	Mali kuruluşlar	2	13	15
	Teknoloji	0	2	2
Toplam		13	29	42

Strateji ve kaynak aktarımı içerik ögesi açısından sektörel dağılıma bakıldığında elektrik-gaz-su, toptan ve perakende, ulaştırma-haberleşme-depolama ve teknoloji sektörlerindeki

işletmelerin faaliyet raporlarında bu öğeye ilişkin genel ifadeler olduğu görülmüştür. İmalat sektöründeki 1 işletme ve mali kuruluşlar sektöründeki 7 işletme ise bu öğeyi kapsayan niteliksel detaylı bilgiler yayınlamışlardır. Strateji ve kaynak aktarımı içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 18’den incelenebilir.

Tablo 18. Sektöre Göre Strateji ve Kaynak Aktarımı Açıklamaları Dağılımları

		Strateji ve kaynak aktarımı		Toplam
		(2)	(3)	
Sektör	İmalat	16	1	17
	Elektrik Gaz Su	2	0	2
	Toptan ve perakende	2	0	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	4	0	4
	Mali kuruluşlar	8	7	15
	Teknoloji	2	0	2
Toplam		34	8	42

Performans içerik ögesi açısından sektörel dağılımlara baktığımızda toptan-perakende ve ulaştırma-haberleşme-depolama sektöründeki işletmelerin tamamının faaliyet raporlarında bu öğeye ilişkin hem niteliksel hem de niceliksel bilgi bulunmaktadır. İmalat sektöründe bulunan sadece 1 işletme niceliksel detaylı açıklama yapmıştır. Faaliyet raporlarında bu öğeye ilişkin çoğunlukla hem niteliksel hem de niceliksel bilgi verilmiştir. Performans içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 19’den incelenebilir.

Tablo 19. Sektöre Göre Performans Açıklamaları Dağılımları

		Performans				Toplam
		(2)	(3)	(4)	(5)	
Sektör	İmalat	3	2	1	11	17
	Elektrik Gaz Su	1	0	0	1	2
	Toptan ve perakende	0	0	0	2	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	0	0	0	4	4
	Mali kuruluşlar	2	0	0	13	15
	Teknoloji	1	0	0	1	2
Toplam		7	2	1	32	42

Genel görünüş içerik ögesinin sektörel dağılımına bakıldığında imalat, haberleşme-ulaştırma-depolama ve mali kuruluşlar sektörlerindeki işletmelerin çoğunluğunun bu öğeye ilişkin genel açıklamalar sundukları görülmüştür. Toplam 15 tane mali kuruluşlar sektöründeki işletmenin 5 tanesi niteliksel detaylı açıklama yapmıştır. Toptan-perakende ve teknoloji sektörleri hariç diğer sektörlerde az da olsa bazı işletmelerin faaliyet raporlarında bu öğeye ilişkin bilgi bulunamamıştır. Genel görünüş içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 20'den incelenebilir.

Tablo 20. Sektöre Göre Genel Görünüş Açıklamaları Dağılımları

		Genel görünüş				Toplam
		(1)	(2)	(3)	(5)	
Sektör	İmalat	3	12	1	1	17
	Elektrik Gaz Su	1	1	0	0	2
	Toptan ve perakende	0	2	0	0	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	1	3	0	0	4
	Mali kuruluşlar	2	8	5	0	15
	Teknoloji	0	1	0	1	2
Toplam		7	27	6	2	42

Hazırlık ve sunum temeli içerik ögesine bakıldığında BIST Sürdürülebilirlik endeksindeki işletmelerin ve sektörlerin hiçbirinin faaliyet raporlarında bu konuda bilgi bulunmamaktadır. Hazırlık ve sunum temeli içerik ögesinin sektörel dağılımı aşağıda Tablo 21'den incelenebilir.

Tablo 21. Sektöre Göre Hazırlık ve Sunum Temeli Açıklamaları Dağılımları

		Hazırlık ve sunum temeli	Toplam
		(1)	
Sektör	İmalat	17	17
	Elektrik Gaz Su	2	2
	Toptan ve perakende	2	2
	Ulaştırma haberleşme depolama	4	4
	Mali kuruluşlar	15	15
	Teknoloji	2	2
Toplam		42	42

6. SONUÇ

Entegre rapor, ülkemizde hem finansal hem de finansal olmayan bilgiyi içeren ve sürdürülebilirlik performansına yönelik uygulamaları kapsayan kurumsal sosyal sorumluluk ve faaliyet raporlarının bileşimi gibi algılsa da aslında sürdürülebilirlik açısından fırsatların veya risklerin değerlendirildiği ve bunların yönetilerek değere dönüştürüldüğü süreci anlatan öz ve anlaşılır bir rapordur. Yıllık faaliyet raporları da çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konusunda firmaların yıllara göre yaptıkları çalışmaları ayrıntılı bir şekilde kapsar. Bu sebeple sürdürülebilirlik ortak paydasından hareketle yıllık faaliyet raporlarının entegre rapor içeriklerini ne ölçüde kapsadığı çalışmamızda incelenmiştir.

Çalışmada incelenen faaliyet raporlarına ilişkin değerlendirmeler şu şekilde sıralanabilir:

- Faaliyet raporları, kurumsal görünüm ve dış çevre içerik ögesini ve açıklama ölçütlerini detaylandırarak bilgiyi tamamıyla olmasa da çoğunlukla kapsamaktadır. Misyonu, vizyonu, kurum kültürü, etik değerleri, rekabet yapısı, pazar konumu çoğunlukla ayrıntılı bir şekilde raporlanmıştır, fakat değer zinciri gibi işletmede katma değer oluşturan olayları (pazarlama, üretim, teslimat, hazırlık, vs) anlatmaya yönelik bir çaba görülmemiştir. Bununla birlikte dış çevre unsurları açısından da rekabet, pazardaki konum, toplumsal konular, teknolojik değişim ve siyasi ortam hakkında verilen bilgilerin çok genel olduğu görülmüştür. İşletmede yaratılan değeri paydaşlara aktarmaya çabalayan entegre raporlar için bu bilgilerin eksik kalması faaliyet raporlarının entegre raporlama açısından yeterliliğini olumsuz etkilemektedir.

- Faaliyet raporları kurumsal yönetim içerik ögesini ve açıklama ölçütlerini tamamıyla kapsamakta, bu ölçütlere ilişkin detaylı bilgi raporlarda yer almaktadır. İşletmelerce kurumsal yönetim anlayışının uzun vadede işletmeye sağladığı faydanın anlaşılması ile kurumsal yönetime dair iyi uygulamalar görülmeye başlanmıştır. Kurumsal yönetim sürecinin eksiksiz uygulanma gayretinin paydaşalara duyurulmak istenmesiyle bu içerik ögesi hakkında faaliyet raporlarında ayrıntılı niteliksel bilgiler yer almıştır. Böylelikle entegre raporlarda yer alması gereken konular olarak özellikle işletmenin liderlik yapısı, yasal gerekliliklerin kurumsal yönetim sürecini nasıl etkilediği, kurumsal risk yönetimi yaklaşımının ortaya konulması adına gerçekleştirilen faaliyetler detaylı olarak anlatılmıştır. Kurumsal yönetim içerik ögesinin açıklama ölçütü olan ücret unsuruna ilişkin faaliyet raporlarında çoğunlukla genel açıklamalar

bulunmaktadır. Entegre raporlama açısından ücret unsurunun sermaye öğeleri ile ilişkilendirilerek kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmaya yönelik çabaların anlatımı gerekmektedir. Kurumsal yönetime ilişkin faaliyet raporlarında yer alan açıklamalar işletmelerin paydaşlarına ve yatırımcılarına karşı güven ve istikrar yaratma vaadlerinin ciddiyetini anladıklarını göstermektedir.

• Faaliyet raporlarında iş modeli öğelerini vurgulayacak ve şema ile gösterecek şekilde açıklamalar bulunmamaktadır. Fakat çok genel ifadelerle de olsa işletme faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere kullanılacak girdiler, temel faaliyet süreci, bu sürecin sonunda oluşan çıktılar ve işletme içi ve dışı tarafları etkileyen sonuçlar raporlanmıştır.

• Risk ve fırsatlar faaliyet raporlarında risk yönetimi başlıkları altında ele alınmaktadır. İşletmenin risk yönetimi anlayışı, özellikle hata-hile risklerini tespit etmek ve azaltmak adına işletme içinde gerçekleştirilen iç denetim çalışmaları, risk önceliklendirme çalışmaları, risk yönetimi sorumluları risk ve fırsat içerik öğesinin kapsamına girecek bilgilerden bazıları olarak faaliyet raporlarında yer almaktadır.

• Strateji ve kaynak planlama, entegre raporlamada stratejik amaçların belirlenmesini ve bunlara ulaşmak için gerçekleştirilecek faaliyetlerini temel almaktadır. Yıllık faaliyet raporlarında bu içeriğe dönük genel açıklamalar olmakla birlikte içeriğin açıklama ölçütlerini ifade etmek için yeterli değildir. Strateji ve kaynak planlama içerik öğesi işletme amaçlarını vadesine göre gruplandırmaya çalışırken faaliyet raporlarında çok genel ifadelerle yazılmış stratejik amaç görülmektedir. Kaynak aktarım planları ve amaçları gerçekleştirmeye yönelik stratejiler ise çoğunlukla faaliyet raporlarında açıklanmamıştır. Bu öğe kapsamında strateji ve kaynak aktarımı planlarının iş modeliyle ne ölçüde ilgili olduğu bilgisi mutlaka raporlarda yer almalıdır. Bununla birlikte dış çevrenin ve risk ve fırsatların, strateji ve kaynak aktarımı planlarının ne ölçüde etkilediği de bu içerik öğesi kapsamında bir entegre raporda mutlaka olması gereken bilgilerdir.

• Performans entegre raporlamanın en önemli içerik öğelerinden birisidir. Fakat bu içerik öğesinin kapsayacağı açıklamalara dair bir görüş birliği yoktur. Faaliyet raporlarında sadece finansal performans üzerinde durulmakla birlikte aslında entegre raporlarda da henüz bu içerik öğesinin başarılı bir şekilde açıklandığı görülmemektedir. Entegre raporlarda faaliyet

raporlarına benzer şekilde finansal performansı veya çevresel ve sosyal performansı temel alan açıklamalar bulunmaktadır.

- Genel görünüş içerik ögesinin faaliyet raporlarındaki kapsamı yeterli değildir. Özellikle olası belirsizlik ve zorluk karşısında işletme içinde örgütlenme hakkında faaliyet raporlarında bilgi bulunmamaktadır.

- Hazırlık ve sunum temeli de yine faaliyet raporlarında hiç bahsedilemeyen bir içerik ögesidir. Faaliyet raporlarında bu ögenin temelinde yer alan kurumsal yönetim sorumlularının ve üst düzey personelin maddi konuları belirleme ve bunları öncelik sırasına koyma noktasında bir çalışma yer almamaktadır. Entegre raporlarda bu içerik ögesine ilişkin açıklamalar risklerin, fırsatların ve sonuçların değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

- Sonuç olarak çalışmada incelenen faaliyet raporları iş modeli çerçevesinde kuruluşun sermaye öğelerini objektif kriterlere göre paydaşlara iletebilecek ve gelecekteki değer oluşumunu hem finansal hem de finansal olmayan bilgi aracılığıyla sunabilecek yeterlilikte değildir denilebilir.

- Faaliyet raporları, entegre raporlamanın uygulanabilmesi için gerekli olan yöntemleri ve entegre raporların içerik öğelerine ilişkin açıklama ölçütlerini tam anlamıyla karşılamamaktadır.

Çalışmada incelenen entegre raporlara ilişkin değerlendirmeler şu şekilde sıralanabilir:

- 2016 yılında yayınlanan entegre raporlar, IIRC çerçevesi ile uyumlu hazırlanmakla birlikte bu raporların içeriğinde GRI G4 sürdürülebilirlik raporlaması kılavuzuna da paralellik sağlanarak sürdürülebilirlik raporlamasını kapsar şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca bazı entegre raporların finansal durum açıklamalarını, bağımsız denetim raporlarını ve özet bir şekilde de olsa sürdürülebilirlik raporlarını kapsadığı görülmüştür. Bu durumda açık, anlaşılır ve öz bilgiyi paydaşlara aktarması istenen entegre raporlar yüzlerce sayfadan oluşan faaliyet raporu benzerine dönüşmüştür.

- Hazırlanan entegre raporlardan anlaşılmaktadır ki değer yaratma ve performans kavramı açısından ortak bir anlayış henüz oluşturulamamıştır. Değer yaratma bazı işletmelerce iş modeli, sermaye öğeleri, müşteri memnuniyeti, çalışanların işletmeye bağlılığı, Ar-Ge çalışmaları ile açıklanmaya çalışılırken, bazı işletmelerce çevresel ve sosyal kazanımlar ile açıklanmıştır. Aynı şekilde performans kavramı üzerinde de ortak bir anlayış yoktur.

Performans ögesini açıklamak üzere bazı işletmelerce finansal performans bilgileri kullanılmış, bazı işletmelerde ise alternatif kaynak kullanımı, emisyon azaltımı, atık ve su yönetimi, biyoçeşitlilik gibi çevresel göstergeler veya eğitim, istihdam ve kültür alanındaki kazanımlar gibi sosyal göstergelerden bahsedilmiştir.

• İncelenen entegre raporlarla ilgili bir diğer dikkat çekici husus birbirlerine benzerlikler taşımalarıdır. Özellikle aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerin entegre rapor içerik öğelerinin dizilişi, rapor kapsamında ele alınan başlıklar, yönetim anlayışı, stratejik amaçlar, performans, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik uygulamaları oldukça benzerlik göstermektedir.

Entegre rapor hazırlamaktaki en temel ilke; sürdürülebilirlik performans göstergelerinin şirketin en üst kademesinde izlenip yönetilmesi, risk ve fırsatlara yönelik stratejilerin belirlenip hayata geçirilmiş olması gerekliliğidir. Ülkemizde bu konuda çalışmalara başlamış şirketler olmakla birlikte önümüzdeki birkaç yıl içinde entegre rapor sunacak daha çok işletme olacağı söylenebilir. Ülkemizde 2016 yılı için hazırlanan entegre raporlar içerik öğelerine ilişkin eksiklikler barındırmakla birlikte entegre raporlamanın geleceği açısından umut vericidir.

Sürdürülebilirliği bir yönetim biçimi haline getiren ve faaliyetlerine entegre ederek etkilerini ölçen ve sürdürülebilirlik raporlama süreçlerine sahip olan işletmeler, entegre rapor hazırlama sürecinde çok rahat ilerleyebileceklerdir. Yıllık faaliyet raporları sürdürülebilirlik göstergeleri açısından bilgi içerdiği için yıllık faaliyet raporu hazırlayan işletmelerin sürdürülebilirlik vizyonu sayesinde finansal raporlamaya ilişkin sahip oldukları disiplin, raporlama yeteneği ve bilgi üretme mekanizmaları onları entegre raporlamaya hazırlamakta yardımcı olacaktır. Fakat mevcut içerikleri ile faaliyet raporları entegre rapor içerik öğelerini ve açıklama ölçütlerini tam anlamıyla karşılamamaktadır.

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., R. Çoşkun, S. Bayraktaroğlu ve E. Yıldırım. 2004. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Geliştirilmiş 3. Baskı, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Aras, G. ve G.U. Sarioğlu. 2015. Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, TÜSİAD Yayın No: T/2015, 10-567, Ekim 2015, İstanbul.

- Bekçi, İ. ve E. Doğru. 2011. “Değer Yaratan Faaliyetler Açısından İşletme Başarısı: Çimento Sanayii İşletmelerinde Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (1).
- Büdeyri, T. ve A. Kısa. 2016. “Entegre Raporlama (ER): Literatür Araştırması”, 3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities (SOCIOINT 2016), 23-26 May 2016, İstanbul.
- Eccles, R. G. ve D. Saltzman. 2011. “Achieving Sustainability Through Integrated Reporting”, Stanford Social Innovation Review, Summer 2011.
- Eraslan, H.İ., A.D. Kuyucu ve İ. Bakan. 2008. “Değer Zinciri (Value Chain) Yöntemi ile Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Değerlendirilmesi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 10 (2).
- Gökten, S. 2016. “Entegre Raporlama Yaklaşımı İçin Uygulamaya Yönelik Sistematik Bir Öneri”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18 (4).
- International Integrated Reporting Council (IIRC). 2013. International Integrated Reporting Framework, December 2013, <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2017).
- Karataş, Z. 2015. “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1 (1).
- Karğın, S., H. Aracı ve H. Aktaş. 2013. “Entegre Raporlama: Yeni bir Raporlama Perspektifi”, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 6 (1).
- Kavut, L. 2010. “Kurumsal Yönetim, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Çevresel Raporlama: İMKB 100 Şirketlerinin Çevresel Açıklamalarının İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi, 66.
- Kaya, U., D. Aygün ve Ö. Yazan. 2016. “Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma”, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11).
- Keskin, B. 2014. “Entegre Yönetim Olmadan Entegre Raporlama Olamaz”, EKOIQ, 46.
- Köse, E. ve T. Çetinel, 2017. “Kurumsal ve Entegre Raporlama: Bir Araştırma”, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8.
- Yıldırım, A. ve H. Şimşek. 2006. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- <http://www.borsaistanbul.com/duyurular/2017/02/16/borsa-istanbul-da-gong-entegre-raporlama-turkiye-agi-icin-caldi> (Erişim Tarihi: 31.07.2017).

BAĞIMSIZ DENETİMDE YENİ BİR YAKLAŞIM: KİLİT DENETİM KONULARI*

Aziz DOĞAN**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 65-89

ÖZ

Finansal tablo kullanıcılarının daha fazla bilgi içeren denetim raporu talepleri üzerine, Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB), denetçi raporunun iletişim değerini artırmak amacıyla yeni ISA 701 standardını yayımlamıştır. Daha sonra Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) söz konusu standardın kabul sürecini başlatmış ve sonunda BDS 701'i 2017 yılında yayımlamıştır. Yeni denetim standardı denetçinin Kilit Denetim Konularını (KDK) belirlemesini ve bu konuları açıklayarak denetçi raporunda bildirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, KDK'yı ve KDK'nın yeni denetim standardı ISA/BDS 701'e uygun olarak nasıl belirleneceğini ve bağımsız denetçi raporunda nasıl bildirileceğini incelemek ve açıklamaktır.

Anahtar kelimeler: Yeni Denetim Raporlaması, Kilit Denetim Konuları, KDK, ISA/BDS 701

JEL Sınıflandırması: M42

A NEW APPROACH IN AUDITING: KEY AUDIT MATTERS

ABSTRACT

In response to demands for more informative audit reporting by the users of financial statements, the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) has issued new ISA 701 in order to enhance the communicative value of the auditor's report. Then Public Oversight Authority of Turkey (KGK) has started adoption process and finally issued BDS 701 in 2017. The new auditing standard requires the auditor to determine Key Audit Matters (KAM) and communicate those matters by describing them in the auditor's report. The objective of this study is to examine and explain the KAM and how they are determined and communicated in the auditor's report in accordance with the new standard on auditing ISA/BDS 701.

Keywords: New Audit Reporting, Key Audit Matters, KAM, ISA/BDS 701

JEL Classification: M42

* Makale gönderim tarihi: 17.11.2017; kabul tarihi: 10.01.2018.

** Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Kurul Üyesi, orcid.org/0000-0002-6035-9379, aziz.dogan@kgk.gov.tr

1. GİRİŞ

Denetim¹ süreci çıktılarını ortaya koyan ve denetçinin şirket paydaşları ile ana iletişim aracı olan denetçi raporu ve raporda verilen bilgiler 1940'lardan beri önemli ölçüde değişmemiştir. Standart metin haline getirilmiş olan denetçi raporunun esas amacı, finansal tablolarla ilgili denetçi görüşünün açıkça ifade edilmesi ve söz konusu görüşün dayanağının açıklanmasıydı. Finansal tabloların denetlenen işletmenin finansal durumunu ve faaliyetlerini geçerli finansal raporlama standartlarına uygun olarak gerçeğe uygun bir biçimde sunduğu (geçti) ya da sunmadığı (kaldı) şeklinde görüş bildirilmesi nedeniyle, denetçi raporları genellikle geçti/kaldı modeli olarak adlandırılmıştır.

Denetçinin yaptığı çalışmalar sonucu işletmeyle ilgili olarak elde ettiği bilgiler konusunda denetçi raporunda yeterli şeffaflık sağlanmadığını düşünen başta yatırımcılar olmak üzere çoğu kimse bunun artık yeterli olmayacağına inanmış, denetim raporunun şekil, içerik ve yatırımcılar açısından değerini tartışmaya açmıştır.

Finansal tablolarla ilgili denetçi görüşü değerli olmakla birlikte, özellikle 2001 ve 2008 finansal krizlerinden sonra finansal tablo kullanıcıları ve düzenleyici kurumlar denetçi raporu konusunda kaygı duymaya başlamış ve denetçi raporunda verilen bilgi ve açıklamaları sorgulamaya başlamışlardır.

Denetçi raporlarının, finansal tablo kullanıcılarına denetim ve denetim süreçleri hakkında önemli bilgilerin iletilmesi açısından etkin olmadığı genel olarak kabul edilmiş olduğundan, son yıllarda denetçi raporunun daha fazla bilgi vermesi, özellikle de denetçilerin, yaptıkları denetim sonucunda kullanıcılara daha fazla yararlı bilgi sağlamaları hususunda başta kurumsal yatırımcılar ve finansal analistler olmak üzere, finansal tablo kullanıcılarından talepler gelmiştir.

Söz konusu talepler üzerine, Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB), denetçi raporunun iletişim değerini ve finansal tablolara yönelik güveni artırmak amacıyla denetim raporlaması ile ilgili olarak bir proje başlatmıştır. Bu projenin en önemli konusu ise Kilit Denetim Konularının (KDK) düzenleyen ISA 701 "Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi" standardının kabul edilmesi ve yayımlanmasıdır.

---

¹ Bu çalışmada, "denetim" ve "denetçi" ifadeleri sırasıyla "bağımsız denetim" ve "bağımsız denetçi" anlamında kullanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde, denetçinin meslekî muhakemesine göre en çok önem arz eden konular olarak tanımlanan KDK'yı ve yeni denetim standardı ISA/BDS 701'e uygun olarak KDK'nın nasıl belirleneceğini ve denetçi raporunda nasıl bildirileceğini incelemek ve örnekleriyle birlikte açıklamaktır. Ayrıca dünyadaki gelişme ve KDK uygulamalarına da yer verilecektir.

2. YENİ DENETİM RAPORLAMASI PROJESİ

IAASB tarafından Mayıs 2011'de yayımlanan bir danışma raporunda², mevcut uygulamanın devam ettirilmesinin mümkün olmadığı ve denetçilerin finansal tablolarla ilgili önemli konular hakkında daha fazla şeffaflık sağlamasına yönelik açık bir talep olduğu belirtilmiştir.

Bunun üzerine, denetim raporlamasına yönelik güven artırıcı bir denetçi raporu ortaya çıkarmayı amaçlayan IAASB, denetçi raporunun kullanıcıları açısından bilgi değerini artırmak ve daha fazla şeffaflık sağlamak, ayrıca denetçi ile üst yönetimden sorumlu olanlar ve yatırımcılar arasındaki iletişimi geliştirmek amacıyla Uluslararası Denetim Standartlarında (ISA) gerekli değişiklikleri yapmak ve yeni standartlar yayımlamak üzere 2011 yılında "yeni denetim raporlaması" adıyla bir proje başlatmıştır.

Haziran 2012'de yayımlanan raporda³ IAASB tarafından oluşturulan çalışma grubunun önerileri arasında yer alan "denetçi yorumu" (Auditor Commentary) kavramı, daha sonra IAASB'nin Şubat 2013'deki toplantısında, "kilit denetim konuları" (Key Audit Matters) olarak değiştirilmiştir.

Uluslararası toplantı, araştırma, kamuoyu ve paydaş görüşlerinin katkıları ile IAASB tarafından oluşturularak kabul edilen ve uygulamada önemli bir değişimi temsil eden denetim raporlamasıyla ilgili taslak standartlar⁴ Temmuz 2013'de görüşe açılmış olup, önerilen taslak standartlar, yeni bir denetim standardı (ISA 701) ve bazı ISA'lardaki değişiklik ve düzeltmelerden oluşmuştur.

---

² IAASB, 2011 Consultation Paper: Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change, May 2011.

³ IAASB, Invitation to Comment: Improving the Auditor's Report, June 2012.

⁴ IAASB, Exposure Draft: Reporting on Audited Financial Statements - Proposed New and Revised International Standards on Auditing (ISAs), July 2013.

Söz konusu proje kapsamında yer alan yeni ISA 701 ve değiştirilmiş ve düzeltilmiş standartlar IAASB tarafından Eylül 2014’de kabul edilmiş ve 15 Aralık 2016 tarihinde ve sonrasında sona eren hesap dönemlerine ilişkin denetimlerde uygulanmak üzere Ocak 2015’de yayımlanmıştır (Doğan 2017, 4).

Denetim raporunun geliştirilmesine yönelik olarak yapılan yeniliklerin en önemlilerinden birisi kilit denetim konularının (KDK) denetim raporunda bildirilmesidir. IAASB, finansal tablo kullanıcılarının yürütülen denetim hakkında daha kapsamlı bilgi edinmesi amacıyla, denetim sırasında denetçinin odaklandığı konulardan en çok önem arz eden konuların denetçi raporunda yer alması gerektiğini düşünerek, “Kilit Denetim Konularının Denetçi Raporunda Bildirilmesi” başlıklı ISA 701’i yayımlamıştır.

ISA 701, borsada işlem gören işletmelerin 15 Aralık 2016 tarihinde ve sonrasında sona eren hesap dönemlerine ilişkin hazırlanan tam set genel amaçlı finansal tablolarının denetiminde zorunlu olarak uygulanmakta olup; diğer işletmelerde gönüllü olarak uygulamaya izin verilmiştir. Ayrıca, denetçinin, raporunda KDK bildirmesinin mevzuat tarafından zorunlu kılınması durumunda da uygulanacaktır.

Yeni bir standart olan ISA 701 ile birlikte proje kapsamında aşağıdaki standartlar da değiştirilerek yeniden yayımlanmıştır:

- ISA 260 Üst Yönetimden Sorumlu Olanlarla Kurulacak İletişim
- ISA 570 İşletmenin Sürekliliği
- ISA 700 Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama
- ISA 705 Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi
- ISA 706 Bağımsız Denetçi Raporunda Yer Alan Dikkat Çekilen Hususlar Ve Diğer Hususlar Paragrafları

3. BDS 701 VE ISA 701 KARŞILAŞTIRMASI

Yeni denetim raporlamasına ilişkin proje kapsamında yer alan yeni ISA 701 ve değiştirilmiş diğer standartların IAASB tarafından Ocak 2015’de yayımlanmasını takiben, değişikliklerin uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Denetim Standartları’nın bir parçası olan Bağımsız

Denetim Standartları'na (BDS) aktarılması amacıyla Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından hemen gerekli çalışmalar başlatılmıştır (Doğan 2017, 8).

Bu kapsamda, öncelikle ilgili standartların profesyonel çevirisi yapılmış, daha sonra ilgili kamu kuruluşları, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile akademisyenlerden oluşan çalışma komisyonunda kapsamlı bir şekilde ele alınıp tartışılarak taslak metinler oluşturulmuştur. İlgili standartların taslak metinleri Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nda (Kurul) görüşülerek kabul edilmiş ve KGK'nın internet sitesinde kamuoyu görüşüne açılmıştır. Aynı zamanda, Kurulda kabul edilen taslak metin, ilgili kamu kuruluşları, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarına da gönderilerek yazılı görüşleri istenmiştir.

Söz konusu görüş ve öneriler göz önünde tutularak nihai şekli verilen BDS 701 Kurul tarafından kabul edilmesini takiben, borsada işlem gören işletmelerin 1 Ocak 2017 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinin denetimi ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca denetime tabi diğer şirketlerin 1 Ocak 2018 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere, 9 Mart 2017 tarihli ve 30002 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İlk defa yapılan bir uygulama ile BDS 701'de, uluslararası uygulamayla farklılık gösteren aynı numaralı paragraflara (örneğin 5), Türkiye uygulamasını göstermek amacıyla T kodlu paragraflar (örneğin 5T) eklenmiştir. Bu uygulama ile Uluslararası Denetim Standartlarının çevirisi olan T kodlu olmayan aynı numaralı paragraflar aynen bırakılarak, denetçilerin uluslararası uygulamaya ilişkin farkındalıklarının korunması amaçlanmıştır.

ISA 701 ile tam uyumlu olarak yayımlanmış olmakla birlikte, ISA 701 ile BDS 701 karşılaştırıldığında esas itibarıyla, kapsam ve yürürlük tarihi açısından farklılık bulunmakta olup, bu hususlar aşağıda açıklanmıştır:

Kapsam: ISA 701; borsada işlem gören işletmelerin finansal tablolarının denetiminde ve denetçinin raporunda kilit denetim konularının bildirilmesine karar verdiği diğer denetimlerde uygulanmaktadır. BDS 701 ise, uygulama tarihleri farklı olmakla birlikte, borsada işlem gören işletmelerin yanı sıra 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca denetime tabi diğer şirketlerin denetiminde de uygulanacaktır. Bu hüküm ISA 701'e aykırılık teşkil etmemektedir. Çünkü ISA

701, denetçinin, raporunda kilit denetim konularını bildirmesinin mevzuatla zorunlu kılınması durumunda da uygulanabileceği hükmünü içermektedir.

Yürürlük tarihi: ISA 701, 15 Aralık 2016 tarihinde ve sonrasında sona eren hesap dönemlerine ilişkin denetimlerde uygulanırken; BDS 701, borsada işlem gören işletmelerin 1 Ocak 2017 tarihinde ve sonrasında, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca denetime tabi diğer şirketlerin 1 Ocak 2018 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinin denetiminde uygulanacaktır.

4. KİLİT DENETİM KONULARI

BDS 701 uyarınca denetçi raporunda KDK bildirilmesinin amacı, yürütülen denetim ve işletmeyle ilgili daha fazla şeffaflık sağlanarak denetçi raporunun iletişim değerinin artırılması ve böylelikle de, işletmenin ve yürütülen denetimin durum ve şartlarını yansıtarak hedef kullanıcılara ihtiyaca uygun ve anlaşılabilir bilgi verilmesidir. KDK bildirilmesi ayrıca, hedef kullanıcıların işletmeyi ve denetlenmiş finansal tablolardaki önemli yönetim yargısı içeren alanları anlamalarına da yardımcı olacaktır. KDK bildirilmesi denetçinin temel sorumluluklarını değiştirmemekte, “denetçinin gözünden” yürütülen denetime ilişkin en çok önem arz eden konuların vurgulanması amacına hizmet etmektedir.

4.1. Kilit Denetim Konularının Belirlenmesi

KDK, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konulardan, denetçinin meslekî muhakemesine göre, cari dönem finansal tablolarının denetiminde en çok önem arz eden konular şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle BDS 701 denetçinin, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konulardan hangilerinin KDK olduğunu belirlemesine yardımcı olmak amacıyla muhakemeye dayalı karar alma esasını kullanan iki aşamalı bir süreç içermektedir. Söz konusu karar alma esası, yatırımcıların ve diğer finansal tablo kullanıcılarının ilgilendiği alanlara denetçinin odaklanmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir.

KDK belirlenmesinde ilk adım, denetçinin üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından, denetimin yürütülmesi sırasında azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren konuları belirlemesidir. Denetçinin bu belirlemeyi yaparken göz önünde bulundurması gereken hususlar şunlardır (BDS 701, 9 uncu paragraf):

- BDS 315 uyarınca değerlendirilmiş “önemli yanlışlık” riski daha yüksek olan veya ciddi riskli olduğu belirlenen alanlar.
- Yüksek tahmin belirsizliğine sahip olduğu belirlenen muhasebe tahminleri dâhil yönetimin önemli yargılarını içeren finansal tablo alanlarına ilişkin önemli denetçi yargıları.
- Dönem içinde gerçekleşen önemli olay veya işlemlerin denetime olan etkileri.

Üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından, azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren konuları belirledikten sonra denetçi, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konuları seçecek ve bunlar KDK olacaktır. Kilit denetim konularının belirlenmesine ilişkin süreç Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Kilit Denetim Konularının Belirlenmesine İlişkin Süreç

Kaynak: IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board), Determining and Communicating Key Audit Matters (“KAM”)

Denetçi, KDK olarak belirlediği hususları veya işletmenin ve denetimin durum ve şartlarına bağlı olarak raporunda bildirecek KDK bulunmaması halinde bu hususa ilişkin kararını, üst yönetimden sorumlu olanlara iletir. İhtiyaca uygun ve anlaşılabilir bilgi sağlanması amacıyla KDK, işletmeye ve yürütülen denetime özgü olmalıdır.

4.2. Kilit Denetim Konularının Denetçi Raporunda Bildirilmesi

KDK bildirilmesi durumunda, denetçi raporunda her bir KDK'nın, kendisi için uygun alt başlıkların kullanıldığı "Kilit Denetim Konuları" başlığı altında ayrı bir bölümde açıklanması gerekmektedir. Mevzuat tarafından başka bir ifade öngörülmedikçe, denetçi raporunun bu bölümünde şu giriş cümlesine yer verilmesi gerekmektedir:

"Kilit denetim konuları, mesleki muhakememize göre cari döneme ait konsolide finansal tabloların bağımsız denetiminde en çok önem arz eden konulardır. Kilit denetim konuları, bir bütün olarak konsolide finansal tabloların bağımsız denetimi çerçevesinde ve konsolide finansal tablolara ilişkin görüşümüzün oluşturulmasında ele alınmış olup, bu konular hakkında ayrı bir görüş bildirmiyoruz."

Karşılaştırmalı finansal bilgilerin sunulması durumunda, KDK bölümünün giriş cümlesinde, açıklanan KDK'nın, sadece cari döneme ait finansal tabloların denetimiyle ilgili olduğuna dikkat çekilir ve söz konusu finansal tabloların kapsadığı dönem belirtilebilir.

Standartlarda denetçi raporunda bildirilecek KDK sayısı belirlenmediği gibi, herhangi bir sayı aralığı da verilmemiştir. Bildirilecek KDK sayısı, işletmenin karmaşıklığı, işletmenin faaliyeti ile çevresinin niteliği ve yürütülen denetimin durum ve şartlarına göre değişebilir. Bununla birlikte, borsada işlem gören işletmelerin denetiminde en az bir adet KDK belirlenmesi beklenmektedir.

"Kilit Denetim Konuları" bölümündeki konuların hangi sırayla sunulacağı ise bir meslekî muhakeme konusudur. Örneğin bu tür bilgiler, denetçinin muhakemesine göre nispi önemine bağlı olarak veya konuların finansal tablolarda açıklanma sırasına karşılık gelecek şekilde sıralanabilir.

Yukarda da belirtildiği üzere KDK işletmeye özgü olmalı ve denetim, finansal tablo kullanıcılarına uygun ve anlamlı bilgiler vermek üzere gerçekleştirilmelidir. KDK'nın kullanıcılar tarafından anlaşılmasını sağlamak amacıyla, denetçi raporunda bildirilen her bir

KDK'ya ilişkin açıklama yapılması zorunlu kılınmıştır. Bu açıklama yapılırken, varsa finansal tablolardaki ilgili açıklamalara atıfta bulunularak, konunun denetimde en çok önem arz eden konu olarak değerlendirilmesinin ve dolayısıyla KDK olarak belirlenmesinin sebebi ile denetimde konunun nasıl ele alındığının belirtilmesi gerekmektedir.

Denetçi raporunda, KDK'ya ilişkin açıklama yapılmasıyla, konunun KDK olarak belirlenme sebebinin hedef kullanıcılar tarafından anlaşılması amaçlanmıştır. Ancak her bir KDK'ya ilişkin açıklamada ne kadar ayrıntılı bilgiye yer verileceği de bir mesleki muhakeme konusudur ve söz konusu açıklamanın ne kadar ayrıntı içereceği, yürütülen denetimin kendine özgü durum ve şartlarına göre değişiklik gösterecektir.

Ayrıca, denetçi raporunda yapılacak KDK açıklamalarında kullanılacak ifadeler özenle seçilmeli, mümkün olduğunca işletmeye ve denetime özgü bilgilere yer verilmeli, standartlaşmış ve basmakalıp açıklamalardan kaçınılmalıdır. Dolayısıyla bu ifadelerde; genelleyici veya standartlaştırılmış bir anlatımdan kaçınılması, konunun işletmenin içinde bulunduğu şartlarla doğrudan ilişkilendirilmesi ve varsa finansal tablolarda yer alan ilgili açıklamalarda konunun nasıl ele alındığının dikkate alınması gerekmektedir.

Finansal tablolar hakkında görüş oluşturulurken, denetçinin ilgili konuyu uygun bir şekilde çözüme kavuşturmadığının ima edilmemesi ve finansal tabloların ilgili unsurlarına yönelik ayrı bir görüşü içermemesi veya bu unsurlara ilişkin ayrı bir görüş bildirildiğinin ima edilmemesi gerekmektedir.

Bu çerçevede, denetçi raporunda KDK bildirilmesi;

- Finansal tablolar ve işletme hakkında bilgi sağlamak yönetimin sorumluluğunda olduğundan, yönetim tarafından finansal tablolarda yapılması gereken açıklamaların ve diğer açıklamaların yerine geçmez.
- BDS 705'e uygun olarak, denetçinin olumlu görüş dışında bir görüş vermesinin yerine geçmez.
- İşletmenin sürekliliğinin devamına ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay veya şartlarla ilgili önemli bir belirsizliğin mevcut olması durumunda, BDS 570'e uygun olarak yapılan raporlamanın yerine geçmez.
- Münferit konulara ilişkin ayrı bir görüş değildir.

4.3. KDK Bildirilmeyecek Durumlar

Konunun kamuya açıklanmasının mevzuat tarafından yasaklanması veya ilgili konuyu kamuya açıklamanın olumsuz sonuçlarının, kamuya açıklamanın oluşturacağı kamu çıkarına yönelik faydaları aşacağına makul şekilde beklendiği oldukça istisnai durumlarda, denetçi ilgili hususun raporda bildirilmemesine karar verebilir. Bu durumda, KDK denetçi raporunda bildirilmez. Ancak, işletmenin konu hakkında kamuya bilgi açıklaması hâlinde, mevzuat tarafından yasaklanmaması şartıyla, KDK denetçi raporunda yine bildirilir.

Borsada işlem gören işletmelerin denetiminde, denetçinin en az bir kilit denetim konusu belirlemesi beklenmekle birlikte, belirli istisnai durumlarda (örneğin, borsada işlem gören bir işletmenin çok sınırlı düzeyde faaliyette bulunması), denetçi azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren bir konu tespit edememiş olabilir ve dolayısıyla KDK bulunmadığına karar verebilir.

İşletmenin ve denetimin durum ve şartlarına bağlı olarak, bildirilecek KDK bulunmadığına karar vermesi halinde denetçi, raporunda “Kilit Denetim Konuları” başlığı altında bu hususu belirten bir açıklamaya yer verir ve bu hususa ilişkin kararını, üst yönetimden sorumlu olanlara iletir.

Bu durumda denetçi, raporunda “Kilit Denetim Konuları” başlığı altında “Taraflımızca raporumuzda bildirilecek bir kilit denetim konusunun olmadığına karar verilmiştir.” ifadesine benzer bir ifadeye yer verebilir.

Bilindiği üzere, finansal tablolara ilişkin görüş oluşturma ve raporlamaya ilişkin hükümler BDS 700’de yer almaktadır. KDK’nın denetçi raporunda bildirilmesi, geçerli finansal raporlama çerçevesi uyarınca yönetim tarafından finansal tablolarda yapılması gereken açıklamaların veya bunların yanında gerçeğe uygun sunum sağlanması için yapılması gereken diğer açıklamaların yerine geçmez.

Denetçinin finansal tablolardaki açıklamaların yeterliliği veya uygunluğuna ilişkin önemli bir yanlışlığın mevcut olduğu sonucuna vardığı durumlar ise BDS 705’de ele alınmıştır. BDS 705 uyarınca olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi gerektiği durumlarda, bu görüşün verilmesine sebep olan konu raporun “Kilit Denetim Konuları” bölümünde bildirilmez.

Aynı şekilde, BDS 570 uyarınca işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek durum ya da şartlarla ilgili önemli bir belirsizlik (material

uncertainty) de, niteliği itibarıyla KDK olmakla birlikte, “Kilit Denetim Konuları” bölümünde bildirilmez.

Bunun yerine, söz konusu hususlar geçerli BDS'lere uygun olarak raporlanır ve “Kilit Denetim Konuları” bölümünde “Görüşün Dayanağı” ve/veya “İşletmenin Sürekliliğiyle İlgili Önemli Belirsizlik” bölümüne atıfta bulunulur. Bu durumlarda “Kilit Denetim Konuları” bölümünde, “Sınırlı Olumlu (veya Olumsuz) Görüşün Dayanağı bölümünde (veya İşletmenin Sürekliliğiyle İlgili Önemli Belirsizlik bölümünde) açıklanan konu haricinde tarafımızca raporumuzda bildirilecek bir kilit denetim konusunun olmadığına karar verilmiştir” ifadesine yer verilir.

5. BELGELENDİRME

Belgelendirmeye ilişkin olarak hem BDS 230 hem de BDS 701 de hükümler bulunmaktadır. BDS 230, önemli konulara ilişkin olarak üst yönetimden sorumlu olanlarla yapılan müzakerelerin; bu konuların niteliği, müzakerelerin ne zaman ve kiminle yapıldığı da belirtmek suretiyle belgelendirilmesini öngörmektedir.

Diğer taraftan, BDS 230 ve BDS 701 hükümleri gereğince denetçinin mesleki yargı sonucu aldığı kararları belgelendirmesi gerektiğinden, aşağıdaki hususların çalışma kâğıtlarında açıklanması gerekir:

- Denetçinin azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren bir konunun neden KDK olduğu ya da olmadığı.
- KDK olarak belirlenen bir konunun neden denetçi raporunda bildirilmediği.
- Denetçi raporunda bildirilecek KDK olmadığına ilişkin denetçi kararının gerekçesi.

Ancak, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen diğer konuların neden denetçinin azami düzeyde dikkat etmesini gerektirip gerektirmediğinin belgelendirilmesi zorunlu değildir.

6. KİLİT DENETİM KONULARINA ÖRNEKLER

BDS 701, denetçi raporunda bildirilen KDK'lara ilişkin, işletmenin ve yürütülen denetimin durum ve şartlarını yansıtacak şekilde açıklama yapılmasını zorunlu kıldığından, denetçi

raporunda bildirilen KDK'ların sayısının, ele alınan konuların seçiminin ve ne şekilde açıklanacağına ilişkin işletme ve yürütülen denetim açısından farklılık göstermesi beklenmektedir.

BDS 701 denetçi raporunda yer alan her bir KDK'nın aşağıdaki hususları içerecek şekilde açıklanmasını zorunlu kılmaktadır (BDS 701, 13 üncü paragraf):

- Konunun neden KDK olarak belirlendiği,
- Konunun denetimde nasıl ele alındığı,
- Varsa finansal tablolardaki ilgili açıklamalara atıf yapılması.

Bu nedenle denetçi raporunda bildirilecek KDK'lara ilişkin örnekler söz konusu başlıklar altında, KDK'nın uygulamada nasıl işleneceğini göstermek amacıyla IAASB tarafından yapılan açıklamalar⁵ da göz önünde bulundurularak aşağıda belirtilmiştir. Söz konusu KDK örnekleri, bir fikir vermesi açısından açıklama amaçlı verildiğinden, BDS 701'e göre denetçi raporunda KDK'nın işletme ve yürütülen denetime özgü olması gerektiği göz önünde tutularak, kalıplaşmış ifadelerden kaçınılmalıdır.

6.1. Konunun Neden KDK Olarak Belirlendiği

Aşağıdaki örnekler bir konunun neden KDK olarak belirlendiğinin denetçi tarafından nasıl açıklanabileceğini göstermek amacıyla verilmiştir:

6.1.1. Şerefiye

TFRS'ler kapsamında Topluluğun şerefiyeyi yıllık olarak değer düşüklüğü testine tabi tutması gerekmektedir. 31 Aralık 201X tarihi itibarıyla XX kaleminin hesap bakiyesinin finansal tablolar açısından önemli olması sebebiyle söz konusu yıllık değer düşüklüğü testi denetimimiz bakımından önemli bir konudur. Ayrıca, yönetimin değerlendirme süreci karmaşık ve büyük ölçüde muhakeme gerektiren varsayımlara dayanmaktadır. Kullanılan bu varsayımlar, özellikle [...] varsayımları gelecekte beklenen piyasa koşullarına ya da ekonomik şartlara oldukça duyarlıdır.

6.1.2. Finansal Araçların Değerlemesi

---

⁵ IAASB Auditor Reporting Implementation Working Group, Auditor Reporting – Illustrative Key Audit Matters, January 30, 2015.

Şirketin, toplam finansal araçlarının %X'lik kısmı yapılandırılmış finansal araçlara yaptığı yatırımlardan oluşmaktadır. Söz konusu finansal araçların değerlemeleri aktif piyasalardaki kotasyon fiyatları üzerinden değil, bu araçların kendine özgü yapısı ve şartlarına bağlı olarak işletme tarafından geliştirilen modellere dayanılarak yapılmaktadır. Bu nedenle, bu değerlemede ciddi düzeyde ölçüm belirsizliği meydana gelmektedir. Sonuç olarak, söz konusu finansal araçların değerlemesi denetimimiz bakımından önemli bir konudur.

6.1.3. Yeni Muhasebe Standartlarının Etkisi

1 Ocak 2013 itibariyle TFRS 10 (Konsolide Finansal Tablolar), TFRS 11 (Müşterek Anlaşmalar) ve TFRS 12 (Diğer İşletmelerdeki Paylara İlişkin Açıklamalar) yürürlüğe girmiştir. TFRS 10 Topluluğun, yatırım yaptığı tüm işletmeler üzerinde güce sahip olup olmadığını; yatırım yapılan işletmelerle olan ilişkisinden dolayı değişken getirilere maruz kalıp kalmadığını veya bu getirilerde hak sahibi olup olmadığını ve elde edeceği getirilerin miktarını etkileyebilmek için yatırım yaptığı işletme üzerindeki gücünü kullanma imkânına sahip olup olmadığını değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Her bir geminin karmaşık yapısı, bakımı ve her bir gemideki sahiplik payı Topluluğun ciddi sayıdaki sözleşmeye bağlı anlaşmanın niteliğini değerlendirmesini ve yorumlamasını gerektirmektedir.

6.1.4. Belirlenmiş Emeklilik Geliri Varlık ve Yükümlülüklerinin Değerlemesi

Topluluk 31 Aralık 201X tarihi itibarıyla emeklilik geliri planındaki XX TL tutarında bir fazlalığı finansal tablolara almıştır. Belirlenmiş emeklilik geliri varlık ve yükümlülüklerinin değerlemesine dayanak oluşturan varsayımlar önemli ve aynı zamanda subjektiftir. Emeklilik geliri planındaki fazlalığa/açığa ilişkin muhakemeler değişkenliğe sahiptir ve bu husus da, Topluluğun kâr dağıtımını etkilemektedir. Yönetim, emeklilik geliri planındaki söz konusu fazlalığı hesaplamak için aktüerya uzmanlarından danışmanlık almıştır ve tahminlerini uzun vadeli trendlere ve piyasa koşullarına ilişkin Topluluğun beklentilerine dayanarak yaptığından tahminler belirsizlikler içermektedir. Sonuç olarak, hesaplamada kullanılan varsayımlardaki küçük değişikliklerin değerlemeyi önemli ölçüde etkilemesi nedeniyle, gerçekleşen fazlalık veya açık bilançoda yer alan tutardan önemli ölçüde farklı olabilir.

6.1.5. Hasılatın Finansal Tablolara Alınması

[...] ürünü ile satış sonrası hizmetlerin satıldığı hesap dönemine ilişkin hasılat ve kâr tutarının muhasebeleştirilmesi, her bir uzun dönemli satış sonrası hizmet sözleşmesinin, [...] ürününün satış sözleşmesiyle bağlantılı olup olmadığının uygun bir şekilde değerlendirilmesine bağlıdır. Ticari sözleşmeler karmaşık olabileceğinden her bir duruma ilişkin muhasebe esası seçilirken önemli muhakemelerin yapılması gerekmektedir. Kanaatimize göre hasılatın finansal tablolara alınması denetimimiz bakımından önemli bir konudur. Çünkü Topluluk, uzun dönemli hizmet sözleşmeleriyle [...] ürününün satışlarını muhasebe açısından tek bir sözleşme olarak değerlendirip, uygun olmayan şekilde muhasebeleştirilmiş olabilir. Bu durum, uzun dönemli hizmet sözleşmelerindeki kâr marjı genellikle [...] ürününün satış sözleşmesindeki kâr marjından daha yüksek olduğundan, hasılat ve kârın zamanından önce finansal tablolara alınmasına neden olabilir.

6.1.6. İşletmenin Sürekliliğinin Değerlendirilmesi

2 No.lu Dipnotta açıklandığı üzere, Topluluğun sürekliliğinin devamında kilit belirleyiciliğe sahip olan birçok düzenleyici sermaye yükümlülüğü bulunmaktadır. Topluluğun ve topluluğa bağlı [...] önemli biriminin sürekliliğinin değerlendirilmesinde kullanılan en önemli varsayımın, tahmini sermaye durumunun temel belirleyicisi olarak, topluluğa bağlı [...] önemli birimin gelecekte beklenen kârlılığı olduğu tarafımızca belirlenmiştir. Söz konusu değerlendirmeyi destekleyen hesaplamalar, yönetimin yüksek düzeyde subjektif muhakemeler yapmasını ve geçerli düzenleyici çerçeve tarafından öngörülen yükümlülükleri yansıtmak amacıyla bazı tutarlarda düzeltme yapmasını gerektirmektedir. Bu hesaplamalar, gelecekteki performansa yönelik tahminlere dayanmakta ve finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan muhasebe esasının uygun olup olmadığının değerlendirilmesinde temel teşkil etmektedir. Sonuç olarak bu varsayımın uygunluğunun değerlendirilmesinde, denetim ekibimizdeki kıdemli üyeler dâhil olmak üzere tarafımızca önemli ölçüde denetim çalışması yapılmıştır.

6.2. Konunun Denetimde Nasıl Ele Alındığı

Denetçi raporunda, KDK'ya ilişkin açıklamada ayrıca ilgili konunun denetimde nasıl ele alındığına da yer verilmesi gerekmektedir. BDS 701'de KDK'nın denetimde nasıl ele alındığı açıklanırken aşağıdaki bilgilere yer verilebileceği ifade edilmiştir (BDS 701, A46-A51 paragrafları):

- Denetçinin yaklaşımının veya verdiği karşılığın, değerlendirilmiş “önemli yanlışlık” riskine özgü veya kilit denetim konusuyla en çok ilgili yönleri,
- Uygulanan prosedürlere ilişkin kısa bir değerlendirme,
- Denetçinin uyguladığı prosedürlerin sonuçlarına işaret edilmesi veya
- Konuyla ilgili kilit gözlemler veya bu unsurların bazı bileşimleri.

Bir KDK’ya ilişkin açıklamada, denetçinin uyguladığı prosedürlerin sonucuna ilişkin bir kanıt sağlaması durumunda; açıklamanın söz konusu münferit KDK hakkında ayrı bir görüş bildiriyor izlenimi yaratmaması veya bir bütün olarak finansal tablolara ilişkin verilen denetçi görüşü hakkında soru işareti oluşturabilecek izlenimlerden kaçınmak için gerekli özen gösterilmelidir.

KDK’nın denetimde nasıl ele alındığını denetçinin açıklamasına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir:

6.2.1. Şerefiye

Uyguladığımız denetim prosedürleri, diğerleri yanında, özellikle [...] işkoluna ilişkin tahmin edilen hasılat büyüklüğü ve kar marjlarıyla ilgili Topluluk tarafından kullanılan varsayım ve yöntemlerin değerlendirilmesinde bize yardımcı olmak üzere bir değerlendirme uzmanı kullanılmasını da içermiştir. Tarafımızca ayrıca, değer düşüklüğü testi sonucunun en duyarlı olduğu varsayımlar hakkında Topluluk tarafından finansal tablolarda yapılan açıklamalara odaklanılmıştır. Bu açıklamalar, şerefiyenin geri kazanılabilir tutarının belirlenmesinde en önemli etkiye sahiptir.

6.2.2. Hasılatın Finansal Tablolara Alınması

Ciddi risk olarak değerlendirilen hasılatın finansal tablolara alınmasına ilişkin “önemli yanlışlık” riskinin ele alınmasında uyguladığımız prosedürler aşağıdakileri içermektedir:

- Kendi BT uzmanlarımızın da yardımıyla kontrollerin test edilmesi; diğer hususlar yanında; her bir reklam kampanyasına ilişkin şartları ve fiyatlandırma girdilerini; söz konusu şartlar ve fiyatlandırma verilerinin reklam ajanslarıyla yapılan ilgili sözleşmelerle karşılaştırılmasını ve bunların izleyici verileriyle olan bağlantısını içermiştir.

- Beklentilerimizde meydana gelen sapmaları da izleyerek, sektör bilgimiz ve dış piyasa verilerinden elde edilen beklentilerimize dayanarak hasılatın ve finansal tablolara alınma zamanının ayrıntılı olarak analizi.

6.2.3. Topluluğa Bağlı Bir Birimin Elden Çıkarılması

Bu konuyu ele alırken değerlendirmemize, finansal araçlar ve vergi uzmanlarımız katılmış ve çalışmamız kapsamında aşağıdaki hususlara odaklanılmıştır:

- Uygun hâllerde üçüncü taraflardan edinilen verilere atıfta bulunularak elde edilen tutarın her bir unsuruna atfedilen gerçeğe uygun değerinin uygun olup olmadığının değerlendirilmesi.
- Satış ve satın alma sözleşmesi kapsamındaki saklı türev ürünlerine ilişkin yönetimin yaptığı değerlendirmelerin incelenmesi.
- Topluluğa bağlı [...] biriminin gerçeğe uygun değerinin ve kullanılan kilit varsayımların incelenmesi suretiyle satın alma fiyatının, edinilen varlık ve yükümlülükler dağıtımının ciddi şekilde değerlendirilmesi.

Tarafımızca ayrıca, konsolide finansal tablolarda söz konusu işlemlerin sunumu ve bu işlemlere ilişkin yapılan açıklamalar da değerlendirilmiştir.

6.2.4. Yeniden Yapılandırma Karşılığı ve Kurumsal Değişiklikler

Yaptığımız denetimde, maliyetlerin ve bu maliyetlere ilişkin karşılıkların finansal tablolara alınmasının uygunluğunu ve zamanlamasını TMS 37'ye (Karşılıklar, Koşullu Yükümlülükler ve Koşullu Varlıklar) uygun olarak ele aldık. Söz konusu finansal tablolara alma kıstasları ayrıntılıdır ve yerel iletişim ile ülkeye özgü işgücü şartlarına bağlıdır. Bu kıstaslar, sendikalarla yapılan bir sözleşme, şahsi bir ihbar veya bir uzlaşma sözleşmesi olabilir. Topluluğa bağlı birimlerin denetimini yapan denetim ekipleri, birimlerle ilgili yeniden yapılandırma karşılıklarının finansal tablolara alınması ve ölçümüne ilişkin ayrıntılı denetim prosedürleri uygulamıştır. Topluluk denetim ekibi, yeniden yapılandırma karşılıklarının tamlığı ve doğruluğunu denetimde ciddi risk olarak belirlemiş, birim denetim ekipleri tarafından uygulanan prosedürleri gözden geçirmiş ve bu ekiplerle finansal tablolara alma kıstaslarını görüşmüştür. Topluluk merkezine ilişkin yeniden yapılandırma karşılıkları Topluluk denetim

ekibi tarafından denetlenmiştir. Finansal tablolara alınan yeniden yapılandırma karşılığının belirlenmesinde yönetim tarafından kullanılan kıstas ve varsayımları uygun bulduk.

6.2.5. Yeniden Yapılandırma Karşılığı ve Bir Madenin Elden Çıkarılması

Diğerleri yanında, uyguladığımız denetim prosedürleri; Topluluk ile Maden İşleri Genel Müdürlüğü arasındaki yazışmaların incelenmesi ve müzakerelerin durumunun yönetimle görüşülmesi; yönetimin işten çıkarmaya ilişkin maliyetleri üstlenip üstlenmediğini değerlendirmek amacıyla yönetim tarafından yapılan duyuruların incelenmesi; madenin kapatılmasının sosyal etkisiyle ilgili Topluluk tarafından ve üçüncü taraflarca yapılan çalışmaların ve ilgili maliyetlerin analiz edilmesi; hızlandırılmış kapatma programları kapsamında madene ilişkin kapatma işlemiyle ilgili ayrılan karşılığın ve iyileştirme maliyetlerinin yeniden hesaplanması ve Topluluğun hızlandırılmış kapatma programlarındaki revize edilen yükümlülükler kapsamında ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşmelerin varlığına yönelik olarak uzun dönemli tedarik sözleşmelerinin yeniden değerlendirilmesini kapsamıştır. Yönetimin tarafsızlığına ilişkin muhtemel risk ve Topluluk tarafından yapılan açıklamaların yeterli olduğunu değerlendirdik.

Varsayımlar ve yapılan tahminleri dengeli bulduk ve Topluluk açıklamalarının tahminlerdeki önemli derecedeki yapısal belirsizlikleri ve söz konusu tahminlerde ileriki dönemlerde yapılacak değişikliklerin muhtemel etkisinin uygun bir şekilde açıklandığı kanaatine vardık. Hesaplamalarda herhangi bir hata bulamadık.

6.3. Finansal Tablolardaki İlgili Açıklamalara Atıf Yapılması

Yukarıda da belirtildiği üzere, finansal tablolar ve işletme hakkında bilgi vermek yönetimin sorumluluğunda olduğundan, denetçi raporunda KDK bildirilmesi finansal tablo açıklamalarının yerine geçmez. Denetçi raporunda bir KDK açıklanması, her zaman finansal tablolardaki ilgili dipnot açıklamalarına atıf yapar. (BDS 701, 13 üncü paragraf ve A40-A41 paragrafları) Bu tür bir atıfta bulunulması, finansal tablolar hazırlanırken yönetimin ilgili konuyu nasıl ele aldığına hedef kullanıcılar tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlar. İlgili finansal tablo açıklamalarına atıf yapılmasına ek olarak, denetçinin bir KDK açıklaması, söz konusu finansal tablo açıklamalarının önemli yönlerine dikkat çekebilir. Bu nedenle, finansal tablolardaki belirli bir konunun bazı yönleriyle ilgili olarak yönetim tarafından yapılan açıklamaların kapsamı, söz

konusu konunun bazı yönlerinin denetimde nasıl ele alındığının açıklanmasında denetçiye yardımcı olabilir ve böylece hedef kullanıcılar, konunun neden KDK olarak belirlendiğini anlayabilir.

KDK'ya ilişkin açıklama yaparken denetçinin ilgili açıklamalara nasıl atıfta bulunabileceğini gösteren örnekler aşağıda verilmiştir:

6.3.1. Finansal Araçların Değerlemesi

Topluluğun, yapılandırılmış finansal araçlarına ilişkin açıklamalar 5 No.lu Dipnotta yer almaktadır.

6.3.2. Şerefiye

Topluluğun şerefiyeye ilişkin açıklamaları, kullanılan kilit varsayımlardaki küçük değişikliklerin gelecekte şerefiyenin değer düşüklüğünde artışa sebep olabileceğini özellikle açıklayan 3 No.lu Dipnotta yer almaktadır.

7. BAZI ÜLKELERDEKİ UYGULAMA VE GELİŞMELER

IAASB tarafından yayımlanmasını takiben birçok ülke ISA 701'i kendi denetim standartlarına aktarmış olup, bazı ülkelerdeki yayım ve yürürlüğe giriş tarihleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'taki gelişme ve uygulamalar ise aşağıda açıklanmıştır:

Tablo 1. Bazı Ülkelerde KDK Uygulama Tarihleri

ÜLKE	YAYIN TAR.	YÜR. TARİHİ (Bor. İşl. Gör. İşl.)	YÜR. TARİHİ (Diğer işletmeler)
BİRLEŞİK KRALLIK	Haziran 2016	17 Haziran 2016	17 Haziran 2016 (KAYİK'ler için)
GÜNEY AFRİKA	17 Haziran 2015	15 Aralık 2016	
NİJERYA		15 Aralık 2016	

ZAMBİYA		15 Aralık 2016	1 Ocak 2018 (KAYİK'ler ve zorunlu 00000000denetime tabi olan işletmeler için)
SİNGAPUR	Temmuz 2015	15 Aralık 2016	
MALEZYA	Nisan 2015	15 Aralık 2016	
AVUSTRALYA	1 Aralık 2015	15 Aralık 2016	15 Aralık 2016 (Zorunlu denetime tabi olan işletmeler için)
HİNDİSTAN		1 Nisan 2017	
YENİ ZELANDA	1 Ekim 2015	15 Aralık 2016	31 Aralık 2018 (KAYİK'ler için - 2 yıllık geçiş süreci)
KANADA	Haziran 2017	15 Aralık 2018	
ABD (Kritik Denetim Konuları)	Haziran 2017	30 Haziran 2019 (Büyük işletmeler)	15 Aralık 2020

7.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'de 1940'larda, denetim raporlarının kolaylıkla karşılaştırılabilmesi ve denetim raporlarındaki hususların kolaylıkla anlaşılabilmesi amacıyla ortak bir rapor dili oluşturmak için standart hale getirilmiş bir denetim raporu kabul edilmiştir. Daha sonraki yıllarda, denetçinin finansal tablo kullanıcılarına bildireceği hususların geliştirilmesi için denetçi raporunda değişiklikler yapılması değişik gruplarca gündeme getirilmiştir.

2008, 2010 ve 2011 yıllarında yapılan araştırmalar denetim raporunun iyileştirilmesi gerektiğini, ortaya koymuştur. ABD Kamu Gözetimi Kurumu PCAOB'nin, 21 Haziran 2011'de bir görüş duyurusu yayımlayarak başlattığı çalışmalar, AS 3101 sayılı yeni denetim raporlamasına ilişkin denetim standardı ve diğer denetim standartlarındaki ilgili değişikliklerin

15 Aralık 2017 tarihinde veya sonrasında sona eren hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere Haziran 2017’de yayımlanmasıyla sonuçlanmıştır.

Ancak, Kritik Denetim Konuları’na (CAM - Critical Audit Matters) ilişkin hükümler borsada işlem gören büyük işletmeler için 30 Haziran 2019, CAM uygulanacak diğer işletmeler için ise 15 Aralık 2020 tarihinde veya sonrasında sona eren hesap dönemlerinin denetiminde uygulanacaktır. Diğer taraftan isteğe bağlı olarak erken uygulamaya izin verilmiştir.

PCAOB tarafından yayımlanan söz konusu yeni denetim standardı ve diğer denetim standartlarındaki değişikliklerde yer alan en önemli değişikliklerden birisi CAM olup, tanımı, belirleyici faktörleri, raporda bildirim ve belgelendirilmesi düzenlenmiştir.

CAM; finansal tablolar açısından önemli (material) olan hesap ve açıklamalarla ilgili; özellikle zor, subjektif veya karmaşık denetçi yargısını içeren ve denetim komitesine bildirilmesi gereken veya bildirilmiş olan konular olarak tanımlanmıştır.

PCAOB denetimine tabi tüm şirketler uygulama kapsamında olmakla birlikte, 1934 tarihli Borsa Kanunu’nun (Securities Exchange Act) 17a-5 maddesi kapsamına giren broker ve borsada işlem yapan aracılar ile 1940 tarihli Yatırım Şirketleri Kanunu (Investment Company Act) kapsamındaki yatırım şirketlerinin denetiminde CAM bildirme zorunluluğu olmayacaktır. Ayrıca, denetçi CAM olmadığını belirlemişse, bu hususu raporunda belirtecektir.

Bir konunun zor, subjektif veya karmaşık denetçi yargısını içerip içermediğini belirlerken denetçinin, önemli yanlışlık risklerine ilişkin değerlendirmesi dâhil belli faktörleri dikkate alması gerekmektedir.

Diğer taraftan, her bir CAM denetçi raporunda aşağıdaki hususları içerecek şekilde bildirilecektir:

- CAM’ın açıklanması,
- Denetçinin ilgili konuyu CAM olarak belirlerken dikkate aldığı ana hususların açıklanması,
- CAM’ın denetimde nasıl ele alındığının açıklanması,
- İlgili finansal tablo hesaplarına ve açıklamalarına atıf yapılması.

PCAOB denetim standartlarında yer alan CAM ile ISA/BDS 701'deki KDK (KAM), gerek belirlenmesi gerekse bildirilmesi açısından benzerlik arz etmekle birlikte, ilgili standartlar karşılaştırıldığında aşağıdaki farklılıklar görülmektedir:

- PCAOB standartlarındaki CAM tanımında yer alan önemlilik (material) hususu kapsamı daraltmaktadır. (IAASB 2016b, 2)
- PCAOB standartlarına göre, işletmenin sürekliliğine ilişkin hususların aynı zamanda CAM olarak da belirlenmesi durumunda, konu hem CAM bölümünde hem de “Açıklama Paragrafı”nda ele alınabilmektedir. ISA/BDS'lere göre ise, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek durumlarla ilgili önemli bir belirsizlik raporun KDK bölümünde bildirilmez.
- “Dikkat Çekilen Hususlar” ve “Diğer Hususlar” paragrafları ile “Açıklama Paragrafı”nda yer alacak konular ilgili standartlarda farklılık gösterdiği gibi, söz konusu hususların aynı zamanda KDK/KAM veya CAM olarak belirlenmesi durumunda, denetçi raporunda sunumları da farklılık göstermektedir.

7.2. Birleşik Krallık

Denetçi raporuna ilişkin denetim standardı olan “ISA (UK and Ireland) 700”de 1 Ekim 2012 tarihinde veya bu tarihten sonra başlayan dönemler için uygulanmak üzere Haziran 2013'de yapılan değişikliklerle, ISA/BDS 701'de yer alan KAM'a benzer şekilde, borsada işlem gören ve FTSE endeksine giren 350 şirketin denetimiyle ilgili olarak, denetim üzerinde en çok etkisi olan “önemli yanlışlık” risklerinin ve nasıl karşılık verildiğinin denetim raporunda açıklanması zorunlu hale getirilmiştir.⁶

Büyük ölçüde şeffaflık ve yatırımcılar için bilgi sağlayan ve genişletilmiş denetim raporlaması olarak adlandırılan Haziran 2013'deki değişikliklerin ilk yıl uygulama sonuçları Mart 2015'de, ilk iki yıllık uygulama sonuçları ise Ocak 2016'da kamuoyu ile paylaşılmış ve olumlu tepkiler alınmıştır.

İlk yıl uygulama sonuçlarına göre genişletilmiş denetim raporlarında en çok yer alan risk konusu %23 ile “şerefiye ve varlıklarda değer düşüklüğü” olup, bunu vergi izlemektedir. Finansal araçların oranı ise şaşırtıcı şekilde %3'dür. Raporlarda en çok yer alan diğer risk

⁶ ISA (UK and Ireland) 700 (Revised June 2013) 19A–B paragrafları.

konuları ise yönetimin iç kontrolleri ihlal etmesi ve hasılat kaydında hile yapılmasıdır. (FRC 2015, 19)

İlk iki yıllık uygulama sonuçları göre ise raporlarda en çok yer alan risk konuları sırasıyla şerefiye değer düşüklüğü (%43), vergi (%43), hasılat (%42) ve varlıklardaki değer düşüklüğüdür (%29). (FRC 2016, 15)

Finansal Raporlama Konseyi (FRC) tarafından, IAASB standartlarındaki KDK'nın Haziran 2013'de değiştirilen "ISA (UK and Ireland) 700"de yer alan değerlendirilmiş "önemli yanlışlık" risklerine genel anlamda eşit olduğu ifade edilmiştir. (FRC 2016, 7)

Daha sonra, hem AB'nin 2014/56/EU sayılı denetim direktifi ve 537/2014 sayılı tüzüğüne Birleşik Krallık uygulamasını düzenlemek hem de denetim raporlamasıyla ilgili yeni ve değiştirilen IAASB standartlarına uyumu sağlamak amacıyla FRC tarafından yeni ve değiştirilen denetim standartları 17 Haziran 2016 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerine ilişkin denetimlerde uygulanmak üzere Haziran 2016'da yayımlanmıştır.

Söz konusu standartlara göre kilit denetim konuları IAASB standartlarına uygunluk göstermekle birlikte, AB 2014 tüzüğüne uygunluk sağlamak amacıyla ciddi değerlendirilmiş "önemli yanlışlık" risklerinin açıklanması da zorunlu tutulmuştur. Ayrıca, Birleşik Krallık denetim standartları, Uluslararası Denetim Standartlarına (ISA) ek hükümler de içermektedir. Örneğin, uygulanabildiği yerde, en ciddi değerlendirilmiş "önemli yanlışlık" riskiyle ilgili kilit gözlemlerin denetçi raporunda açıklanması (AB 2014 tüzüğüne uygun olarak) ve işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli bir belirsizlik olmadığı durumlarda da denetçi raporunda bildirilmesi gereken işletmenin sürekliliği ile ilgili bir kilit denetim konusunun olup olmadığının belirlenmesi gibi hükümler vardır.

8. SONUÇ

Üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından denetçinin meslekî muhakemesine göre denetimde en çok önem arz eden konular şeklinde tanımlanan KDK'nın denetçi raporunda bildirilmesinin amacı, yürütülen denetim ve işletmeyle ilgili daha fazla şeffaflık sağlanarak denetçi raporunun iletişim değerinin artırılması ve böylelikle de, işletmenin

ve yürütülen denetimin durum ve şartlarını yansıtarak hedef kullanıcılara ihtiyaca uygun ve anlaşılabilir bilgi verilmesidir.

KDK'ya ilişkin yeni hükümler yürürlüğe girmeden önce denetim kuruluşlarının, söz konusu hükümlerin uygulanabilmesi için denetim metodolojilerini güncellemeleri, belki daha da önemlisi denetim ekiplerine yeni hükümler konusunda uygun bir şekilde eğitim vermeleri gerekmektedir. Denetçinin KDK'yı denetimin planlanması aşamasında dikkate alması, denetimin yürütülmesi sırasında KDK'ları belirlemek amacıyla yeterli görüşmeleri yapması beklenmektedir.

Diğer taraftan, KDK belirleme süreci sadece denetim ekibinin üyelerini kapsamayacak, aynı zamanda teknik ve risk yönetimi alanları gibi denetim kuruluşundaki diğer destek fonksiyonları ile yakinen çalışmayı da gerektirecektir. Denetim müşterisi ile iletişim kurma açısından baktığımızda, denetçilerin özellikle denetçi raporunda yer alacak KDK'ların belirlenmesiyle ilgili olarak yönetim ve üst yönetimden sorumlu olanlar ile daha fazla iletişim kurmaları beklenmektedir.

KDK'nın belirlenmesi, ele alınması ve raporlanmasında, her bir işletme ve denetime özgü olması gerektiği göz önünde tutulduğunda denetçinin kalıplaşmış ifadelerden kaçınması gerekmektedir.

Önemli etkileri olacak olan KDK uygulaması sadece denetçileri değil, yatırımcılar, düzenleyici kurumlar ve üst yönetimden sorumlu olanlar başta olmak üzere finansal raporlama sistemiyle ilgili tüm kişi ve kuruluşları da etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Cordoş, G.S. ve M.T. Fülöp. 2015. "Understanding audit reporting changes: introduction of Key Audit Matters", Accounting and Management Information Systems, 1.
- Doğan, A. 2016. "AB Denetim Reformu", Muhasebe ve Denetim Dünyası, 2.
- Doğan, A. 2017. "Yeni Denetim Raporlaması", Muhasebe ve Denetim Dünyası, 4.

- Emami, T. ve H.M. Motahary. 2016. “Key audit matters - the answer? An exploratory study investigating auditors’ possibility to accomplish the purpose of the new audit report”, Master’s Thesis, Uppsala University.
- FRC (Financial Reporting Council). 2013. International Standard on Auditing (UK and Ireland) 700 (Revised), June.
- FRC (Financial Reporting Council). 2015. Extended auditor’s reports: A review of experience in the first year, March.
- FRC (Financial Reporting Council). 2016. Extended auditor’s reports: A further review of experience, January.
- Gimbar, C. ve M.E.Ozlanski. 2016. “Early Evidence on the Effects of Critical Audit Matters on Auditor Liability”, Current Issues in Auditing 1 (Spring).
- IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). 2011. Consultation Paper: Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change, May.
- IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). 2012. Invitation to Comment: Improving the Auditor’s Report, June.
- IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). 2013. Exposure Draft: Reporting on Audited Financial Statements - Proposed New and Revised International Standards on Auditing (ISAs), July.
- IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). 2015a. At a Glance: New and Revised Auditor Reporting Standards and Related Conforming Amendments, January.
- IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). 2015b. Final Pronouncements: Reporting on Audited Financial Statements – New and Revised Auditor Reporting Standards and Related Conforming Amendments, January.
- IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). 2016a. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, 2016–2017 Edition, Volume I, IFAC, December.
- IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). 2016b. Determining and Communicating Key Audit Matters (“KAM”), June.
- IAASB Auditor Reporting Implementation Working Group. 2015a. Auditor Reporting – Illustrative Key Audit Matters, January 30.
- IAASB Auditor Reporting Implementation Working Group. 2015b. Auditor Reporting – Key Audit Matters, January 30.
- IAASB Auditor Reporting Implementation Working Group. 2016. The New Auditor’s Report: A Comparison between the ISAs and the US PCAOB Reproposal, May.
- Kachelmeier, S.J., J.J. Schmidt. ve K.Valentine. 2014. The Disclaimer Effect of Disclosing Critical Audit Matters in the Auditor’s Report, September, <https://pdfs.semanticscholar.org/e3fc/9f2bf55ae08dd0ac0d3697db7b7321fb99c1.pdf>, (Erişim Tarihi: Kasım 2017)

- Kastein, P. ve S.Siddiqui. White Paper on the Auditor's Reports of Certain UK Companies that Comply with International Auditing Standard (UK and Ireland) 700 (Revised June 2013), <https://pcaobus.org/Rulemaking/Docket034/white-paper-on-the-auditor-reports-of-certain-UK-Companies-that-Comply-with-International-auditing-standard.pdf> , (Erişim Tarihi: Kasım 2017)
- KGK. 2017. BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi, Resmi Gazete, 30002, 9 Mart.
- PCAOB. 2011. Concept Release on Possible Revisions to PCAOB Standards Related to Reports on Audited Financial Statements and Related Amendments to PCAOB Standards, Release No. 2011-003, PCAOB Rulemaking Docket Matter No. 34, June 21.
- PCAOB. 2016. Proposed Auditing Standard - The Auditor's Report on an Audit of Financial Statements When the Auditor Expresses an Unqualified Opinion and Related Amendments to PCAOB Standards, Release No. 2016-003, Rulemaking Docket Matter No. 034, May 11.
- PCAOB. 2017. The Auditor's Report on an Audit of Financial Statements When the Auditor Expresses an Unqualified Opinion and Related Amendments to PCAOB Standards, Release No. 2017-001, Rulemaking Docket Matter No. 034, June 1.

IT AUDIT – INTRODUCTION OF THE IT AUDIT IN AN ORGANIZATION*

Elda HOXHAJ**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 90-115

ABSTRACT

Business performance, value and success are more and more depending on information technology governance and on the related IT risk management efficiency. To completely accomplish the main objectives of Auditing, internally or externally sourced, in this era, the introduction of an additional professional tool, the IT Audit, is being increasingly considered as an absolute and indispensable need. This paper aims to treat and emphasize, through comparison and analysis, the necessity and relevance of IT Audit, in both public and private enterprises. IT Audit, as a new important field and strong risk assessment tool of Auditing, drives to a higher level of efficiency and ensures that the enterprise system is getting the maximum business value / performance for itself and for all stakeholders too. Highlighting the evidenced advantages of an effective IT Audit through best practices, the paper's purpose is to strongly motivate and encourage other organization as well to introduce the IT Audit in their org chart.

Keywords: Information Technology Audit, IT Efficiency, Information Systems Performance, Certification Of IT Audit

JEL Classification: M42, O32-3

BT DENETİMİ - BİR ÖRGÜTTEKİ BİLGİ TEKNOLOJİLERİ DENETİMİNE GİRİŞ

ÖZ

İş performansı, değeri ve başarısı, bilgi teknolojisi yönetişimine ve ilgili bilgi teknolojileri risk yönetim verimliliğine bağlı olarak gittikçe artmaktadır. Denetimin ana hedeflerini gerçekleştirme amacıyla (dahili veya harici kaynaklardan olsa da), Bilgi Teknolojileri denetiminin ek bir profesyonel araç olması giderek mutlak ve vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Bu makale, karşılaştırma ve analiz yoluyla bilgi teknolojileri denetiminin hem kamu hem özel işletmelerdeki gerekliliğini, önemini ele almayı ve vurgulamayı amaçlamaktadır. Denetimin yeni önemli bir alanı ve

---

* This paper was presented at 14th International Conference on Accounting, hold by MODAV in TIRANA/ ALBANIA, on October 11-13, 2017 and prepared in accordance with criticism. Date of submission: 21.11.2017; Date of acceptance: 05.02.2018.

** PhD Candidate at the Department of Accounting, Faculty of Economy, University of Tirana; orcid.org/0000-0003-0293-9663, elda_hm@yahoo.com

güçlü risk değerlendirme aracı olan bilgi teknolojileri denetimi, daha yüksek bir verimlilik seviyesine yönlendirir ve kurumsal sistemin kendisi ve tüm paydaşları için de azami işletme değerini / performansını elde etmesini sağlar. Bu makalenin amacı; bir taraftan etkili bilgi teknolojileri denetiminin kanıtlanmış avantajlarını en iyi şekilde uygulamalarla vurgulamak, diğer taraftan ise, diğer kuruluşları da teşvik etmek ve bilgi teknolojileri denetimini kendi kuruluş şemasında sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Teknolojisi Denetimi, Bilgi Teknolojisi Verimliliği, Bilgi Sistemleri Performansı, Bilgi Teknolojileri Denetimi Sertifikası

JEL Sınıflandırması: M42, O32-3

1. INTRODUCTION

1.1. The Definition of Auditing and its Main Fields

The term “*audit*” has been derived from the Latin word “*audire*” which means to hear (www.dictionary.com).

The Institute of Chartered Accountants of India (ICAI¹) defines that “An audit is the independent examination of financial information of any entity, whether profit oriented or not, and irrespective of its size or legal form, when such an examination is conducted with a view to expressing an opinion thereon” (ICAI Nature, Objective and Scope of Audit)².

The IIA³ (The Institute of Internal Auditors) definition (<https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>) of Internal Auditing states the fundamental purpose, nature, and scope of internal auditing: “Internal auditing is an independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organization's operations. It helps an organization accomplish its objectives by bringing a systematic, disciplined approach to evaluate and improve the effectiveness of risk management, control, and governance processes”.

¹ The Institute of Chartered Accountants of India (ICAI) is a statutory body established by an Act of India Parliament for regulating the profession of Chartered Accountancy in the country. Refer also to www.icai.org.

² See more info to <https://resource.cdn.icai.org/46524bosinter-p6-cp1.pdf>

³ IIA is a trustworthy, global, guidance-setting body, which provides internal audit professionals worldwide with authoritative guidance organized in the IPPF as mandatory guidance and recommended guidance. www.theiia.org

INTOSAI⁴ with its ISSAI (International Standards of Supreme Audit Institutions), IFAC⁵ (International Federation of Accountants) through its IAASB⁶, the IIA, AICPA⁷ (The American Institute of Certified Public Accountants) with its FASB (Financial Accounting Standards Board) and other international and national standard-setting bodies, although in different ways, define three basis of audit.

The ISSAI framework contains three fundamental auditing principals, which determines and provides the most comprehensive definition of three fundamental basis of audit (INTOSAI ISSAI 100):

- Financial audit – focuses on determining whether an entity’s financial information is presented in accordance with the applicable financial reporting and regulatory framework. This is accomplished by obtaining sufficient and appropriate audit evidence to enable the auditor to express an opinion as to whether the financial information is free from material misstatement due to fraud or error.
- Performance audit – focuses on whether interventions, program and institutions are performing in accordance with the principles of economy, efficiency and effectiveness and whether there is room for improvement. The aim is to answer key audit questions and to provide recommendations for improvement.
- Compliance audit – focuses on whether a particular subject matter (ex. activities, financial transactions and information) is in compliance with authorities identified as criteria (ex. rules, laws and regulations, budgetary resolutions, policy, established codes, etc.).

---

⁴ The International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) operates as an umbrella organization for the external government audit community. For more than 50 years it has provided an institutionalized framework for supreme audit institutions to promote development and transfer of knowledge, improve government auditing worldwide and enhance professional capacities, standing and influence of member SAIs in their respective countries (<http://www.intosai.org/about-us.html>)

⁵ IFAC is the global organization for the accountancy profession dedicated to serving the public interest by strengthening the profession and contributing to the developments of strong international economies (<http://www.ifac.org/about-ifac>)

⁶ The International Auditing and Assurance Standards Board is an independent standard-setting body that serves the public interest by setting high-quality international standards for auditing, assurance, and other related areas, and by facilitating their adoption and implementation (<http://www.iaasb.org/about-iaasb>)

⁷ AICPA is the world’s largest member association representing the accounting profession in the United States (<http://www.aicpa.org/About/Pages/default.aspx>)

1.2. Auditing Objectives - Risk Assessment, One of Core Objectives of Auditing

The fundamental objective of all national⁸ or international⁹ assurance and auditing standard-setting bodies, by setting high-quality national or international standards in regard, is to serve to the public interest, enhancing the quality and uniformity of practice throughout the world and strengthening public confidence in the global auditing and assurance profession¹⁰.

The purpose of an audit is to enhance the degree of confidence of intended users in the financial statements. This is achieved by the expression of an opinion by the auditor on whether the financial statements are prepared, in all material respects, in accordance with an applicable financial reporting framework. In the case of most general-purpose frameworks, that opinion is on whether the financial statements are presented fairly, in all material respects, or give a true and fair view in accordance with the framework. An audit conducted in accordance with ISAs and relevant ethical requirements enables the auditor to form that opinion. (IAASB Handbook 2016-17 ISA 200 p 80).

In conducting an audit of financial statements, the overall objectives of the auditor are (IAASB Handbook 2016-17 ISA 200 p 82):

- a) To obtain reasonable assurance about whether the financial statements as a whole are free from material misstatement, whether due to fraud or error, thereby enabling the auditor to express an opinion on whether the financial statements are prepared, in all material respects, in accordance with an applicable financial reporting framework; and
- b) To report on the financial statements, and communicate as required by the ISAs, in accordance with the auditor's findings.

As stated in the last IAASB Handbook (IAASB Handbook 2017 ISA 200 p 81), the ISAs contain objectives, requirements and application and other explanatory material that are designed to support the auditor in obtaining reasonable assurance.

---

⁸ National auditing standard setters are from: Australia, Brazil, Canada, China, France, Germany, Hong Kong, India, Japan, Mexico, New Zealand, South Africa, The Netherlands, United Kingdom and United States of America as well as the Nordic Federation.

⁹ See also (<http://www.iaasb.org/about-iaasb>)

¹⁰ The International Auditing and Assurance Standards Board is an independent standard-setting body that serves the public interest by setting high-quality international standards for auditing, assurance, and other related areas, and by facilitating their adoption and implementation (<http://www.iaasb.org/about-iaasb>)

The ISAs require that the auditor exercise professional judgment and maintain professional skepticism throughout the planning and performance of the audit and, among other things:

- Identify and assess risks of material misstatement, whether due to fraud or error, based on an understanding of the entity and its environment, including the entity's internal control.
- Obtain sufficient appropriate audit evidence about whether material misstatements exist, through designing and implementing appropriate responses to the assessed risks.
- Form an opinion on the financial statements based on conclusions drawn from the audit evidence obtained.

AAS 2, issued by ICAI, states that the objective of an audit of financial statement is to enable an auditor to express an opinion on such financial statements. A financial audit has:

- A basic objective of examining whether the accounts are true and fair.
- An incidental objective of detecting errors and frauds.

OECD (SIGMA Paper No. 19 1998) claims that Audit may be carried out to satisfy the requirements of management (internal audit), or by the supreme audit institution (SAI), or any other independent auditor, to meet statutory obligations (external audit). A particular task of internal audit is to monitor management control systems, report to senior management on weaknesses and recommend improvements.

2. IT RISK AS A COMPONENT OF THE OVERALL RISK UNIVERSE OF THE ORGANIZATION, INTRODUCING IT AUDIT AND ITS ROLE IN IT GOVERNANCE

2.1. Defining IT

At the very beginning, the most complicated IT item was a simple calculator machine. From that time on, the world has witnessed significant progress and evolution in regard to information technology. Technology embeds quite everything each people encounter now. Organizations worldwide are allocating more and more resources to continuously develop IT projects.

IT has different meaning to different organization. Even inside the same industry can happen that two organizations may have fundamentally different IT environments. Unfortunately, IT has not a clear and universal definition.

2.2 IT As A Risk Area And its Mitigation

Organizations invest large amounts of capital to implement a new information system, market research and enter new markets, develop and lunch new products, conquer new business contracts, create and manage national or international partnerships and face the dynamic perspective and the increasing global economic challenges with continuous improvement and timely response.

These investments are made with the aim to bring about positive change to the organization, but at the other side they also present a relevant degree of risk.

Consequently, the result of success or not can be critical to the strategy of an organization, as well as have a significant impact on the organization's reputation and business efficiency.

In the era, when technology plays a critical role in the life of an organization, many projects and investments are focused around information technology. IT related investments tend to come like fashion, and all the organizations worldwide respond to it.

Practically, IT related implementation projects are very complex initiatives that require the involvement of more than IT staff and have a significant impact in the entire business project.

How to think about IT within an organization?

“A chain is only as strong as its weakest link” (UK Proverb)

Consequently...“An organization is only as strong as its weakest person / process.”

IT matters become more complex as going further deeper within a single organization. Information technology projects and environments, throughout an organization, involve various processes and procedures, in-house or outsource people that are fraught with challenges that must be carefully considered to ensure success for the organization itself.

Every organization is exposed to a huge unacceptable risk that can result from issues related IT as: projects scope and objectives are poorly defined; insufficient user participation and

contribution; lack of expertise and competent human resources support; inappropriate or wrong technology choices; lack of sufficient knowledge about modifying, alternating or changing technologies.

Global Technology Audit Guide 12 (IIA GTAG 12 2009), within its context, emphasis the significant impact failed or challenged projects has in an organization and provides some examples of possible risk that include:

- Disruption of service to customers.
- Loss of competitive advantage.
- Fines from failed regulatory compliance.
- Loss of revenue.
- Negative impact on reputation.
- Delays in deploying critical strategic initiatives, products, or processes.
- Loss of expected return-on-investment.
- Loss of critical business and IT personnel.
- Facility closure or damage.
- Loss of shareholders/investors.

2.3 IT Governance Risks – Aligning the Organization and IT

The risks an organization faces include strategic risk, environmental risk, market risk, credit risk, operational risk and compliance risk. In many organizations IT risk is considered to be a component of operational risk (ISACA Risk IT Framework 2009).

The Basel II Committee defines operational risk as: “The risk of direct or indirect loss resulting from inadequate or failed internal processes, people and systems or from external

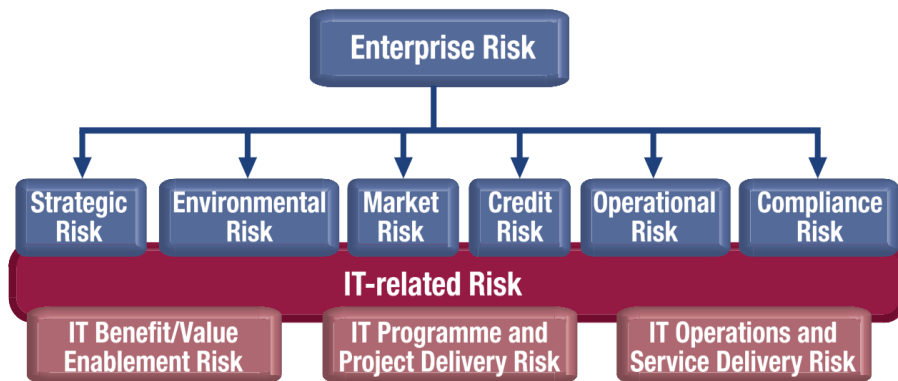

events”¹¹ (BIS Operational Risk Supporting Document to the New Basel Capital Accord, 2007, <http://www.bis.org/publ/bcbsca07.pdf>).

As quite all the risk categories imply risks components related IT, it better not to frame or depict IT risk with a hierarchic dependency. IT is a key that enables and facilitates the business initiatives, which related risks go along with the strategic risk of the organization. The same applies for credit risk; where unsecure IT can lead to lower credit ratings.

The business risk associated with the use, ownership, operation, involvement, influence and adoption of IT within an enterprise. It consists of IT-related events and conditions that could potentially impact the business. IT risk is not purely a technical issue; IT risk is business risk (ISACA Risk IT Framework 2009).

The Risk IT Framework, provided by ISACA, dedicated to helping enterprises manage IT-related risk, considers IT risk is a component of the overall risk universe of the enterprise, as shown in the below figure (BIS Operational Risk, Supporting Document to the New Basel Capital Accord, <http://www.bis.org/publ/bcbsca07.pdf>).

Figure 1: IT Risk in the Risk Hierarchy

Source: ISACA Risk IT Framework 2009

¹¹ Supporting Document to the New Basel Capital Accord, Operational Risk, pg. 2 <http://www.bis.org/publ/bcbsca07.pdf>

2.4 History of IT Audit

Electronic Data Process (EDP) Auditing has been the first step of the IT Auditing and developed largely motivated from the rise in technology in accounting systems, the need of IT control and the impact of the computers on the ability to perform attestation services (<https://en.wikipedia.org>).

Comparing to auditing as a whole, IT auditing has a short history and remains a constantly changing and developing field.

The introduction of computer technology into accounting system changed the way financial data was stored, retrieved and controlled. Up to 1960s, the auditing profession was still out of computer. The implementation of various computerized accounting system brought the need for auditor to become familiar with EDP concepts in the business environment.

Auditing & EDP book (www.aicpa.org), released by AICPA in 1968, was the first guide which provided for auditors instruction on how EDP audits could be documented and offered examples on how internal control reviews could be processed.

Auditing controls in the computer systems were becoming increasingly critical to the operations of their organizations. ISACA¹² got its start in 1967 and formalized in 1969 (previously named EDP Auditors Association) as a need for a centralized source of information and guidance in the field.

In 1977 was published the first edition of *Control Objectives*. Now days this publication is known as Control Objectives for Information and related Technology (CobiT) (www.isaca.org).

Major Failure Events

Equity Funding Corporation of America is the first case known of misuse of information technology ('64-'73). The discovered fraud and the process of confirmation that the insurance policies were fake, brought for the first time the auditors to perform an audit through the computer. The IT failure case of **AT&T** had a huge worldwide impact that effected commerce and communication. This event awoke the need for assurance in the IT services. **Enron** and

---

¹² Today, ISACA's constituency—more than 140,000 strong worldwide—is characterized by its diversity. Constituents live and work in more than 180 countries and cover a variety of professional IT-related positions—to name just a few, IS auditor, consultant, educator, IS security professional, regulator, chief information officer and internal auditor (<http://www.isaca.org/About-ISACA/History/Pages/default.aspx>)

Arthur Andersen LLP scandal remains the largest bankruptcy in U.S. history, with its business strategy of “peak and decline the stock price” (<https://en.wikipedia.org>).

As reported on August 2005 (CIO Magazine Holmes 2005), a large U.S. government agency had to scrap a US \$170 million virtual case file management system development project due to schedule delays, cost overruns, and technical difficulties.

These events and other similar failure events worldwide have heightened the need for more accurate, reliable and secure systems and the focus to improve the control and the standards, especially these involved IT.

2.5 Assessing the Risk – Moving to a Risk-Based Approach

More and more organizations are moving to a risk-based audit approach.

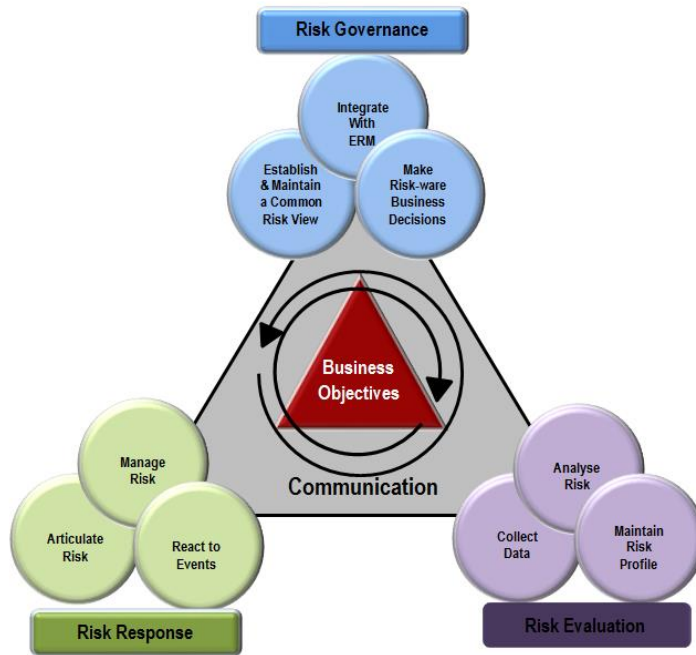
The IIA states that the Mission of Internal Audit¹³ articulates what internal audit aspires to accomplish within an organization. Its place in the New International Professional Practices Framework (IIA IPPF 2017) is deliberate, demonstrating how practitioners should leverage the entire framework to facilitate their ability to achieve the Mission and to enhance and protect organizational value by providing risk-based and objective assurance, advice, and insight.

IT presents risk factors that are unique to accounting, auditing and systems. IT itself brings risk to the organization regarding the different types of system, business processes and financial accounting processing. That risk would not exist if IT would not being present (Singleton ISACA Journal 2014).

The risk management process model, according the Risk IT framework groups key activities into a number of processes, grouped into three domains: Risk Governance, Risk Evaluation and Risk Response (ISACA Risk IT Framework 2009).

---

¹³ See full info at <https://na.theiia.org/standards-guidance/Pages/Mission-of-Internal-Audit.aspx>

Figure 2. Risk IT Framework, ISACA 2009

Identifying IT usage is one the very first challenges one IT Audit faces when determining the involvement of IT audit resources.

In order to properly determine how allocate IT audit resources, a lot of issues connected to information technology need to be correctly addressed.

Most of the companies do not conduct a separate IT Risk assessment. The responsibility related IT risk assessment generally falls to the IT Audit.

The Risk IT framework process model provides a detailed analysis of the roles carrying responsibility and/or partial accountability for the process of Accountability for IT Risk Management. Management guidelines include goals and metrics at different levels and Responsible, Accountable, Consulted and Informed (ISACA Risk IT Framework RACI charts 2009).

All the individual (RACI) charts regarding the business processes across the three Risk IT domains are integrated in the below table:

Table 1. Consolidated RACI Chart

Key Activities		Roles	BOARD	CEO	CRO	CIO	CFO	Enterprise Risk Committee	Business Management	Business Process Owner	Risk Control Functions	HR	Compliance and Audit
R I S K G O V E R N A N C E	RG1 - Establish and maintain a common risk view												
		<i>RG1.1 Perform enterprise IT risk assessment</i>	I	A	R	R	C	I	R	C	R	C	C
		<i>RG1.2 Propose IT risk tolerance thresholds</i>	I	I	C	R	C	I	A	C	C		C
		<i>RG1.3 Approve IT risk tolerance</i>	A	C	C	C	C	R	C	C	C	C	C
		<i>RG1.4 Align IT risk policy</i>	C	A	R	R	C	R	R	R	R	R	C
		<i>RG1.5 Promote IT risk-aware culture</i>	A	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
		<i>RG1.6 Encourage effective communication of IT risk</i>	R	R	R	R	R	R	A	R	R	R	R
	RG2 - Integrate with ERM												
		<i>RG2.1 Establish and maintain accountability for IT risk management</i>	A	R	R	R	R	I	I	I	C	C	C
		<i>RG2.2 Co-ordinate IT risk strategy and business risk strategy</i>	A	R	C	R	C	C	R	C	C	C	I
		<i>RG2.3 Adapt IT risk practices to enterprise risk practices.</i>			C	A/R	C	I	C	C	R	C	C
		<i>RG2.4 Provide adequate resources for IT risk management</i>	A	R	C	R		I	C	R	C	C	
		<i>RG2.5 Provide independent assurance over IT risk management</i>	A/R	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
	RG3 - Make risk-aware business decisions												
		<i>RG3.1 Gain management buy-in for the IT risk analysis approach</i>		C	A/R	R	C	C	C	C	R	C	C
		<i>RG3.2 Approve IT risk analysis</i>		I	R	C	C	A	I	R	I	I	I
		<i>RG3.3 Embed IT risk considerations in strategic business decision making</i>	I	C	C	A/R	C	C	C	R	C	R	C
		<i>RG3.4 Accept IT risk</i>	I	I	C	R	C	R	A	R	C		I
	<i>RG3.5 Prioritise IT risk response activities</i>		I	A	R	I	C	C	R	R		I	
R I S K E V A L U A T I O N	RE1 - Collect data												
		<i>RE1.1 Establish and maintain a model for data collection</i>	I	I	A/R	C	C	C	C	C	C	C	C
		<i>RE1.2 Collect data on the operating environment</i>		I	A/R	C	I	I	C	I	I	I	C
		<i>RE1.3 Collect data on risk events</i>		I	A	R	C	I		C	C		I
		<i>RE1.4 Identify risk factors</i>		A	R	I	I	C	C	R	C	C	
	RE2 - Analyse risk												
		<i>RE2.1 Define IT risk analysis scope</i>		I	R	C	I	C	A	R	C		C
		<i>RE2.2 Estimate IT risk</i>		I	R	C	C	I	A/R	R	R		C
		<i>RE2.3 Identify risk response options</i>			C	C	C	R	A	R	R		I
		<i>RE2.4 Perform a peer review of IT risk analysis</i>			A/R				I		I		I
	RE3 - Maintain risk profile												
		<i>RE3.1 Map IT resources to business processes</i>			I	R			C	A/R	C		I
		<i>RE3.2 Determine business criticality of IT resources</i>		C	R			C	A	R			I
		<i>RE3.3 Understand IT capabilities</i>			C	A/R				C	C		I
		<i>RE3.4 Update IT risk scenario components</i>			C	R	I	C	C	A	R		C
		<i>RE3.5 Maintain the IT risk register and IT risk map</i>		I	A	R	I	I	I	R/C	C		I
		<i>RE3.6 Develop IT risk indicators</i>			A	C			C	C	R	C	C
	R I S K R E S P O N S E	RR1 - Articulate risk											
		<i>RR1.1 Communicate IT risk analysis results.</i>		I	R	C	C	C	A	R	R	C	I
		<i>RR1.2 Report IT risk management activities and state of compliance.</i>	I	I	C	R	I	A	I	I	I	I	C
		<i>RR1.3 Interpret independent IT assessment findings</i>	I	I	A/R	R	I	I	I	C	I	C	
		<i>RR1.4 Identify IT-related opportunities</i>		I	I	R	I	I	A	R	R	I	I
RR2 - Manage risk													
		<i>RR2.1 Inventory controls</i>		I	A/R	C	I	I	C	C	R		C
		<i>RR2.2 Monitor operational alignment with risk tolerance thresholds</i>			C	C		I	A	R	R		C
		<i>RR2.3 Respond to discovered risk exposure and opportunity</i>	I	A	C	R	C	I	R	C	C	C	
		<i>RR2.4 Implement controls</i>	I	A	C	R	C	I	R	C	C	C	I
		<i>RR2.5 Report IT risk action plan progress</i>	I	I	I	R	I	I	I	A	R	I	I
RR3 - React to event													
		<i>RR3.1 Maintain incident response plans</i>	I	I	I	R	C	I	I	A	R	C	I
		<i>RR3.2 Monitor IT risk</i>			C	I	I	I	I	A	R	C	R
		<i>RR3.3 Initiate incident response</i>	I	I	I	I	I	I	R	A	R	C	I
		<i>RR3.4 Communicate lessons learned from risk events</i>	I	I	A/R	R	C	I	C	C	R	C	I

Source: ISACA, Risk IT Framework (Source of Detailed Data Collected)

As emphasis in the integrated table, the role of Audit is responsible for 3 key activities: Promote IT Risk-aware culture, Encourage effective communication of IT risk and Monitor IT risk.

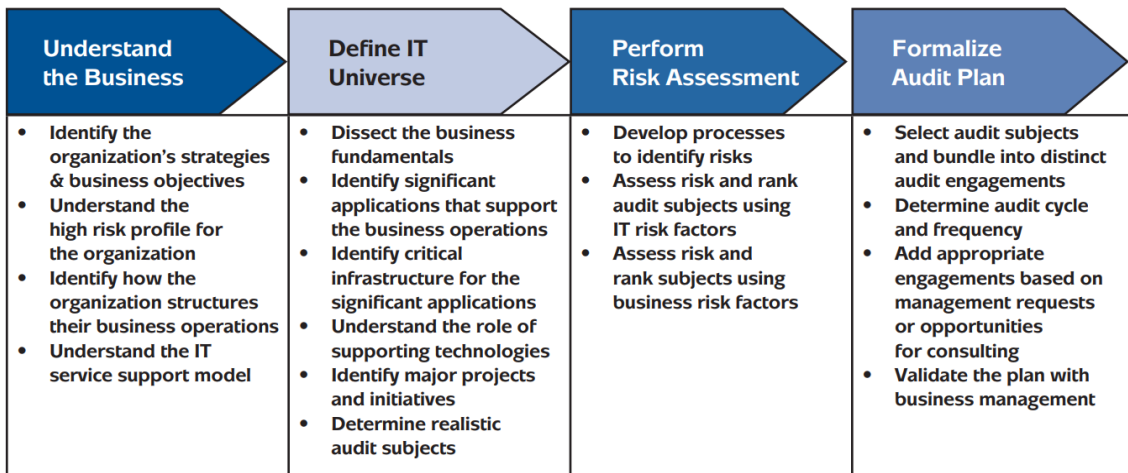
Audit is consulted and informed for the major parts of key activities of the three domains.

2.6 Management of IT Auditing - IT Audit Work

GTAG 11, *Developing the IT Audit plan* (IIA GTAG 11 2008) states that management of many organizational factors are considered when developing the audit plan, such as the organization’s industry sector, revenue size, type, complexity of business processes, and geographic locations of operations.

Two factors having a direct impact on the risk assessment and in determining what is audited within the IT environment are its components and role. For example:

- What technologies are used to perform daily business functions?
- Is the IT environment relatively simple or complex?
- Is the IT environment centralized or decentralized?
- To what degree are business applications customized?
- Are some or all IT maintenance activities outsourced?
- To what degree does the IT environment change every year?

Figure 3. The IT Audit Plan Process (IIA GTAG 11)

2.7 IT Auditing -A Continuing Process

Auditing could not be understood as a single isolated issue, enhancing the degree of confidence means continuity. Auditing is a continuing assurance process of control, assessment and monitoring.

The internal audit activity must assist the organization in maintaining effective controls by evaluating their effectiveness and efficiency and by promoting continuous improvement. The internal audit activity must evaluate the adequacy and effectiveness of controls in responding to risks within the organization's governance, operations, and information systems regarding the (IIA Standard 2130 A1):

- Achievement of the organization's strategic objectives.
- Reliability and integrity of financial and operational information.
- Effectiveness and efficiency of operations and programs.
- Safeguarding of assets.
- Compliance with laws, regulations, policies, procedures, and contracts.

GTAG 3, *Continuous Auditing* (IIA GTAG 3) - identifies what must be done to make effective use of technology in support of continuous auditing and highlights areas that require further attention.

Continuous monitoring encompasses the processes that management puts in place to ensure that the policies, procedures, and business processes are operating effectively.

The audit activity's approach to, and amount of, continuous auditing depends on the extent to which management has implemented continuous monitoring. A continuous audit approach allows internal auditors to fully understand critical control points, rules, and exceptions.

Audit assurance is a statement regarding the adequacy and effectiveness of controls and the integrity of information. (IIA GTAG 3 2005)

Figure 4. Continuous Assurance (IIA GTAG 3 -Continuous Auditing)

3 PROFESSIONAL REQUIREMENTS FOR IT AUDITOR, CERTIFICATION OF IT AUDIT

IES 8 - Professional Competence for Engagements Partners Responsible for Audits of Financial Statements (IAESB IES 8)¹⁴ provides a table of 8 technical competences areas and respective learning outcomes. Two of these competences areas, which require an “intermediate” level of proficiency, clearly encounter IT: Governance and risk management; Information technology.

ISACA audit programs have been developed and reviewed by leading audit and assurance professionals worldwide. ISACA (Journal volume 3 2010) outlines eight categories of business knowledge that IT audit and assurance professionals need to understand:

1. How is the enterprise *organized*?
2. How is the enterprise *governed*?
3. Under what *laws/regulations* does the enterprise operate?
4. What are the enterprise’s *business processes*?
5. How does the enterprise *operate*?
6. How does the enterprise use *technology*?

¹⁴ See more details on IES 8 professional requirements on <http://www.ifac.org/system/files/publications/files/2017-Handbook-of-International-Education-Pronouncements.PDF>

7. How does the enterprise *finance* itself?
8. How does the enterprise *measure business success*?

3.1. Certifications of It Audit

Organizations are engaging greater focus on their core internal capabilities to create the in-house IT Auditors. The lack of internal capacities, the increasing complexity of IT Audit, cost reductions and optimization of IT governance and control are some of the issues that lead an organization to the need of an outsourced IT Auditor.

Organizations place more weight in real-world experience and performance-based certifications (ISACA Loeb News Release 2017).

CISA – Certified Information Systems Auditor is the key ISACA qualification for IT Auditors and a global standard for information systems audit, control and security professionals.

CIA – Certified Internal Auditor, issued by IIA, covers four main areas of auditing, one of which Information Technology related.

ISMS (Information Security Management System) is a systematic approach to managing sensitive company information so that it remains secure. It includes people, processes and IT systems by applying a risk management process (certified by ISO/IEC 27001)¹⁵.

Public accounting firms and practitioners, who obtain a **WebTrust business** license from the AICPA and CICA (Canadian Institute of Chartered Accountants), can provide assurance services to evaluate and test whether a particular ecommerce service meets the selected Trust Services principles and criteria (www.webtrust.org).

4 GLOBAL STANDARDS, COMPLIANCE, FRAMEWORK, GUIDELINES THAT LEAD TO BEST PRACTICES

The rapid progressed technology environment could render useless quite the most of the IT control baselines internally developed by an organization, in a short period of time.

---

¹⁵ More info about ISMS can be found on <https://www.iso.org/isoiec-27001-information-security.html>

An organization itself could not be able to develop individual baseline that generate deliverables for all applications and technologies.

4.1. Global Standards

The particular nature of IT Audit and the specific required skills to perform such audits require standards that apply specifically to IT Auditing.

-**ISA 330**, *The Auditor's Responses to Assessed Risks*, (IAASB ISA 330 2006) deals with auditor's responsibility to design and implement responses to the risks in accordance with ISA 315. (IAASB ISA 315 - Identifying and Assessing the Risk of Material Misstatements through Understanding the Entity and Its Environments).

-**ISAE 3402**, *Assurance Reports on Controls at a Service Organization* was the first global assurance standard for reporting on controls at a service organization, exposure draft issued in December 2009 by the IAASB (IAASB ISAE 3402 2011).

-**SSAE 16**, *Reporting on Controls at a Service Organization*, was issued by AICPA in April 2010. SSAE 16 effectively replaced SAS 70 as the standard for reporting on service organizations.

-**ISO 27001**– The International Organization for Standardization (ISO) published this internationally recognized generic information security standard, which began as a British Standard (BS7799), and evolved into an ISO standard known as ISO 27001.

-**Information System Audit and Assurance Standard 1008** Criteria, issued by ISACA, defines mandatory requirements for IS auditing and reporting (ISACA IS Audit and Assurance Standard 1008 Criteria 2013).

-**IIA standard 2110**, *Governance*, states: “the internal audit must assess whether the information technology governance of an organization supports the organization’s strategies objectives”.

4.2. Regulatory Compliance

Different laws and regulations around the world are mandating the use of internal controls and risk management practices and the privacy of personally identifiable information, including the Sarbanes-Oxley Act and Basel II Accord.

4.3. Frameworks

One of the main challenges in creating and executing IT audit work is to be able to start with a set of IT control objectives and select an appropriate framework (composed of phases, activities, and tasks).

- IAASB “**Framework on Audit Quality**” (IAASB Framework on Audit Quality 2014) gives a relevant attention to one of contextual factor, which is “Information Systems”. The nature and the quality of an information system may potentially affect the audit quality and the overall financial reporting quality.
- The **Information Technology Assurance Framework (ITAF)– A professional Practices Framework for IS Audit / Assurance**, issued by ISACA (ISACA ITAF 2014)¹⁶, is a comprehensive and good-practice-setting reference model that: establish standards that addresses IS audit, defines terms and concepts related to IS assurance and provides guidance related IS audit.
- **The Abu Dhabi IT Architecture & Standards Framework** – covers all aspects of an IT environment and includes: Business, Access & Presentation, Applications, Data, Integration, Infrastructure, Security and Operations.
- **COSO**¹⁷ **ERM**¹⁸ - the Framework defines essential enterprise risk management components, discusses key ERM principles and concepts, suggests a common ERM language, and provides clear direction and guidance for enterprise risk management.

4.4. Global Guidelines

- The Institute of Internal Auditors (www.theiia.org) has published **17 Global Technology Audit Guides**, which address timely issues related information technology (IT) management, control and security.

¹⁶ For additional information regarding ITAF refer to http://www.isaca.org/Knowledge-Center/Research/Documents/ITAF-3rd-Edition_fm_k_Eng_1014.pdf

¹⁷ The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) is a joint initiative of the five private sector organizations (AICPA, IIA, AAA, IMA FEI) and is dedicated to providing thought leadership through the development of frameworks and guidance on enterprise risk management, internal control and fraud deterrence. <https://www.coso.org/Pages/default.aspx>

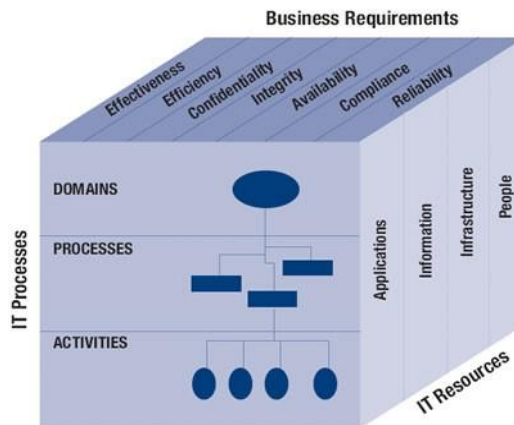
¹⁸ Additional information regarding Enterprise Risk Management could be found at <https://www.coso.org/Pages/erm.aspx>

- **The ITAF guidelines**, issued by ISACA (ISACA ITAF 2014), supporting the standards, divided in three categories; General Guidelines (2000 series); Performance guidelines (2200 series) and Reporting guidelines (2400 series).
- ITAF tools and techniques guidance provides guidance for IS audit and assurance professionals through **COBIT 5** family of products.

5 IT AUDIT BEST PRACTICES – A GLOBAL REVIEW

In the report of IT Policy Compliance Group, that covers benchmarked practices within information security within IT audit function across more than 3'000 organizations, COBIT resulted the best primary practice guidance (Guidance for Best Practices in Information Security and the IT Audit, IT Policy Compliance Group 2009).

COBIT is an IT governance framework and supporting tool set that allows managers to bridge the gaps amongst control requirements, technical issues and business risk.

Figure 5. COBIT Structure, ISACA

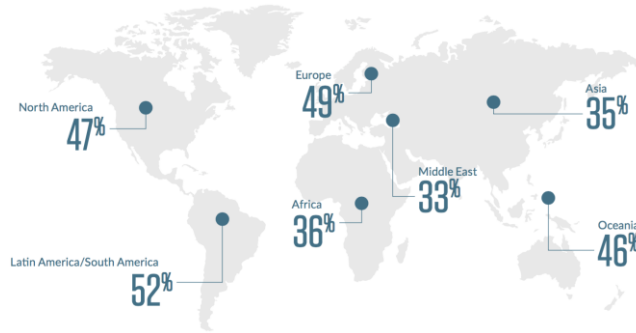
According to the information provided by ISACA, COBIT has a worldwide use¹⁹.

In Turkey: COBIT use is mandated by the Banking Regulator, Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA) and for all Banks in the country. The Turkish Court of Audit, the country's Supreme Audit Institution, for performance of its IT Audits, uses COBIT.

¹⁹ See more details at <http://www.isaca.org/COBIT/Documents/Recognition-table.pdf>

European Court of Audit uses COBIT in the performance of its Audits, including IT Governance reviews.

Albanian SAI uses COBIT. In 2015 was published the Albanian version of COBIT 4.1 (www.klsh.org).

Figure 6. "Yes" Response of Having An IT Audit In The Organization (source: ISACA & Protiviti²⁰, A Global Look at IT Audit Best Practices 2016)

Table 2. Within organization, IT Audit reports to...

	Africa	Asia	Europe	Latin America/ South America	Middle East	North America	Oceania
CAE	47%	41%	51%	75%	91%	64%	63%
A director under the CAE	8%	8%	6%	12%	0%	10%	6%
CEO	28%	23%	26%	13%	9%	13%	19%
CIO	3%	10%	8%	0%	0%	2%	0%
Reports through some other function	14%	18%	9%	0%	0%	11%	12%

Source: ISACA & Protiviti, A Global Look at IT Audit Best Practices 2016

5.1 IT Auditing – An Adaptive Process In Albania

Albanian SAI (KLSH) is the first institution in Albania that has adopted the guidance toward IT Audit (started from 2015, KLSH is the best practice in this field):

²⁰ Protiviti is a global consulting firm which consulting solutions span critical business problems in technology, business process, analytics, risk, compliance, transactions and internal audit. For more info about the company refer to www.protiviti.com.

- *The Information Technology Control Objectives (COBIT)* book was made available in Albanian language in July 2015, being the first step of efforts to implement IT Audit in the Albanian SAI.
- *IT Audit Manual* was published on Aug. 2015, product of EUROSAI Information Technology Working Groups (WGITA) and the INTOSAI Development Initiative (IDI) for defining the rules and standards of Information Technology Audit.

6 IT Audits performed from KLSH in the last 3 years (www.klsh.org).

The Albanian Ministry of Finance published in May 2010 its first Internal Audit Manual. One the required audit field was the IT Audit, especially for the high risk capital projects and Information Technology. In this manual, IT Audit is considered components of a new field in Auditing, which is based on systems.

The law no. 114 (Oct. 2015) “*On Internal Auditing in the Public Sector*” was approved by the Albanian Parliament and applied to all units in the public sector (government units, state funds organizations and other financed by public funds). The law includes IT Audit as one of the main fields of auditing (alongside to financial, performance and compliance audit fields) and is mandatory for

The Board of the Albanian Financial Supervisory Authority (AMF Regulation no 38 2015), in May 2015, had deliberated a special regulation on the *minimum of the object and the contents of the audit report* required for to financial institutions under its authority. The audit report should contain “assessment of the quality and adequacy of the information technology system” (Art. 3, 1/d)

The Bank of Albania decision no. 42 / 2011, “*For the Registered Auditors of Banks...*” in the explanatory annex regarding the risk assessments require to the auditors to describe the IS/IT organization and administration assessing the adequacy, reliability and compliance to the bank activity. Assessment of the level of used technology, is as well required (www.bankofalbania.org).

6 MAIN FINDINGS AND CONCLUSIONS

Regardless of the organization or the industry, IT is critical to maintaining a competitive advantage, managing enterprise risks, achieving business objectives and challenging future projects.

Lack of the appropriate, careful and continuous attention on each individual IT challenge may result in undesirable financial and operational outcomes, wasted resources and time, loss of reputation and trust.

Understanding the relevant risks to the organization and understanding how technology affects and mitigates these risks, is one of the critical duties of IT Audit.

IT audit comes in help to the organizations, individuals find security while using Internet, and the same time helps commerce and communication to effectively develop and progress.

Increased ability to mitigate risks, reductions in the cost of assessing internal controls, increased confidence in financial results, improvements to financial operations and reductions in financial errors and the potential for fraud are some of the expected benefits that might result of implementing IT Auditing (IIA GTAG 11).

IT audit plays a critical role in auditing the core systems in order to support the financial audit.

IT auditing takes that one step further and evaluates the controls around the information with respect to confidentiality, integrity, and availability. While a financial audit will attest to the validity and reliability of information, the IT audit will attest to the confidentiality of the information, the integrity of the information and in situations where availability is a key factor will also attest to the availability and the ability to recover in the event of an incident. One of the key factors in IT auditing and one that audit management struggles with constantly, is to ensure that adequate IT audit resources are available to perform the IT audits (INFOSEC Institute 2017).

To accomplish the IT audit, IT depended organizations can find, motivate and develop internal professional capacities to create an internal IT auditor. If such specific professional internal capacities are missing, outsources certified IT Auditor could be engaged.

IT AUDIT remains a constantly changing and developing field.

More and more organizations, global frameworks, standards and regulations are moving to a risk-based audit approach.

All the detailed considerations in the recent IAASB handbooks (IAASB The Handbook Vol 3 2016-2017), related information system, shows that IAASB and IFAC are highly deliberating the importance of information system and its critical impact in the audit quality, a forward clear vision which may potentially lead to establishment of additional future ISA related IT / IS.

IES 8 (IAESB 2016) offers a sound base and become a potential subject to develop new ISA addressed to IT Audit.

Most of the regulations worldwide that mandate the use of Internal Control do not address IT controls directly. Implying the need for an adequately controlled IT environment, these regulatory areas remain potential subjects in the IT audit universe.

REFERENCES

- Abu Dhabi Digital Government. 2013. The Abu Dhabi IT Architecture & Standards (IT A&S), <https://www.abudhabi.ae/pdfdirectview/en/299582/blaetterkatalog/blaetterkatalog/pdf/compl ete.pdf>, (Access Date: 10.10.2017)
- Albanian Financial Supervisory Authority (AMF), the Board. 2015. Regulation no. 38, Art. 3, 1/d, http://www.amf.gov.al/pdf/ligje/208_Rregullore%20nr.%2038%2028.05.2015.pdf, (Access Date: 10.10.2017)
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). 2010. Statement on Standards for Attestation Engagements (SSAE) No. 16 - Reporting on Controls at a Service Organization.
- American Institute of Certified Public Accountants/Canadian Institute of Chartered Accountants. 2010. WebTrust Program for Certification Authorities, <http://www.webtrust.org/homepage-documents/item65306.pdf>, (Access Date: 09.10.2017)
- American Institute of Certified Public Accountants. 1968. Auditing & EDP, Davis, G. (New York 1968)
- American Institute of Certified Public Accountants. 2012. White Paper, Evolution of Auditing: From the Traditional Approach to the Future Audit, https://www.aicpa.org/interestareas/frc/assuranceadvisoryservices/downloadabledocuments/whitepaper_evolution-of-auditing.pdf, (Access Date: 25.09.2017)

- American Institute of Certified Public Accountants, About AICPA, <http://www.aicpa.org/About/Pages/default.aspx>, (Access Date: 25.09.2017)
- Bank for International Settlements (BIS). 2007. Supporting Document to the New Basel Capital Accord, Operational Risk, pg. 2, <http://www.bis.org/publ/bcbsca07.pdf>, (Access Date: 09.10.2017)
- Bank of Albania. 2011. Regulation no. 42 For the Registered Auditors of Banks..., https://www.bankofalbania.org/web/Rregullore_Per_ekspertin_kontabel_te_autorizuar_te_bankave_dhe_degeve_te_bankave_te_huaja_1294_1.php?kc=0,28,0,0,0, (AccessDate: 09.10.2017)
- Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), issued on 2004, last update 2017, Enterprise Risk Management, <https://www.coso.org/Pages/erm-integratedframework.aspx>, (Access Date: 17.09.2017)
- History of Information Technology Auditing, https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_information_technology_auditing, (Access Date: 10.10.2017)
- Holmes, A. 2005. "Why the G Men Aren't IT Men", CIO Magazine Online, Aug. 15, 2005, <https://www.cio.com/article/2437801/it-organization/why-the-g-men-aren-t-i-t--men.html>, (Access Date: 30.09.2017)
- IAASB. 2006. International Standard on Auditing (ISA) 330 - The Auditor's Responses to Assessed Risks, https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Basis_for_Conclusions_Clarity-1.pdf, (Access Date: 02.09.2017)
- IAASB. 2009. International Standard on Assurance Engagement (ISAE) 3402 - Assurance Reports on Controls at a Service Organization,
- IAASB. 2014. Framework on Audit Quality, P. 33 Ref. 5.4, par. 95-100, <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/A-Framework-for-Audit-Quality-Key-Elements-that-Creates-an-Environment-for-Audit-Quality-2.pdf>
- Information Security Management System, <https://www.iso.org/isoiec-27001-information-security.html>, (Access Date: 07.10.2017)
- INFOSEC Institute. 2017. <http://resources.infosecinstitute.com/it-audit-introduction/#gref>, (Access Date: 02.09.2017)
- Institute of Chartered Accountants of India (ICAI), Nature Objective and Scope of Audit, Chapter 1, P. 2 <https://resource.cdn.icai.org/46524bosinter-p6-cp1.pdf>, (Access Date: 16.09.2017)
- Institute of Internal Auditors (IIA). 1941. Standards and Guidance, Mandatory Guidance, Definition of Internal Auditing, <https://global.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>, (Access Date: 16.09.2017)
- Institute of Internal Auditors. 2008. Global Technology Audit Guide 11 - Developing the IT Audit plan, <https://chapters.theiia.org/montreal/ChapterDocuments/GTAG%2011%20-%20Developing%20the%20IT%20Audit%20Plan.pdf>, (Access Date: 16.09.2017)
- Institute of Internal Auditors. 2008. Global Technology Audit Guide 3 - Continuous Auditing
- Institute of Internal Auditors. 2008. Global Technology Audit Guide 12 - Developing the IT

Audit Plan

- Institute of Internal Auditors. 2009. Global Technology Audit Guide 12 - Auditing IT Projects, P. 3
- Institute of Internal Auditors. 2017. Certification - CIA, <https://global.theiia.org/certification/cia-certification/Pages/CIA-Certification.aspx>, (Access Date: 10.10.2017)
- Institute of Internal Auditors. 2017. International Standards for Professional Practice of Internal Auditing (IPPF-Standards), <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF-Standards-2017.pdf> , (Access Date: 16.09.2017)
- Institute of Internal Auditors, Mission of Internal Audit, <https://na.theiia.org/standards-guidance/Pages/Mission-of-Internal-Audit.aspx>, (Access Date: 16.09.2017)
- International Auditing and Assurance Standards Board, About IAASB, <http://www.iaasb.org/about-iaasb>, (Access Date: 06.10.2017)
- International Federation of Accountants, About IFAC, <http://www.ifac.org/about-ifac>, (Access Date: 01.10.2017)
- International Federation of Accountants, International Accounting Education Standards Board. 2017. Handbook of International Educations Pronouncements, IES 8, P.100, <http://www.ifac.org/system/files/publications/files/2017-Handbook-of-International-Education-Pronouncements.PDF>, (Access Date: 06.10.2017)
- International Federation of Accountants, International Auditing and Assurance Standards Board. 2016-2017. Handbook, Volume 1, International Standard on Auditing (ISA) 200 – Overall Objectives of the Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing, P. 80-82, <http://www.ifac.org/system/files/publications/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1.pdf>, (Access Date: 06.10.2017)
- International Organization for Standardization. 2017. ISO/IEC 27000 Family – Information Security Management System (ISMS), <https://www.iso.org/isoiec-27001-information-security.html> (Access Date: 09.10.2017)
- International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI), About-Us, <http://www.intosai.org/about-us.html>, (Access Date: 28.05.2017)
- International Organization of Supreme Audit Institutions. 2013. ISSAI 100 – Fundamental Principles of Public-Sector Auditing, P. 5, http://www.issai.org/en_us/site-issai/issai-framework/3-fundamental-auditing-principles.htm, (Access Date: 01.10.2017)
- ISACA&Protiviti.2016. A Global Look at IT Audit Best Practices, https://www.protiviti.com/sites/default/files/united_states/insights/6th-annual-it-audit-benchmarking-survey-isaca-protiviti-2017.pdf, (Access Date: 03.09.2017)
- ISACA. 2009. Risk IT Framework, RACI charts, P.37
- ISACA. 2009. Risk IT Framework, http://www.isaca.org/Knowledge-Center/Research/Documents/Risk-IT-Framework_fmK_Eng_0610.pdf?regnum=391273, (AccessDate: 25.09.2017)

- ISACA. 2010. Journal volume 3, Business Skills for the IT Audit and Assurance Professional, https://www.isaca.org/Journal/archives/2010/Volume-3/Pages/Business-Skills-for-the-IT-Audit-and-Assurance-Professional.aspx?utm_referrer, (Access Date: 10.10.2017)
- ISACA. 2013. Information System Audit and Assurance Standard 1008 Criteria, <https://www.isaca.org/Knowledge-Center/Standards/Documents/1008-Criteria.pdf>, (Access Date: 28.05.2017)
- ISACA. 2013. Journal Volume 2, How to Properly Audit, <https://www.isaca.org/Journal/archives/2013/Volume-2/Documents/13v2-How-to-Properly-Audit.pdf>, (Access Date: 18.11.2017)
- ISACA. 2014. COBIT Global Regulatory and Legislative Recognition, <http://www.isaca.org/COBIT/Pages/Recognition.aspx>, (Access Date: 25.09.2017)
- ISACA. 2017. Certification – CISA, <http://www.isaca.org/Certification/CISA-Certified-Information-Systems-Auditor/Pages/default.aspx>, (Access Date: 10.10.2017)
- ISACA. 2017. Press Room, News Release, Loeb M. (ISACA CEO), <http://www.isaca.org/About-ISACA/Press-room/News-Releases/2017/Pages/Survey-Cyber-Security-Skills-Gap-Leaves-1-in-4-Organizations-Exposed-for-Six-Months-or-Longer.aspx>, (AccessDate: 19.11.2017)
- IT Policy Compliance Group. 2009. Guidance for Best Practices in Information Security and the IT Audit, http://eval.symantec.com/mktginfo/enterprise/other_resources/b-guidancefor-best-practices-in-information-security-and-it-audit-september-2009-OR-2875202.en-us.pdf, (Access Date: 03.09.2017)
- KLSH (Albanian SAI). 2015. IT Audit Manual, http://www.klsh.org.al/web/it_audit_manual_1904.pdf, (Access Date: 10.09.2017)
- KLSH (Albanian SAI). 2015. The Information Technology Control Objectives (COBIT), http://www.klsh.org.al/web/cobit_1983.pdf; (Access Date: 10.09.2017)
- http://www.klsh.org.al/web/COBIT_4_1_Objektivat_e_Kontrollit_te_Teknologjise_se_Informacionit_2859_1.php, (Access Date: 10.09.2017)
- Kuvendi i Republikës së Shqipërisë (Albanian Parliament), Oct. 2015. The law no. 114 “On Internal Auditing in the Public Sector”, http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2015/PDF-2015/195-2015.pdf, (Access Date: 10.09.2017)
- Republika e Shqipërisë (Republic of Albania), Ministria e Financave (Ministry of Finance). 2016. Manuali i Auditimit të Brendshëm (Internal Audit Manual), <http://aku.gov.al/wp-content/uploads/2016/06/REPUBLIKA-E-SHQIPERISE-MINISTRIA-E-FINANCAVE.pdf>, (Access Date: 10.09.2017)
- The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). 1998. SIGMA Paper No. 19, Effects of European Union Accession, Part 1: Budgeting and Financial Control, Appendix 3, <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4762>, (Access Date: 21.11.2017)

ETHICS EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING PROCESS OF ACCOUNTING AND AUDITING PROFESSIONS IN TURKEY: A HISTORICAL PERSPECTIVE*

Prof. Dr. Mehmet OZBIRECIKLI**

Assoc. Prof. Dr. Ilker KIYMETLI SEN***

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 116-143

ABSTRACT

The present study aims to investigate the main lines of vocational training and ethics education in Turkey from past to today in order to discuss the elements which are likely to play role on the efficacy of ethics education. To do this, first the social and economic rules of Akhism and the Guild System (the Loncas), forming the economic and social infrastructure of Turkish private enterprises in between the 13th – 16th Centuries are investigated. Second, the modern vocational training and ethics education in accounting profession throughout education process from primary school to accounting-related training period are investigated. Then, by considering the International Education Standards for Professional Accountants (IES)-4, the study suggests an ethics education process and compares it to the current ethics education and vocational training process of today's Turkey in order to reveal where we are. Thus, the study emphasizes crucial points and shortcomings in ethics education process and discusses why ideal vocational training and ethics education in accounting profession could not be reached.

Keywords: Vocational Training in Accounting, Ethics Education, Akhism

JEL Classification: M41, M42

---

* This paper was presented at 14th International Conference on Accounting, hold by MODAV in TIRANA / ALBANIA, on October 11-13, 2017 and prepared in accordance with criticism. Date of submission: 28.10.2017; Date of acceptance: 14.11.2018.

** Mustafa Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, orcid.org/0000-0001-5539-4658, mozbirecikli@yahoo.com

*** Istanbul Commerce University, Faculty of Business Administration, orcid.org/0000-0001-6175-3397, ilksen@ticaret.edu.tr

TÜRKİYE'DE MUHASEBE VE DENETİM MESLEKLERİNDE ETİK EĞİTİM VE MESLEKİ EĞİTİM SÜRECİ: TARİHSEL BİR BAKIŞ AÇISI

ÖZ

Bu çalışma etik eğitimin etkinliğinde rol oynaması muhtemel olan unsurların tartışma konusu edilmesi için Türkiye'de mesleki eğitim ve etik eğitimin ana hatlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bunun için öncelikle 13 – 16. Yüzyıllarda Türk özel sektörünün ekonomik ve sosyal altyapısını şekillendiren Ahilik ve Lonca sisteminin ekonomik ve sosyal kuralları incelenmektedir. İkinci olarak muhasebe mesleğinde modern mesleki eğitim ve etik eğitimi, ilkokuldan muhasebe ile ilgili mesleki eğitime kadar uzanan süreçte incelenmektedir. Daha sonra, etik eğitimin bulunduğu yeri ortaya çıkarmak amacıyla, 4 nolu Muhasebeciler için Uluslararası Eğitimi Standardı da dikkate alınarak bir etik eğitim süreci önerilmekte ve önerilen eğitim süreci Türkiye'de günümüzün mevcut etik eğitimi ve mesleki eğitim süreci ile kıyaslanmaktadır. Böylece çalışma, muhasebe mesleğinde ideal bir etik eğitiminin ve mesleki eğitimin sağlanamamasına neden olan önemli noktaları ve eksiklikleri vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Eğitimi, Etik Eğitim, Ahilik

JEL Sınıflandırması: M41, M42

1. INTRODUCTION

Ethics is important in the society in many aspects such as accounting, marketing, health care, scientific studies, industry, and throughout our everyday relations. Consequently, we need ethics in our everyday life to live with principles adding values to our life. However, there are many ethical problems in the society we live. The unethical behaviors being encountered in the society and business environment consist of corruption, fraud, misstatement, misappropriation etc. Also there are many regulations and laws to prevent people from behaving unethical. In this context, we should answer following questions. Is it possible that only regulations and laws can prevent people from committing a corruption?

A research study conducted in Turkey (Ural and Ozbirecikli, 2006) shows that the Code of Ethics in Turkey is not adequate to enhance the intellectual capacity of accounting professionals to act ethically because of lack of ethics education in real sense and ethical perception. On the

other hand, unethical norms* in accounting profession developed by collaboration between clients and accounting professionals in Turkey such as “*Good accountant refers to one who can accommodate all of the demands of clients even if these demands are not in conformity with laws, ethics principles and regulations*”, a lack of a sense of public duty, and economic reasons are the significant factors having prevented accounting professionals from true valuating in making decisions during their everyday professional activities.

Consequently, it is seen that ethics-related regulations should be supported with education activities. Thus ethics education in real sense may provide contribution in decreasing unethical behaviors. However, it is not easy to teach ethics in real sense. Kranacher (2004) states three key elements of ethics:

- It involves questions requiring reflective choice (decision-making)
- It involves standards of right and wrong (moral principles)
- It is concerned with values (the “greatest good”)

Kranacher (2004) states that many people say, “You can’t teach ethics.” However, what they mean is “you can’t teach values.” That is why we can suggest it is not easy to teach ethics *in real sense*. Actually, there are ethics-related courses throughout education process, but they are only courses. In many students’ minds, a course may mean a barrier, which should be passed in order to be successful in their academic life. They need to pass it to be successful. If a student see ethics-related course like this, how can a teacher teach true decision-making, moral principles and values in real sense?

The present study aims to investigate main lines of vocational training and ethics education in Turkey from past to today in order to reveal and discuss the elements which are likely to play role on the efficacy of ethics education process by using an education and training model employed in the 13th and 16th centuries in Anatolia as known **Akhism**.

To do this, the study firstly explains social and economic rules of Akhism, which were employed successfully in the vocational training process and trade activities in between 13th and 16th centuries in Anatolia. Then the current ethics education and vocational training process

---

* Norm: Collective expectations that members of social units have; regarding the behavior of each other; rules that guide behavior; rules defining situations and expected behaviors.

in today's Turkey is investigated. Accordingly, the study suggests an ethics education process and compares it to the current ethics education and vocational training process in today's Turkey. In this sense, the study emphasizes crucial points and shortcomings in current ethics education and discusses why ideal vocational training and ethics education in accounting and auditing professions could not be reached.

From the methodological point of view, bibliography method and content analysis method are used. The contents of lessons given at the schools in all levels and ethics-related principles are compared in order to evaluate current ethics-related problems encountered in education system. The secondary sources were used in this study mostly. The findings obtained were written in chronological order. The study is organized as follows. Firstly, explanations on the birth and development of the Akhism, and the relevant information such as social and economic rules and vocational training process are given. Second, the modern vocational training and ethics education in accounting profession throughout education process from primary school to accounting-related training period are investigated in order to discuss relevant shortcomings in the said process. Final section evaluates the differences between the suggested ideal education process and the education process in today's Turkey in order to reveal where we are and what to do.

2. VOCATIONAL TRAINING AND ETHICS EDUCATION IN TURKEY (13th – 16th CENTURIES)

Looking at the business history, it is seen that guilds or (artisan associations) goes back a history of about 2.100 years. They had an important place in the business history because they had rules based on religion and regulating social and trade-related relationships between people. Following explanations cover the theories on the origin of the first guilds (or corporations) in the Western Countries.

It is explained in “Larousse Universal and Larousse du XX e. Sicele” that there were some guilds called as “corporation” in Europe until French Revolution in 1789. The term corporation in dictionary is explained, among other meanings, as “*a group or association of individuals who are the members of an occupation, having a continuous existence independent of the existences*”

of its members, and powers and liabilities distinct from those of its members. Those who are the member of a corporation (an association of occupation) may not perform another type of job.

It is known that the first guilds called "corpora officium collegia" were established in the beginning of the Roman Empire period which was the post-Republican phase of the ancient Roman civilization. The number of guilds increased in (Marcus Tullius) Cicero's time (106 BC–43 BC) (www.en.wikipedia.org/wiki/Roman_Empire). He was, among other things, an orator, lawyer, politician, and philosopher. His life coincided with the decline and fall of the Roman Republic, and he was an important actor in many of the significant political events of his time (<http://www.iep.utm.edu/cicero/>). During this period, guilds had important role on social life.

Guilds of artisans were mentioned in the Royal Assembly in England in the year 779 and then in the laws made in Nantes Church Assemblies in the beginning of the 9th Century. Guilds of traders emerged in England after Norman invasion. It is likely that guilds of traders existed in Normandy before the invasion.

As for Anatolia, first artisan and trader associations were set up under Akhism umbrella. Actually there are many similarities between first guilds in the history and associations set up according to Akhism. Akhism established the fundamentals making up the socioeconomic structure of Turkish private enterprises through its rules. Parallel to first guilds in the history, Akhism had religion-based rules. It is known that both Seljuk Turks and the Ottomans applied the rules of Akhism for centuries as of 1170s. This system gave its place to the Lonca System (Guild system) in the 15th and 16th Centuries. The Gedik System, in turn, replaced the Lonca system in the mid 18th Century. There is no doubt that this transition took place phase by phase since each was exercised in different regions of the state in an intermingled manner throughout the centuries and there is no certainly on the time interval they were adopted. However, it is known that the last one of these three systems, which is called Gedik system, disappeared at the beginning of the 20th Century (1909-1913) (Guvemli 2000, 394; Cagatay 1989, 51).

2.1. Akhism

The Turks who came to Anatolia were nomads who got by on animal husbandry. They began to come in the 10th Century. Mongol invasions that began with Cengiz Khan caused the Turks living in the cities such as Bukhara, Samarqand and Tashkent to immigrate to Anatolia. They

were people living in cities and conducting various services and production. However, Turks had difficulties in obtaining necessary raw materials for production and in carrying out their own businesses when they settled the outskirts of cities. Because of this reason, they wanted to live in cities in Anatolia. Therefore, they had an urge to confederate and search for solutions to the problems related to obtaining supplies. In order to meet these needs, a Turk, **Akhi Evran** (1172-1262), who was a leatherworker and settled in the City Kırşehir established a system: **Akhism**.

He set up a web of distribution and production thus making it easier for Turks who lived in cities to settle in Anatolia by combining Turk and Islam in business affairs. It should be mentioned that Rums and Armenians affiliated to Byzantine Loncas (Guilds) had monopoly over handicrafts, particularly trade. In this case, the only way for the Turks to survive and compete with resident merchants and craftsmen was to establish institutions, providing unity and producing durable goods which were standardized. This is the second reason that led to the establishment of Akhism as an institution (Guvemli 2000, 394; Cagatay 1989, 51).

Akhism coming from Turkish traditions is an organized brotherhood in Anatolia related to trade guilds. Akhism provided the Urban Turks with the opportunity to settle in cities in Anatolia and produce goods and services. As the small businesses producing goods and services came together, a system, which provided businesses with the opportunity to build up lines of businesses through the phases of bulk buying of raw materials, production, and distribution of products, was formed. This system also included quality control. Another feature of the system is related to those who work in laborious businesses. Owner of the enterprise is the one who knows the drill best. He is both the owner and the person in command of the business. There was a hierarchical classification among the employees known as *henchman*, *apprentice*, *journeyman* and *craftsman*. Akhism embraced the social rules based on religion. It also had rules constituting an economic structure for the entrepreneurs (Koprulu 1972, 96; Ekinici 1991, 9; Simsek 2002, 20).

2.1.1. Social and Economic Rules of Akhism

Ahi Evran's Rules of Akhism are divided in two as follows (Gülvaaboğlu 1991, 248):

Social Rules: *obey the orders of God and avoid interdictions, be hospitable and helpful, embrace people without taking into consideration religion and denominations, don't talk*

against people, resist cruelty and injustice, try to guide people to the straight path, don't have hatred and enmity towards anyone.

Economic Rules: *make do with little, be generous, love and entertain guests, do not cheat and do not lie in trade, help the fair weak over the unfair strong, be accurate, give priority to public interests, consider manual labor as sacred, and do not burgle.*

The main purpose of the Social Rules was to see obedience of religious-based social rules. These rules arose as a natural consequence of the Turkish people's adoption of Islam.

Economic rules arose to manage relations between small enterprises with customers and their environment and these rules were formed far from the capitalist visions of capital accumulation bases. Individuals in artisan class had to obey all these Rules. Otherwise, they would be punished.

There were official documents indicating the socioeconomic conditions of Akhism. These were regulations including rules to be obeyed by Akhism. Regulations including the rules to be obeyed by small enterprises according to the Akhism Rules were called as *Fütüvvetname* (Gürata 1975, 252).

2.1.2. The Akhi Associations

These associations were established satisfactorily. In small towns, all industries were accumulated under one association, but in large towns each industry had its own association. Since Ahi Evran was a leather producer, his association included raw leather, raw leather processors and producers of leather equipment. It is known that these associations spread over Anatolian towns quickly with the same mentality (Ekinci, 1990, 45). Officials in Akhi Associations and their duties are explained below (Yamak 1994, 7):

Şeyh (Sheik): The president of the association. He represents the artisans in the association, supplying and distribution of raw materials for producers, managing the ceremonies of people who became craftsmen, adjudicating the complaints between artisans, or artisan-customers. Şeyh is also called as Ahi Baba (Islam Encyclopedia of Turkish Religious Foundation 2008).

Nakip (oldest officer): Managing the associations if Şeyh is not in charge, supervising the artisans, rigging new craftsmen out in peştemals in the craftsman ceremony, forwarding messages of artisans to Şeyh, supplying the needs of the association.

Kethüda (Warden of the association): also called Kahya (steward) in the Ottoman Era. Preparing artisans certification, trying to solve conflicts between artisans, applying any penalty given to artisans.

Yiğitbaşı (head of religious groups in loncas): Facilitating communication between association and artisans, representing the artisans in court with Kethüda, applying the penalty given to artisans with Kethüda, informing the association about the candidates to become craftsmen, administrating the Orta Sandık,** and fixing of prices called as Narh.

Management, established with the members mentioned above, had meetings once every fifteen days, all associations appertained to the big council, and all associations were responsible to the big council.

The explanations above show that associations regarding the socioeconomic rules of Akhism supervised artisans. It is understood that this supervision had obstructive attributes preventing artisans from becoming larger and larger producers. For example, it is obvious that *narh* keeps the profit margin lower and prevents capital accumulation with high profits. Moreover, it can be claimed that daily inspections and relations between artisans prevented the artisans from growing. That is, the relations between artisans did not have ambition to gain more than other artisans.

2.1.3. Vocational Training in Akhism

It is known that enterprises in the Akhism system mostly made their production with manual labor for local requirements. People working in these small enterprises were classified according to their experiences as henchman, apprentice, journeyman, and craftsman. Mostly little children who had just started work were called henchman. Only craftsmen could be the owner of enterprises and new enterprises could be established by people who were craftsmen. Vocational training was given by journeymen and craftsmen in the workplace. Henchmen were children between the ages of ten and fifteen who were sent to work with craftsmen by their families. These children usually worked unpaid or low-paid and became apprentice after two years. While these children's vocational training continued in the work place, they were also

---

** Orta Sandık is a chest in which money paid by artisan to association is protected. Gathered Money was used to cover the cost of the association. In addition, it was used to advance money to artisans who are in need. Moreover, this money could be used to help any artisans for their funeral expenses.

given some courses including literacy, rules of Akhism and religious education in Zaviyes of Akhi Associations. Holding a ceremony after rising from henchman to apprentice was a tradition of Akhism. It is observed on rising from apprentice to journeyman that it was important to embrace the Akhism social rules as well as growing in occupation (Ekinci 1991, 89).

To become a craftsman, it was necessary to work for three years as a journeyman. Within this time, it was necessary not to have been complained by anybody, to fulfill the duties given, to be sensitive about young apprentices, to establish good relations with other journeymen and to be capable of managing a small enterprise, production place or market place by himself or herself. Such a craftsman candidate was taken to management council by Yiğitbaşı and Kethüda.

The journeyman and especially craftsman ceremonies were glorious. These ceremonies were led by Sheik or Akhi Baba other journeymen and craftsmen in the same business, and some government officials such as Kadı (adjudicator) and Müftü took part in the ceremonies. In craftsman ceremony, enterprise owners and workers who established the artisan council paraded with the arts men flag in front (Ekinci 1990, 35).

Table 1. Vocational Training and Socioeconomic Education Process in the Akhism Culture

Education and Vocational Training Process in the Akhism Culture	
Building of Ethics Infrastructure	Henchman and apprentice (aged 10-20) (they had to learn vocational knowledge along with social rules)
	Journeyman (aged 20-23) (they had to learn vocational knowledge along with literacy and social and economic rules of Akhism)
	Craftsman (23 +) (after working for three years as a journeyman)
	Supportive Factors in the Akhism Culture
Strengthening of Ethics Infrastructure	Role models well-educated throughout education and vocational training process
	Low tolerance level in workplace because of strict social and economic rules of the Akhism
	Non aggressive profit targets and competition in trade culture because of strictly controlled amount of production and pricing of goods
	Economic rules preventing individual ambition from gaining more money than others
	Regularly inspected business owner craftsman to determine if he obeys social and economic rules

Apprentice training was also available for other occupations in the Ottoman Empire. For example, accounting training was also the same (Guvemli 2000, 398). Guvemli states that

accounting education was based on apprentice training along with master before the Reform Declaration (the declaration of Gülhane Hatt-ı Humayunu–Tanzimat Fermanı *** on 3 February 1839). Any written source on accounting might not have been produced because of accounting education based on only apprentice training along with master. Accordingly, double-entry accounting might not have been known and used widely in the Ottoman era until 1860s, that is, about 350 years after Luca Paciolo (Guvemli 1998, 94).

The above explanations show that the person who would become a business owner as a craftsman in the future had been trained according to the socioeconomic rules of Akhism. Obeying these rules would be inspected after the establishment of a new business area. It is understood that this person had to obey socioeconomic rules throughout his business life.

Table 1 illustrates education and vocational training process in the Akhism Culture. It is seen that the vocational training and socioeconomic rules of Akhism were interconnected. The system provided an ethics infrastructure and supportive factors for working environment with employees by earning values.

2.1.4. Dissolution of Akhism

It is seen that Akhism developed according to the Turkish-Islamic perception. Because of the Islamic aspect of the rules of the organization, the rules were unlikely to be embraced and applied by non-Muslim Ottomans. For this reason the social side of Akhism based on religion had to be changed. This was possible after the system turned into the Lonca system. After the Lonca System, non-Muslim artisans became a part of the Lonca system.

How did this change happen? After the discovery of America in the late 15th Century, overseas trading started in the 16th Century; economic development in the West Europe increased the need for raw materials. Anatolia became an important raw material supplier for these countries. This increased the raw material prices and small enterprises belonging to Akhi Associations were not able to produce goods at the controlled price if buying expensive raw materials.

*** Tanzimat Fermanı (The Reform Declaration): after the death of Mahmud the Second in 1839, Abdülmecit reigned. Abdülmecit declared a decree that reorganized the establishment of the state. Mustafa Resit Pasha, drafter of the decree, announced this decree on 3 February 1839 in Gulhane before the Sultan, ambassadors and the public. In the decree, the Sultan indicated the need of passing new law for a better administration of the state.

This situation also caused goods to be imported from Europe. Because in the Western Europe, production techniques were also developed and capital based production opportunities had started to be created. As a result, small enterprises which operated with the Akhism Rules were not able to produce and sell products. Muslim and non Muslim traders who had capital accumulation which excluded them from the Akhism Rules also started importing and selling products. Against all these evolutions that did not create the opportunity for capital accumulation, enterprises belonging to Akhi associations could neither realize large production, nor increase competition capabilities, nor have new techniques, and at the end they were forced to close down.

The difficulties in the application of the socioeconomic rules of Akhism continued in the 16th Century. However, the functions of small enterprises continued. In this situation a new organization model was inevitably required: The Lonca (Guild) System.

2.2. The Lonca (Guild) System

With inspiration from the words “loggia”, which is Italian and from “loge”, which is French, it is pronounced *Lon-ja* and means “room” and then “Guild of Tradesmen” (Ergin 1995, 161). It is understood that, through the 16th Century and in the first half of the 17th Century there existed a transition from Akhism to the Lonca System as a way of excluding the socioeconomic rules of “Akhism” as a result of the economic developments; non-Muslim Ottoman merchants, foreign merchants and Turk merchants were working together during the increase in the export of raw materials and increase in the import of finished goods. During this working together, it is seen that the word “Lonca” started to be used in Turkish literature (Islam Encyclopedia of Turkish Religious Foundation 2008). Indeed, Gerber (1998, 49) identified that the word “Lonca” was used for the Loncas of Bursa firstly in 1042 Hegirah (the year 1632-33 according to the Gregorian calendar). In the documents at the state archives in Istanbul, it is seen that the word “Lonca” was mentioned for the first time at the end of the 17th Century in 1697 in the Atik Complaint Book (Prime Ministry Ottoman Archive, Atik Complaint Book, 111).

2.2.1. Transition from Akhism to the Lonca System

In the period of transition from Akhism to the Lonca System, through the 17th Century, it is observed that religion-based social rules weakened, but religion-based economic policies continued. In the beginning, Muslim and non-Muslim Ottoman populations were located within the Lonca; later the Lonca of Turkish Masters and the Lonca of Armenian and Greek Masters separated. However, comparing the Lonca layout and Akhism, the Lonca System brought together the small businesses that were widespread throughout the Ottoman empire. But it did not show a dramatic change in the economic basis and within the understanding of the framework of Ottoman statecraft, those small businesses operated within the economic framework of “Akhism”. (Gurata 1975, 84). This case shows that at the end of the Akhism system, the Ottoman Empire could not reorganise itself according to the developments in Western Europe: that is to say, the rules leading to the formation of capital accumulation.

It is seen that quality of production and pricing of goods in the small business enterprises that are the members of the Lonca were strictly controlled. This control mechanism is a feature that encourages production within the neighborhood. However, the Loncas prevented enterprises from producing more than the need of their district. That is to say, it provided that production was done according to the demand. In this context, small enterprises that were a part of the Loncas had no chance to raise capital, conduct wide scale production and get a hold of new techniques, just as was the case in the Akhism System. This particular effect survived about seven centuries.

It is seen that the organizational structure of the “Lonca” system: the names and mission of the employees in enterprises and also the names and mission of those who manage the system of “Akhism” did not change so much. The Lonca system maintained its tasks in a different way from Akhism. The similarities to and differences from Akhism can be listed as follows:

Similarities to Akhism: the titles of the workers in the entrepreneurs, on-the-job education, the existence of people such as the Kethüda and Yiğitbaşı, the ceremony for titles for henchmen and craftsmen (masters), obeying the price determined (narh), maintaining the moral principles of the trade, solving problems between the customers and tradesman and within the tradesman and lastly obeying the traditions.

Differences from Akhism: giving the birch as a punishment for crimes, having stricter rules

such as dismissal, supporting the masters who fell poor, lending debt with low interest rates, accepting donations, behaving more seriously while collecting the dues, and - in contrast to the individual decisions in Akhism (Akhi Baba) – using the responsibility of the board of the directors for almost everything.

Certainly, the Lonca system had stronger financial and administrative conditions than Akhism had. The system of control was similar, but the punishment after analyzing the results of the control was different. On the other hand the financial situation of the organization was strong. The Lonca could meet the needs of the tradesmen according to changing situations in time. At the same time, the policy of state control of the Ottoman Empire was being pursued. Although a liberal economic system was being practiced in western European countries and there were trade relations with the European countries, there was no significant change in this mentality of state control. In accordance with this mentality, there was control over profit margins of the small enterprises to protect the consumer and thus the tradesmen could not become a large entrepreneur and the capital accumulation could not be realized.

The development of the Lonca system, which had begun in the 16th Century, was pursued in the 17th Century. In fact, this system had its strongest period during the 17th Century. Evliya Çelebi writes that there were 1,100 Loncas in Istanbul alone at that time and these had 260,000 members (Guvemli 2000, 71). The large number of these Loncas was due to local production and an inability of the tradesman to sell his products in another neighborhood. This situation both prevented competition and the enterprises' from becoming larger.

We can claim that the structure of the Ottoman State controlling the production and distribution of goods had an effect on this situation's occurrence. It is possible to see this reality, which had not changed for centuries, in the work of R. Mantran who made studies in Istanbul in the 17th Century (Mantran 1962, 412). According to Mantran, large-scale industrial enterprises were directly established by the state in the Ottoman era. There were 29 state craftsmen enterprises in Istanbul and more than 10,000 apprentices, journeymen and craftsmen working for these enterprises (approximately 300 people in each enterprise). There were 80,000 workers in 25,000 private enterprises (3-4 people in each workplace). These workplaces of the private entrepreneurs were affiliated to 1,100 artisan unions. The expressions both illustrate the statist

structure of the Ottoman State, and that private enterprises which consisted of small workshops were directed through unions. These unions were probably the guilds of that time.

On the other hand, there were 148 Loncas in the 16th Century (Gulvhaboglu 1991, 181-182). For instance; tailors, water sellers, shoemakers, boot makers, fruit sellers, goldsmiths, imams (priest in a mosque), flower sellers, weavers of goat's-hair articles, locksmiths, seal makers, bow makers, quilt makers, maker of mirrors, silk producers, violin makers, bakers, watch makers (maker, seller, or repairer of clocks or watches), tanners, knife makers, rowers, ceramic makers, those who gives injections, mattress makers, caulking, town criers and inviters (someone who invites people to something shouting loudly publicly), dyers, coffee makers, ink makers, engraving, dancers, paper makers, butchers, greengrocers, pickle makers, cook and seller of shish kebab, cooks, porters, stationery sellers, basket makers, bird sellers, dress makers...

The book of Amnon Cohen's (2003) from the University of Jerusalem, titled "Loncas in the Jerusalem of the Ottomans", mentions the system of Loncas in the 17th Century in Jerusalem, a city under the Ottomans at that time. In this book, Cohen describes - by giving the example of the Loncas in Jerusalem - how much the Lonca system pervaded throughout the Ottoman Empire and how they came to a very strong position. Cohen summarizes the workings of 45 Loncas from among nearly 60 Loncas which existed in Jerusalem. And he analyzed the decisions of the courts about the professions. Cohen examines the Loncas from a social viewpoint. Cohen describes the Loncas as the ancestors of non-governmental organizations (NGOs). Cohen points out that there were 900 enterprises, which were members of the 60 Loncas. In addition, there were over 1,000 workers, trying to present the effectiveness of the Lonca system, in a city, which had a population of nearly 10,000. Cohen argues that this system was still in effect in the 18th Century in Jerusalem. He argues that there was an administrative regulation of the state about reinforcing state authority over the people through the channel of the Lonca System.

2.2.2. Dissolution of the Lonca System

The Lonca system started to weaken in the early 18th Century. Some causes of that were incidents of extortion (especially from enterprise owners and non-Muslims) and activities of despots who were mostly retired soldiers and wanted to appropriate the workplace.

Moreover, it was observed that the Lonca officials themselves were extorting money. Edhem Ruhi Öneş published this imperial edict, which he got from Reşat Ekrem Koçu (Ones 1985, 60):

The judgment to the Istanbul Kasha, non-Muslim tailors in Istanbul who applied to the council of ministers and complained about Kethüda Ismail and his son Yiğitbaşı Hail. They had threatened them saying: “I will make you pull oars in the navy” and they behaved cruelly towards the non-Muslim tailors extorting money such as lamb money, festival money and feast money which are illegal and out of Islamic law. They increased their cruelty day after day, they bastinadoed the artisans who had not given the money and had beaten some artisans up. Kethüda Ismail and Yiğitbaşı Hail must be prevented from behaving so to the tailors and must be provided with a means of avoiding such contrary behaviors (Hijri 1177, A.D 1764).

This imperial edict shows that the Lonca system was increasingly degenerating. This degeneration includes despots wresting the enterprises from weak or non-Muslim traders. In this situation, the enterprise owner wanted to attorn the enterprise to his son or journeyman and requested governmental assurance. The government gave this assurance, which concluded that the traders (Hijri 1140, AD 1727) owned the enterprise. This date is accepted as the transition of artisan organizations to the Gedik system. With this legitimate arrangement, it was accepted that artisans had rights to use the workplaces, which they rented (Islam Encyclopedia of Turkish Religious Foundation 2008). In the Ottoman Law, Gedik means tenure based on privilege and monopoly. In addition, for an artisan organization that means the right to use the building that an artisan works in, and to continue working there (Meydan Larousse, vol.5, 1971). As the cities grew and urban population increased some other issues started to appear about the Gediks. For example: in the city, prices of the enterprises related to Gedik system increased; tenants started to assign their workplaces and take an assignment fee. Eventually there became a need for a new kind of organization instead of the Gedik system and finally the Gedik System was ended by regulation in 1913. In the late 19th Century, Turkish enterprises started to learn modern skills. Within the Republic Era, artisan unions were established and have fulfilled many small enterprises' requirements (Guvemli 2000, 71).

3. ETHICS EDUCATION AND ACCOUNTING-RELATED VOCATIONAL TRAINING IN MODERN TURKEY

Under this topic, the main lines of education process are drawn in terms of ethics-related courses and education process beginning from elementary school to vocational training on accounting profession.

3.1. Ethics Education at the Elementary and Secondary Schools in Turkey

At the elementary and secondary schools in Turkey, moral and religion based courses are given. These courses have the contents including religious expressions and examples of good and bad behaviours of people. However, the said behaviors are expressed and matched with only the concepts “sin” and “meritorious”. It is not wrong in respect to religious expressions, but it is not clear enough why any behavior is sin.

Can this kind of ethics education help them be conscious of consequences of bad behaviors? Can this kind of ethics education help them learn how to act ethically, how to act in accordance with moral principles, and how to true valuate in making decisions about any action they encounter in their everyday life?

Consequently, children need to know why and when any behaviour is considered as “sin” or “meritorious”. In addition, they should discuss harmfulness and consequences of bad behaviors and link between their behaviors and public interest and sensitivity to social responsibility. Otherwise, they never think about consequences of their behaviors, and they learn only the terms “sin” and “meritorious”. Yet it is crucial to make students be conscious of consequences of bad behaviors in order to shape their value judgment. They will need values to learn how to true valuate when making decisions about any action they encounter in their everyday life and business life in the future.

3.2. Ethics Education at the Universities (Business Schools) in Turkey

There are 101 Business Schools at the State Universities, and ethics-related courses are given at 63 of 101 Business Schools of the State Universities (62%). On the other hand, there are 48 Business Schools at the Private universities, and ethics-related courses are given at 29 of 48 Business Schools of Private Universities (60%). Totally, there are 149 Business Schools in

Turkey and ethics-related courses are given at 92 of 149 Business Schools of the Universities (61.7%).

As shown in the Table 2, Ethics-related courses given at undergraduate level are given mostly (40 of 103 Courses – 38.83%) to students at the 4th grade.

Table 2. Allocation of Ethics-Related Courses According to Academic Years

Undergraduate Level	Academic Years – Grades									
	1 st year		2 nd year		3 rd year		4 th year		Total	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
State Universities	4	5,88	10	14,71	23	33,82	32	46,38	69	100,00
Private Universities	4	11,76	16	47,06	6	17,65	8	23,53	34	100,00
Total	8	7,84	26	25,49	29	28,43	40	38,83	103	100,00

As shown in the Table 3, as far as we have determined, there are 52 ethics-related courses given at the Business Schools of Turkish Universities. Most of these ethics-related courses, especially courses called as Business Ethics, Business Moral, Business Ethics and Values, Business Law and Ethics, Ethics in Business Management, Business Ethics and Social Responsibility, Ethics and Social Responsibility in Enterprises, Business Ethics and Corporate Social Responsibility and so on have similar contents. For instance, descriptions of the said courses generally cover the topics as follows:

Relationship of ethics and philosophy, sociology, economics, law and management; code of ethics for students of management, economics and political sciences; honesty and social responsibility in management, health and safety in the workplace, discrimination and employment, ethical leadership, impact of marketing operations, misleading and deceiving advertising, product information and promotion, consumer protection, disadvantaged consumers ecological conscientiousness.

Table 3. Ethics-Related Courses Given at the Turkish Universities

<ul style="list-style-type: none"> -Accounting Ethics -Accounting Profession Law and Ethics -Accounting Profession Legislation and Professional Ethics -Akhism and Professional Ethics -Business and Professional Ethics -Business Communication and Ethics -Business Ethics -Business Ethics and Corporate Social Responsibility -Business Ethics and Social Responsibility -Business Ethics, Social Responsibility and Corporate Governance -Business Moral -Enterprises Moral -Business Moral and Ethics -Business Moral and Governance -Business Moral and Social Responsibility -Business Moral and Social Responsibility of the Manager -Commercial Law and Ethics -Corporate Social Responsibility and Business Ethics -Enterprises Moral-Ethical Culture -Ethics -Ethics and Morality in Daily Life -Ethics and Professional Ethics -Ethics and Social Responsibility -Ethics In Business World -Ethics in Akhism and Business Moral -Ethics in Businesses -Ethics in Information Society -Ethics Principles and Moral Behavior -Foundations of Contemporary Europe and Modern Ethics 	<ul style="list-style-type: none"> -Human Rights and Ethics -Intercultural Communication and Ethics -Law and Ethics -Management Ethics -Management and Ethics -Management Ethics and Corporate Social Responsibility -Management Ethics and Social Responsibility -Managerial Ethics in Organizations -Marine Business Ethics -Marketing Ethics -Marketing Moral -Organizational Ethics -Professional Ethics -Professional Responsibility and Ethics Science and Ethics -Security in Information Technology and Ethics -Social Consciousness and Ethical Values -Social Responsibility and Ethics -Social Responsibility and Ethics in Business -Social Responsibility and Ethics in Enterprises -Social Responsibility and Professional Ethics -Society and Ethics -Understanding Ethics
--	--

According to descriptions of the above-mentioned courses, we can admit that ethics-related concepts in business life are given to the students of the Business Schools of 92 Universities. This may help them be conscious of consequences of unethical behaviors in business life and match unethical behaviors with values, if values were taught them before coming to university. That is, university education is not (may not be) considered as first stage of ethics education. If an university student does not have ethics infrastructure (basic knowledge about moral values, ethics and attitudes) coming from his/her pre-university education, it is not easy to teach him/her how to be conscious of consequences of unethical behaviors, how to act ethically, how to act for true valuating in making decisions during their everyday professional activities.

On the other hand, in terms of accounting ethics-related courses, as seen from Table 3, there are only three accounting ethics-related courses given at only three universities: “Accounting Profession Law and Ethics”, “Accounting Profession Legislation and Professional Ethics”, and “Accounting Ethics”. Accordingly, we can easily claim that accounting ethics-related courses are almost not given at the Turkish Universities. This is an important shortcoming from accounting-related education point of view.

Each topic in business ethics has significant role on ethics education. However, we should consider role of accounting staff on numbers of financial statements and stakeholders’ interests. In this sense, ethics-related courses looking at the ethics problems from accounting point of view are needed to be added to the curriculums of business schools. These courses should include the topics expressed in the International Education Standards for Professional Accountants (IES)-4 as follows:

IES-4 expresses the professional values, ethics and attitudes professional accountants should acquire during the education program leading to the qualification. The aim of this Standard is to ensure that candidates for membership of an IFAC member body are equipped with the appropriate professional values, ethics and attitudes to function as professional accountants.

The required values, ethics and attitudes of Professional accountants include a commitment to comply with the relevant local codes of ethics, which should be in conformity with the IFAC Code of Ethics. The coverage of values and attitudes in education programs for professional accountants should lead to a commitment to:

- (a) The public interest and sensitivity to social responsibilities
- (b) Continual improvement and lifelong learning
- (c) Reliability, responsibility, timeliness, courtesy and respect
- (d) Upholding laws and regulations

While the approach of each program to the learning of professional values, ethics and attitudes will reflect its own national and cultural environment and objectives, as a minimum all programs should include:

- (a) The nature of ethics

- (b) Differences of detailed rules-based and framework approaches to ethics, their advantages and drawbacks
- (c) Compliance with the fundamental ethical principles of integrity, objectivity, commitment to professional competence and due care, and confidentiality
- (d) Professional behavior and compliance with technical standards
- (e) The concepts of independence, skepticism, accountability and public expectation
- (f) Ethics and the profession: social responsibility

3.3. Ethics Education in Professional Accounting Education and Vocational Training Process in Turkey

In Turkey, in the sixth article of the Regulation on accounting-related vocational training, passed on 23 August 1997, the aim of training is expressed as “*to put in place the ethical qualifications the accountancy profession requires*”. This means the term ethics was first used for the accounting profession in the Regulations in 1997, 10 years before the Official Gazette No. 26675 dated 19 October 2007 was issued in order to determine the detailed ethical principles that accounting professionals would follow.

The above-mentioned regulation passed in 2007 is to reflect IES-4’s purpose in legal ways. But here, the analogy is about education. If it is considered that it is impossible for ethics education to be given by laws, it is clear that the courses giving the professional values and ethics should be put in education programs. As stated in IES-1, “*Candidates starting on a program of professional accountancy education should have a certain mix of knowledge, skills, and professional values, ethics and attitudes. The extent of these capabilities will determine the entry point of candidates into professional programs. The lower the requirement at the point of entry, the more the program of professional accounting education has to cover.*” It is also stated in IES-1 that many of these education programs are organized by professional bodies themselves rather than by universities or colleges.

In Turkey, TESMER (Basic Education and Training Center) was founded in 1993 for professional accounting education. However, it might have been overlooked for years that ethics can be taught through education. The ethics-related course has taken place in the curriculum of

TESMER professional accountancy education programs in 2010. However, TESMER does not assess professional values, ethics and attitudes of candidates because of the fact that the exams TESMER holds do not assess to what extent candidates can identify ethical dilemmas. Finally, as of the year 2014, TESMER has started to organize ethics education including theoretical and practical (case studies) knowledge. The accounting professionals completing the ethics education program successfully has the right to have a certificate.

In order to comply with IES-4, in addition to adding ethics-related courses to the education programs, professional accountants should hold and practice ethical values. In other words, candidates should choose professional accountants with whom they will do their traineeship carefully and they should consider only those who are good role models. Because a role model not having ethical values makes the theoretical education worthless.

Table 4. Course Topics Included in Exams Held by TESMER

Subjects of Sworn-in CPA Exam
1.Advanced Accounting 2.Financial Management 3.Managerial Accounting 4.Supervision, Reporting and Profession Law 5.Auditing 6.Taxing 7.Income Tax 8.Social Security Taxes 9. Regulations on Foreign Trade and Exchange 10. Legislation on Capital Markets
Subjects of CPA Exam
1.Financial Accounting 2.Financial Statement Analysis 3.Cost Accounting 4.Accounting and Auditing 5.Tax Legislations 6.Law (Commercial Law, Labor Law, Legislation on Social Security Institution) 7. Law of Accounting Profession

4. GENERAL EVALUATION AND CONCLUSION

It is seen that the socioeconomic rules of Akhism system established an ethics infrastructure for the business life in Anatolia 800 years ago. In other words, the system provided a solid and universal structure being inclusive of ethics education and vocational training with working

environment by gaining values. In this context, we can claim that the system, among other features, was an applied ethics education in real sense. Indeed, thanks to the applied rules, the system struggled to;

- Prevent employees from behaving unethical in trade activities,
- Provide value-based working environment with the artisan class,
- Form a working environment, which had low tolerance level against unethical behaviors,
  - Enable artisans to work without ambition and competition to gain more than others,
  - Provide daily inspections to define if artisans obey the Rules.

Namely, we can suggest that there was code of ethics all traders, craftsmen, journeymen, apprentices, and henchmen were required to obey in business life of that time. This means that even if the names, visage, and functions of the institutions and scale of the enterprises have changed in time, ethical principles that should be obeyed in business life are still the same substantially.

However, conditions of competition and economy in today's modern business life are very different from the conditions existing in the Akhism period, that is, 800 years ago. Indeed, Anatolian entrepreneurs were mostly artisans who had a socioeconomic structure that was only for supplying needs locally in a tight area. Because of the statist structure of the Ottoman Empire, only the government founded big enterprises. This caused private enterprises to remain small and prevented them from having a competitive environment and having capital accumulation. In this sense, we can claim that the control functions included quality control, price control, and restriction on opening new enterprises facilitated people to obey the socioeconomic rules. We can consider the statist structure of the Ottoman Empire as a motive here to obey these rules. In other words, if you sell all products you produce in a non-competitive environment at fixed price, you may not have aggressive targets and you are highly likely to obey the rules. Therefore, we can admit that unethical behaviors are highly likely to be encountered where aggressive profit targets and competitive environment exist.

In spite of ever-increasing competition conditions and aggressive targets in today's business life, it is possible to teach ethics in real sense. To do this, we can develop a suggestion by considering above-mentioned elements weakening efficacy of ethics education process beginning from primary school level.

Table 5 illustrates how we are carrying out ethics education in today's Turkey and how we should carry out ethics education in real sense. As shown in the Table 5 and explained below, given the suggested ethics education process and working conditions, it is seen that ethics education practices and working conditions have some crucial shortcomings.

1- The curriculum of the primary and secondary schools, business schools (faculties) and technology supported vocational education programs in Turkey have some shortcomings in point of ethics education as well as effects of aggressive competition conditions in business environment. Indeed, only religion-based courses are given to primary and secondary pupils and one moral and philosophy-related course is given to high school students.

2- The curriculums of **61.7%** of the business schools in Turkey include only one ethics-related course. The said courses include basic concepts and give almost completely theoretical knowledge to students.

Accordingly, the curriculums of education programs at every education level need to be developed. We should remember that the teenagers are the workforce of tomorrow and ethical behavior may not happen on its own.

3- In order to comply with IES-4, in addition to adding ethics-related courses to the education programs, professional accountants should hold and practice ethical values. In other words, candidates (trainees) should be trained along with professional accountants who are good role models and having values. Because a role model not having ethical values is highly likely to make all theoretical education worthless.

4- On the other hand, tolerance level in workplace should be very low. Otherwise, it is not possible to strengthen ethics infrastructure, even if ethics education process is implemented successfully and in real sense. Robin and Reidenbach (1987, 51) stated that when individuals' opportunities of unethical behavior in workplace increase, their tendency of taking advantage of these opportunities also increases. Codes of ethics of any profession are not competent alone to

decrease unethical behaviors. These codes are necessary, but professionals who have difficulty in evaluating actions must adopt these codes. Kaikati and Label, in their examination of US bribery legislation, concluded that “no code of ethical behavior is likely to be observed unless the chief executive officer declares that violators will be punished. When a company fails to take strict disciplinary action, many employees assume that their unethical acts are accepted standards of corporate behavior.” (Chonko and Hunt 1985, 342).

5- Companies should position ethics and compliance programs as a responsibility of each employee and a respected part of the company culture, not just a “you shall not” obligation. Companies’ senior executives and board members must adhere to the code of ethics and compliance policies in the same way that all other employees must. Benefits of this approach can include improvements to brand equity, potentially leading to increased shareholder value.

6- The U.S. Federal Sentencing Guidelines for Organizations provide a framework for ethics and compliance programs. Some key elements of such a program include (Finder and Warnecke 2005):

- An organizational culture that encourages ethics and compliance with the law,
- Day-to-day oversight by a high-level individual who has adequate resources and authority (e.g., Chief Ethics and Compliance Officer),
- Clear responsibility on the part of senior management and active oversight by the board of directors,
- Effective communication of standards and procedures, as well as periodic training for all levels of the organization, including the board, management, employees, and agents,
- Care in delegation of substantial discretionary authority to individuals (e.g., background checks),
- Reasonable steps taken to achieve compliance and consultation (e.g., monitoring and reporting systems, helpline),
- Incentives for compliance with the Guidelines, appropriate response after detection of an offense, and consistent enforcement of disciplinary mechanisms,

- Periodic risk assessments.

7- Tsui and Gul (1996) stated that ethical reasoning moderated the relationship between locus of control and auditors' ability to resist management pressure. In other words, both personality and ethical reasoning are significant determinants of auditors' behavior and action in an ethical dilemma situation. In particular, the results suggest that ethical intervention may be more appropriate for externals, which were found to demonstrate different ethical behavior depending on their levels of ethical reasoning. Strategies designed to raise auditors' levels of ethical reasoning may be more effective if they are selectively applied in terms of personality differences.

We should remember that a professional accountant or auditor should have had ethics education in order to have the skill of "ethical reasoning".

According to an empirical study conducted by Ozbirecikli and Kiritoglu (2018), which aims to find out whether there is a significant difference between perception levels of accounting fraud of auditors having ethics training and auditors not having ethics training being held by TESMER or not. The study revealed that ethics training has an effect on the external auditors' perception level of accounting fraud. The study also found out that the more hours of ethics training, the more external auditors' perception level of accounting fraud.

8- As well as above-mentioned supportive elements, the Turkish Commerce Code No.6102 (TCC) passed late 2011 should be considered as a supportive element in preventing unethical behaviors in business life. Indeed, it was prepared with a modern and reformist approach and can be considered as a change that can direct the course of commercial life in Turkey. The TCC offers a very important opportunity and foundation for institutionalization, increasing competitive power, establishing public confidence and transparency. The ethical and transparent structures this change is likely to bring can be sustained in Turkish commercial life. Accordingly, in a workplace, which has public confidence, transparency and trade culture enabling its employees avoid aggressive profit targets is likely to be established. On the other hand, norms based on ethics values can prevent individual aggressive ambitions causing desire to gain more than others at any cost. Additionally, due to the TCC, that the activities of board of directors and the chief executive officer are regularly audited enables to be determined if they act in accordance with ethics code and spend shareholders' money properly.

9- Thus, we can assert that an interesting landscape is developing with regard to ethics and compliance. Public and private policies are being enacted that can encourage companies and their executives to “behave” better. However, is compliance with these policies and related legislation enough? In reality, companies that follow both the letter and the spirit of the law by taking a “values-based” approach to ethics and compliance may have an advantage in the marketplace. Such an approach requires senior executives to understand clearly the culture and compliance controls that exist at all levels of their organizations.

Table 5. Elements of Ethics Education in Real Sense vs. Ethics Education in Real Life

	Ethics Education Process in Real Sense	Ethics Education Process in Real Life
Generating of Ethics Infrastructure	(aged 7-19) True decision making, moral principles and values should be taught to primary and secondary pupils and high school students	(aged 7-19) Only religion-based courses are given to primary and secondary pupils and one moral and philosophy-related course is given to high school students
	(aged 19-24)- University Education The curriculums should include more than one ethics-related course. These courses should be taught through case studies regarding company scandals and the contents of them should be in accordance with the IES-4. Consequences of the unethical behaviors in the cases should be discussed in terms of true decision making, moral principles and values.	(aged 19-24)- University Education The curriculums of 61.7% of the business schools in Turkey include only one ethics-related course. The said courses include basic concepts and give almost completely theoretical knowledge. Can we teach true decision making like this?
	Three-Year-Vocational Training Period Ethics-related courses in vocational training programs. Professional accountants with whom candidates do their traineeship should be good role models.	Three-Year-Vocational Training Period Mostly vocational knowledge, ethics education as indicated in IES-4 Is the amount of good role models sufficient?
Strengthening of Ethics Infrastructure	Supportive Factors in Business Environment	Supportive Factors in Business Environment
	Beginners need to follow role models throughout education, vocational training process and in business environment	Do sufficient amount of role models exist in any stage of the whole process?
	Tolerance level in workplace should be very low	Is tolerance level in workplace low?
	A trade culture in which people avoid aggressive profit targets is needed	Is it possible to avoid aggressive profit targets in an aggressive competitive environment like this?
	Norms should prevent individual aggressive ambitions causing desire to gain more than others at any cost	Is it possible to prevent individual ambitions to gain more than others in a competitive environment like this?
Activities of professionals should be regularly audited to determine if they act in accordance with ethics code. The TCC can serve for this purpose if most companies are audited properly.	The TCC requires audit of activities of professional accountants and board of directors	

REFERENCES

- Çağatay, N. 1989. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Turkish Historical Society Printing House, Ankara.
- Cohen, A. 2003. Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar (Tercüme Nurettin Elhüseyni), History Foundation, Yurt Publications, Istanbul.
- Ekinci, Y. 1990. Ahilik ve Meslek Eğitimi, Publication of Ministry of Education, Istanbul.
- Ekinci, Y. 1991. Ahilik, 3rd Edition, Sistem Offset, Ankara.
- Ergin O.N. 1995. Mecelle-i Umur-ı Belediye, Publication of Istanbul Metropolitan Municipality, Istanbul.
- Finder, L. and M. Warnecke. 2005. "Overview of the Federal Sentencing Guidelines for Organizations and Corporate Compliance Programs", April, (<http://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4294967781>).
- Gerber, H. 1988. Economy and Society in an Ottoman City: Bursa 1600-1700, The Hebrew University of Jerusalem, Israel.
- Gülvahaboğlu, A. 1991. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik, Memleket Publications, Ankara.
- Gürata, M. 1975. Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar, Tisa Printing, Ankara.
- Güvemli, O. 2000. Türk Devletleri Muhasebe Tarihi- Osmanlı İmparatorluğu Öncesi, 2nd Edition, Chamber of Sworn in Certified Public Accountants of Istanbul, Istanbul.
- Güvemli, O. 2000. Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi, Chamber of Sworn in Certified Public Accountants of Istanbul, Istanbul.
- Güvemli, O. 1998. Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Avcıol Publication, Istanbul.
- Köprülü, F. 1972. Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Atay Culture Publications, Istanbul.
- Kiritioğlu C. ve M.Ozbirecikli, (2018) "Bağımsız Denetçilere Yönelik Etik Eğitiminin Bağımsız Denetçilerin Muhasebe Hilelerini Algılamalarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma" Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi; 11 (1): 27-44.
- Kranacher, M.J. 2004. Professional Ethics, MBA, CPA, CFE Member, ACFE Board of Regents Chair, ACFE Higher Education Committee for the Deloitte/FSA Faculty Consortium May 20-21.
- Mantran, R. 1962. "Istanbul, Dans la Seconde Moitie du XVIIe Siecle", Essai D'histoire Institutionnelle, Economique et Sociale, Paris.
- Meydan Larousse, 1971. Meydan Publications, Istanbul.
- Öneş, E.R. 1985. Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Esnaf, Istanbul.
- Ozbirecikli, M. and B. Guvemli. 2011. "Can the Regulations Prevent the Unethical Behaviours in Accounting Profession? A Philosophical Approach on the Case of Turkiye", International Journal of Economics and Accounting-IJEA, New York, USA, 2, (4).
- Pakalın, M.Z. 1993. "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü", Ministry of Education, Istanbul.

Şimşek, M. 2002. Toplam Kalite Yönetimi ve Tarihteki Bir Uygulama: Ahilik, Hayat Publications, İstanbul.

Tabakoğlu, A. 1985. “Sosyal ve İktisadi Yönleri ile Ahilik”, XXI. Ahilik Sempozyumu, 13-15 Eylül, Kırşehir.

The Turkish Prime Minister's Ottoman Archives (BOA), Atik Şikâyet Defteri, 22.

Tsui, J.S. and L.F.A. Gul. 1996. “Auditors’ Behaviour in an Audit Conflict Situation: A Research Note on the Role of Locus of Control and Ethical Reasoning”, Accounting, Organizations and Society, 21 (1).

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 1988. Islam Encyclopedia of Turkish Religious Foundation, İstanbul.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1996. Islam Encyclopedia of Turkish Religious Foundation, İstanbul.

Türk Diyanet Vakfı- İslam Ansiklopedisi. 2008. Islam Encyclopedia of Turkish Religious Foundation İstanbul.

Ural, T. and M. Ozbirecikli. 2006. “Is Ethical Judgement Influenced By Social Desirability In Responding? An Analyse On Turkish Accountants”, Cukuroca University, Institute of Social Science, 15 (1).

www.en.wikipedia.org/wiki/Roman_Empire (Access Date: 4th March of 2011)

www.iep.utm.edu/cicero/ (Access Date: 16th April of 2011)

Yamak, A. 1994. “Trade and Craft Organization in Ottoman Society”, İlim Kültür ve Sanatta Gerçek Dergisi, 2 (6).

A NEW PERSPECTIVE IN PUBLIC SECTOR AUDITING: ETHICS AUDIT*

Yaşar UZUN**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 144-161

ABSTRACT

Developing an integrity-based public sector requires that Supreme Audit Institutions (SAIs) conduct audit activities with a new perspective by which “ethics and ethics management requirements” are prioritized. By conducting ethics audits, SAIs would play a pivotal role for maintaining and increasing citizens’ trust to the public management. The purpose of this paper is to increase awareness regarding the ethics audit, its methodology and potential benefits by taking into account the sustainable development.

Keywords: Sustainable Development, Ethics Management Infrastructure, Ethics Audit, Supreme Audit Institutions.

JEL Classification: H83, M42, Q01.

KAMU SEKTÖRÜ DENETİMİNDE YENİ BİR BAKIŞ: ETİK DENETİMİ

ÖZ

Kamu sektörünün dürüstlük odaklı geliştirilmesi, Yüksek Denetim Kurumlarının denetim çalışmalarını “etik” ve “etik yönetimin” önceliklendirildiği “etik denetimler” şeklinde bir yaklaşımla yürütmelerini zorunlu hale getirmektedir. Yüksek denetim kurumları, yapacakları etik denetimler aracılığıyla kamu yönetimine olan güvenin korunması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynayacaklardır. Çalışmanın amacı, sürdürülebilir gelişmeyi de dikkate alarak etik denetimler, nasıl yapılabileceği ve sağlayacağı kazanımlar hakkında farkındalığı geliştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Gelişme, Etik Yönetim Altyapısı, Etik Denetim, Yüksek Denetim Kurumları.

JEL Sınıflandırması: H83, M42, Q01.

---

* Date of submission: 23.10.2017; Date of acceptance: 13.02.2018.

This paper was presented at 14th International Conference on Accounting, hold by MODAV in TIRANA / ALBANIA, on October 11-13, 2017 and prepared in accordance with criticism.

** Principal Auditor, Turkish Court of Accounts, yasaruzun@sayistay.gov.tr, [orcid.org/ 0000-0003-3803-0611](https://orcid.org/0000-0003-3803-0611)

1. INTRODUCTION

Sustainable development is defined as “development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.” (ISSAI 5130, Articles 1.1 and 1.2). This definition requires people to use the resources available in their environment in an economical, efficient and effective way, and acquire and consume them as much as their real needs by taking into account their life balances and qualities without compromising next generations’ needs. Sustainable development is a term that encompasses economic, social and environmental dimensions. However, the requirements implied by the definition, such as using resources as much as real needs, considering next generations as “valuable” and providing common good-based sustainable development at each dimension, point out to the fact that this definition actually encompasses one more dimension based on ethical values and principles. The fact that resources available today can not be obtained, produced and delivered in line with ethical values and principles causes global problems in the form of economic, social, political and environmental crises that can be a disaster for humanity and earth. It is thought that non-compliance to ethical values and principles, which should shape the behaviours of the factors forming civil societies, private and public sectors, produces global problems such as poverty, hunger, poor health and education circumstances etc. These problems are also the subjects of the sustainable development goals of the UN. From this perspective, one can understand the importance of promoting ethical culture in civil society, private sector and public sector . Supreme Audit Institutions (SAIs) play an important role in establishing and sustaining transparency and accountability in public management through traditional audits such as financial audits, compliance audits and performance audits. In addition to the traditional audits, SAIs can perform “ethics audits”, by which they can promote ethics management infrastructure in public sector. Ethics audits aim at developing working environments, in which public organizations and public officials produce and deliver public services according to the expected professional standards such as honesty, equality and independence.

The purpose of this paper is to raise awareness regarding the “ethics audit”, which SAIs should carry out to build and support an integrity-based public sector. Therefore, a conceptual analysis to understand essential terms well will be made in this paper, and then the issues such as why and how SAIs should conduct “ethics audits” and potential benefits of ethics audits in public sector would be explained.

2. CONCEPTUAL ANALYSIS

Ethics is the entirety of moral principles that form the basis of an individual's behaviour. In other words, ethics is the guiding values, principles and standards that help people in determining "how things should be done". At the same time, ethics is a process. In this process, when making decisions and putting them into practice, certain values are respected (The Council of Ethics 2009, 2). Ethics is the branch of philosophy that defines what is good for the individual and for society and establishes the nature of obligations or duties that people owe themselves and one another. It is embodied in the moral values of a society and individuals, guiding one's acts in a particular circumstance. Ethics vary across countries, time, cultures and organizations (EUROSAI TFAE 2017, 12).

The stakeholders of public sector organizations have value-based expectations from public management. For example, taxpayers expect their taxes to be used properly for specific purposes. Therefore, public sector should display appropriate behaviours based on ethical values and principles in order to meet the expectations of stakeholders. What is called ethics in public management comprises the set of values and principles that the public officials should follow while making decisions and carrying out their tasks and responsibilities, such as objectivity, honesty, competency, transparency, accountability, fairness, equality, the maintenance of public benefit, professionalism, efficiency, effectiveness, non-acceptance of gifts and bribes. Ethical management is the management that adopts those values and principles and practices them in its decision-making processes and operations (Eryılmaz 2008, 7).

Ethics management in public sector requires the production and delivery of public services in line with ethical values and principles, and it necessitates that the structure and functioning of public management is shaped according to the "requirements of ethics management". The term "ethics infrastructure", which the OECD has developed throughout the years, identifies the requirements of ethics management. According to the OECD, a well-functioning ethics infrastructure supports a public sector environment, which encourages high standards of behaviour. Each function and element is a separate, important building block, but the individual elements should be complementary and mutually reinforcing. The elements interact to achieve the necessary synergy to become a coherent and integrated infrastructure. The elements can be categorized according to the main functions they serve –guidance, management and control– noting that different elements may serve more than one function (OECD 2005, 33):

- Guidance is provided by strong commitment from leadership; statements of values and standards of conduct such as codes of conduct; and professional socialization activities such as education, training and counselling to raise awareness and develop skills for application of laws and standards in the daily work.
- Management policies and practices create public service conditions that ensure fair and impartial selection, promotion and remuneration, as well as contribute to social respect.
- Control is assured primarily through an effective legal framework that sets the basic standards of behaviour for public officials, and enforces them through effective accountability mechanisms, such as internal control and external audit; transparency mechanisms providing access to public information, facilitating public involvement and scrutiny; as well as arrangements for independent investigation and prosecution.

The main approach of the OECD regarding the main functions of ethics infrastructure (guidance, management and control) can be summarized as follows:

Integrity systems often begin with a code of conduct, code of behaviour or code of ethics. They usually begin with either a series of principles or a delineation of behaviours that public servants are expected to avoid or observe. These codes are generally in addition to anticorruption laws, and they attempt to refine behaviours in a broader and encompassing fashion. They are often helpful because they provide the basis for other ethics elements. Most ethics programmes have counselling mechanisms, through which they give employees advice in response to ethics questions (OECD 2005,80-81). However, the content of the codes of conduct or even legal provisions remains simply words on paper unless adequately communicated and inculcated. Socialisation mechanisms are the processes by which public servants learn and adopt ethical norms, standards of conduct, and public service values. Training –both induction and ongoing– is an essential element to raise ethics awareness and develop skills capable of solving ethical dilemmas. In the same way, training on vulnerable areas can help public servants solve ethical dilemmas by defining practices for managing organisational and strategic risks proactively. The ethical commitment of leaders and managers is immensely important so as not to cause efforts for encouraging ethical behaviours are in vain. Public managers should serve as important role models (OECD 2005, 67-68).

The high standards of ethical conduct expected of public officials are one side of the coin. The other side is a “package”, which provides decent working and living conditions for the

“servants of the public”. This “package” consists of such basic elements as sufficient job security, prospect of possible promotion and career, fair remuneration or social appreciation. Fair and impartial human resources management policies could ensure that the selection and promotion processes in the public sector would be based on general professional requirements, and that other factors such as direct political interventions, would be minimised (OECD 2005, 68).

Legal framework is the “teeth” of the overall ethics infrastructure. Laws and regulations define the basic standards of behaviour for public servants and enforce them through systems of investigation and prosecution. Legal framework includes criminal codes and civil service laws, conflict-of-interest statutes and other regulations, which apply to public servants. Accountability and control mechanisms encourage ethical behaviour by making unethical actions hard to accomplish and easy to detect. Accountability mechanisms set guidelines for government activities, for checking whether the results are achieved and due process is observed. They include internal administrative procedures (requirements that activities or requests are recorded in writing), comprehensive processes (such as audits and evaluations of an agency’s performance), or new forms of procedures such as whistleblowing (which can encourage public servants to expose wrongdoing committed by others or to say no when asked to do something inappropriate). They might also be external to the public service; for example, oversight mechanisms such as legislative or parliamentary committees. Freedom of information laws can institutionalise and support public awareness and responsiveness (OECD 2005, 69).

In order to meet the aforementioned requirements of ethics management infrastructure in public sector, “ethics and ethics-related issues” should be handled at strategic level and works of the infrastructure required should be designed systematically. Therefore, we can say that ‘ethics management’ means the planning, implementation and co-ordination of activities of public management and public bodies for the achievement of integrity in their structures and functions (EUROSAI TFAE 2017, 13).

One of the important tools to assess whether the requirements of ethics management infrastructure in public sector organizations are properly designed and implemented is the “ethics audits” that should be conducted by SAIs. An audit of ethics is a process used to evaluate several dimensions of the ethical conduct of an organisation. It assesses how well (or poorly) an organisation conforms to agreed benchmarks of ethical standards. It addresses the

ultimate responsibility and corresponding accountability of the organisation's leadership to promote and ensure that its management at all levels and its staff behave in an ethical way and, by doing so, refrain from acts of fraud and corruption. It may include the assessment of 'soft' elements (like tone at the top and tone at the middle) as well as 'hard' elements (the codes and procedures established to stimulate, monitor and reinforce ethical conduct throughout the organisation) (EUROSAI TFAE 2017,6). By conducting ethics audit on cross-cutting ethics issues in government (for example; effectiveness of ethics commissions, functioning of conflict of interest policies and procedures, requirements and practices of ethical leadership, effectiveness of codes of ethics etc.), SAIs could assess how well (or poorly) more than one public entity or general public sector conforms to the agreed benchmarks of ethical standards.

Ethics audits make it possible to identify to what extent ethics management system requirements are working in public sector organisations, and what sort of deficiencies exist in terms of the existing structure, policy areas, processes and systems. It can provide a picture regarding the development and maturity level of public management or public sector organizations in terms of ethical culture in place. Therefore, ethics audit will carry out an important function to bring these issues to the agendas of audited entity, the Parliament and public opinion. Audit findings and recommendations of ethics audit reports would also provide support to politicians and administrative decision makers for making effective decisions regarding ethical management requirements.

3. WHY SHOULD SAIs CONDUCT ETHICS AUDIT?

SAIs, which conduct audits on behalf of legislature almost in every country, are the most reliable information sources of Parliaments. They have an important place within the constitutional systems of countries. Having indispensable functions for executives in addition to the legislatures and carrying out judicial tasks and responsibilities in some practices, SAIs conduct the role of the guardianship of Treasury on behalf of public (Köse 2007,13). They are one of the important pillars of National Integrity Systems (NIS) and have a main responsibility such as promoting integrity/ethics in public sector management. The factors that motivates and/or necessitates SAIs to perform ethics audits for developing an integrity-based public management could be analysed as below:

a- Problems of public management and the expectations of public: Ethics, integrity and transparency of state officials, and civil servants' actions have become a growing focus of public attention. Numerous scandals related to corruption, illegality or lack of professionalism justify the prominent role of these issues in many countries. At the same time, the reform and modernisation of state administration and public management and the increasing democratisation and openness of societies allow and claim for the development and strengthening of ethics' structures and management in the civil service. Thus, ethics turns out to be a required part of the good governance and performance of public sector organisations. In such circumstances, ethics and ethics management present themselves as important topics for auditing. (EUROSAI TFAE 2017, 5).

b- Responsibilities given by International Standards of Supreme Audit Institutions (ISSAIs): Professional standards are essential for the credibility, quality and professionalism of public sector auditing. The International Standards of Supreme Audit Institutions (ISSAIs), developed by the International Organisation of Supreme Audit Institutions (INTOSAI), aim to promote independent and effective auditing by SAIs. The ISSAIs encompass public-sector auditing requirements at the organisational (SAI) level (ISSAI 100, Article 1 and 2).

SAIs have important roles and responsibilities in strengthening ethics management in public services. According to the standards, public sector auditing should help create suitable conditions and reinforce the expectation that public-sector entities and public servants perform their functions effectively, efficiently, **ethically** and in accordance with applicable laws and regulations (ISSAI 100, Article 17). In other words, SAIs should have an audit approach that help public-sector entities and public servants perform their functions ethically by giving priority to the ethics and ethics-related issues in their audit activities.

Public sector auditing is an important factor in making a difference in citizens' lives. In order to make a difference in citizens' lives, SAIs are supposed to strengthen the accountability, transparency and integrity of government and public sector entities (ISSAI 12, Article 5). Therefore, strengthening of integrity of government and public sector entities should be the main concern for SAIs. They can focus more on developing ethics management systems in public sector through ethics audits.

SAIs may carry out audits or other engagements on any subject related to the responsibilities of management and those charged with governance and the appropriate use of public resources

(ISSAI 100, Article 23). In other words, SAIs should have a responsibility to carry out ethics audits in public entities in order to promote the ethical responsibilities of leaders and managers in administrations and ethical use of public resources as a requirement of good governance.

c- Traditional audits do always not give priority to the ethics and ethics-related issues: According to the ISSAIs, there are three types of public-sector audit; financial audit, performance audit and compliance audit (ISSAI 100, Article 22). Financial audit focuses on determining whether an entity's financial information is presented in accordance with the applicable financial reporting and regulatory framework (ISSAI 200, Article 4). Compliance audits are carried out by assessing whether activities, financial transactions and information comply, in all material aspects, with the authorities that govern the audited entity (ISSAI 400, Article 12). Performance audit focuses on independent, objective and reliable examination of whether government undertakings, systems, operations, programmes, activities or organisations operate in accordance with the principles of economy, efficiency and effectiveness and whether there is room for improvement (ISSAI 300, Article 9).

Traditional audit types such as financial audits, compliance audits and performance audits identify whether public organizations and public officials perform their duties and responsibilities effectively, efficiently, economically, transparently and in accordance with applicable laws and regulations. However, traditional audits of SAIs do always not make the requirements of ethics management infrastructure the prioritized audit subjects and these issues can be handled as subsidiary issues depending on audit objectives and purposes.

An approach to ethics or integrity in financial audit will always be conducted by a specific organisation and will be done within the analysis of its internal control environment. It will always be a subsidiary issue to be explored mainly if there is reason to believe that the financial information could have been or was affected by an unethical environment or behaviour. Compliance audit is an assessment of whether the given subject matters, notably the activities of public sector organisations, comply with applicable formal criteria (such as laws, regulations and agreements) or with the general principles governing sound financial management and the conduct of public officials (propriety). Compliance audits may be attestation or direct reporting engagements. The conclusion is expressed in terms of findings, answers to specific audit questions, recommendations or an opinion. Performance audit is an examination of whether undertakings, systems, operations, programmes, activities or organisations operate in

accordance with the principles of economy, efficiency and effectiveness and whether there is room for improvement. It seeks to provide new information, analysis or insights and, where appropriate, recommendations for improvement. Where ethical aspects are treated as a secondary element that can affect the audited object, ethics audit will occur in a subsidiary manner, embedded in the main compliance or performance audit. When the main scope of the audit focuses on ethics management and its infrastructure, we can say that we are dealing with a proper audit of ethics (EUROSAI TFAE 2017, 25).

d-The positions of SAIs and their authorities to raise ethics-related issues in public management: By auditing ethics or ethics-related issues, SAIs can help restore trust and confidence in public organisations, which has been recently deteriorating due to the financial and economic crisis. As known, part of the roots of this crisis lies in values' breakdown as well as the failure of regulation and controls. SAIs are in an independent, expert and privileged position to identify and counteract the weaknesses, thus contributing to restore public confidence. SAIs' reports are effective in drawing the attention of Parliaments and public. Focusing on ethics and ethical management and providing correspondent recommendations and follow-up, they would be able to effectively encourage and enhance improvement in ethics' practices in public sector (EUROSAI TFAE 2014, 8).

e-Recognizing the understanding of system improvement rather than identifying road accidents in public sector audits: In recent years, a general understanding recognizing system improvement rather than identifying road accidents in public sector audits has been accepted. Therefore, the role of SAIs has shifted towards an understanding that meet the requirements of ethical management system in public management by conducting system-based audits instead of focusing on the identification of mistakes. Through the ethics audit to be conducted by SAIs, public sector organizations are encouraged to make their ethics management control mechanisms functional not to face irregularities and corruptions. As a result, preventing violations of ethical values and principles and/or ensuring the effective management of potential ethics-related risks in public sector organizations would be more possible.

4. AN EVALUATION REGARDING THE ETHICS AUDIT METHODOLOGY

Having analysed the reasons for conducting ethics audit to promote integrity in public sector, some important questions may come into minds: How can public sector audit help public sector

organizations and public officials perform their duties and responsibilities ethically or what can SAIs do in order to promote ethics in public sector? These questions are on the agendas of the international organisations of SAIs. EUROSAI (European Organisation of Supreme Audit Institutions) is one of the Regional Groups of INTOSAI. As a working group of EUROSAI, the Task Force on Audit & Ethics (TFA&E), aiming to promote ethical conduct and integrity both in SAIs and in public organisations, was set up in 2011. The Task Force has developed a guideline titled “Audit of Ethics in Public Sector Organizations” after the works conducted between the 2014-2017 working period. According to the guideline, the main purpose of an ethics audit is to strengthen ethics management and ethical conduct in the public sector and to ensure good governance (EUROSAI TFAE 2017, 6). The guideline focuses on subjects such as why should SAIs audit ethics, key concepts, definitions and key approaches in auditing ethics, designing methodology, the essentials of reporting and communication and do’s and don’ts in ethics audit. The guideline includes two annexes; one of them is the list of examples and audit reports regarding ethics, and the other one is a glossary of ethics audit. By taking into account this guideline, an evaluation regarding ethics audit methodology can be made as described below.

Traditional audit types such as financial audits, compliance audits and performance audits are performed by SAIs with their own particular methodologies. Ethics audit also requires a particular methodology to be followed for the planning, executing and reporting processes of the audit. As mentioned above, the guideline gives general information regarding potential ethics audit approaches and how to design an ethics audit. Therefore, by taking into account the audit approaches to be followed, ethics audit should have particular audit objectives such as: to determine strengths and weaknesses in the ethics component of the control environment in auditing the ethics component of internal control system; to assess the existence and functioning of integrity management systems or infrastructures in public sector organisations in auditing of ethics management system within an organisation or sector; to assess the existence, effectiveness and efficiency of the national integrity system, analyse, and identify specific weaknesses in subject-focused and transversal audits.

The audit scope of ethics audit defines the subject matter that the audit will assess and report on, the documents, situations or records to be examined, and the period reviewed. The subject

matter of ethics audit may be specific programs, processes, procedures, systems, or the ethical culture of the entities.

One of the key elements of ethics audit methodology is the selection of audit topic. As mentioned above, the main focus of ethics audit should be on the requirements of ethics management infrastructure in public sector organizations. The topics of ethics audit could be related to ethics management infrastructure as a whole or each of key functions forming this infrastructure. Some examples for topics of ethics audit are below:

- Effectiveness of ethics management regulators of public management,
- Conflict of interest policies and practices,
- Diversity management,
- Ethical commitment of leaders and managers,
- Ethical codes and legal arrangements,
- Ethics committees/commissions in public bodies,
- Ethical advice policies and practices,
- Recruitment and professional development approaches etc.

While identifying topics of ethics audits, issues such as the priorities of the Parliament and public and the potential effects of audit over the financial management discipline, culture of integrity, progress of organizational performance, behaviours of public officials should be taken into account (Uzun 2017,76). Examples of ethics audit of European SAIs, by which ethics or ethics-related issues are prioritized, are below:

List 1. Examples for Ethics Audit

▪ Regularity and performance of the established ethics infrastructure and the implementation of ethical values and principles (Croatia)   ▪ Ethics infrastructure in comparison with the practices of other developed countries (Croatia)   ▪ Integrity and integrity risks in the administrative culture (Hungary)   ▪ State of integrity management in central government (The Netherlands)   ▪ Codes of conduct in public administration (Iceland)   ▪ Governance practices of the state-owned companies sector (Portugal)   ▪ Integrity policy in tax departments (Belgium)   ▪ Management of conflict of interest in EU agencies (ECA)

- How far public servants’ disciplinary rules and proceedings are implemented and working as a support to ethical conduct in public administration (Italy)
- How effective investigation and prosecution of tax fraud, social security fraud and horizontal fraud is working (The Netherlands)
- Inappropriate adjustments in patient waiting lists in some organisations of the National Healthcare System, developing work and following-up on a previous report that had identified those kind of adjustments (UK)
- Professional conduct of high ranking government officials, including unethical professional conduct and inappropriate use of official facilities and equipment (Malta)
- Foreign allowances granted to civil servants (The Netherlands)
- Gifts and benefits for public servants (Israel)
- Political financing and donations to political parties (Israel)
- Post-employment restrictions (Israel)
- Making a whistle-blowing policy work (UK)

Resource: www.eurosai-tfae.tcontas.pt/activities/Papers

In an ethics audit, there should be some questions to be answered by audit work to reach audit objective. Potential questions could be related to the existence of ethics management policies, tools and procedures, systems, their visibility, effectiveness, sufficiency etc. Some examples of the questions mentioned in the guideline are as follows:

- Does the entity identify, assess and address the risks to integrity?
- Does the management demonstrate in its guidelines, actions and attitudes its commitment to ethical conduct and ethical principles?
- Does the management evaluate the performance of employees and teams to meet the expectations of ethical conduct, does it identify deviations and does it implement corrective actions in a consistent and timely manner?
- Does leadership pay attention to ethics?
- Are there open discussions about ethics issues?
- Are ethics violations reported when they occur?

In ethics audit, audit criteria would be a base to assess potential gaps between the thing that exists and the thing that should be. Examples of audit criteria for ethics audit could be

ethics-related national legislation, international agreements, international guidance and recommendations, such as COSO Framework, INTOSAI GOV or OECD Integrity Framework, peer standards to compare, performance indicators, institutional plans and programs.

The audit team performing ethics audit needs to obtain audit evidences in order to find answers to audit questions and develop audit recommendations. Document or case review, sampling, observation, cultural observation techniques, inquiry, interview, questionnaires, surveys and focus groups could be some examples of methods to collect data or evidences in ethics audits.

Reporting of ethics audit is the phase by which SAIs make the results of their audit works concrete and ready to submit to stakeholders. Since ethics audit deals with a sensitive subject, reporting and communication before, during and after the audit requires special care. The audit report of ethics audit shall follow the standards applicable for any audit report:

- It should contain the following sections: introduction; objectives (clearly stating the purpose and reason of the audit); audit scope, approach and criteria; observations; conclusions; and recommendations.
- It must be objective, complete, clear, convincing, relevant, accurate, constructive, and concise. An effective quality control system is required to help ensure that the reports exhibit these qualities.

In order to be successful in ethics audit, SAIs should pay special attention to the communication initiatives regarding key stakeholders to maximise the impact of its reports. Some of the communication initiatives SAIs can adopt are as follow:

- Explain to stakeholders (including parliament) and auditees why it decided to adopt an ethical approach in its audit work, why it is important to do so and share with them the strategy it decided to adopt in this regard.
- Share the guideline to audit ethics with stakeholders
- Compile best practice, lessons learnt and impacts from its audits of ethics and share them with stakeholders, notably in the SAI's annual reports
- Ask for feedback from the auditees concerning the usefulness of the audits of ethics and learn from that feedback.

For SAIs, who want to contribute to the promotion of ethics culture in public management through ethics audits, it would be a good step to develop their own ethics audit strategies,

methodologies and guidelines suitable to their own legal, political, social and cultural environments by taking into account the best practice guidelines and approaches in this field.

5. POSSIBLE IMPACTS OF ETHICS AUDITS

Ethics audit to be performed by SAIs are expected to provide positive impacts to the public sector, public officials, public, environment etc. in many ways. Therefore, this part of the paper would emphasize the possible impacts that ethics audit can directly or indirectly produce.

The audit and the recommendations given on the basis of the particular facts and findings identified are able to produce the following types of improvements in the public sector (EUROSAI TFAE 2017, 52):

- Increasing the effectiveness of the control systems in place, since ethics is a relevant factor of risk assessment and an element of the internal control environment of the organisation
- Encouraging the set-up of missing processes and/or relevant control activities
- Stimulating and improving the set up and functioning of ethical infrastructures in public bodies
- Increasing the awareness of the importance of implementing and respecting ethical principles and values in public sector
- Stimulating relevant training and education on ethics
- Fostering the consistent application of rules and regulations related to ethics and ethical behaviour
- Enhancing ethical behaviour and ethical decision making
- Strengthening mechanisms for monitoring the implementation of ethical principles
- Decreasing the number of breaches and irregularities
- Improving prevention of fraud and corruption
- Increasing public awareness
- Change of management practices
- Increased public officials' accountability
- Amendments to legislation introduced
- Dismissal of public officials
- Sanctions applied to identified cases

By considering those impacts, it could be concluded that ethics audits can help keeping the functioning of public sector and using of public resources under the powerful control mechanisms and diminish the violation of ethical values and principles and mistakes. By doing that, ethics audit would strengthen the transparency and accountability in public sector as well.

The ethics guidance policies of public sector are expected to help public officials adopt institutional and professional values and standards. Through the adopted values and principles, it would be provided that public officials directly or indirectly reflect them to the people they interact during public service by setting an example. Therefore, those people that public official interacts with would be able to adopt and be aware of those values and principles. Considering that public officials also have a social environment, it would be inevitable that values and principles adopted by public officials would be transferred to family members and other people in their own particular social environment. In this context, activities to be provided to public officials such as ethics training, ethics guidance, advising etc. are expected to help the development of perceptions of public officials and other people they interact regarding the “value and correct behaviour”. From this point of view, by taking “ethics guidance policies and practices in public sector” as the main focus in ethics audits, SAIs would be able to strengthen and increase effectiveness of the ethics guidance policies to be implemented in public sector, to train and develop public officials based on values, and to support the transfers of values to next generations indirectly over the people forming public officials’ environments.

As mentioned above, human resource management policies and practices in public management are expected to create public service conditions that ensure fair and impartial selection, promotion and remuneration, as well as contribute to social respect because of ethics management requirements. Therefore, SAIs would contribute to strengthening the management practices regarding the key human resources policy areas through ethics audits by focusing on the existence and effectiveness of human resources management policies and practices with ethical aspects in public sector, such as diversity management policies of public sector organizations, equality, fairness and transparency in recruitment processes, ethical assessment practices of public managers in staff assessment processes etc.

Ethics audits to be conducted by SAIs can also create positive changes in the perception of public trust towards state, public sector organizations, rule of law, human rights and democracy. Ethics audits of SAIs promoting public officials’ commitment to the service standards in the

production and delivery of public services would pave the way for increasing the quality of people's lives in many ways. Through ethics audits to be conducted on complaining and whistleblowing policies and practices in public sector, the application mechanisms of citizens regarding unethical behaviours of public officials in public sector organizations, and eventually the ability of citizens to hold public official accountable for their unethical behaviours, would be strengthened. An ethics audit to be performed on citizens' demand and suggestion submission mechanisms regarding the production and delivery of public services in public sector organisations can draw the attention of organizations to the due processes and tools regarding these mechanisms and therefore, a citizen-oriented and participative management approach would be strengthened in public management. Ethics audits of SAIs focusing on freedom of information policies and practices in public sector organizations, can also contribute to protecting and maintaining rights and freedoms of citizens (Uzun 2017, 78).

One of the important fields of applied ethics is environmental ethics. It has developed as a discipline questioning the relationships of human beings with their natural environments, the value of nature that consists of soil, river, plant, animal and similar beings and moral statute of it. It primarily studies what kind of relationship human being should establish with the nature or in broad sense with the outside world (Yağanak and Önkal 2005, 590). People live in an environment, and this environment has all the resources they need to survive. Therefore, it is a main responsibility for everyone to protect and maintain the environment. "Environment" is a subject that should affect all public sector organisations and their decision-making mechanisms at the same time. Public officials and managers are responsible for protecting it and not causing environmental pollution while making decisions or performing activities. They are supposed to make their decisions by thinking about what sort of effects their decisions or activities can have on weather, soil, water and lives of other living beings in addition to the economic and social lives of people. In view of this context, it can be concluded that SAIs' audits focusing on environmental ethics and its place in decision-making processes of public managers and officials could be considered as ethics audit. What follows is that, through ethics audits focusing on environmental ethics, SAIs would contribute to the protection of environment and environmental resources, which are necessary for sustainable development.

6. CONCLUSION

The global crises encountered have been leading countries to question their ethical values and principles and their practices in civil societies, private and public sectors. Therefore, ethics audit to be performed by SAIs to develop an ethics culture in public sector is a prominent subject, and the practices of SAIs' ethics audits are increasing day by day.

As an important component of the National Integrity System (NIS), SAIs have a particular role in promoting integrity/ethics infrastructure systems in public sector organisations through ethics audits. While it is a responsibility of public sector organizations to meet the requirements of ethics management, it should be SAIs' role to assess the efforts and activities of organizations to meet those requirements and submit their key findings and recommendations to the Parliament for making ethics management systems work better and providing sustainability in public sector. By putting ethics management requirements on the agenda through ethics audits, SAIs would provide support to politicians, public managers and regulating bodies in terms of identifying the things that should be done for meeting the requirements of ethics management structures in public sector and for increasing the quality of citizens' lives and the awareness of protecting environment.

In order to achieve the potential impacts or benefits of ethics audits as mentioned above, SAIs should handle this audit approach with a strategic look and identify their ethics audit strategies, including communication with stakeholders, and methodologies. They should allocate due resources to ethics audit and design plans and programs to prepare ethics audit teams equipped with required skills and information necessary for audits. The ethics audit experiences of other SAIs would provide insights and awareness regarding the ethics issues. Therefore, following international practices and approaches in ethics audits would be helpful for SAIs in developing their approaches and methodologies. It should always be kept in mind that SAIs putting ethics audits on their working agendas will always protect and maintain their privileged positions in the eyes of Parliaments, public organizations and public.

REFERENCES

- Eryılmaz, B. 2008. "Etik Kültürü Geliştirmek", <http://etik.gov.tr/Portals/0/makaleler/1-12bilaleryilmaz.pdf> (Access Date: 18.09.2017).
- EUROSAI TFAE (European Organisation of Supreme Audit Institutions -Task Force Audit & Ethics) Paper. 2014. Auditing Ethics in the Public Sector, A General Overview of SAI's

Practices, [www.eurosaitfae.tcontas.pt/activities/Papers/Activities/Auditing%20Ethics/TFAE paper%20Auditing%20Ethics%20in%20Public%20Sector%20\(EN\).pdf](http://www.eurosaitfae.tcontas.pt/activities/Papers/Activities/Auditing%20Ethics/TFAE%20paper%20Auditing%20Ethics%20in%20Public%20Sector%20(EN).pdf)
AccessDate: 01.06.2017).

EUROSAI TFAE (European Organisation of Supreme Audit Institutions -Task Force Audit & Ethics) Guideline. 2017. “Audit of Ethics in Public Sector Organisations, www.eurosaitfae.tcontas.pt/activities/Papers/Activities/Guidance/Guidelines%20to%20audit%20ethics.pdf (Access Date: 01.06.2017).

INTOSAI ISSAI (International Organisation of Supreme Audit Institutions- International Standard of Supreme Audit Institutions) 100. www.issai.org/en_us/site-issai/issai-framework/3-fundamental-auditing-principles.htm (Access Date: 01.06.2017).

INTOSAI ISSAI (International Organisation of Supreme Audit Institutions- International Standard of Supreme Audit Institutions) 12. www.issai.org/en_us/site-issai/issai-framework/2-prerequisites-for-the-functioning-of-sais.htm (Access Date: 01.06.2017).

INTOSAI ISSAI (International Organisation of Supreme Audit Institutions- International Standard of Supreme Audit Institutions) 200. www.issai.org/en_us/site-issai/issai-framework/3-fundamental-auditing-principles.htm (Access Date: 01.06.2017).

INTOSAI ISSAI (International Organisation of Supreme Audit Institutions- International Standard of Supreme Audit Institutions) 300. www.issai.org/en_us/site-issai/issai-framework/3-fundamental-auditing-principles.htm (Access Date: 01.06.2017).

INTOSAI ISSAI (International Organisation of Supreme Audit Institutions- International Standard of Supreme Audit Institutions) 400. www.issai.org/en_us/site-issai/issai-framework/3-fundamental-auditing-principles.htm (Access Date: 01.06.2017).

INTOSAI ISSAI (International Organisation of Supreme Audit Institutions- International Standard of Supreme Audit Institutions) 5130. www.issai.org/en_us/site-issai/issai-framework/4-auditing-guidelines.htm (Access Date: 01.06.2017).

Köse, H. Ö. 2007. “Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim”, www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/yayinlar/Dunyada_Turkiyede_Yusek_Denetim.pdf (Access Date: 02.10.2017).

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) 2005. “Public Sector Integrity, A Framework for Assessment”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/public-sector-integrity_9789264010604-en#.WZVPclFJaUk (Access Date: 17.08.2017).

The Council of Ethics for the Public Service of the Republic of Turkey. 2009. “An Ethics Reminder for Public Officials”, [http://etik.gov.tr/Portals/0/en/Ethics%20Reminder%20for%20Public%20 Officials.pdf](http://etik.gov.tr/Portals/0/en/Ethics%20Reminder%20for%20Public%20Officials.pdf) (Access Date: 25.09.2019).

Uzun, Y. 2017. “Yüksek Denetim Kurumları ve Etik Denetim”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 105, www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/dergi_105_m3.pdf (Access Date: 20.09.2017).

Yağanak, E. ve G. Önkal. 2005. “Çevre Etiği”, Felsefe Ansiklopedisi (ed.A.Cevizci), Ankara, Nobel Yayınları, 3. Cilt, Aktaran: Cevizci, A. 2013. Uygulamalı Etik, 1. Baskı, Say Yayınları, s.121.

PSİKOLOJİK UZAKLIK VE ALGILANAN YATIRIM YETERLİLİĞİNİN YATIRIM YAPMA İSTEĞİNE ETKİSİ: TÜRKİYE’DE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA*

Doç.Dr. Emre CENGİZ**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 162-178

ÖZ

Kesinlik Düzeyi Teorisi'ne (Construal level of Theory) göre bir birey, bir objeyi psikolojik olarak daha uzak olarak algıladığında, o obje hakkındaki yapılan zihinsel yorum düzeyi daha soyut olmaktadır. Yatırım perspektifinden bakıldığında bir firma eğer yatırımcılar tarafından psikolojik olarak uzak algılanırsa, yatırımcıyı çekemeyebilir. Bu çalışma, bir psikolojik uzaklık boyutu olan sosyal yakınlık ile algılanan yatırım yeterliliğinin, yatırımcıların yatırım yapma isteklerini etkileyip etkilemediğini test etmektedir. Sonuçlara göre; sosyal yakınlık ve yatırım yapma istekliliği arasında pozitif bir ilişki yer almaktadır. Ayrıca, algılanan yatırım yeterliliği ile yatırım yapma istekliliği arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan, algılanan yatırım yeterliliğinin; sosyal yakınlık ile yatırımcıların yatırım yapma istekliliği arasındaki pozitif ilişki arasında aracı değişken olarak görev yaptığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Uzaklık, Yakın Hissedilen Şirketlere Yatırım Önyargısı, Yatırım Yeterliliği.

JEL Sınıflandırması: M41 D81 C91 G02.

THE EFFECT OF PSYCHOLOGICAL DISTANCE AND PERCEIVED INVESTING COMPETENCE ON WILLINGNESS TO INVEST? AN EXPERIMENTAL STUDY IN TURKEY

ABSTRACT

Construal level of Theory suggests when an individual feels more psychological distant about an object, the level of mental construal about the object becomes more abstract. From the perspective of the investment, when a firm is perceived psychological distant by investors, it might not be subject to investment. This study tests whether the psychological distance in terms of social familiarity and perceived investing competence affect the willingness of invest of the investors. The results indicated that

* Makale gönderim tarihi: 15.07.2017; kabul tarihi: 14.02.2018.

** Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, Söke İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, orcid.org/0000-0001-7800-9708, emre.cengiz@adu.edu.tr

there was a positive relationship between social familiarity and willingness to invest. Nevertheless, the positive relationship was stronger between perceived investing competence and the willingness to invest. The results also indicate that perceived investing competence acts as a mediator through the positive relationship between the social familiarity and the investors’ willingness to invest.

Keywords: Psychological Distance, Home Bias, Investor Competence.

JEL Classification: M41 D81 C91 G02.

1. INTRODUCTION

The investors tend to trade more often and invest in more diversified international portfolios when “the perceived investing competence” increase (Heath and Tversky 1991; Graham et al. 2009). As Construal level of Theory (CLT) suggests when an individual feels more psychological distant about an object (in terms of time, space, social distance, and hypotheticality), in other words, feels farther from the reference point which is “the self in here and now”, the level of mental construal about the object becomes more abstract (Trope et al. 2007; Trope and Liberman 2010; Stephan et al. 2011; Elliott et al. 2015). So, it is likely that when a firm is perceived psychological distant by investors, it might not be subject to investment. There is also supporting evidence that as foreign firms listed in U.S. stock exchanges have more geographically distance than their U.S counterparts and differences in their home country’s accounting standards, they tend to present clearer and more concrete disclosures, probably to cope with psychological distance (Lundholm et al. 2014). This is particularly interesting because previous research shows that the weight of equity portfolio significantly has gained dominance in domestic markets of investors (French and Poterba 1991; Coval and Moskowitz, 1999, 2001). Even though some findings provide some rational explanations for this “home bias” such as the information advantage of investors in local markets, the risk of variance in the predictive distribution in foreign markets, the lesser information processing capacity of local investors or optimism in U.S. market for local U.S. investors (Kang and Stulz 1997; Coval and Moskowitz 2001; Ivković and Weisbenner 2005; Graham et al. 2009); there seems no single explanation to clearly define the root cause of home bias (Lewis 1999; Grinblatt and Keloharju 2001; Jeske 2001). This apparently makes it as a “challenging puzzle”. This study tests whether psychological distance affects the perceived investing competence and investors’ judgment about a potential investment.

The research used the methodology of Elliott et al. (2015) and tested the hypotheses with an experiment. The experiment used graduate business students from Adnan Menderes University located in Soke/Aydın and they were asked to assume themselves as investors who were considering a hypothetical firm as an investment. The case firm was located in Gaziantep and selling its stock in market. The respondents were provided information about firm's operations, strategy and brief financial performance. The respondents were asked to indicate the social familiarity with this city in order to measure psychological distance by social dimension. They were also asked to indicate their perceived investing competence along with information provided about the case firm.

This study tested whether “social familiarity” (in other words; social distance) that has been used a proxy to measure psychological distance and “perceived investing competence” might effect on the judgment of investors. Also, the study tested whether the perceived investing competence acted as a mediator of the positive relationship between the social familiarity and willingness to invest.

The results indicated that there was a positive relationship between social familiarity and willingness to invest. Nevertheless, the positive relationship was stronger between perceived investing competence and the willingness to invest. Also, the indirect affect test to test the mediation effect of perceived investing competence through the positive relationship between the social familiarity and the investors' willingness to invest indicated significant results. In other words, the “perceived investing competence” (an intermediate variable) explains the effect of the “social familiarity” (the independent variable) on the “willingness to invest” (dependent variable).

This study has some contributions. First, it contributes previous literature that expresses how investors' perceived competence also affects the judgment of investors for firms that are felt psychologically distant. Although prior research presents a substantial evidence for the strong bias of investors in favor of domestic securities in international investment portfolios while usually ignoring the principles of portfolio theory, this “home bias” is not always related with higher returns (Tesar and Werner 1995; Coval and Moskowitz 1999; Grinblatt and Kolehori 2001; Huberman 2001; Zhu 2002; Elliott et al. 2015).

Additionally, Zhu (2002) shows that individual investors are more likely to invest in distant companies that spend heavily on advertising. So, the results of this study are expected to give the managers’ of distant firms an additional perspective to optimize their budgets when they make decision about their strategies for a foreign market.

The rest of this paper proceeds as follows. Section 2 reviews the literature and develops the hypotheses. Section 3 and Section 4 present the research design and result of the experiment, respectively. Section 5 concludes the study.

2. HYPOTHESIS DEVELOPMENT

2.1. Psychological Distance in Terms of Social Familiarity

Construal level theory (CLT) suggests that when an object is removed from the egocentric reference point which is “the self in here and now”, it creates different physiological distance dimensions (“in terms of time, space, social distance, and hypotheticality”) that influences mental construal of how information is processed (Trope et al. 2007; Trope and Liberman 2010; Elliott et al. 2015). CLT explains how these dimensions of physiological distance affect individuals’ thoughts and behaviors. Eventually, these distance dimensions influence predictions, evaluations and actions of individuals (Trope et al. 2007; Trope and Liberman 2010).

Prior research shows that one of the most remarkable characteristic of international portfolio investment is its tendency to concentrate on domestic equity markets of investors (Cooper and Kaplanis 1994; Tesar and Werner 1995). The investors may feel psychological distant to a firm when they construe it as remote in temporal, spatial, social and hypothetical dimensions. Regarding the social distance (social familiarity), it is hypothesized that:

H1: There is a positive relationship between social familiarity and the willingness to invest.

2.2. Perceived Investing Competence

The previous literature shows some evidence that when perceived investing competence of an investor increases, the competence effect increases. This leads to more trading activities and more diversified portfolios (Heath and Tversky 1991; Graham et al. 2009).

Elliott et al. (2015) found a positive relationship between the investor comfort in their ability to evaluate firms and the willingness to invest. It is expected that as the perceived investing competence increases, the investors feel more comfortable about evaluating firms. This feeling of comfort about evaluating the firms and perceived investing competence may lead to an increased willingness to invest to those firms. Therefore, it is hypothesized that:

H2: There is a positive relationship between perceived investing competence and the willingness to invest.

2.3. Mediation Hypothesis

If there appears a positive relationship between social familiarity and willingness to invest, it is expected that the perceived investing competence should act as a mediator. Thus, perceived investing competence should be the variable that explains why there is a positive relationship between social familiarity and willingness to invest. Therefore, it is hypothesized that:

H3: Perceived investing competence explains why there is a positive relationship between social familiarity and the willingness to invest.

3. METHODOLOGY

3.1. The Characteristics of the Respondent and Research Design

The hypotheses in the study have been tested by *SEM (Structural Equation Modeling) analysis*. The literature defines the social familiarity (in other words; social distance) as a proxy to measure the psychological distance (Trope et al. 2007; Trope and Liberman 2010; Elliott et al. 2015). To this end, brief information about operations, strategy and financial performance of a hypothetical firm located in Gaziantep has been presented to 122 graduate students in Adnan Menderes University which was located in Soke/Aydin. Then, the respondents were asked the social familiarity with this city in order to measure psychological distance by social dimension.

During the time of the experiment, participant completed six accounting courses and three finance courses. Thirty-four percent (41 of 122) of them have invested in common stocks and sixty-two percent (76 of 122) were either had invested or planned to invest in stocks markets in near future. This information confirmed that the randomly assigned respondents fit as the proxies for legitimate potential investors.

3.2. The Case Firm

As the respondents were assumed to be legitimate potential investors, they were asked to evaluate a hypothetical firm which was selling household appliances in Gaziantep/Turkey. The firm’s shares were being sold in Borsa Istanbul (BIST). The respondents were first asked to read instructions then they were given brief information about operations, strategy and financial performance of the firm. Figure 1 gives this brief information about the case firm.

- With 20 factories in 8 countries (Turkey, Russia, China, Belgium, Germany, Wales, Columbia and South Africa), marketing and sales organizations in 30 countries and 30,000 employees, we provide household appliances and services in more than 135 countries.
- We provide 60% market share of Turkey with authorized 3,500 dealers and more than 700 after sales service points.
- We are historically the first appliances company established in Columbia and Romania having 40% and 35% market share, respectively.

We are Turkey's leading household appliances manufacturer, specialized in the production and marketing of consumer durable goods and consumer electronics. With our global joint ventures, we also offer small home appliances and kitchen accessories as well as in the arrangement of after-sales services in three continents. Our featured products mainly include washing machines, dishwashers, refrigerators, ovens and kitchen exhaust fans.

Figure 1. The Brief Information about the Case Firm

3.3. The Questionnaire Design

Previous evidence suggests that investors trade more often when they feel themselves competent (Heath and Tversky 1991; Graham et al. 2009). To this end, “perceived investor competence” was measured by asking respondents, “How competent do you feel about judging the case firm as a prospective investment?” Respondents asked to respond on a 101-point response scales with properly labeled endpoints, ranging from 0 = “Very incompetent” to 100 = “Very competent” (Koonce and Lipe 2010). Willingness to invest was measured with two separate questions. Firstly, respondents were asked, “How attractive is an investment in the case firm’s stock?” ranging from 0 = “Very unattractive” to 100 = “Very attractive”. Then, they were

asked, “How likely are you to invest in the case firm’s stock?” ranging from 0 = “Very unlikely” to 100 = “Very likely” based on a 101-point response scales previously used in other studies (e.g., Elliott et al. 2015).

Riskiness (e.g., Elliott et al. 2015) and difficulty to read (e.g., Lee et al. 2010; Rennekamp 2012) were also explained as additional measures that might have influence on the judgment of investors. Thus, respondents were asked to rate the riskiness of an investment in the case firm regarding an identical firm in the same industry ranging from 0 = “Very low risk”; 100 = “Very high risk” (e.g., Elliott et al. 2015), and in order to measure the difficulty to read of the information; they were asked how easy or difficult it felt to read the information they were given (e.g., Lee et al. 2010; Rennekamp 2012). Also, gender (e.g., McCrea et al. 2012) suggested as another measure might create some differences on the judgment of an investor. Therefore, respondents also were asked to indicate their genders. Each of these measures was simultaneously controlled in statistical analysis given in Section 4. Lastly, respondents were asked to answer some questions about their course and financial background.

4. RESULTS

4.1. Data Screening

SEM (Structural Equation Modeling) was used to test the hypotheses of the research. Before SEM analysis, some preliminary check for missing data, outliers and normality was performed on a univariate level (Perry et al. 2015).

17 missing values were found within the sample. However, no variables across the data set had greater than 5% missing values. The missing data was assumed to be completely random and therefore, missing values were replaced with the mean value for continuous scales and the median value for the ordinal scales (Hair et al. 2010).

There were some questions based on continuous scales, In order to check if there were outliers on continuous variables within the sample, a box plot for outliers was used and no outliers were observed.

Lastly, normality analysis was performed to check if skewness and kurtosis existed. A skewness and kurtosis examination were undertaken by investigating skewness and kurtosis values greater

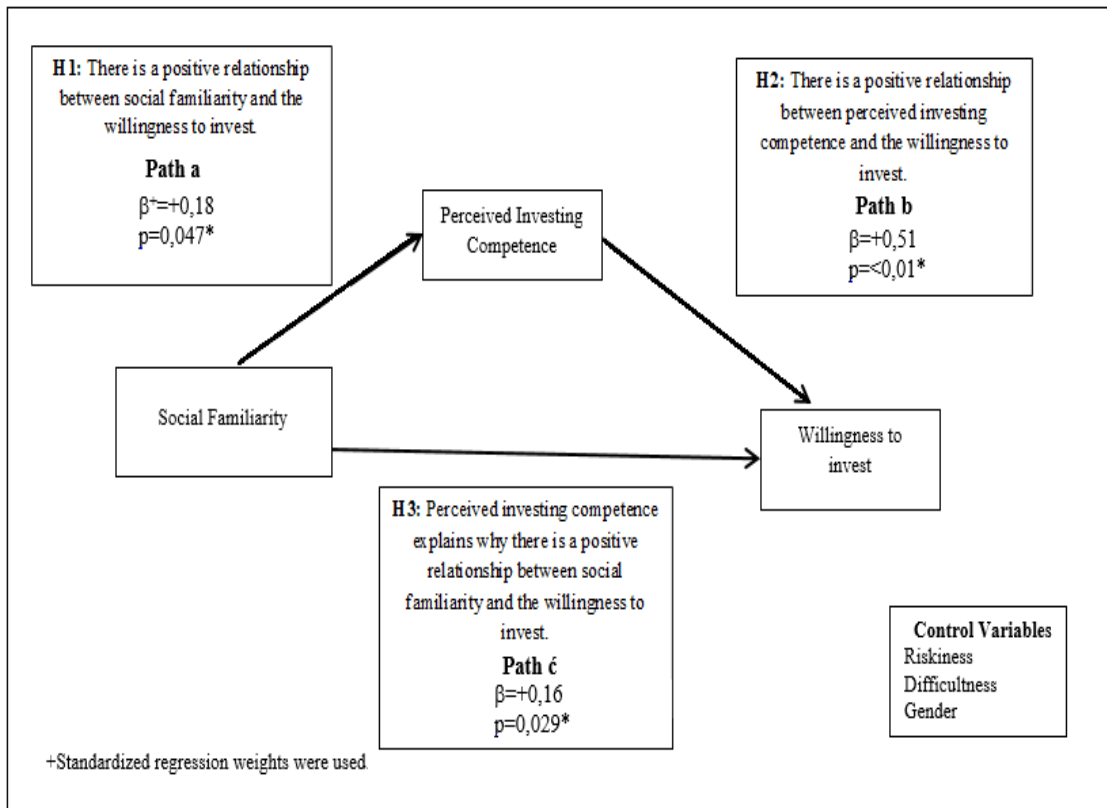
than or less than +/- 1.00 (Bulmer 1979). Although some several items were found to have absolute skewness and kurtosis values between 1 and 2, they were considered to be within a fairly acceptable range (Sposito et al. 1983).

4.2. Tests of H1 and H2

Figure 2 presents the model of the research. H1 predicts a positive relationship between social familiarity and willingness to invest and H2 predicts a positive relationship between perceived investing competence and willingness to invest. In order to test H1 and H2 hypotheses, two questions were used that measure the attractiveness of the case firm as an investment and the likelihood that respondents would invest in that firm. The reliability analysis confirmed that these two measures could be used as one combined measure to express willingness to invest with Cronbach’s alpha of 0,71 which was fairly above the recommended threshold of 0,70 (Nunnally 1978). So, by averaging the responses for these two questions, a single underlying combined measure was created. Table 1 exhibits some descriptive values (mean, and standard deviations) for these two questions and combined measure of willingness to invest.

Table 1. Descriptive Statistics about the Combined Measure of Willingness to Invest

	Investment Attractiveness	Investment Likelihood	Willingness to Invest (combined Measure)
<i>Descriptive Statistics-means (standard deviations) for investment attractiveness, investment likelihood and willingness to invest (combined measure)</i>			
The Case Firm	69,28 (21,25)	59, 93 (22,97)	64,56 (19,48)
Respondents rated (1) the attractiveness of an investment in the firm's stock and (2) the likelihood that they would invest in the firm's stock. The willingness to invest is a combined measure of these two items by taking the averages of these two items after conducting a reliability analysis (Cronbach's alpha=0,71).			

Figure 2. Proposed Model and the Findings

The goodness of fit statistics indicate that the model has a good fit for the data: $\chi^2/df = 1,023$ ($p = 0,381$); CFI = 0,989; GFI = 0,992; SRMR = 0,0413; RMSEA = 0,014 (Guzman et al. 2015; Hu and Bentler 1999; Iacobucci 2009; 2010; Jarvis et al. 2003; Kline 2011; Maslowsky et al. 2015; Perry et al. 2015).

To test the multivariate assumptions of the model, firstly, outliers and influentials were investigated. Cook's distance test and the graphical display exhibited no abnormal cases where Cook's distance exceeded 1 (Heiberger and Holland 2004, 367). Secondly, on a multivariate level, multicollinearity was investigated by observing all Variable Inflation Factor (VIF) values for all of the exogenous variables simultaneously. The VIFs were all found to be less than 2,0 which confirmed that the exogenous variables were all distinct and independent variables and they explained unique variance in the dependent variable (O'Brien 2007).

Figure 2 shows the findings of SEM analysis. The results indicate that there is a positive relationship between social familiarity and willingness to invest ($\beta=+0,16$; $p< 0,05$). This finding supports H1. That means that respondents that have higher social familiarity with the city that the case firm was located in, indicated a higher willingness to invest. However, willingness to invest may or may not eventually end in investment.

Also, the results show that there is a strong positive relationship between perceived investing competence and willingness to invest ($\beta=+0,51$; $p<0,01$). This finding supports H2.

4.3. Tests of H3

H3 that predicts the investing competence effect mediates the positive relationship between the social familiarity and the investors’ willingness to invest. Therefore, in order to test H3; the structural equation modeling (SEM) was used. Recent literature (e.g., Iacobucci et al. 2007) shows some evidence that SEM performs better than the three series of regression models (namely: partial, full, and indirect) suggested by Baron and Kenny (1986). Nevertheless, some research shows that the mediation is simply present when there is an indirect effect (MacKinnon et al. 2007, Hayes 2009; Hayes, 2013).

Figure 2 shows the model of the study which includes a simple mediation. In this model, a is the coefficient for the independent variable (in this case, social familiarity) in a model predicting the mediator (in this case, perceived investing competence) from the independent variable and b and c are the coefficients from both the mediator and the independent variable, respectively. Regarding the path analysis, c quantifies the direct effect of the independent variable whereas a and b quantify the indirect effect of the independent variable on the dependent variable (in this case, willingness to invest) through the mediator. Assuming that all three variables are observed in the model, then

Total effect= c (direct effect) + $a \times b$ (indirect effect) (Hayes 2009).

Prior to mediation analysis; the goodness of fit indices for the model¹ were investigated (Fig.2). Fit statistics indicated that (all control variables² were controlled simultaneously) the

---

² SEM analysis indicated that the only variable that had significance effect on willing to invest is the riskiness of the firm perceived by the respondents ($\beta=-0,231$, $p<0,01^*$). Gender ($\beta=+0,069$, $p=0,348$) and

model had a good fit for the data. The mediation analysis was performed with an indirect effect test performed with 2000 bias corrected bootstrapping resamples (e.g., Hayes 2009; Hair et al. 2010). The results indicated that there was a significant indirect effect ($a \times b$; $p= 0,048$). Thus, H3 was supported that predicted the mediation effect of perceived investing competence through the positive relationship between the social familiarity and the investors' willingness to invest in that firm. In other words, the "*perceived investing competence*" (an intermediate variable) explains the effect of the "*social familiarity*" (the independent variable) on the "*willingness to invest*" (dependent variable).

5. CONCLUSION

Construal level of Theory (CLT) suggests when an individual feels more psychological distant about an object (in terms of time, space, social distance, and hypotheticality), the level of mental construal about the object becomes more abstract (Trope et al. 2007; Trope and Liberman, 2010; Stephan et al 2011; Elliott et al. 2015). So, it is likely that when investors perceive a high psychological distance about a potential firm, they might not be willing to invest in that firm. Nevertheless, previous evidence suggests that investors trade more often when they feel themselves competent (Heath and Tversky 1991; Graham et al. 2009). Thus, the previous literature suggests psychological distance and perceived investing competence as the important factors that might affect the investors' willingness to invest.

This study tested whether "social familiarity" (in other words; social distance) that has been used a proxy to measure psychological distance and "perceived investing competence" might effect on the judgment of investors. Also, the study tested whether the perceived investing competence acted as a mediator of the positive relationship between the social familiarity and willingness to invest. This also meant to investigate whether perceived investing competence explains why there is appositive relationship between social familiarity and willingness to invest.

The study has some contributions. It contributes to previous literature how psychological distance might affect the judgment of investors (Tesar and Werner 1995; Coval and Moskowitz 1999; Grinblatt and Kolehori 2001; Huberman 2001; Zhu 2002; Elliott et al. 2015). The results

---

difficultness to read ($\beta=+0,039$, $p=0,597$) were not found to have any significant effect on willingness to invest.

indicated that there was a positive relationship between social familiarity and willingness to invest. Nevertheless, the positive relationship was stronger between perceived investing competence and the willingness to invest. Also, the indirect effect test to test the mediation effect of perceived investing competence through the positive relationship between the social familiarity and the investors’ willingness to invest indicated significant results. This meant that the “perceived investing competence” (an intermediate variable) explained the effect of the “social familiarity” (the independent variable) on the “willingness to invest” (dependent variable).

The study has also some limitations. Firstly, the social familiarity has been used as a proxy of psychological distance. As Construal level of Theory (CLT) suggests psychological distance can be expressed in terms of time, space, social distance, and hypotheticality (Trope et al. 2007; Trope and Liberman 2010; Elliott et al. 2015), the study has not focused on other dimensions to measure the psychological distance.

Second, the components of the experiment may restrict the generalizability of the results. Because the graduate students with some previous experience in stock investment and some course-based financial knowledge are assumed as legitimate investors that evaluate a hypothetical firm. This may raise a question about whether the judgment of real investors should differ among the actual differences of real firms.

Finally, the results of this study consider a hypothetical firm with an entirely positive financial background. A new experiment design regarding a case firm with entirely or relatively negative information might help to increase the generalizability of the results.

Regardless of these limitations, the results of the study may be useful for firms that seek ways to attract investors’ interest outside their home markets. Additionally, as evidence suggests that investors are more likely to invest in distant companies that spend heavily on advertising (Zhu, 2002), advertising campaign that enriches social familiarity of the investor with that firm might be a good way of increasing capital provided by investors from outside markets.

REFERENCES

- Baron, R. M. and D. A. Kenny. 1986. "The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations", *Journal of Personality and Social Psychology*, 51.
- Bulmer, M. G. 1979. *Principles of Statistics*, New York, Dover.
- Cooper, I. and E. Kaplanis. 1994. "Home Bias in Equity Portfolios, Inflation Hedging, and International Capital Market Equilibrium", *Review of Financial Studies*, 7(1).
- Coval, J. D. and T. J. Moskowitz. 1999. "Home Bias at Home: Local Equity Preference in Domestic Portfolios", *The Journal of Finance*, 54(6).
- Coval, J. and T. Moskowitz. 2001. "The Geography of Investment: Informed Trading and Asset Prices", *Journal of Political Economy*, 109.
- Elliott, W. B., K. M. Rennekamp and, B. J. White. 2015. "Does Concrete Language in Disclosures Increase Willingness to Invest ?", *Review of Accounting Studies*, 20.
- French, K. and J. Poterba. 1991. "Investor Diversification and International Equity Markets", *The American Economic Review*, 81.
- Graham, J. R., C. R. Harvey and, H. Huang. 2009. "Investor Competence, Trading Frequency, and Home Bias", *Management Science*, 55(7).
- Grinblatt, M. and, M. Keloharju. 2001. "How Distance, Language, and Culture Influence Stockholdings and Trades", *Journal of Finance*, 56(3).
- Guzman, A. B., L. F. M. Lagdaan and M. L. V. Lagoy. 2015. "The Role of Life-Space, Social Activity, and Depression on The Subjective Memory Complaints Of Community-Dwelling Filipino Elderly: A Structural Equation Model", *Educational Gerontology*, 41(5).
- Hair, J., W. Black, , B. Babin and R. Anderson. 2010. *Multivariate Data Analysis (7th ed.)*, Upper Saddle River, Prentice Hall, New Jersey.
- Hayes, A. F. 2009. "Beyond Baron and Kenny : Statistical Mediation Analysis in the New Millennium", *Communication Monographs*, 76(4).
- Hayes, A. F. 2013. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*, The Guilford Press, New York.
- Heath, C. and A. Tversky. 1991. "Preferences and Beliefs: Ambiguity and Competence in Choice under Uncertainty", *Journal of Risk and Uncertainty*, 4(5).
- Heiberger, R. M. and B. Holland. 2004. *Statistical Analysis and Data Display: An Intermediate Course with Examples in S-Plus, R, and SAS*, Springer-Verlag, New York.
- Hu, L. and P. M. Bentler. 1999. "Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives", *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1).
- Huberman, G. 2001. "Familiarity Breeds Investment", *Review of Financial Studies*, 14(3).
- Iacobucci, D. 2009. "Everything You Always Wanted to Know about SEM (Structural Equations Modeling) But Were Afraid to Ask", *Journal of Consumer Psychology*, 19(4).

- Iacobucci, D., N. Saldanha and X. Deng. 2007. “A Mediation on Mediation: Evidence That Structural Equation Models Perform Better Than Regression”, *Journal of Consumer Psychological*, 7(2).
- Ivković, Z. and S. Weisbenner. 2005. “Local Does as Local Is: Information Content of the Geography of Individual Investors’ Common Stock Investments”, *The Journal of Finance*, 60(1).
- Jarvis, C.B., S.B. Mackenzie, P.M. Podsakoff, D.G. Mick and W.O. Bearden. 2003. “A Critical Review of Construct Indicators and Measurement Model Misspecification in Marketing and Consumer Research”, *Journal of Consumer Research*, 30(2).
- Jeske, K. (2001). “Equity Home Bias: Can Information Cost Explain The Puzzle?”, *Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review*, 86.
- Kang, J.-K. and R. Stulz. 1997. “Why is there a Home Bias? An Analysis of Foreign Portfolio Equity Ownership in Japan”, *Journal of Financial Economics*, 46(1).
- Kline, R. 2011. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (3rd ed.), Guilford Press, New York.
- Koonce, L. and M. G. Lipe 2010. “Earnings Trend and Performance Relative to Benchmarks: How Consistency Influences Their Joint Use”, *Journal of Accounting Research*, 48(4).
- Lee, A. Y., P. A. Keller and B. Sternthal. 2010. “Value from Regulatory Construal Fit: The Persuasive Impact of Fit between Consumer Goals and Message Concreteness”, *Journal of Consumer Research*, 36(5).
- Lewis, K. 1999. “Trying to Explain Home Bias in Equities and Consumption”, *Journal of Economic Literature*, 37.
- Lundholm, R. J., R. Rogo and J. L. Zhang, 2014. “Restoring the Tower of Babel: How Foreign Firms Communicate with U.S. Investors”, *The Accounting Review*, 89(4).
- MacKinnon, D. P., A. J. Fairchild and M. S. Fritz. 2007. “Mediation Analysis”, *Annual Reviews of Psychology*, 58.
- Maslowsky, J., J. Jager and D. Hemken. 2015. “Estimating and Interpreting Latent Variable Interactions: A Tutorial For Applying The Latent Moderated Structural Equations Method”, *International Journal of Behavioral Development*, 39(1).
- McCrea, S. M.; F. Wieber and, A. L. Myers. 2012. “Construal Level Mind-Sets Moderate Self- and Social Stereotyping”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(1).
- Nunnally, J. 1978. *Psychometric Theory*, McGraw-Hill, New York.
- O’Brien, R.M. 2007. “A Caution Regarding Rules of Thumb for Variance Inflation Factors”, *Quality & Quantity*, 41.
- Perry, J. L., A. R. Nicholls, P. J. Clough and L. Crust. 2015. “Assessing Model Fit: Caveats and Recommendations for Confirmatory Factor Analysis and Exploratory Structural Equation Modeling”, *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 19(1).
- Rennekamp, K. 2012. “Processing Fluency and Investors’ Reactions to Disclosure Readability”, *Journal of Accounting Research*, 50(5).

- Sposito, V. A., M. L. Hand and B. Skarpness. 1983. "On The Efficiency of Using the Sample Kurtosis in Selecting Optimal Lp Estimators", *Communications in Statistics - Simulation and Computation*, 12(3).
- Stephan, E., N. Liberman and Y. Trope. 2011. "The Effects of Time Perspective and Level of Construal on Social Distance", *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(2).
- Tesar, L. L. and I. M. Werner. 1995. "Home Bias and High Turnover", *Journal of International Money and Finance*, 14(4).
- Trope, Y. and N. Liberman. 2010. "Construal-Level Theory of Psychological Distance", *Psychology Review*, 117(2).
- Trope, Y., N. Liberman and C. Wakslak. 2007. "Construal Levels and Psychological Distance: Effects on Representation, Prediction, Evaluation, and Behavior", *Journal of Consumer Psychology*, 17.
- Zhu, N. 2002. *The Local Bias of Individual Investors*. (Working paper, Yale University), (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=302620) (Access Date: 06.02.2016)

Appendix

The Questionnaire

Section 1-Experimental Study

Suppose that you are a trader who wants to invest in the stock market soon. In order to gather information about your investment, you are looking at the financial statements of companies (balance sheet, income statement, etc.). It is assumed that a footnote giving general information about this hypothetical firm you are interested in is given below. Please, read the information given below about this hypothetical firm located in Gaziantep/Turkey, the shares of which were being sold in Borsa Istanbul (BIST) and answer the following questions.

- With 20 factories in 8 countries (Turkey, Russia, China, Belgium, Germany, Wales, Columbia and South Africa), marketing and sales organizations in 30 countries and 30,000 employees, we provide household appliances and services in more than 135 countries.
- We provide 60% market share of Turkey with authorized 3,500 dealers and more than 700 after sales service points.
- We are historically the first appliances company established in Columbia and Romania having 40% and 35% market share, respectively.

We are Turkey's leading household appliances manufacturer, specialized in the production and marketing of consumer durable goods and consumer electronics. With our global joint ventures, we also offer small home appliances and kitchen accessories as well as in the arrangement of after-sales services in three continents. Our featured products mainly include washing machines, dishwashers, refrigerators, ovens and kitchen exhaust fans.

1. **How familiar are you with Gaziantep (Please answer regarding your past memories and/or experiences with the city)?**
(0 = “Very unfamiliar” to 100 = “Very familiar”) Please indicate.....
2. **How competent do you feel about judging the case firm as a prospective investment?**
(0 = “Very incompetent” to 100 = “Very competent”) Please indicate.....
3. **How attractive is an investment in the case firm’s stock?**
(0 = “Very unlikely” to 100 = “Very likely”) Please indicate.....
4. **How likely are you to invest in the case firm’s stock?**
(0 = “Very unattractive” to 100 = “Very attractive”) Please indicate.....
5. **Please, rate the riskiness of an investment in the case firm regarding an identical firm in the same industry?**
(0 = “Very low risk”; 100 = “Very high risk”) Please indicate.....
6. **How easy or difficult it felt to read the information about the case firm?**
(0 = “Very easy”; 100 = “Very difficult”) Please indicate.....

Section 2-Personal Information

1. Please indicate your gender Male Female
2. How many accounting courses have you completed so far? Yes No
3. How many finance courses have you completed so far? Yes No
4. Have you ever invested in common stocks? Yes No
5. Are you planning to invest in stocks markets in near future? Yes No

OYUNLAŖTIRMANIN MUHASEBE EĞİTİMİNDE KULLANIMI, PİLOT PROJE: “HESAP GÜNÜ” **

Yrd. Doç. Dr. Burak ÖZDOĞAN***

Arş. Gör. Tuna Can GÜLEÇ****

Doç. Dr. Rabia AKTAŞ*****

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 179-201

ÖZ

Tüm alanlarda olduğu gibi, muhasebe eğitimi alanında da öğretme yöntemleri sürekli tartışıla gelmektedir. Daha iyi ve daha etkin muhasebe eğitimi için çeşitli ders anlatım yöntemlerinin karşılaştırıldığı, avantaj ve dezavantajlarının ortaya konduğu çalışmalar yapılmaktadır. Bu eğitim yöntemlerinden bir tanesi de oyunlaştıırma (gamification) yöntemidir. Oyunlaştıırma yöntemi, hem işletmeler tarafından hem de eğitim kurumları tarafından kullanılmaktadır. Teknolojinin de öncülüğünde, oyunlaştıırma uygulamaları dijital olarak gerçekleştirilmekte ve giderek gelişmektedir. Çalışmada oyunlaştıırma uygulamalarının muhasebe eğitiminde ders faaliyetlerini destekleyici unsur olarak kullanımı irdelenmiş ve “Temel Muhasebe Kavramları” konusunu temel alan bir oyunlaştıırma projesi hazırlanarak çevrim içi hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Oyunlaştıırma, Muhasebe EĞitimi, Dijital Oyunlar.

JEL Sınıflandırması: M41.

THE USAGE OF GAMIFICATION IN ACCOUNTING EDUCATION, PILOT PROJECT: “HESAP GÜNÜ”

ABSTRACT

There are several studies discussing the teaching methods in the field of accounting education. These studies compare the advantages, disadvantages and various methods of lectures for better and more

---

* Makale gönderim tarihi: 19.06.2017; kabul tarihi: 23.11.2017.

** Bu çalışma, 3-7 Mayıs 2017 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen 36. Türkiye Muhasebe EĞitimi Sempozyumu’nda sunulan sözlü bildirin yeniden düzenlenmiş ve geliştirilmiş halidir.

*** Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, orcid.org/0000-0002-8504-5085, burak.ozdogan@cbu.edu.tr

**** Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, orcid.org/0000-0003-2551-6460, tunacg@gmail.com

***** Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, orcid.org/0000-0002-7006-5235, rabia.aktas@cbu.edu.tr

effective accounting education. One of these training methods is the gamification method. The gamification method is used both by businesses and educational institutions. Technological advances pioneer the digitalization and evolution of gamification methods. In the study, the use of gamification applications as a supporting element in course education in accounting education was examined and a pilot gamification application is prepared on "Basic Accounting Concepts" and made available online.

Keywords: Gamification, Accounting Education, Digital Games.

JEL Classification: M41.

1. GİRİŞ

Muhasebe mesleği, yüz yıllardır kendini işletme alanının tüm dönüşümlerine hızlıca adapte edebilmiş, yüzlerce yıllık bilgi birikimini sürekli güncelleyerek bugüne ulaştırmayı başarmış kilit öneme sahip bir meslektir. Bu çerçevede muhasebe bilimi, başta işletme eğitimi olmak üzere yükseköğretim içerisinde olmazsa olmaz bir dal olarak yer almakta ve muhasebe eğitiminin geliştirilmesine dair önemli bir literatürü barındırmaktadır.

Daha iyi ve daha etkin muhasebe eğitimi için çeşitli eğitim teknolojilerinin karşılaştırıldığı, eğitim yöntemlerin avantaj ve dezavantajlarının tartışıldığı çalışmalar hemen her zaman akademisyenlerin çalışma alanlarından biri olmuştur. Son yıllarda eğitimde kullanılabilecek yöntemler arasına oyunlaştırma uygulamaları da eklenmiştir.

Oyunlaştırma, oyun tasarımında kullanılan bileşenlerin oyun dışı içerikler için kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe eğitiminin oyunlaştırılması da henüz erken uygulamaları bulunan bir gelişme iken literatürde sıklıkla çalışılmaya başlanılan konulardan biri haline gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı, oyunlaştırmanın genel olarak eğitimde özel olarak da muhasebe eğitiminde kullanımına ilişkin bir literatür incelemesi sunarak, oyunlaştırma uygulamalarının muhasebe eğitiminde ders faaliyetlerini destekleyici unsur olarak kullanımını irdelemektir. Bu kapsamda oyunlaştırmanın bileşenleri ve muhasebe alanındaki oyunlaştırma uygulamaları incelenmiş ve "Temel Muhasebe Kavramları" konusuna ilişkin pilot bir oyunlaştırma uygulaması hazırlanmıştır.

2. OYUNLAŞTIRMA KAVRAMI

Davranış bilimciler tarafından faydalı davranış olarak da tanımlanan davranışlar çoğunlukla bireylerin üretken özellikler gösterdiği çalışma, öğrenme ve yaratıcılık gibi davranışları içermektedir. Hedef bireyleri faydalı davranışlara motive etmek ve bu davranışlara alışkanlıklarını sağlamaktır. Çoğunlukla faydalı davranışlar kategorisine giren öğrenme ve üretken davranışlarda bireyleri uzun süreli motive etmek mümkün olmamaktadır. Öte yandan oyun oynama davranışı çoğunlukla somut bir faydalı çıktıya sahip olmamasına rağmen bireylerde yüksek motivasyon ve alışkanlık yaratmaktadır. Huang (2013). Oyunlaştırma kavramı öğrenme gibi faydalı üretken çıktılar için, oyun bileşenlerinden motive edici ve alışkanlık sağlayıcı davranışları tetikleyen elementleri üretken davranışlara taşıyarak faydalı davranışların sürdürülebilirliğini ve etkinliğini arttırmayı amaçlamaktadır.

Prensky (2001), bugünün eğitimcilerinin, öğrencilerinin tarzında ve dilinde iletişim kurmayı öğrenmesi gerektiğini belirtirken, bugün eğitimin karşısındaki en büyük problemin de, modası geçmiş bir dil kullanan (dijital-öncesi çağa ait) “*dijital göçmen*” eğitimcilerin tamamen yeni bir dil konuşan “*dijital yerliler*” topluluğuna öğretme sorunu yaşaması olduğunu ifade etmektedir. Prensky (2001), ortaya koyduğu dijital yerliler ve dijital göçmenler kavramıyla, teknolojinin yeni neslin hayatındaki yerini ve bu nesle geçmiş kuşakların bilgi birikimini aktarmak isteyen bir önceki neslin eğitimde kullandığı yöntem ve içeriklerin uyumsuzluğunu ifade etmektedir. Teknolojiyle birlikte büyüyen yeni jenerasyon; daha esnek, sakin, interaktif ve etkileşimli bir eğitim çevresi aramakta ve oyun ve simülasyon gibi dijital araçların eğitimde etkin bir şekilde kullanılmasını desteklemektedir (Proserpio ve Gioia 2007; Frand 2000; Poole vd. 2014).

Bu çerçevede eğitimciler, geleneksel eğitim araç ve yöntemlerini destekleyici, dönüştürücü alternatif yöntemlerin arayışına girmiş ve oyunlaştırma (gamification) modeli ile önemli bir aşama kat etmeyi başarmıştır. Oyunlaştırma kavramı, 2003 yılında Nick Pelling tarafından kullanılmışsa da eğitim amaçlı olarak kullanımına yönelik bir tanımlama 2010 yılına kadar yapılmamıştır (Fitz-Walter, 2013). Oyunlaştırma, oyun tasarım unsurlarının oyun dışı içerikler için kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Deterding vd. 2011). Bir başka tanımlamaya göre, öğrenme çerçevesinde oyunlaştırma, eğitimciler ve öğrencilerin üretken biçimde etkileşim kurmasını sağlayan basit oyunlardır (Rughinis, 2013).

Oyunlaştırma, ödül odaklı oyun mekaniklerini kullanarak belirlenen bir çevre içerisinde, katılımcıların konuya olan bağlılığını ve ilgi seviyesini arttırmayı amaçlar (Kotini ve Tzelepi,

2018/1
182

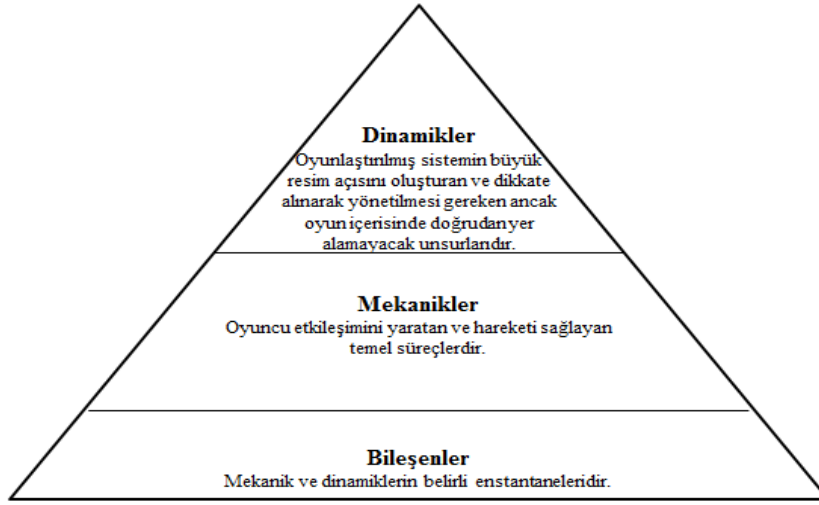
2015). Her ne kadar günümüzde tüm oyun temelli öğrenme uygulamaları dijital olmasa da bilgisayar ve mobil cihazların kullanım sıklığının artması, dijital oyun temelli eğitim uygulamalarının gelişen bir eğitim modeli haline gelmesini sağlamıştır (Sera ve Wheeler, 2017). Oyunlaştırma, eğitimcilere çok büyük bir yatırım gerektirmeden, etkileşim ve hareket perspektifinden bilgilerin sunulması imkanı sağlarken öğrencilere ise yoğun zaman ayırma yükümlülüğü altına girmeden etkileşimli ve en uygun öğrenme deneyimini yaşama imkanı sunmaktadır (Kapp, 2012).

Oyunlaştırma kavramının kullanılmasında hedeflenen temel amaç, oyun oynama eyleminin verdiği motivasyonu öğretici öğelerle birleştirerek eğitimi, kendi motivasyonunu yaratan ve eğlenceli bir sürece dönüştürmektir (Sanchez-Gordón v.d., 2016).

3. OYUNLAŞTIRMA BİLEŞENLERİ

İyi dizayn edilmiş bir oyunlaştırma uygulamasının taşınması gereken çeşitli bileşenler vardır. Chou (2013), literatürde dijital oyun tasarımcıları tarafından yaygın kabul gören birçok elementi birleştirmiş ve bunları oyunlaştırma olgusu kapsamında yeniden yorumlamıştır. Oyunlaştırma sürecinin başarılı bir şekilde eğitim amacına hizmet edebilmesi için 8 farklı özelliği doğru miktar ve şekilde taşınması gerektiğine değinmiş, bu özellikleri tespit ederken oyun tasarımı sektöründeki uzmanların tecrübelerine ve uzman eğitim bilimcilere başvurmuştur. Bu unsurlar; anlam, sahiplik, nadirlik, kaçınma, öngörülemezlik, sosyal etki, güçlendirme ve başarı olarak sıralanmıştır. Bu çerçevede kullanılarak birçok toplam kalite yönetim sistemi ve hatta sağlık alanında tasarlanmış başarılı oyunlar bulunmaktadır (Ewais ve Alluhaidan 2015).

Werbach ve Hunter (2012), oluşturdukları “Oyun Unsurları Hiyerarşisi” ile oyunlaştırma sürecinin bir bakıma haritasını çıkarmaya çalışmışlardır.

Şekil 1. Oyun Unsurları Hiyerarşisi

Tanımında da belirtildiği üzere, oyun dışı bir içeriğin oyunlaştırılması sürecinde dikkate alınması gereken unsurlar bulunmaktadır. Oyunlaştırmanın bileşenleri ya da oyun mekanikleri olarak tanımlanan bu unsurlar, dönüştürülmek istenen içeriğin oyunlaştırma yöntemi sonucunda elde edilmesi planlanan öğrenme sonuçlarına ulaşabilmesini sağlamakla görevlidir. Farklı oyun mekaniklerinin ayrı ayrı veya bir arada kullanılması sonucunda, kullanıcıların motivasyonel güdülerinin teşvik edilmesi mümkün olacaktır (Buncball, 2010). Zimmerman ve Cunningham (2011), oyun mekaniklerini 4 gruba ayırmaktadır:

- Puanlar
- Seviyeler
- Liderlik Tablosu
- Rozetler

Puanlar, birçok oyunun ve oyunlaştırılan uygulamanın temel bileşenini oluşturmaktadır. Genellikle oyunlaştırma çevresi içerisinde belirlenen faaliyetlerin başarıyla gerçekleştirilmesi sonucunda ödül olarak kullanıcılara verilmekte ve kullanıcıların hangi aşamada olduklarına işaret etmektedir (Zichermann ve Cunningham 2011; Werbach ve Hunter 2012). Puanların en önemli amacı geri bildirim sağlamaktır. Puanlar aracılığıyla kullanıcıların oyun içi davranışlarının ölçülmesine ve sürekli olarak anlık geri bildirim sağlanmasına imkan tanınır (Sailer vd. 2013).

Seviyeler, oyunlaştırma çevresi içerisinde kullanıcıların genel yeterliliklerini yansıtmakta ve aynı zamanda bir ilerleme yöntemi olarak kullanıcıların hedef tespit aracı görevi görmektedir (Richter vd. 2015). Seviyeler, oyunlaştırılmış bir sistemin nihai amacına ulaşmayı sağlayan ara amaçları olarak da tanımlanabilir (Landers vd., 2015).

Rozetler, oyuncunun kazanımlarını ve becerilerini sembolize eder (Anderson vd., 2013). Bir rozet kazanımı, belirli düzeyde puan toplayarak veya oyun içerisindeki faaliyetleri tamamlayarak gerçekleştirilebilir (Werbach ve Hunter, 2012). Tıpkı puanlarda olduğu gibi rozetler de kullanıcıların performansına ilişkin geri bildirim sağlamaktadır. Rozetlerin genellikle bir açıklayıcı anlamı bulunmamakla birlikte kullanıcıların davranışlarını etkileme ve oyun içi rekabeti güdüleme gibi etkilere sahiptir (Wang ve Sun, 2011). Aynı zamanda rozetler, kullanıcıların o rozete sahip gruba üyeliğini de simgelediğinden dolayı oyuncular arası sosyal etkileşime de imkan tanımaktadır (Antin ve Churchill).

Liderlik tablosu, kullanıcıların belirli kriterler çerçevesinde birbirlerine görece başarısına göre dizilimini gösteren ve oyunlaştırmanın rekabeti güdüleyici unsurlarından biri olan mekaniklerinden biridir (Costa vd. 2013; Crumlish ve Malone 2015). Liderlik tablosunun pozitif rekabet etkisi yaratabilmesi için kullanıcıların birbirine yakın performans seviyelerinde olması önem taşımaktadır, aksi takdirde kullanıcı motivasyonuna etkileri olumsuz olarak yansıtılabilecektir (Landers ve Landers, 2015).

4. MUHASEBE VE FİNANS ALANINDA DİJİTAL OYUNLAŞTIRMA UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Özel sektör temsilcileri ve muhasebe meslek odaları, oyunlaştırmanın eğitim amaçlı kullanımında bir bakıma öncü rol üstlenmiş ve çeşitli uygulamalarla kurum içi eğitim süreçlerinde ve mesleki gelişimde oyunlaştırma yöntemini aktif olarak desteklemektedir. Deloitte, 2008’de yılında “Yönetim Akademisi” online eğitim programını başlatmış, daha sonra 2013 yılında oyunlaştırma mekaniklerini içerecek şekilde yeniden tasarlamıştır (Deloitte, 2012). Oyunlaştırmanın eğitim programına entegre edilmesinden sonra siteye geri dönüş yapan kullanıcıların oranının %37 artış gösterdiği tespit edilmiştir (Meister, 2013).

Şekil 2. Deloitte Yönetim Akademisi Oyunlaştırma Uygulama İçi Görüntü

AICPA (American Institute of Certified Public Accountants), muhasebe eğitimini desteklemek amacıyla, 2014 yılında hazırladığı çevrim içi muhasebe oyunu “Bank On It”i kullanıma sunmuştur. Muhasebe ders kitaplarından alınan 1.000 muhasebe sorusunu içeren uygulama, oyunlaştırma mekanikleri kullanılarak hazırlanmıştır. Oyunlaştırma uygulamasıyla öğrencilerin muhasebedeki borç-alacak yapısını, brüt ve net gelir kavramlarını ve diğer bazı temel muhasebe konularını daha kolay anlaması hedeflenmiştir (AICPA, 2014). Uygulamaya 2016 yılında “finansal yetkinlik” konusu da eklenerek içeriği zenginleştirilmiş ve uygulama lise öğrencilerinin de erişimine sunulmuştur.

Şekil 3. AICPA Bank On It Oyun İçi Görüntü

CPA Kanada ve Kanada Athabasca Üniversitesi tarafından içerik desteği verilen “The Accounted”, oyunlaştırma mekanikleri temel alınarak tasarlanan bir akıllı telefon uygulamasıdır. Uygulama, bir senaryo üzerinden kullanıcıların temel muhasebe problemlerini çözmesi ve farklı seviyeleri tamamlayarak oyunda ilerlemesi beklenmektedir (Suriano, 2014).

Date	Account	Debit	Credit	Account Type
Mar 31				
				Asset
Mar 31	Insurance Expense	950		
	Prepaid Insurance		950	

Question 5 of 11

The March 31 unadjusted balance in prepaid insurance is \$1,800. A review shows that \$950 of this amount was used in March. What account should be debited for the amount of insurance used?

A. Fees Earned   B. Bank Fees

C. Insurance Expense   D. Revenues

Şekil 4. The Accounted Oyun İçi Görüntü

Play Moolah 6 yaş ve üzeri öğrenci kitlesine temel finansal okuryazarlık ve finans kavramlarını öğretmeyi amaçlayan bir oyun. 2008 finansal krizinin bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olmasından kaynaklı olarak ortaya çıktığını savunan Stanford üniversitesi öğrencileri tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5. Play Moolah Oyun İçi Görüntü

5. MUHASEBE EĞİTİMİNDE OYUNLAŞTIRMA LİTERATÜRÜ

Muhasebe mesleği, yüz yıllardır kendini işletme alanının tüm dönüşümlerine hızlıca adapte etmeyi başarmış, yüzlerce yıllık bilgi birikimini sürekli güncelleyerek bugüne ulaştırmayı başarmış kilit öneme sahip bir meslektir. Bu çerçevede muhasebe bilimi, başta işletme eğitimi olmak üzere yükseköğretim içerisinde olmazsa olmaz bir dal olarak yer almakta ve muhasebe eğitiminin geliştirilmesine dair önemli bir literatürü barındırmaktadır.

Eğitimde oyunlaştırma konusu, günümüz yükseköğretim öğrencilerinin aktif öğrenme çevresine yönelik ihtiyaçları çerçevesinde farklı alanlarda çok çeşitli bilim dallarının ilgi alanına girmektedir (Proserpio ve Gioia 2007; Prensky 2001). Muhasebe öğretim üyeleri, temelde bir programlama becerisi ya da video oyun geliştirme gibi yeteneklere ihtiyaç duymamakla birlikte Powerpoint gibi öğretim araçlarını sıklıkla kullanmaktadır (Ahadiat, 2008). Muhasebe eğitiminin oyunlaştırılması da henüz erken uygulamaları bulunan bir gelişme iken literatürde sıklıkla çalışılmaya başlanılan konulardan biri haline gelmektedir.

Oyunlaştırma uygulamaları henüz etkileri bakımından tartışılmaya devam eden bir yöntem olması sebebiyle literatürde yer alan çalışmalar ağırlıklı olarak bu yöntemin avantaj ve dezavantajları üzerine odaklanmaktadır (de Lange vd. 2003; Shanklin ve Ehlen 2007; McEacharn 2011; Krom 2012; Van Der Heijden 2016).

Shanklin ve Ehlen (2007), çalışma ile finansal tabloların, yönetimin performansını değerlendirme amacıyla kullanımında muhasebe döngüsünün etkilerini öğrencilere anlatabilmek için bir kutu oyunu olan Monopoly'nin kullanımını tartışmıştır. Van Der Heijden (2016), sosyal ağ oyunları aracılığıyla lisans birinci sınıf öğrencilerinin finansal muhasebe dersi performansını arttırmayı amaçlamıştır. Çalışma sonunda öğrencilere bir anket gerçekleştirilmiş ve oyunlaştırma uygulamalarının muhasebe eğitimine olumlu katkıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. de Lange vd. (2003), lisans düzeyindeki muhasebe dersi öğrencilerinin sanal öğrenme çevresi uygulamalarına yönelik tutumlarını incelemiş ve 290 öğrenciyle gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda sanal öğrenme uygulamalarının öğrencilerin ders tatminini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. McEacharn (2011), çalışmasında denetim dersinde öğrenme çevresinin geliştirilmesi için tasarlanan bilgisayar temelli bir oyunu açıklamakta ve etkinliğini değerlendirmektedir. Çalışmada 31 öğrencinin oyunlaştırma uygulamasından 3 yıl önceki ve 3 yıl sonraki ders ortalamaları karşılaştırılmış ve anlamlı bir artış tespit edilmiştir. Krom (2012), çalışmasında Facebook üzerinden oynanan bir çiftlik yönetim oyunu olan Farmville'in yönetim muhasebesi dersinde aktif öğrenmeyi destekleme amacıyla kullanımını irdelemiştir. Uygulama sonucunda, öğrencilerin muhasebe içeriğini anlama seviyelerinin geliştiği, özellikle muhasebe dışındaki alanlardaki öğrenciler için muhasebeyi anlatmak açısından verimliliği ve öğrenci tatminini arttırdığı ortaya konmuştur.

Farklı muhasebe konularının oyunlaştırma eliyle eğitimciler tarafından anlatılmasına yönelik oyunlaştırma tasarımları da literatürde yer almaktadır (Moncada ve Moncada 2014; Nitkin 2011; Gupta vd. 2015; Chan vd. 2016).

Moncada ve Moncada (2014), çalışmalarıyla oyunların üniversitelerin işletme ve muhasebe eğitimlerinde bir öğrenme aracı olarak gelişimini irdelemiş, eğitim oyunlarına yönelik bir kılavuz oluşturulmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda çalışma sonucunda Powerpoint destekli bir muhasebe oyunu tasarlanarak nitelikleri açıklanmıştır. Nitkin (2011), genel muhasebe derslerinde muhasebe döngüsünün anlatılmasını destekleyici bir oyun tasarımı ortaya koymuştur. Tasarımı detaylandırılan oyun, muhasebe işlemleri, işlem analizleri ve kayıt

düzeltilmeleri gibi temel muhasebe işlevlerine odaklanmıştır. Çalışmada oyunun eğitimciler tarafından nasıl kullanılacağı ve sonuçların nasıl değerlendirileceği detaylandırılmıştır. Gupta vd. (2015), iki yıl boyunca dört farklı ülkede yüksek lisans seviyesinde yönetim muhasebesi derslerinde Globalsym adlı simülasyon oyununun 300 farklı ekip tarafından oynanmasını sağlamış ve sonuç olarak öğrencilerin öğrenme sürecini geliştirebilecek ve gerçekçi sonuçlar elde etmelerini sağlayacak en iyi yöntemlerden biri olduğu belirtilmiştir.

Chan vd. (2016), çalışmalarında geliştirdikleri oyun temelli bir eğitim programı olan PATH'ın etkinliğini irdelemiştir. Muhasebeye giriş dersi alan 173 lisans öğrencisini üç gruba ayırarak uyguladıkları araştırma sonrasında PATH kullanan öğrencilerin motivasyonunun ve ödevleri yapma oranlarının diğer yöntemleri kullanan öğrencilerden anlamlı seviyede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Muhasebe eğitiminde oyunlaştırma uygulamalarına muhasebe öğretim elemanlarının tutumu da araştırmacıların ele aldığı konular arasında yer almaktadır (Chen ve Liu 2009; Watty vd. 2016).

Chen ve Liu (2009), Tayvan'da muhasebe öğretim üyelerinin dijital oyunlaştırma temelli öğretime yönelik algılarını ölçmüştür. Öğretim üyelerine gerçekleştirilen anket sonucunda cinsiyet ve geçmiş oyun tecrübesinin oyunlaştırma yöntemine yönelik algılamada anlamlı etkisi olduğu ortaya konmuştur. Watty vd. (2016) ise, muhasebe öğretim üyelerinin yeni eğitim teknolojilerine yönelik tutumlarını irdelemiş ve araştırma sonuçlarına göre akademisyenlerin önemli bir bölümünün yeni teknolojilerin eğitim uygulamalarında kullanılmasına karşı direnç gösterdiği ortaya konulmuştur.

6. MUHASEBE EĞİTİMİNDE OYUNLAŞTIRMA PİLOT OYUNLAŞTIRMA UYGULAMASI: “HESAP GÜNÜ”

Çalışmada ortaya konulan kavramsal çerçeve ve geçmiş literatürdeki bilgi birikimi ışığında muhasebe eğitiminde oyunlaştırma yönteminin kullanımına yönelik bir dijital oyunlaştırma pilot tasarımı gerçekleştirilmiştir. Tasarım ile amaç, muhasebe eğitiminin tamamen oyunlaştırma eliyle yürütülmesi değil, fiziksel olarak sınıf ortamında gerçekleştirilen muhasebe eğitiminin dijital ortamda, oyun unsurlarını içeren bir eğitim programıyla desteklenmesidir.

Bu kapsamda muhasebe öğretim üyeleri ve yazılımcılardan oluşan bir ekip kurulmuştur. Pilot çalışmanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla finansal muhasebe veya muhasebeye giriş

derslerinde anlatılan “Muhasebenin Temel Kavramları” örnek konu olarak seçilmiştir. Dijital oyunlaştırma çalışmasının hazırlanabilmesi için muhasebe öğretim üyeleri farklı senaryolar hazırlamış ve yazılım ekibi tarafından bu senaryolar oyuna yansıtılmıştır. Oyunlaştırma süreci tasarlanırken, çalışmada belirtilen kavramsal çerçeve içerisinde varlığı önerilen “Başarı Rozetleri” ve “Liderlik Tablosu” gibi elementlere yer verilerek oyunlaştırma bileşenleri tamamlanmıştır.

Gerçekleştirilen yazılım çalışması www.hesapgunu.com alan adı alınarak bu adrese yüklenmiştir. Oyunlaştırma uygulaması mevcut pilot haliyle bu adresten çevrimiçi olarak denenebilmektedir.

Şekil 6. Uygulama Başlangıç Ekran Görüntüsü

Şekil 5’te başlangıç ekran görüntüsü verilen “Hesap Günü” adlı pilot oyunlaştırma çalışmasında, “sürükleyici hikaye” bileşeni için oyuna oyuncuların karakterle empati kurmasını sağlayabilecek kısa bir giriş hikayesi eklenmiştir.

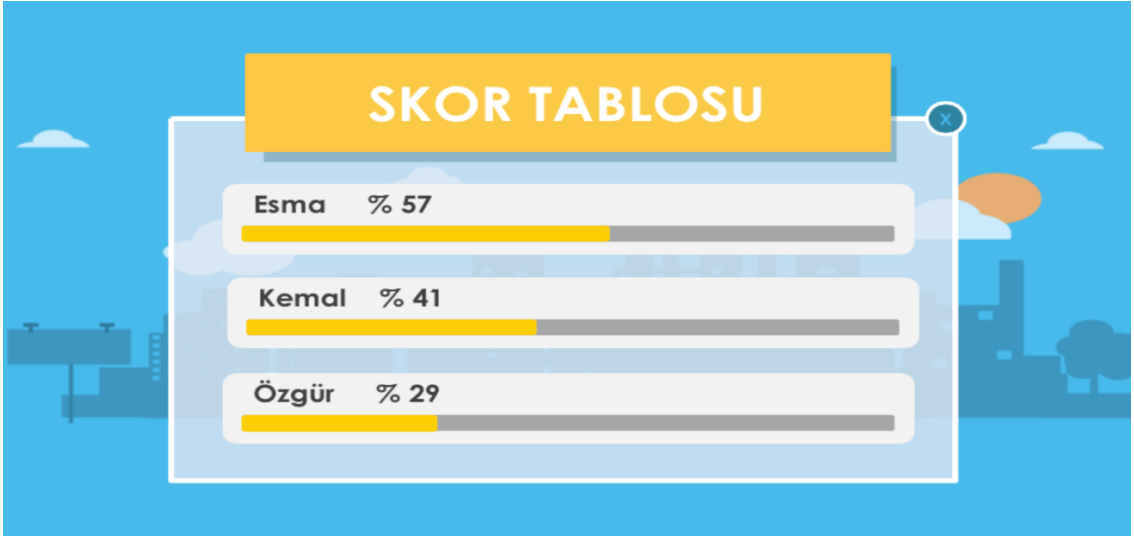
Şekil 7. Giriş Hikayesi Ekran Görüntüsü

Oyunun gelişim ve ilerleme kriterlerini oluşturmak adına oyun içerisinde yer alan bilgiye dayalı soruları başarıyla cevaplayan katılımcılara “Başarı Rozetleri” ve “Seviye Kazanımları” oyun bileşenleri içerisine dahil edilmiştir. Katılımcıların oyun içerisindeki karakterlerini kişiselleştirmesine imkan tanınarak oyuna başlama arzusu, empati ve aidiyet duygularının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Şekil 8. Oyun Başlangıcı Karakter Kişiselleştirme Unsurları Ekran Görüntüsü

Şekil 9. Oyun Liderlik Tablosu

Oyun içerisinde katılımcıların kullanabilecekleri kaynaklar, oyuna eklenen bir para sistemiyle kısıtlanmış ve bu sayede katılımcıların daha yüksek başarı elde ederek liderlik tablosunda st sıralarda yer alabilmesi için daha çok soruya doğru yanıt vermeleri teşvik edilmiştir. Oyun seviyelerinin yeniden oynanabilirlik değeri kazanabilmesi için her seferinde örneklerdeki sayıları ve soru tiplerini rassal biçimde sunulmak üzere programlanmıştır.

Şekil 10. Oyun Giriş Menüsü

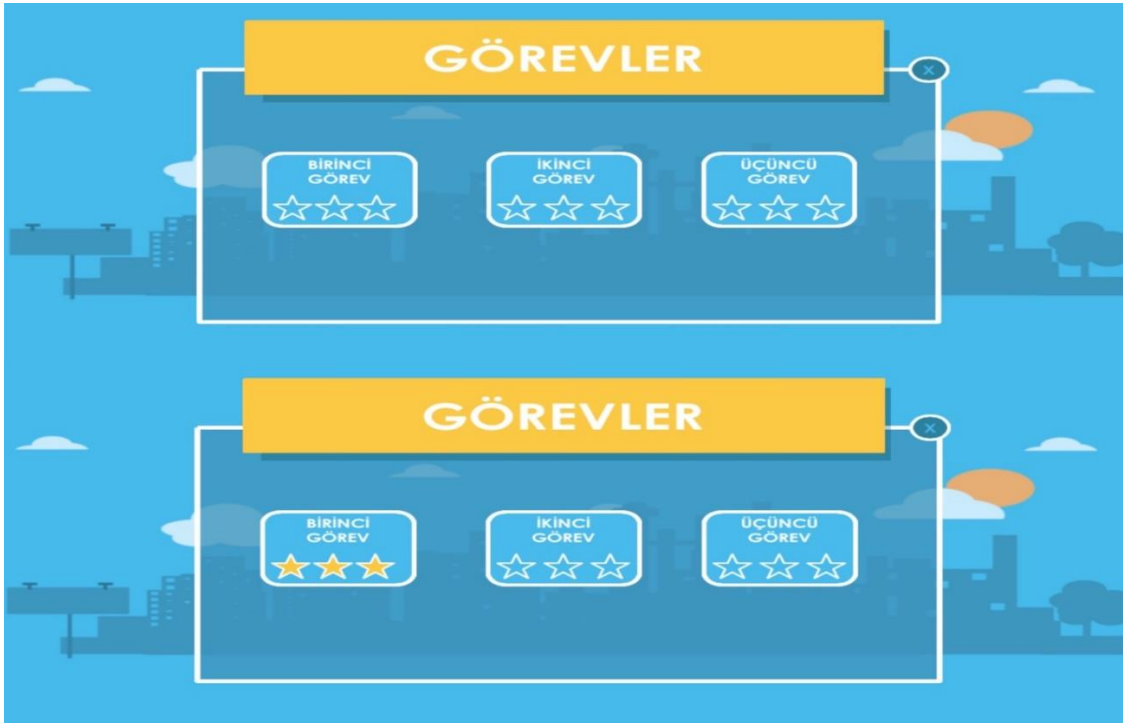
Oyun evrim içi oynanacak Şekilde tasarlanmıştır. Bu sayede katılımcılar oyuna girdiklerinde diğer sınıf arkadaşlarıyla anlık olarak yarışabilecek, liderlik tabelası anlık olarak

güncellenebilecektir. Yine çevrim içi oyun sistemi çerçevesinde eğitimci, kaç öğrencinin oyuna bağlandığı, ne kadar süre oyunda kaldığı ve hangi seviyeye kadar ilerlediği gibi detayları görüntüleyebilecektir.

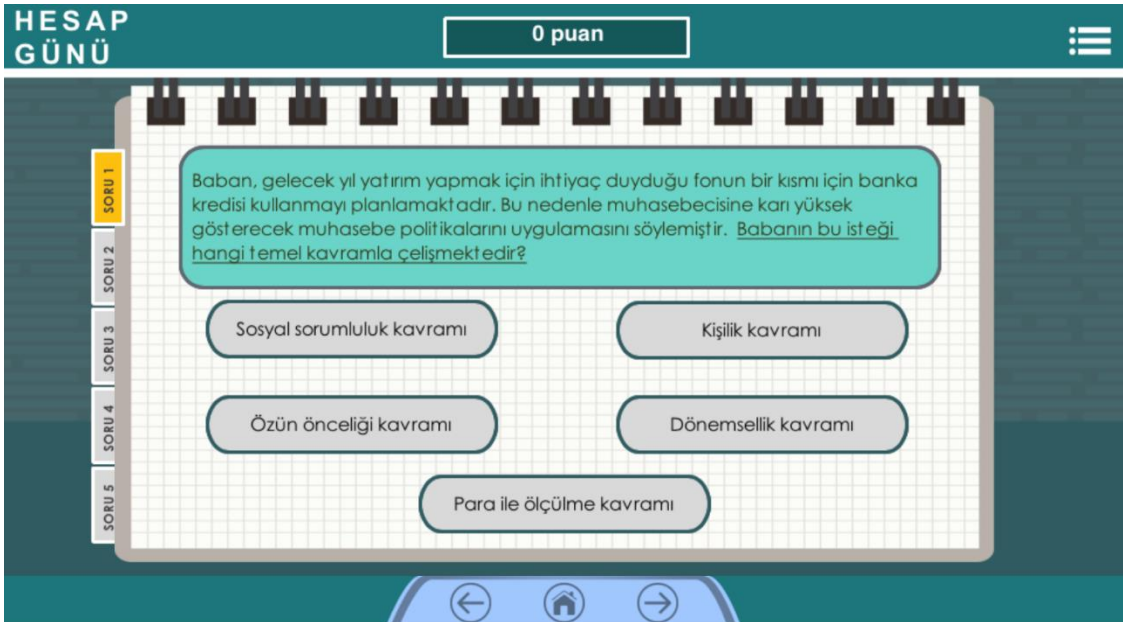

Şekil 11. Oyun İçi Ekran Görüntüsü

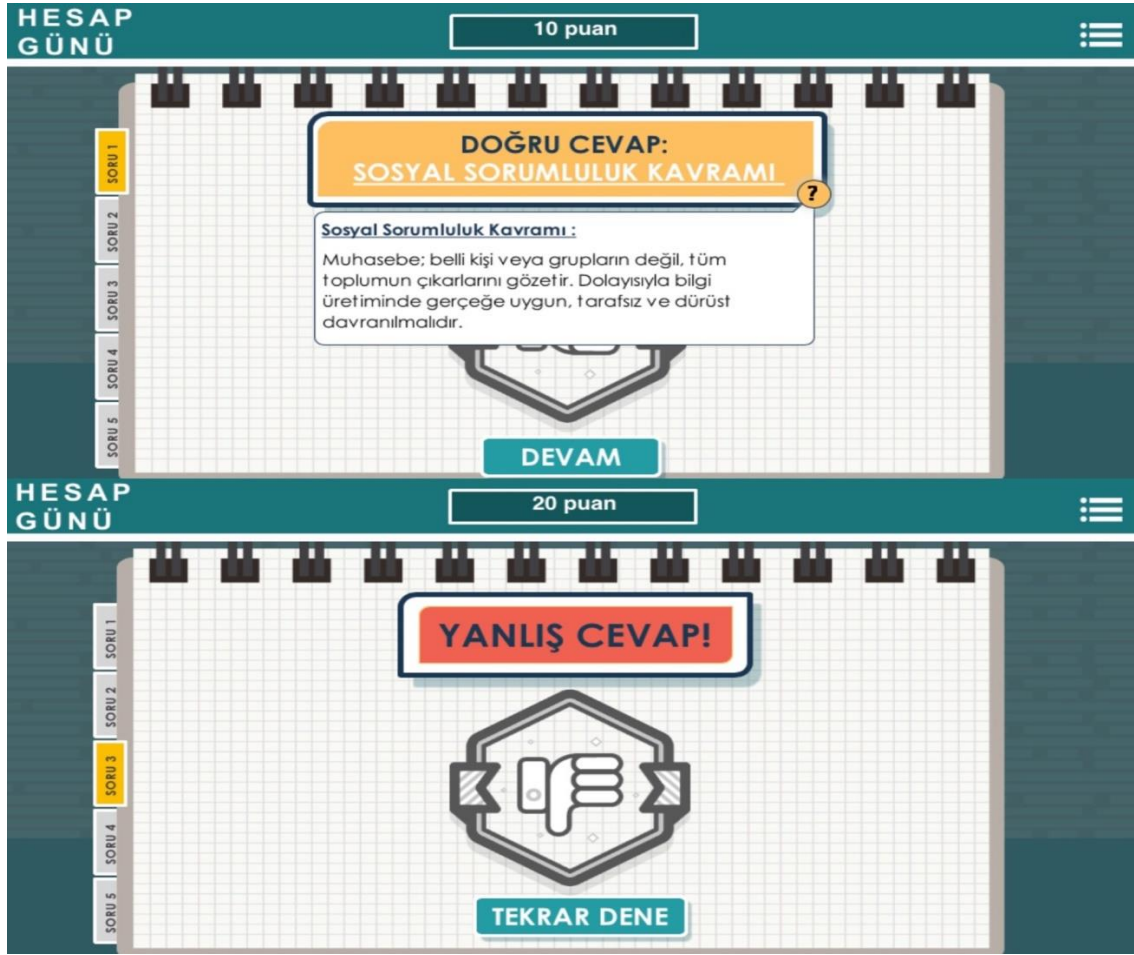
Öğrenci karakterini kişiselleştirerek oyuna giriş yaptıktan sonra karşısına Şekil 10'da görülen senaryo çıkıyor. Bu senaryoyu gerçekleştirebilmek için kullanıcıya sunulan üç görevi sırayla gerçekleştirmesi bekleniyor. Her görev, içerisinde 5 soruluk bir set içeriyor. Sorular ve yanıtları her seferinde, her öğrenciye karıştırılarak sunuluyor. Soruya ilk seferde doğru yanıt veren öğrenci 10 tam puan alırken ilkinde yanlış, ikinci denemesinde doğru yanıt veren öğrenci 7 puan alabilmektedir. Yani uygulamada puanlama sistemi kademeli olarak gerçekleştirilerek öğrencilerin performansının daha detaylı ortaya konulması amaçlanmıştır.

Şekil 12. Görev Başlangıç ve Bitiş Ekran Görüntüsü

Şekil 13. Oyun İçi Ekran Görüntüsü

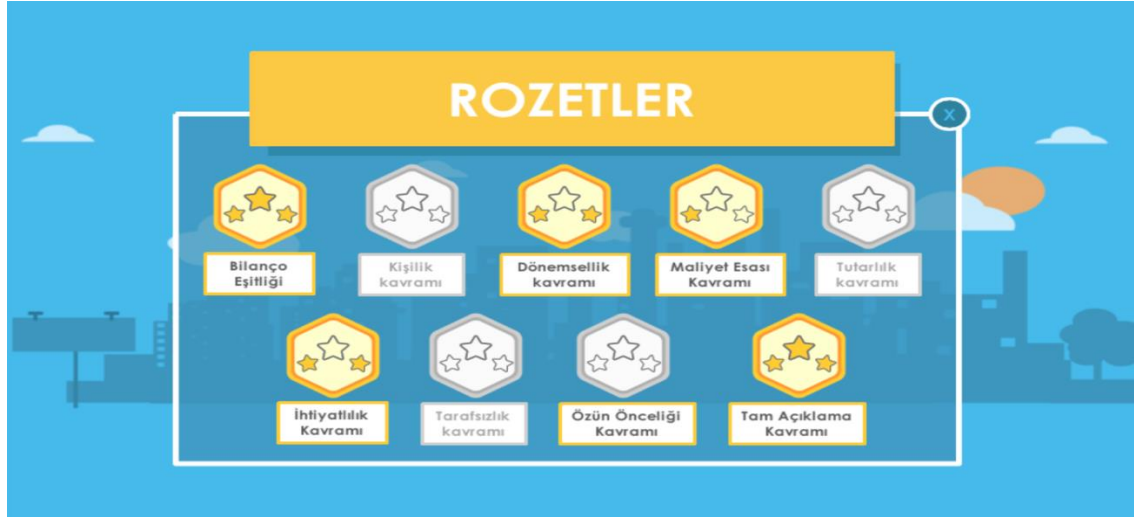

Şekil 14. Oyun İçi Doğru Yanıt ve Yanlış Yanıt Ekran Görüntüsü

Her bölümün sonunda oyuncular işledikleri konularla ilgili verdikleri karar ve yapıları kayıtlar üzerinden değerlendirilmeye tabii tutulmaktadır. Üstün başarı gösterdikleri konularda “Başarı Rozetleri” kazanabilirlerken yetersiz kaldıkları konularla ilgili, yanlışları ve doğru yapması gerekenleri öğreneceklerdir.

Şekil 15. Puan ve Rozet Kazanım Ekranı

Şekil 16. Oyun İçi Kazanılan ve Kazanılabilecek Rozet Tablosu

Oyunlaştırma uygulaması hesapgunu.com adresinden çevrim içi olarak denenebilmekle birlikte henüz son haline getirilmemiştir. Çalışmanın nihai amacı, finansal muhasebe dersinin tüm konularını içerecek şekilde uygulamanın genişletilerek pilot çalışmanın lisans öğrencilerinin kullanımına sunulması ve sonuçların değerlendirilmesidir. Gelecek çalışmalar için öneri niteliği de taşıyan bu amaç gerçekleştirildiğinde Türkiye'nin muhasebe alanında yükseköğretimde kullanılan ilk oyunlaştırma uygulaması ortaya çıkarılmış olacaktır.

7. SONUÇ

Her geçen gün piyasaya bir yenisi sürülen mobil, bilgisayar ve platform oyunlarının, eğitim ve öğretim bağlamında bir amaçları olmamasına rağmen sadece küçük bir kısmı oyuncuları kendine bağlayabilen veya oyunlaştırma terminolojisindeki karşılığıyla, kendi motivasyonunu yaratan niteliğe sahiptir (Escobar ve Urriago 2014). Oyunlaştırmanın eğitim amaçlı kullanımı, hali hazırda eğitim sistemi içerisinde yer alan dijital neslin yaşam alışkanlıklarıyla örtüşen bir eğitim programı hazırlanmasına, eğitim kalitesinin artırılmasına ve öğrenmenin daha etkin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Birçok farklı sektörde dijital oyunlaştırma uygulamaları ile öğrenme programları geliştirilmekte ve zenginleştirilmektedir.

Türkiye’de oyunlaştırma kavram itibariyle henüz yeni gelişmekte ve tartışılmaktadır. Bu bağlamda yükseköğretimde eğitim süreçlerinin desteklenmesi adına oyunlaştırmadan yararlanılan herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır. Çalışma ile oyunlaştırma literatürünün zenginleşmesine ve muhasebe eğitimlerinde ders öğretimini destekleyici unsur olarak dijital oyunlaştırma uygulamalarının kullanımına katkı sunmak amaçlanmıştır. Hazırlanan pilot çalışma www.hesapgunu.com adresine yüklenerek altyapı bakımından önemli mesafe kat edilmiştir. Uygulamanın geliştirilerek öğrencilerin kullanımına sunulması sonrasında eksikleri giderilebilecek ve bu alanda Türkiye’de gerçekleştirilen ilk uygulamalardan biri haline gelmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ahadiat, N. 2008. "Technologies Used in Accounting Education: A Study of Frequency of Use Among Faculty", *Journal of Education for Business*, 83 (3).
- AICPA. 2014. AICPA Creates Interactive, Online Accounting Game for Educators. AICPA: <http://www.aicpa.org/press/pressreleases/2014/pages/aicpa-creates-interactive-online-accounting-game-for-educators.aspx> (Erişim Tarihi: 03.02.2017).
- Anderson, A., D. Huttenlocher, J. Kleinberg ve J. Leskovec. 2013. *Steering User Behavior with Badges*. Proceedings of the 22nd international conference on WWW2013, New York: ACM.
- Antin, J. ve E. F. Churchill. 2011. "Badges in Social Media: A Social Psychological Perspective", *CHI 2011*, Vancouver: ACM.
- Buncball, I. 2010. *Gamification 101: An introduction to the use of game dynamics to influence behavior*. CSH, WhitePaper: <http://www.csh.rit.edu/~ajman/summer2012/gamification101.pdf>, (Erişim Tarihi 25.12.2016).

- Chan, S. H., Q. Song, L. H. Rivera ve P. Trongmateerut. 2016. "Using An Educational Computer Program to Enhance Student Performance in Financial Accounting", *Journal of Accounting Education*, 36.
- Chen, L. ve H. Liu. 2009. "Identifying University Faculty Attitudes in Online Games", *International Journal of Organizational Innovation*, 2(2).
- Chou, Y. K. 2013. *Octalysis: Complete gamification framework*. Yu-Kai Chou and Gamification.
- Costa, J. P., R. R. Wehbe, J. Robb ve L. E. Nacke. 2013. "Time's Up: Studying Leaderboards For Engaging Punctual Behaviour", *Gamification '13 Proceedings of the First International Conference on Gameful Design, Research, and Applications*, Toronto: ACM Digital Library.
- Crumlish, C. ve E. Malone. 2015. *Designing Social Interfaces: Principles, Patterns and Practices for Improving The User Experience*, Sebastopol, A.B.D: O'Reilly Media.
- De Lange, P., T. Suwardy ve F. Mavondo. 2003. Integrating a Virtual Learning Environment into an Introductory Accounting Course: Determinants of Student Motivation. *Accounting Education*, 12(1).
- Deloitte. 2012. *Deloitte Leadership Academy Launches New Leadership Content with Gamification Mechanics*, Deloitte Digital: <http://www.deloittdigital.com/au/news/deloitte-leadership-academy-launches-new-leadership-content>, (Erişim Tarihi: 03.02.2017).
- Deterding, S., D. Dixon, R. Khaled ve L. Nacke. 2011. From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification. *MindTrek*, 8.
- Coronado Escobar, J. E. ve A. R. Vasquez Urriago. 2014. Gamification: an Effective Mechanism to Promote Civic Engagement and Generate Trust?, *Proceedings of the 8th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance*.
- Ewais, S. ve A. Alluhaidan. 2015. Classification of Stress Management mHealth Apps Based on Octalysis Framework.
- Fitz-Walter, Z. A. 2013. A Brief History of Gamification. *Zefcan*: <http://zefcan.com/2013/01/a-brief-history-of-gamification/>, (Erişim Tarihi: 24.12.2016).
- Frاند, J. L. 2000. "The Information Age Mindset: Changes in Students and Implications for Higher Education", *Educause Review*, 35(5).
- Goosen, K. R. 1974. "The Business Game: A New Approach to Managerial Accounting", *Simulations, Games and Experiential Learning Techniques*, 1.
- Huang, W. H. Y. ve D. Soman. 2013. *Gamification of education. Research Report Series: Behavioural Economics in Action*, Rotman School of Management, University of Toronto.
- Kapp, K. M. 2012. "Games, Gamification, and the Quest for Learner Engagement", *Training and Development*, 66(6).
- Kotini, I., ve S. Tzelepi. 2015. A Gamification-Based Framework for Developing Learning Activities of Computational Thinking. T. Reiners and L. C. Wood (Dü) içinde, *Gamification in Education and Business* (s. 221). Switzerland: Springer Int. Publ.

- Krom, C. L. 2012. "Using FarmVille in An Introductory Managerial Accounting Course to Engage Students, Enhance Comprehension, and Develop Social Networking Skills", *Journal of Management Education*, 36(6).
- Landers, R. N., ve A. K. Landers. 2015. "An Empirical Test of the Theory of Gamified Learning: The Effect of Leaderboards on Time-on-Task and Academic Performance", *Simulation and Gaming*, 45(6).
- Landers, R. N., K. N. Bauer, R. C. Callan ve M. B. Armstrong. 2015. *Psychological Theory and the Gamification of Learning*. T. Reiners ve L. C. Wood (Dü) içinde, *Gamification in Education and Business* (s. 165-186). Switzerland: Springer International Publishing.
- McEacharn, M. 2011. "Game Play in The Learning Environment: Who Wants to be An Accountant? Lawyer? Economist?", *Accounting Education*, 14(1).
- Meister, J. C. 2013. "How Deloitte Made Learning a Game", *Harvard Business Review*: <https://hbr.org/2013/01/how-deloitte-made-learning-a-g>, (Erişim Tarihi: 03.02.2017).
- Moncada, S. M., ve T. P. Moncada. 2014. "Gamification of Learning in Accounting Education. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 14(3), 9-19.
- Nitkin, M. R. (2011). "Game of Business" a Game for Use in Introductory Accounting", *The Accounting Educators' Journal*, 21.
- Poole, S., E. Kemp, L. Patterson ve K. Williams. 2014. "Get Your Head in the Game: Using Gamification in Business Education to Connect with Generation Y", *Journal for Excellence in Business Education*, 3(2).
- Prensky, M. 2001. "Digital Natives, Digital Immigrants", *On The Horizon*, 9(5).
- Proserpio, L. ve A. D. Gioia. 2007. "Teaching The Virtual Generation", *Academy of Management Learning and Education*, 6(1).
- Richter, G., D. R. Raban ve S. Rafaeli. 2015. *Studying Gamification: The Effect of Rewards and Incentives on Motivation*. T. Reiners, ve L. C. Wood (Dü) içinde, *Gamification in Education and Business* (s. 21-46). Switzerland: Springer International Publishing.
- Rughinis, R. 2013. *Gamification of Productive Interaction: Reading and Working with The Gamification Debate in Education*. Iberian Conference on Information Systems and Technologies. 1, Portekiz: IEEE Xplore.
- Sailer, M., J. Hense, H. Mandl ve M. Klevers. 2013. "Psychological perspectives on motivation through gamification", *Interaction Design and Architecture(s) Journal*, 19.
- Sanchez-Gordón, M. L., R. Colomo-Palacios ve E. Herranz. 2016. *Gamification and Human Factors in Quality Management Systems: Mapping from Octalysis Framework to ISO 10018*. In *European Conference on Software Process Improvement*, Springer International Publishing.
- Sera, L., ve E. Wheeler. 2017. "Game On: The Gamification of Pharmacy Classroom", *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*, 1(1).

- Shanklin, S. B. ve C. R. Ehlen. 2007. "Using The Monopoly Board Game As An In-Class Economic Simulation In The Introductory Financial Accounting Course", *Journal of College Teaching and Learning*, 4(11).
- Suriano,J.2014.Postmortem:Accounting+Gamification. <https://medium.com/@jasonsuriانو/postmortem-innovation-in-elearning-2d0b58af4021#.9twm38aoa>,(ErişimTarihi: 03.02.2017).
- Van Der Heijden, H. 2016. Gamification in accounting: developing a social network game for the first accounting module, Annual Conference of the British Accounting and Finance Association (BAFA). BAFA.
- Wang, H. ve C. T. Sun. 2011. Game Reward Systems: Gaming Experiences and Social Meanings. DiGRA'11 - Proceedings of the 2011 DiGRA International Conference: Think Design Play. 6, s. 1-12. DiGRA/Utrecht School of the Arts.
- Watty, K., J. McKay ve L. Ngo. 2016. "Innovators or Inhibitors? Accounting Faculty Resistance to New Educational Technologies in The Higher Education", *Journal of Accounting Education*, 36.
- Werbach, K. ve D. Hunter. 2012. *For The Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business*, Pennsylvania: Wharton Digital Press.
- Zichermann, G. ve C. Cunningham. 2011. *Gamification by Design: Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps*, New York: O'Reilly Media.

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE KÜRESEL MUHASEBE MESLEĞİNİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİNE BAKIŞ*

Masum TÜRKER**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 202-235

ÖZ

202

İş dünyası; dijitalleşme sürecindeki yenilikler, yapay zekânın kullanılma derecesindeki artış düzeyi ve mega trendlerdeki gelişmeler ile baş edebilmek için iş yapısını ve yöntemlerini geliştiriyor. İş dünyasının gelişen yeni yapısına karşılık muhasebe mesleğinin önderleri de muhasebe mesleğinin geleceğini küresel düzeyde şekillendirmek için düşünmek ve yaratıcı olmak sorumluluğu içinde çalışmalarını yürütüyorlar. Muhasebe meslek mensubunun yeni kuşak işlere liderlik yaparak müşterilerine hizmet verebilmesi için; kamu yararına odaklanarak dürüstlük, güven, tarafsızlık, doğruluk ve mesleki teknik nitelikler gibi etik değerleri temel alarak çeşitliliği, yeni teknolojileri ve yeniliği öğrenmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu çalışmada dijital dünyaya göre yapılan küresel iş dünyasının beklentilerini karşılayacak küresel muhasebe mesleğinin şekillendirilmesine ilişkin gelişmeler ve çalışmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital, Yapay Zekâ, Küresel Muhasebe Mesleği, Küresel Liderlik.

JEL Sınıflandırması: M41, M49.

AN OUTLOOK ON RESHAPING THE GLOBAL ACCOUNTING PROFESSION IN THE PROCESS OF DIGITALIZATION

ABSTRACT

The business world has developing its nature and methods of works to get through with innovations in the digitalization process, the increasing level in use of artificial intelligent, and developments in megatrends. Despite the evolving new structure of the business world, the leaders of the accounting profession carry on their works in the responsibility of thinking, and being creative to shape the future of the accounting profession at the global level. To be able to serve their customers by leading on the works of new generation, it has been arisen the obligation of Professional accountants to learn new technologies, innovation and diversity based on ethical value such as honesty, trust, objectivity, accuracy and

* Makale gönderim tarihi: 24.01.2018; kabul tarihi: 09.03.2018

** Yeminli Mali Müşavir-Bağımsız Denetçi, orcid.org/0000-0002-6265-8583

Professional technical qualities by focusing on public interest. In this study, it is tried to explain the developments and studies on shaping the global accounting profession to meet the expectations of the global business world according to the digital world.

Keywords: Digital, Artificial Intelligent, Global Accounting Profession, Global Leadership.

JEL Classification: M41, M49.

1. GİRİŞ

Dünya yeni bin yıla küreselleşme sürecinin doruğa ulaştığı, yeniliklerle kolaylaşan yaşamın yanında, toplumsal kontrol yapısındaki kırılmanın tetiklediği ekonomik ve sosyal krizlerle girmiştir. 2010 yılından bu yana dijital teknolojideki gelişmelerle başlayan bilgi ve bilginin data yapısındaki ilerici değişimin, ekonomik ve sosyal yaşama da yansımaları ile birlikte, dünyada köklü bir değişim ve dönüşüm süreci tekrar başlamıştır.

20' nci yüzyılın ikinci yarısında, başlangıçta siyaset, kültür ve ekonomi alanında gelişerek hukuk ve yönetim alanında desteklenen küreselleşme; günümüzde en büyük desteği yaşamdaki uygulama pratiğinden almaktadır. Ekonomide küreselleşme; uluslararası finansal entegrasyon sürecinde kredilendirme ve yatırım ile sermaye piyasasının uluslararası akışkanlığı ve uluslararası faaliyette bulunan küresel işletmecilik alanlarında ortaya çıkmaktadır. Ekonomide küreselleşme sürecinde; özellikle yatırımların yönlendirildiği ülkelerdeki işletmelerin finansal raporlarına dayanılarak yapılan hesaplaşmada kullanılan verilerin, küresel işletmecilikte, farklı ülkelerdeki işletmelerin finansal raporlarının verileriyle eşdeğer olmaları gerekmiştir. Bu gereklilik sonucunda ortaya çıkan iki soruna uluslararası düzeyde yapılan düzenlemelerle çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Birinci sorunun çözümü, uluslararası uygulanabilir bir muhasebe dili ve buna göre muhasebe düzeni kurulmasıdır.

Bu sorun günümüzde uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartları oluşturularak çözümlenmiştir (Türker, 2006). İkinci sorun ise, yatırım yapılan ülkedeki hesapların düzgün olması ve faaliyet sonuçlarının raporlanmasında kullanılan bilgilerin ve finansal tabloların doğruluğunun sağlanmasıdır. Finansal raporların doğruluğunun test edilmesi ise muhasebe denetim faaliyeti ile gerçekleşmektedir (Türker ve Örerler, 2004). Bu konuda yapılan çalışmalarda dünyada yaşanan gelişmelerin ve toplumsal taleplerin de dikkate alınmasını gerektirmektedir.

Günümüzde bazı işletmelerden çıkar bekleyen paydaşların, işletmelerden finansal raporlama talebi ile yetinmeyerek yeni bir bakış açısı ile hazırlanan “kurumsal raporlama” (entegre raporlama) (Yanık ve Türker, 2012) talepleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Kurumsal raporlamanın içeriği “finansal raporlama” ve “finansal olmayan bilgi raporlaması” olmak üzere geniş alana odaklanmaktadır (FEE, 2015). Gelecekteki kurumsal raporlamanın içeriğinin, giderek artan bir kitleye dayanan öncül bir temelde olmak üzere, kurumsal bilgilere yönelik daha geniş ihtiyaçları karşılamak üzere genişletilme çalışmaları devam etmektedir (Yüksel, 2017). Kurumsal bir rapor dış çevre bağlamında bir organizasyon stratejisinin, yönetişimin, performansın ve umutların kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmaya nasıl yol açtığı konusunda iletişim aracı olarak açıklama yapan kısa bir özettir (IIRD, International “IR” Framework, paragraf 1.1).

“İş dünyasının” ve “toplumsal geleceğin” hızlı ve dönüştürücü nitelikte olan yıkıcı bir yenilikle karşı karşıya kalması sonucunda önemli bir değişim beklenmektedir. Bu durum işletmelerden çıkar bekleyen paydaşların kendi çıkarları doğrultusunda geleceğe ilişkin karar almalarını etkilemektedir. Böylesi bir ortamda alınacak kararların etkinliği; karar alınırken kullanılan bilgilerin doğruluğuna ve güvenilir olmalarına bağlıdır. Bu durum denetçilerin ve diğer muhasebe meslek mensuplarının faaliyetlerinin daha sağlıklı ve daha güvenli olması konusunda büyük bir talep yaratmaktadır.

Özellikle denetim bağlamında kamu yararının gözetilmesi, kamu güveninin sağlanması ve yüksek kalitede denetim gerçekleştirilmesi amacına yönelik bilginin sunulmasını sağlamak çok önemlidir. Bunun başarıyla gerçekleşmesi ve bir denetçinin ben bunu gerçekleştiririm diye meydan okuması için donanımlı olması ve gelişmelere göre bilgi ve becerilerini geliştirmesi gerekir.

Yapılan açıklamalar bugünkü sorunlara çözüm ararken yarın için de hazırlık yapılması gerektiğini göstermektedir. Muhasebe meslek mensupları işlerini yürütürken sayısız faktörlerin etkisi altında olmalarına rağmen gerek ülkenin gerek işletmelerin ekonomik faaliyetlerinde büyük role sahiptirler. Muhasebe meslek mensupları işlerini yürütürken, yaptıkları işleri değiştiren teknolojideki gelişmeler ile kamuoyunun yeni talepleri ve kurumlar tarafından yapılan düzenlemeler nedeniyle, gelecekte mesleği nasıl yürüteceklerinin merakı içinde mesleki faaliyetlerini sürdürmektedirler (MmCgHEE, 2017).

Bu çalışmanın amacı, gelecekteki gelişmeleri kavrayacak ve onları tetikleyebilecek alanlara odaklanmaktır. Bu hedefe ulaşmak için, çalışmada; finansal raporlardaki bilgiler ve diğer konularda gerekli güvence hizmetleri kapsamında özellikle denetim ile bağlantılı olarak uluslararası denetim standartlarına göre muhasebe denetim mesleğinin yürütülmesi sorgulanarak yeni binyılın başındaki gelişmelere uyumlu gelişim yönü aranacaktır. Başka bir deyişle, çalışmanın nihai amacı, muhasebe mesleğinin özellikle denetim boyutunda yeniden tasarlanması ve şekillendirilmesi yaklaşımını değerlendirmektir.

2. MUHASEBE MESLEĞİNDE KÜRESELLEŞME SÜRECİNE BAKIŞ

Yeni binyılın hemen başında 21. yüzyılın ilk on beş yılında muhasebe mesleğinin yapısı; ekonomik ve teknolojik gelişmelere göre günümüze kadar yaşanmış deneyim ve bilgi birikimine dayanarak işletme paydaşlarının ihtiyaçlarını zamanında karşılamak ve kamu yararını korumak amacıyla belirlenmiştir.

Kamu yararı, tüm topluluk adına herhangi bir eylem, karar ya da politika ile ilgili olarak ortaya çıkan net faydalar ve usule ilişkin titizliktir. Herhangi bir eylem, karar veya politika ile ilgili olarak tüm toplum adına usul temelli olarak uygulanan net çıkarlara toplumsal bakış yaklaşımıdır. Bu tanım, muhasebe mesleğine ve mesleğin kamuya karşı sorumlulukları kapsamına kolayca uygulanabilir. En geniş anlamda “kamu”, toplumun mümkün olan en geniş kesimini içerir. Kamuoyunda bazı grupların, örneğin yatırımcıların, çalışanların veya diğer menfaat sahiplerinin belirli bir kuruma yakın oldukları için muhasebecilerin çalışmalarından daha fazla etkilenebileceği mantıklı bir şekilde iddia edilebilir. Bununla birlikte, muhasebe meslek mensuplarının çalışmalarının (kamu güveninin düzeyi) etkileri, halkı daha geniş bir ölçekte etkileyebilir (IFAC Policy Position, 2012).

Küresel sermayenin tüm ülkelerde yaygınlaşması ve sermayenin serbest dolaşımının artması sonucunda; sermaye sahipleri ve yatırımcılar; yatırımlarını yönlendirdikleri yatırım araçları hakkında alacakları kararlar için finansal ve finansal olmayan bilgi gereksinimine ihtiyaçları artmaktadır. Günümüzde (Bozfaikoğlu, 2002);

- Çok uluslu şirketler çoğalmakta,
- Fiziki ve siyasi sınır tanımayan küresel sermaye piyasaları yükselmekte,

- Uluslararası ekonomik işbirliği örgütlerinin sayı ve nitelikleri ile
- Ülkeler arasındaki farklı hukuki ve teknik uygulamalar artmaktadır.

Yukarıda belirtilenler başta olmak üzere küreselleşme ve teknolojik nedenlerden kaynaklanan karmaşık bir yapı içindeki iş dünyasında, anlaşılır bir raporlama sisteminin geliştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Sermaye sahipleri ve yatırımcılar aldıkları kararların sağlıklı olması için geliştirilen raporlama sisteminin kapsamı içindeki bilgilerin; zamanında, ortak bir dille ve ortak bir anlayışla ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sunulmasını isterler¹.

Muhasebe mesleğinin yeniden düzenlenmesine yol açan başlıca etken, küreselleşmeye bağlı olarak uluslararası yatırımlardaki artıştır. Yatırımcılar, yatırım kararlarını büyük ölçüde finansal tablolarda yer alan bilgilere dayandırmaktadır (Hacırüstemoğlu vd., 2004). Yatırımcılar ve diğer karar alıcılar finansal nitelikli bilgiler ve işletmenin başarısı ile ilgili olarak bağımsız güvenceye de gereksinim duymuşlardır. Burada sözü edilen güvence hizmetleri, karar alıcılar için bilginin kalitesini artıran bağımsız meslek mensupları tarafından verilen hizmetlerdir. İşletmelerde yönetsel kararları almaktan sorumlu olan bireyler, kararlarına temel olarak kullandıkları bilginin güvenilirliğini arttırmaya yardımcı olması için güvence hizmetlerine başvururlar (Güredin, 2008). Güvence hizmetleri bağımsız denetçiler ve bağımsız çalışan diğer muhasebe meslek mensupları tarafından sunulan hizmetlerdir (Güredin, 2008). Geleceğe yönelik bilgilere talep arttıkça ve daha fazla eşanlı bilgi internette kullanıma hazır oldukça, güvence hizmetlerine ilişkin talebin de artması beklenmektedir (Güredin, 2008).

Gerek bilgilerin raporlanması ve gerek güvence hizmetlerinin sağlanması ile ilgili olarak uluslararası düzeyde çalışan IFAC International Federation of Accountants (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu) bünyesindeki kurul ve komiteler² ile IASB International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu) ve Avrupa Birliği (AB) gerekli düzenlemeleri yapmayı sürdürmektedir. Bu düzenlemelerin hem finansal

---

¹ Paydaşların finansal raporlardaki ihtiyaçları için bakınız P. Arraou, The Certified Accountant and Digital Economy, Ordre Des Experts-Comptables Paris, 2016, s.99 vd.; İ. Türker, Türkiye’de Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Paralelinde Yapılan Düzenlemelerin Finansal Tablo Kullanıcıları Üzerindeki Muhtemel Etkileri, TÜRMOB Yayınları, No: 407, s. 19 vd.

² IAASB: International Auditing and Assurance Standards Board (Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu), IESBA: International Ethics Standards Board of Accountants (Uluslararası Muhasebe Etik Standartları Kurulu), IAESB: International Accounting Education Standards Board (Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları)

raporlama ve bu raporların dayanağı olan muhasebeleştirme alanında hem de muhasebe denetimi alanında önemli etkileri olmuştur. Muhasebe ve muhasebe alanında yapılan düzenlemeler; muhasebe mesleği kapsamında iki alanda, birbirinden farklı ama birbirleri ile ilişkili muhasebe uzmanlığı ve muhasebe denetimi uzmanlık düzeyindeki mesleki boyutların ortaya çıkmasına ve sürekli bir gelişme içinde olmalarına neden olmuştur.

Yakın zamana kadar mesleki faaliyetlere ilişkin yapılmakta olan düzenlemeler; muhasebe standartları, denetim standartları, mesleki etik, mesleki yeterlilik, mesleki gelişim eğitimi, muhasebe firmalarının (bürolarının) network sistemi, mesleki sorumluluk, mesleki sigorta, kalite güvence sistemlerinin oluşumu ve mesleki disiplin ile cezalandırma alanlarında olmuştur.

Muhasebe dünyasındaki gelişmeler, tek muhasebe dilinin (Akdoğan, 2005) kullanımını yaygınlaştırmakta³ ve küresel düzeyde tek muhasebe mesleğine yöneltmektedir. Türkiye bu gelişmelerin içerisinde olup Avrupa Birliği düzenlemelerini ve uluslararası muhasebe standartları düzenlemelerindeki gelişmeleri yakından izlemekte ve Türkiye'deki uygulamaları bu normlara yaklaştırmaktadır (Akdoğan, 2005). 2010 yılından itibaren endüstride ve dijital teknolojisinde yaşanan gelişmeler, yapay zekâ uygulamaları ile uluslararası finansal faaliyetlerinin yeniden yapılandırılması çalışmaları paralelinde, Monitoring Grubu⁴ tarafından “denetim ve güvence” hizmetlerinin muhasebe örgütlerinden bağımsız yapılandırılması önerilmektedir. Nitekim bu bağlamda muhasebe mesleğinin yeniden şekillenmesinde denetim ve denetim faaliyetlerine ilişkin “denetim ve etik standartlarının oluşturulma örgütlenmesinin” yeniden yapılandırılması gündeme taşınmış ve tartışılmaya başlanmıştır (Monitoring Group Consultation, 2017). Bu nedenle mesleğin yeniden şekillenmesini incelemeyi önce denetim ve güvence hizmetlerinin küresel gelişimine bakmak gerekmektedir.

³ Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın oluşum ve gelişim konusunda geniş bilgi için bakınız: İpek Türker, a.g.e.

⁴ Monitoring Grubu, (İzleme Grubu), IOSCO (The International Organization of Securities Commission Uluslararası Menkul Kıymetler Borsaları Birliği), BCBC (The Basel Committee on Banking Supervision-Basel Bankacılık Denetim ve İzleme Komitesi), EC (European Commission -Avrupa Birliği Komisyonu), FSB (The Financial Stability Board-Finansal İstikrar Kurulu), IAIS (The International Association of Insurance Supervisors-Uluslararası Sigortacılık Denetim ve İzleme Birliği) ve WBG (The World Bank-Dünya Bankası) tarafından Şubat 2005 yılında kurulmuştur. IFIAR (The International Forum of Independent Regulators- Uluslararası Kamu Gözetimi Kuruluşları *Düzenleyicileri* Forumu) daha sonra katılmıştır.

3. KÜRESEL MUHASEBE DENETİMİNE BAKIŞ

Muhasebe denetim faaliyetleri, finansal tablo kullanıcılarına güvence vermek amacıyla tarihi gelişim sürecinde; kullanıcıların ihtiyaçlarına ve beklentilerine göre belirlenmiş ihtiyaçları karşılamak üzere geliştirilmiş çeşitli yaklaşımlara göre oluşturulmuş metodolojiler ile kamu yararı gözetilerek gerçekleştirilir.

Genel kabul görmüş yaklaşımda muhasebe denetimi şu şekilde tanımlanabilir (Ataman vd., 2008; Güredin, 2008); “Muhasebe denetimi; bir ekonomik birimin belli bir dönem faaliyetlerine ait iddiaların ve bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere olan uygunluk derecesini saptamak için finansal ve/veya finansal olmayan işlemlerini kontrol etmek, araştırmak, incelemek ve bu konuda bir rapor düzenlemek amacıyla denetim yetkisine sahip bağımsız bir uzman liderliğindeki bir ekip tarafından tarafsızca sistematik olarak yapılan kanıt toplama, analiz ederek değerlendirme sürecidir.” Denetimde yapılan araştırma ve inceleme, denetçinin gerçeği bulmasını; analiz ve değerlendirme ise denetçinin karar vermeye yönelik yargısını belirleyerek görüşünün oluşmasını sağlamaktadır.

Günümüzde denetim hizmetinden faydalanan paydaşlar denetimin katma değerini daha net görmek istemektedirler. Denetimin sağladığı katma değer, sadece olumlu veya olumsuz görüş vermekten ibaret olarak algılanmamalıdır. Finansal tablolar hakkında makul güvence verecek şekilde planlanan ve gerçekleştirilen denetim, sadece bir görüş sağlamanın ötesinde, şirketin kontrol sistemleri, bilgi teknolojileri altyapısı ve süreçleri hakkında bulgular ortaya koyarak yönetim kuruluna ve yöneticilere şirket hakkında kapsamlı bir check-up bilgisi sunabilmektedir. Böylece denetim faaliyeti; iş süreçlerinin iyileştirilmesi için öneriler geliştirirken, şirketin sürekliliğini etkileyen riskleri de yönetim kurulunun ve ortakların dikkatine getirmektedir (Ünal ve Arkaya, 2015).

Ekonomide ve teknolojiye yaşanan gelişmeler nedeniyle denetçi ve denetim ile ilgili küresel düzenlemeler, sürekli evrimleşme zorunda olan bir gelecek süreci içindeler. Muhasebe ve denetim dinamik kurumlardır. Yapılan uluslararası düzenlemeleri hazırlayanların değişik kültürlerden, eğitimlerden, kişiliklerden ve rollerden geliyor olmaları nedeni ile UFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)’lerin ve UDS (Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları)’lerin bazı yönleri herkesi zorlamaktadır. Bağımsız sorumlulara duyulan bağlılık, bilgi paylaşımı, karşılıklı saygı ve sağlam rekabetçi kişilik; küresel denetim uzmanlarının uzun

sürelî çok taraflı olarak gelişimlerini sürdürmeleri amaçlanması gereken bir hedefdir (Colson, 2008). Bununla birlikte denetçilerin kültürel algılarındaki farklılıklar; aynı denetim standartları kullanılmasına rağmen, denetim sürecini etkilemektedir (Erturan ve Erdoğan, 2008).

Her meslekte olduğu gibi denetim mesleğinde de denetçilerin uyması gereken bazı ilke ve kurallara gerek vardır. Bu bağlamda sürdürülen denetim çalışmalarının yüksek kalitede olması ve bir katma değere sahip olması amacıyla saptanmış ilkeleri esas olan denetim standartları oluşturulmuştur (Bozkurt, 2015).

Webster'in Uluslararası Sözlüğü'ne göre, bir ilke: bir temel gerçektir; bir başlangıç ya da temel yasa veya kuraldır; saptanmış bir hareket kuralıdır (Holmes-Overmyer, 1976). Ancak, muhasebe ilkeleri, temel gerçekler değildir. Daha çok muhasebe verileri ve bilgilerinin; bunları, alacakları kararlar için kullanacak kimselere iletilmesinde rehber hizmeti gören deneyimlerden çıkarılmış kurallardır. İlkelerin geliştirilmesindeki ilerleme, temelin sağlam olduğu, ancak o sırada herkes tarafından kabul edilmediği varsayımına dayanarak uygulamada bir değişikliğe ulaşmayı ciddi olarak istemekten kaynaklanan bir kuralıdır (Holmes-Overmyer, 1976).

Kuralların belirlendiği standart kavramı ise aşağıda belirtildiği şekilde Oxford sözlüğünde⁵ üç anlamda tanımlanmıştır (ACE, 2017):

- a- Bir kalite veya başarı düzeyi
- b- Karşılaştırmalı değerlendirmelerde ölçü, norm veya model olarak kullanılan bir şey
- c- Şeref ve ahlak anlayışı ile bilgilendirilen davranış ilkeleri.

Uygulanan şekliyle, standart, yetkili makamın izni ile konulan bir performans ölçüsüdür. Standartlar, performansın niteliğini belirler. Finansal tabloların, genel olarak kabul edilmiş ilkelere uygunluğu; muhasebecinin (denetçinin) veya denetim talep eden müşterilerinin neyi kabul edeceklerine göre değil, objektif standartların ışığında saptanmalıdır (Holmes-Overmyer, 1976). Genel olarak, başarılı ve kabul görmüş bir standart belirleme süreci hesap verebilirlik ve şeffaflık da içeren “bağımsız ve resmi bir yasal süreç”⁶ vasıtasıyla ilgili paydaşlarla etkileşimi içermelidir (ACE, 2017).

⁵Oxford Dictionaries için bakınız: <https://oxforddictionaries.com/definition/standard>

⁶Söz edilen bağımsız yasal süreç “zorunlu bağımsız denetim sürecidir”.

Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları'nın temel özellikleri aşağıda sıralandığı gibidir (Bozkurt, 2015):

- Standartların amacı denetim çalışmalarının kalitesini üst düzeyde tutabilmektir.
- Bu standartlar denetçilerin niteliklerini, sorumluluklarını, yapmaları gereken çalışmaların neler olması gerektiğini genel düzeyde belirleyen kurallar topluluğudur.
- Standartlar denetçilere yol göstermeyi amaçlayan kılavuzlardır.

Bu nitelikleriyle standartlar, kısıtlayıcı özelliklere sahip değiller. Denetim çalışmalarında uyulması gereken asgari standartlar olma özelliğine sahiptirler. Bundan sonrası her denetçinin kendisine bırakılmıştır. Örneğin, uygulanan her standart denetçinin çalışmalarını planlamalarını gerektirmektedir. Ancak planlamanın içeriği ve kapsamı denetçiye bırakılmıştır.

Bağımsızlık, mesleğin kendisiyle ilgili mesleki yasa ve kuralları koyabilme, daha doğrusu kendi anayasasını yapabilme özgürlüğüdür. Mesleki bağımsızlık, bunun da ötesinde, meslek mensuplarının hizmet verecekleri kişileri seçebilme ve ayrıca karşılaştıkları sorunlara çözüm bulabilme özgürlüğüne sahip olmaları anlamına gelmektedir⁷.

Denetim standartları denetçiye mesleki sorumluluğunu yerine getirmesinde yardımcı olan, ona denetim faaliyetlerinde ışık tutan genel ilkelerdir. Yürütülen denetimin uygun ve geçerli kabul edilebilmesi için denetçinin bu ilkelerden hiçbir şekilde ayrılmaması gerekir (Güredin, 2008).

Denetim standartları, bir denetim sürecinin tüm aşamalarını ayrıntılı bir şekilde düzenleyen ve açıklayan ilkeler ve kurallar bütünüdür (Ward, 2005). Denetim standartları denetçiye mesleki sorumluluğunu yerine getirmesinde yardımcı olan, ona ışık tutarak rehberlik eden ilke ve kurallardır (Güredin, 1987).

Denetim standartları genel olarak kaliteli bir denetimin çerçevesini belirler. Denetim standartları denetim faaliyetinin konusu ve denetçinin çalışmasının kalitesi ile ilgilidir. Kaliteli bir denetim çalışmasının göstergesi, denetim standartlarına uygun olarak yürütülmesidir.

---

⁷Mesleğin küreselleşme süreci için bakınız: R. Hacırüstemoğlu, V. Demir ve O. Akışık, Küreselleşmenin Muhasebe Mesleğinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerindeki Etkisi, 1 st International Accounting Conference On The Way To Convergence, Bildiriler, ss.. 171-191, MODAV, İstanbul, 2004.

Kaliteli denetim, denetim faaliyetlerinin katma değerini artırır. Denetimin katma değerinin düzeyi, paydaşlar tarafından hissedilebilir derecede olmasına özen ve önem verilmelidir.

Temelde, denetim standartları, denetim yöntemleri aracılığıyla elde edilecek kanıtların yapısını ve kapsamını belirler. Diğer bir deyimle, standart, performans sonuçlarının genel olarak kabul edilebilirliğine dayanan uygulamalı yöntemleri ölçen bir araçtır. Gerek uygulanan muhasebe ilkeleri gerekse denetim standartları doğrudan doğruya denetim programını etkiler (Holmes-Overmyer, 1976).

Esas itibarıyla, muhasebe denetim standartları, denetimin uyması gereken modeller ya da ölçü araçlarıdır (Holmes-Overmyer, 1976). Bu nedenle, denetim standartları denetim mesleğinin düzenlenmesinde kilit faktördür. Meslek, kamu çıkarını koruma amacıyla yüksek kalitede iş gerçekleştirecekse, kamu çıkarını korumak amacıyla belirlenen yüksek kalitede standartlara sahip olması gerekmektedir. Tüm muhasebe meslek mensuplarının öncelikli görevi nerede çalışırlarsa çalışsınlar kamu çıkarına hizmet etmektir (Ward, 2005).

Denetimde uygulanan yöntemler, bir incelemenin devamı boyunca yapılan işlerdir. Denetim yöntemleri, koşullara uygulanabilen meslek bilgisine dayanır. Yöntemler, bir standardın uygulanması sırasında duyulan ihtiyaç sonunda ortaya çıkar. Uygun yöntemler, kayıtların sağlamlığını ve finansal tabloların düzenlenmesindeki doğruluk ve açıklığı kanıtlar. Denetim yöntemleri, muhasebe ilkelerinin uygulaması ve denetim standartlarının geçerliliğini saptamaya yararlı gidiş yolunu oluşturur. Yöntemlerin denetim standartlarına tümüyle uygun olması gereklidir. Her denetimde, yeniden inceleme ve gözlem, teftiş ve sayım, kanıt, doğruluk ölçüsü esas olmalıdır (Holmes-Overmyer, 1976).

Yöntemler, müşteri ile yapılan denetim anlaşmalarına göre değişiklik gösterir. Eğer yöntemler uygun değilse, denetim uygulamaları kabul edilmiş denetim standartlarının altına düşer. Her denetimde, muhasebe ilkelerinin ve standartlarının uygulanmasına dayanan bir çalışma planı düzenlenir; plan denetim standartlarına uymalıdır; denetim yöntemleri saptanır ve tüm finansal veriler için iyi sonuç verecek biçimde uygulanır (Holmes-Overmyer, 1976).

UFRS'lere uygunluğu sağlamak üzere gerçekleştirilen denetim, küresel denetim olarak adlandırılmaktadır. Küresel denetim uluslararası düzeyde geliştirilmiş denetim standartlarına göre yapılmaktadır. Günümüzde "Uluslararası denetim Standartları", IFAC bünyesinde, üye ülkelerce meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından belirlenmiş meslek

mensupları ile ilgili tarafların temsilcilerinden oluşan IAASB tarafından hazırlanmakta ve yayınlanmaktadır.

Finansal bilgilerin ve finansal raporların küresel muhasebe değer ölçülerine uygunluğu ve doğruluğu küresel denetim süreci ile sağlanır. Denetimin küresel düzeyde ve kaliteli olması için uluslararası denetim ve güvence standartlarının uygulanması gerekir. Küresel niteliklere sahip finansal raporlama standartları seti ve uluslararası denetim standartları seti, küresel çalışma ortamı yaratması nedeniyle denetim faaliyetinin kalitesini artırır (Türker, 2007) küresel denetim faaliyeti, muhasebe sorunlarına küresel bir uygulamanın geliştirilmesini sağlar. Denetim uygulamalarının küresel bir nitelik kazanması ve uygunluk kriteri olarak uluslararası muhasebe standartlarının temel alınması, sermayenin uluslararasıdaki akışını güvenli kılar. Bu ortam uluslararası işletmeciliğini ve portföy yatırımlarının akışkanlığını, hem olanaklı kılar hem özendirir (Türker, 2007).

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu tarafından yayınlanan Uluslararası Denetim Standartları, küresel düzeydeki bir denetim sürecinin tüm aşamalarını ayrıntılı bir şekilde düzenleyen ve açıklayan ilkeler ve kurallardır. Küresel bir perspektiften sorunlara bakan dışarıdan bir gözlemci, denetimlerin kalitesinin bir örnek olması ihtiyacını dünya ekonomisinin ve büyük ölçüde birbirine bağlı uluslararası piyasaların gerekli bir koşulu olarak düşünecektir. Muhasebecilerin küresel finansal raporlama ortamına uyum göstermesi, denetçilerin küresel denetim yaklaşımının gereklerini yerine getirmesi muhasebe meslek mensuplarının önemini ve toplumdaki saygınlığını artırır. Küresel muhasebe ve küresel denetim standartlarındaki gelişmeler ve uygulamalar, muhasebe mesleğinin sürekli yenilenen bir meslek haline gelmesine neden olmaktadır. Küresel denetim yaklaşımındaki uygulamalara yönelik sonunda; muhasebe mesleği gelişmelere ve yeniliklere uyumlu olarak kabuk değiştirmektedir (Türker, 2007).

Avrupa’da Küresel muhasebe ve küresel denetimin yaygınlaşmasında Avrupa Birliği’nin yasal düzenlemelere ilişkin duruşu ve kararları etkili olmuştur. Bu bağlamda, Avrupa Birliği Finansal Hizmetler Politika Grubu’nun (Financial Services Policy Group) 28 Ocak 1999 tarihinde yaptığı ilk toplantıda etkin bir şekilde faaliyet gösteren “Tek Finansal Piyasanın” oluşturulması için bir “Finansal Hareket Planı” oluşturmuştur. Bu planda hedef, etkin sermaye piyasasının oluşturulması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıdır.

Denetçinin yargı yeteneğinin geliştirilmesi, bilimsel düşünceyi ve bu bağlamda nesnel davranış biçimi geliştirmesini sağlayacak eğitimler alması, denetçinin özgüvenini ve toplumsal

sorumluluğunu artıracaktır (Erturan ve Erdoğan, 2008) Diğer taraftan dünya çapındaki küresel şirketler uygulamada kurumsal raporlamayı iyileştirmek amacıyla deneme yoluyla geliştirme aşamalarında. Bu göstermektedir ki, daha iyi iletişim ve gelişmiş hesap verebilirlik yönünde finansal raporlama yanı sıra denetim faaliyetlerinde de değişimlerin yaratılması gerekiyor (FEE, October 2015).

4. DİJİTALLEŞME SÜRECİNE MUHASEBE MESLEĞİNİN YAKLAŞIMI

İş dünyasında da teknolojik ilerleme için bilgi, bilginin yönetimi, stratejik düşünme ve internet uygulamaları ile çözüm arayışları devam ediyor (Mütercimler, 2006). 2000’li yılların başlarında bu alandaki çalışmalarda bilgi toplumu adı altında bilinçlendirme ve bilgi toplumuna dönüştürme amacı güdülmüştür. Ancak küresel düzeydeki gelişmeler sonucunda günümüzde “bilgi toplumuna dönüşüm” yerine “dijital toplum” kavramı ön plana çıkarıldı⁸. Robotların egemen olduğu yapay zekanın devreye girdiği bugünlere gelişi, Bill Gates “dijital sinir” düşüncesi ile şöyle açıklamıştı: “Dijital çağda faaliyet gösterebilmek için yeni bir dijital alt yapı oluşturmak gerekir. Bu alt yapı insanların sinir sistemine benzeyen “dijital sinir sistemi”dir. Dijital sinir sistemi, bir şirketin çevresini algılayabilmesini ve gerekli tepkiler gösterebilmesini, rakiplerin yol açtığı tehlikelerin ve müşterilerin ihtiyaçlarının belirlenebilmesini, gerekli kararların gerektiği zaman alınabilmesini sağlayan dijital proseslerden oluşur. Hem donanıma hem yazılıma gerek duyan dijital sinir sistemi, şirketlerin pürüzsüz ve sorunsuz iş yapabilmelerini, acil durumlar ve fırsatlar karşısında zaman kaybetmeden tepki verebilmelerini, gerekli bilgiyi şirket içinde ihtiyacı olanlara zamanında iletebilmeyi sağlamaktadır (Gates,1999).” Dijital, günlük hayatımızda giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Dijital, herkes için her yerde bulunur hale gelmiştir. Bilgisayarlarda ve telefonlarda insanlarla birlikte yaşamaktadırlar. Artık yalnız araçlar olarak değil, arkadaşlarla kesintisiz bağlantıyı sağlayan insanların hayatlarının ayrılmaz bir parçası olan sosyal ağlar ile günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. SMS’leri eski moda olarak gören nüfus ve 24 saat boyunca çeşitli

⁸ Türkiye’de Tekno-Kentlerin kuruluşuna öncülük eden Bilişim Uzmanı ve bir Tekno-Kent firması sahibi Emrehan Halıcı ile yapılan özel görüşmede bu konuda şunları söylemektedir: “Bilgi toplumuna dönüşümden daha çok dijital topluma dönüşüm kavramı öne çıkarılmıştır. Bu yaklaşımda birey ve toplum faktörleri biraz geri planda kalmış gözükmemektedir. Bilişim kültürü olmadan bu dönüşümlerin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu nedenle okul öncesi çocukların eğitiminden başlayarak, çocukların, gençlerin, çalışanların, çalışmayanların, emeklilerin, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın toplumun bütün kesimlerinin eğitilerek bilişim kültürünü özümsemelerinin sağlanması gerekir.”

mesajlaşma medyaları ile ortaya çıkan yeni nesil bilgisayarlar, insanlara dijital dünyada nasıl yaşayacağını öğrenme yolunu göstermiştir. Bu önceleri sadece bir araçtı, artık hayati bir zorunluluk haline gelmiştir; insanlar artık onsuz yapamaz hale gelmiştir (Arraou, 2016).

Son on yılda yaşananlar, iş dünyasında yerleşik yaklaşımların ve tarihi tekellerin sonunun yaklaştığına işaret etmektedir. Her sektörde, dijital geçiş süreci içinde sektörün tarihsel gelişimi sarsılmaktadır. Günümüzde, işletmelerden yalnızca ürün sunmaları beklenmemektedir. Müşteriler, aynı zamanda ve bazen daha çok şeyler bekler hale gelmiştir. Dijital dünya ile birlikte ortaya çıkan yeni ekonomi oyuncularını her pazarda yerleşik lider konumundaki kurumsal işletmelere meydan okumaktadır (Arraou, 2016).

İş dünyasının dijital çağ ile baş edebilmek amacıyla geleceği düşünerek araştıran ve gelişen yapısına karşılık muhasebe mesleğinin önderleri de muhasebe mesleğinin geleceğini şekillendirmek için düşünmek, tasarlamak ve yaratıcı olmak sorumluluğunu hissederek çalışmalarını sürdürmektedirler. Bugünlerde dijital ekonomide, herhangi bir kuruluşun finansal yapısının güçlendirilmesi, işletmelerdeki üst yöneticilerinin işbirliğinin ve ekip çalışmasının düzeyine bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Özellikle, CFO Chief Financial Officer (Finans Grubu Başkanı) -CIO Chief Information Officer (Bilgi Sistemleri Grubu Başkanı) ilişkisinin sağlığı önemlidir ve bu ilişkinin “dijital büyüme etkisi” olarak yükselmesi beklenmektedir (Chu, 2015).

Bunların daha iyi verimine yönelik ihtiyacı gideren finansman ve analitik teknolojisinde yatırımın desteklenmesinden CFO'nun beklentileri, raporlama gereksinimlerinin ötesindedir. Gelişmiş analitik araçlarla sağlanan CFO ve CIO iletişimi, çok fazla karmaşık yönetim kararlarının sürdürülmesine ve iyileştirilmesine yardımcı olan verilerin elde edilmesi etkili olmaktadır (Chu, 2015).

Son yıllarda büyük veri ve analitikler hakkında çok şey konuşuldu, ancak bu konuda gerçekten yeni olan şey nedir? Bu soru şöyle yanıtlanmaktadır. Bazı işletmeler, karar vermeyi ve yönetmeyi desteklemek için her zaman veri ve bilgileri kullandıktan sonra ortaya çıkan bilgi akışlarının; firmaların ne yaptıklarını, nasıl yapılandırıldığını ve nasıl değer ürettiklerini tanımladığı iddia edilmektedir (ICAEW, 2016).

Analitik teknikler, büyük verilere etkili bir şekilde uygulandığında potansiyel olarak pek çok artımlı iyileştirmeler ve kişiselleştirilmiş hizmetler, en uygun işlemler ve daha iyi risk yönetimi elde edebilir. Örneğin yüksek teknoloji geliştirme ve yığın hacim ve veri kullanım olanaklarının

çokluğu giderek iş ortamını etkilemekte ve yıkıcı yeni iş modelleri için fırsatlar sağlamaktadır (ICAEW, 2016).

Dijital dünyada liderlik sağlamak için veri analizi süreci büyük öneme sahiptir. Dijital teknolojisinde başarılı veri analizinin çerçevesi Şekil 1’de gösterilen şu üç soruna odaklanmaktadır (ICAEW, 2016):

a- Büyük veri nelerden oluşur?

- * Bilgi işlem gücü
- * Veri kaynakları
- * Altyapı

b- Fırsatları ve riskleri nelerdir?

- Kavrayış
- Tahmin (Öngörü)
- Otomasyon

c- Büyük veri bize nasıl bir fayda sağlar?

- İşletmeler
- Muhasebe meslek mensupları,
- Politika yapıcılar (Kural koyucular)

Şekil 1. Analiz İçin Çerçeve

Kaynak: ICAEW Information Technology Faculty, Big Data and Analytics –what’snew? ICAEW, London, 2016, 2.

Büyük verilerin çevresindeki etik ve düzenleyici çerçeveye ilgili yeni düşüncelere ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü veriler konusundaki düşünceler, artan oranda müşteri hayatını etkileyecek; müşteri hizmetleri, yenilikçilik, kalite ve işletme faaliyetlerini destekleyecektir. İşletmeler, riskleri yönetmek ve verilerin kabul edilebilir şekilde kullanılmasını sağlamak için uygun bir muhasebeye sahip olmalılar. Bu konuda politika yapıcıları önemli role sahiptirler. Bu

nedenle meslek örgütlerinin politika yapıcıları ile iyi iletişim ve ilişki içinde olmaları; onların düzenleyici çerçeveyi dikkatlice düşünmeleri sağlanarak büyük verilerin kullanılabilmesi için gerekli olan becerilere yer vermeleri için teşvik etmek gereklidir (ICAEW, 2016).

Ayrıca, büyük verilerin eğilimi, kabiliyetlerin artırılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, birçok yeni kaynaktan elde edilen verilerle gelişmiş analizlerin yapılması, depolanması ve uygulanması için yetenekleri ve bilgiyi paylaşmayı ve geliştirmeyi destekleyen yenilikçi yollara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç giderildiğinde, daha fazla bilgi sahibi olmak, gelecekteki sonuçları tahmin etmek ve rutin olmayan işleri (görevleri) yerine getirmek için pek çok olasılık yaratmaktadır (ICAEW, 2016).

Ancak, büyük veri ve analitiklerin kullanılması uygun ve zorlu bir mücadeleye tabi tutulmalıdır. Büyük veri kullanırken, veri kalitesi, veri kümeleri seçimi ve modellerin oluşturulması etrafında birçok tehlikeye dikkat edilmelidir (ICAEW, 2016). Bu konuda bundan sonra şu üç temanın araştırılması gereklidir (ICAEW, 2016):

- * Karşılıklılıklar nelerdir?
- * Riskler nelerdir?
- * Büyük veriler nasıl kullanır?

Meslek mensupları için zorluk, danışmanlık açısından sunabileceği şeyleri (mesleki faaliyetini) etkili bir şekilde profesyonelce ifa etmek olup bu zorluğu fırsata dönüştürmek için müşterilere yönetim danışmanlığı veya vergi danışmanlığı ile başladıktan sonra diğer faaliyetleri doğal genişleme bağlamında sağlamaktır (Arraou, 2016).

Sayısal devrim, manevra alanı yoluyla açılır, özellikle muhasebe üretimine başlarken, yardım uygulamalarında, muhasebe firmalarının; müşterilerin değişen ihtiyaçlarına daha etkin yanıt vermeleri için yeniden düşünmeleri gerekir. Hesapların prosesine kavuşulmasında zamandan tasarruf etmek ve sonuçta müşterilere daha fazla katma değer sağlayan hizmetleri sunmak için daha fazla yararlanabilmek mümkündür (Arraou, 2016). Bu nedenle dijital süreçte hizmet sunum zincirini yeniden tasarlamak gerekmektedir. Bu tasarımda bilgi teknolojisine ayrı yer vermek gerekir. Tasarımda, bilgi teknolojileri denetimlerini faaliyet denetimi olarak algılamak yanlış olmayacaktır (Saka, 2001). Artık bilgi teknolojileri konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmayanların muhasebe denetim mesleğini tam olarak yerine getirmeleri mümkün değildir (Saka, 2001).

5. MONİTORİNG GRUBU'NUN (MUHASEBE MESLEĞİNİ İZLEME GRUBU) MESLEKTEN YENİ TALEPLERİ

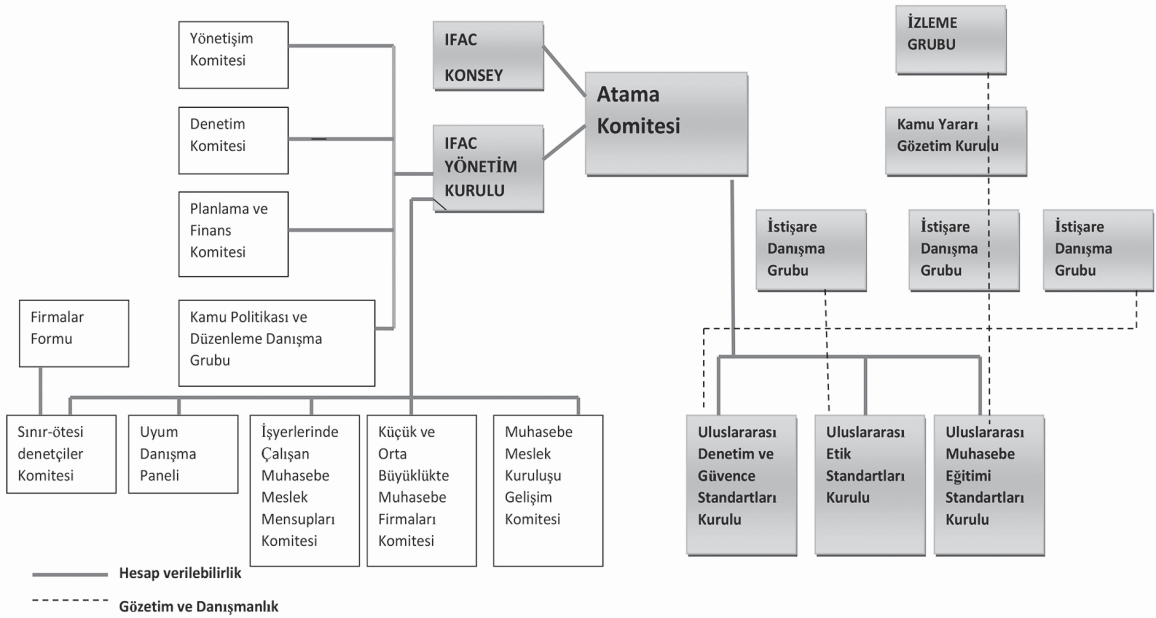
2000’li yılların başında işletmelerde ortaya çıkan yolsuzluklar ile birlikte yaşanan ekonomik krizin ardından bazı muhasebe firmalarının da yanlışlıklarının ortaya çıkması ile birlikte sermaye piyasalarında ve yatırımcılarda güven eksikliği görülmeye başlanmıştır. Bu durum hem iş dünyasında hem makroekonomilerde yatırım eksikliğinin doğmasına, para ve sermaye piyasalarında durgunluk yaşanmasına neden olmuştur. Bu durgunlukta muhasebe mesleğine güvenin azalması, sermaye ve para piyasalarındaki ülkeler arası akışkanlığı olumsuz etkilemiştir.

Muhasebe mesleğine olan güveni tekrar oluşturabilmek için hükümetler tarafından bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden birisi muhasebe firmaları ve muhasebe meslek örgütleri tarafından gündeme getirilen “muhasebe mesleğinin kamu gözetimini” yapmak üzere “kamu gözetim kurumlarının” oluşturulmasıdır. Diğer bir yapılanma ise uluslararası finans kuruluşları; finansal raporlamadaki kurumsal başarısızlık nedeniyle, uluslararası denetim standartlarının oluşturulması ve denetimin kalitesi konusunda kamu yararını arttırmak konusunda bir araya gelmiştir. Bu grup, IFAC bünyesindeki bağımsız kurullarının kamu yararı için çalıştığına dair güvenin yeniden oluşturulması hedefi ile IFAC ile birlikte çalışmıştır. Bu sürecin hızlı bir şekilde ilerlemesi için, bu grup, denetim, güvence, etik ve eğitim konusunda uluslararası standartların gelişimi konusunda bir yönetim çerçevesi oluşturmak için IFAC bünyesindeki mevcut yapılar ile birlikte çalışmaya karar vermiştir. Üç katmanlı bir yapı oluşturulmuştur (Monitoring 2017):

- IFAC tarafından finanse edilen denetim ve güvence ile etik ve eğitim standartlarını oluşturmak üzere mevcut komiteler standart yapıcı kurullara dönüştürülmüştür.
- IFAC bünyesinde kamu yararını korumak amacıyla, güvence sağlamak üzere bağımsız çalışan PIOB (Kamu Yararı Gözetim Kurulu) oluşturulmuştur.
- Bir araya gelen kuruluşlar Monitoring (İzleme) Grubu’nu oluşturmuştur. Monitoring (İzleme) grubu; standart-yapma sürecinin genel yönetimi ve bu sürecin etkinliğinin incelenmesi ve standartların uygulanmasını da izleyerek kamu yararına karşılık verilmesinin sağlanmasından görevli ve sorumlu olmuştur.

IFAC geçtiğimiz 20 yıla yakın sürede sürdürdüğü çalışmalar sonunda gerek standart-yapıcı kurullar gerek diğer faaliyetleri ile oluşan bugünkü yapısı Şekil 2’de görülmektedir.

Mevcut SSB Yönetişimi ve Gözetim Yapısı

Şekil 2. IFAC'ın Mevcut Yapısının Bütünsel Organizasyon Şeması

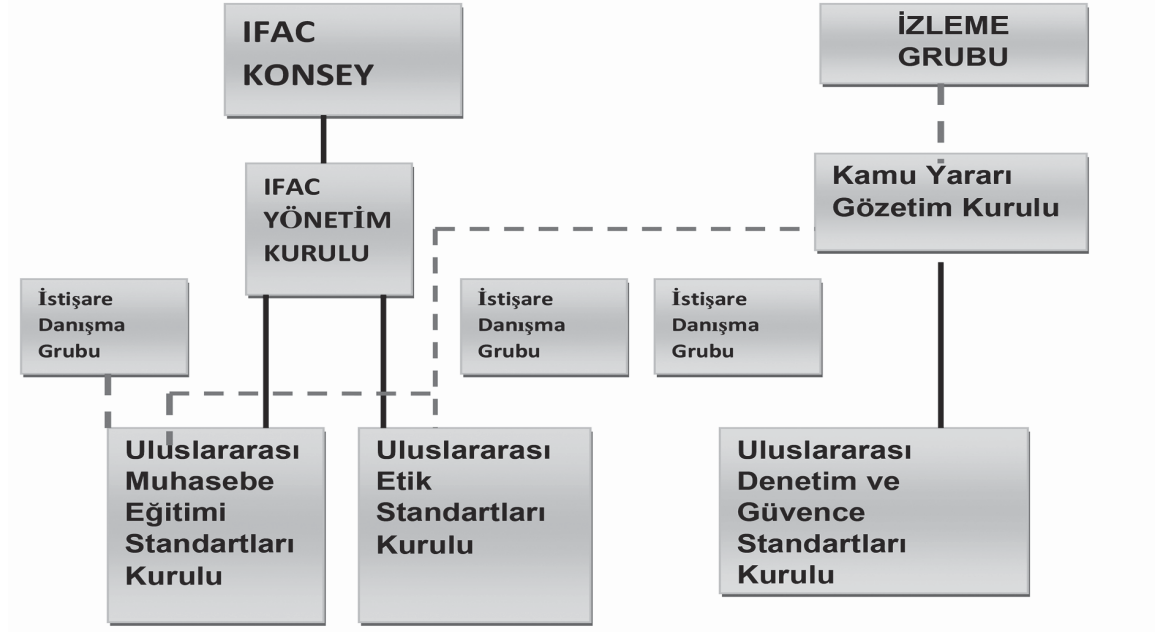
Kaynak: Monitoring Group Consultation, Strengthening The Governance and Oversight of The International Audit-Related Standard Setting Boards in The Public Interest, IFAC Genel Kurulu, Brüksel, Kasım 2017, 2.

Monotoring (İzleme) Grubu üyeleri 2013 yılından itibaren standart-yapıcı kurullarının oluşumunu, işleyişini ve yayınladıkları standartları daha yakından incelemeye başlamışlardı. 2016 yılına gelindiğinde yeni bir yapılanma gereğini gündeme getiren Monitoring (İzleme) Grubu IFAC bünyesinde çalışan standart-yapıcı kurullardan denetim ve güvence ile denetim faaliyetlerine ilişkili etik kuralları saptamak üzere IAASB'nin IFAC 'tan bağımsız oluşumunu sağlayan yeni bir yapılanma önermiştir. Bu öneri şematik olarak Şekil 3'te gösterilmiştir.

Monitoring Grubu'nun bu önerileri, muhasebe mesleğinin denetim boyutunun örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayıcı niteliktedir. Etik Standartlar Kurulu'nun denetim ve muhasebe diye iki kolda değerlendirilmesi; muhasebe mesleğinin "finansal tedarik zinciri" birlikteliği zaman içinde yok olacaktır. Finansal raporlama hizmetleri ile denetim hizmetlerinin ayrıştırılması muhasebe mesleğinin iki boyutunun hem bağımsızlığını süreç içinde yok edecek hem mesleğin ekonomideki rolünün ve öneminin etkinliğini azaltacaktır. Bu konuda IFAC'ın ve Avrupa Muhasebeciler Federasyonu'nun (ACE); ülkelerin muhasebe örgütleri ile istişareleri ve

takınacakları tavrın ve duruşun belirlenmesine ilişkin çalışmaları, bu çalışma yapıldığı tarihlerde devam etmektedir⁹.

İzleme Grubu Reform Önerileri: Kilit unsurlar

Şekil 3. MONITORING (İzleme) Grubu'nun Standart-Yapıcıların Yeniden Yapılanması

6. IFAC'IN KÜRESEL MUHASEBE MESLEĞİNİN ŞEKİLLENDİRİLMESİ STRATEJİSİ¹⁰

Küresel ekonomi talepleri artıkça uluslararası şirketler ve yatırımcılar sahip oldukları ve/veya yatırım yaptıkları şirketlerin varlıkları ve faaliyet sonuçları hakkında gereksinim duydukları bilgileri sağlayan küresel finansal raporlarından ve küresel denetimden beklentileri, farklılaşarak artmaktadır. Bu nedenle geride kalan 20 yıldan bu yana IFAC yönetimleri, küresel

⁹ IFAC'ın ve ACE'nin yaptıkları çalışmaların, 2018 yılının ilk çeyreğinde tamamlanarak örgütsel tavır ve duruşun kararlaştırılacağı tahmin edilmektedir.

¹⁰ Bu başlık altındaki bölüm, kaynaklarda adı geçen, **IFAC 2016-2018 Stratejik Planı**'ndan yararlanılarak yazılmıştır.

muhasebe mesleğinin gelişim sürecinde gerekli değişiklikleri çalışma programlarına alarak gereksinim duyulan değişiklikleri yapmaktadırlar (IFAC, 2016-2018 Stratejik Plan).

2015 yılına gelindiğinde başta dijitalleşme sürecindeki yenilikler ile yapay zekanın kullanılma derecesindeki artış düzeyi ve mega trendlerdeki (başka bir deyişle makro trendlerdeki veya büyük eğilimlerdeki) gelişme, küresel muhasebenin yeniden tasarlanarak şekillendirilmesi gereğinin doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle IFAC Yönetim Kurulu, hem dijitalleşme sürecindeki küresel gelişmeleri hem de Monitoring (İzleme) Grubunun “muhtemel talepleri”¹¹ dikkate alınarak 2015 yılında, 2016-2018 yılı stratejisi planını “Küresel Muhasebe Mesleğinin Geleceğini Şekillendirme” temasını esas olarak oluşturmuştur.

IFAC yönetimince, daha önce belirtildiği gibi, genel olarak iş dünyasının ve toplumun geleceğinin, hızlı ve yıkıcı değişime göre küresel düzeyde karakterize edileceği öngörülmüştür. Bu nedenle IFAC Yönetimi, 2016-2018 için hazırladığı stratejik planında beklenen tehlikeler ve buna karşılık ortaya çıkacak fırsatlar için küresel muhasebe mesleğini şekillendirmeyi amaçlamıştır. Başka bir deyişle stratejik plan; makro trendlere meslek için önemli çıkarımlarla karşılık vermek ve devam eden veya yeni olan faaliyetleri kapsamının yanı sıra vurgu ve öncelikteki değişiklikleri de içermektedir.

IFAC, muhasebe mesleğinin güvenilir bilgi toplayıcı olarak, muhasebe meslek mensuplarının müşterilerine ve müşterilerinin paydaşlarına yüksek-kalitede hizmet sunmalarını desteklemek için bilginin paylaşımı, sentezlenmesi ve oluşturulmasında küresel bir forum sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda beklenen “başlıca kilit sonuçlar”¹² şunlardır:

- Uluslararası standartların oluşumunda kamu güveni;
- Güvenilir, karşılaştırılabilir finansal ve finansal olmayan bilgileri raporlama¹³;
- Muhasebe mesleğinin güvenliğini sağlamak;
- Muhasebe meslek mensuplarının itibarını, uygunluğunu ve değerini arttırmak;
- Muhasebe meslek örgütlerinin politika süreçlerini etkilemek ve onları desteklemek için politika oluşturmalarını ve uzmanlık düzenlemelerini sağlamak;
- Küresel düzeyde bilgi ve fikir alışverişi;

Stratejik planda hedeflenen ekonomik ve sosyal yararlar ise şöyledir:

¹¹ IFAC stratejik planı hazırlandığında Monitoring (İzleme) Grubu ile görüşmeler devam etmektedir.

¹² Kilit sonuçlar

¹³ Kurumsal raporlama (Entegre raporlama başka deyişle bütünleşik raporlama).

- Küresel finansal sistemlerde güven ve piyasaların dürüstlüğünü sağlayarak etkinliği artırmak;
- Sosyal, ekonomik ve çevresel kaynakların yönetiminin geliştirilmesini sağlamak;
- Ekonomilerin sağlamlığını ve finansal istikrarı sağlayarak, sermaye maliyetinin düşük olmasını sağlamak;
- Yolsuzluğun azalmasını sağlamak;
- Yoksulluğun azalmasını sağlamak;
- Kamu güveninin sağlanmasında muhasebe mesleğinin etkisini ve önemini artırmak;
- Hükümetlerin, piyasaların ve şirketlerin şeffaflığının ve hesap verilebilirliğinin artmasına katkıda bulunmak.

IFAC Yönetimi, meslek ile ilgili paydaşlar ile istişarede bulunarak, mesleğe önemli etkileri olan başlıca (kilit) makro trendleri ve bu trendlerin olası etkilerini belirleyerek, bunlara karşılık verecek mesleğin geleceği için öncelikli faaliyetlerini planlamıştır. Bunları incelemeden önce muhasebe mesleğini etkileyen genel gelişmelere ilişkin makro trendler, etkileri (sonuçları) ve bunlara karşılık IFAC'ın planladığı karşıt faaliyetler ele alınacaktır. Daha sonra IFAC tarafından saptanmış riskler ve stratejilere yer verilecektir.

6.1. Muhasebe Mesleğini Etkileyen Genel Gelişmelere İlişkin Makro Trendler:

IFAC, muhasebe mesleğini etkileyen genel gelişmelere ilişkin makro trendleri; piyasalar ve teknoloji, muhasebe meslek mensuplarının rolü, küreselleşme ve dünyanın demografi yapısı kapsamında tespit ederek incelemiştir.

A- Piyasalar ve teknoloji kapsamında mesleği etkileyen genel gelişmeler:

- **Değişen piyasa:** Piyasalar, giderek yenilik odaklı, karışık, daima açık, aşırı rekabetçi, mobil ve küresel olmaktadır. Yarının başarılı işletmeleri stratejik olarak atik (dinamik), geleceğe hazır olacak ve yeniliği benimseyecektir.

- **Müşteri bağlılığı için mobil teknolojiler:** Dünyanın dört bir tarafındaki CEO'ların bugünlerde stratejik olarak odaklandıkları en önemli konu teknolojidir.

- **Bilgi ve İletişimler Teknolojisinin (ICT- Information and Communication Technology) (Türkçe karşılığı BİT- Bilgi ve İletişim Teknolojileri) yıkıcı potansiyeli ve artan değişim hızı:** 2020 yılının sonuna kadar bağlantı kurulan 25 milyar cihaz ya da gezegen üzerinde herkese üç cihaz düşecektir.

- **Düzenlemeler:** Ulusal yükümlülüklerin sayısı ve karmaşıklığı arttığı için, giderek artan ülke dışıcılık ve parçalanma örnekleri, küresel düzenleyici tutarlılığa yönelik yavaş ve siyasi ilerleme, gerçek kural-koyuculuk oranında uygulama gerilikleri ve mesleğin standart yapma görevine yönelik artan mevzuat değişiklikleri ve incelemeleri sürekli ortaya çıkmakta ve artmaktadır. İncelenen 138 ülkenin %94'ü bir küresel muhasebe standartları seti olarak UFRS'leri kullanmak içine kamu taahhüdünde bulunmuştur.

B- Muhasebe mesleğini etkileyen gelişmelerde muhasebe meslek mensuplarının rolü:

- **Kamu sektöründe şeffaflık ve hesap verilebilirlik:** Kamu finansmanına ilişkin artan inceleme ve karar almak için eksiksiz ve doğru bilgi çağrısı.

- **2007 ve 2012 yılları arasında zengin ülkelerde patlak veren kamu borcu:** Ortalama % 53 olan borçların GSYİH'ya oranı yaklaşık olarak % 80'e yükseldi.

- **Vergilendirme:** Ülkeler vergi kolaylığı ile rekabet ediyor ve ulusal basitleştirme için baskıyı dikkate alırken, kuralların uluslararası uyumu için artan talep dahil sorunlar giderek daha bilinir bir hal almaktadır. 2015 yılında, ülkelerin düşük oranlı, geniş tabanlı bir kurumlar vergisi rejimine doğru yöneldiği uzun vadeli eğilim devam etmiştir.

- **Etik:** Yolsuzluk ve diğer etik olmayan uygulamalara karşı toleransın azalması ve bu sorunları ele alma ihtiyacı vardır. Çalışanların % 56'sı, nerede çalışacaklarına karar verirken, bir iş yerinin etik davranış konusundaki itibarının "oldukça önemli" olduğunu ifade ediyorlar.

- **Kurumsal raporlama ve yönetim:** Kısa vadeli ve hızlı karlara ilişkin son zamanlardaki odak noktası, daha bütünsel örgütsel sürdürülebilirliğe doğru hareket etti. 2013 yılında, S&P Endeksinde yer alan şirketlerin % 72'si Kurumsal Sorumluluk raporu yayınladı.

- **Doğal kaynaklar:** Doğal çevre üzerinde baskı, nüfus ve ekonomik büyümeden kaynaklanan iklim değişiklikleri sonucunda arttı.

- **Yıllık Sera Gazı Dizini:** Atmosferdeki sera gazı ölçümü, 1999 yılından 2013 yılına kadar % 34 oranında arttı.

C- Muhasebe mesleğini etkileyen küreselleşme ve dünyanın demografik yapısındaki gelişmeler:

- **Küreselleşme:** İş gücü, sermaye, mal ve hizmetlerin yüksek hareketliliğini yansıtan ekonomik bağımlılıkta yoğunlaşma görülmektedir. Büyük kuruluşlardaki mobil çalışanların sayısının, 2009 yılından 2020 yılına kadar % 50 büyüyeceği tahmin edilmektedir.

- **Değişen demografik değerler:** Ülkelerin büyük bölümünde yaşlı nüfus oranı artarken bazılarında ise genç nüfus oranı artıyor. 65 yaş ve üstü küresel nüfus, yaşlı insan oranının % 8'den % 16'ya çıkarak, önümüzdeki 40 yıl içinde üç kat artarak 2050 yılına kadar 1.5 milyara ulaşması bekleniyor.

- **Ekonomik güç/büyüme:** Süreli belirsizlik, dalgalanma; Batı ve Doğu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında değişimler sürekli devam ediyor. Gelişmekte olan ekonomilerin, 2030 yılına kadar dünya GSMİH'sının yaklaşık % 60'ını oluşturması bekleniyor.

- **İş gücü:** İş gücü pazarında; mobil yetenekler için mobil rekabette yoğunlaşma giderek artıyor, mevcut beceriler ve işveren ihtiyaçları arasındaki uçurum artarak genişliyor, iş gücü çeşitliliğinde genç işsizlik kronik olarak artıyor. Halen işsiz olanlar ve iş aramaya başlayanlara iş olanakları sağlamak için önümüzdeki on yıl boyunca 600 milyondan fazla iş olanağının yaratılması gerekiyor.

- **Eğitim ve öğretim:** Eğitim ve öğretimin yapısı; teknikler, öğrenciye ulaşım kanalları ve maliyetler bakımından değişiyor. Teknolojideki gelişmeler ve ilave beceri talebi ile ortaya çıkan küresel e-egitim piyasası 2015 yılında 107 milyon dolara ulaşmıştır.

6.2. Muhasebe Mesleğini Etkileyen Genel Gelişmelere İlişkin Makro Trendlerin Etkilerinin Sonuçları:

IFAC, muhasebe mesleğini etkileyen yukarıda kısaca açıklanan genel gelişmelere ilişkin makro trendlerin mesleğe etkilerini (sonuçları); piyasalar ve teknoloji, muhasebe meslek mensuplarının rolü, küreselleşme ve dünyanın demografi yapısı kapsamında tespit ederek incelemiştir.

A- Piyasalar ve teknoloji kapsamında muhasebe mesleğini etkileyen genel gelişmelere ilişkin makro trendlerin ortaya koyduğu potansiyel fırsatlar ve tehditler:

- Muhasebe meslek mensupları, müşterilerinin ve işverenlerinin hızlı değişime ve yeniliklere (innovasyona) ayak uydurmalarına yardımcı olmak için kendi yeterliliklerini arttırarak uygunluklarını devam ettirmeleri gerekecektir.

- Bilgi ve iletişim teknolojisi (ICT) ve riskleri, her işletmenin yönetimine yeni bir zihniyet ve yaklaşımlar gerektirerek işletmenin büyüklüğüne bakılmaksızın her işletmenin merkezinde olacaktır.

- “Büyük Veriyi” (bigdata) kullanmak için akıllı sistemler, veri madenciliği ve tahmini analitiklerin kullanımı; muhasebenin hem operasyonel hem de yorumlayıcı yönlerini değiştirecekken, “siber güvenlik” önemli bir risk olmaya devam edecektir.

- Mevzuat değişimi, küreselleşen dünyada faaliyet gösteren işletmelere hizmet veren firmalar için küresel yakınsaklık eksikliği; işletme ve muhasebe firmaları için ortaya çıkacak zorluklar; KOBİ’ler ve “küçük ve orta büyüklükteki muhasebe firmaları” için daha fazla önem arz eden zorluklar yaratacak.

B- Muhasebe mesleğini etkileyen muhasebe meslek mensuplarının rolündeki genel gelişmelere ilişkin makro trendlerin ortaya koyduğu potansiyel fırsatlar ve tehditler:

- Finans ve Mali İşler Müdürü (CFO)’nın yönettiği muhasebe bölümü, örgütsel yapıda daha geniş görev alanı üstlenecektir. Muhasebe meslek mensubunun yeterlilikleri, strateji oluşturmadan yeni iş modellerini tanımlamaya kadar örgütsel yapıda karar almanın tüm yönlerinde baskın ve etkili olacaktır.

- Kurumsal yönetişimin güçlenmesi sonucunda; hile, yolsuzluk, kara paranın aklanması ve diğer etik olmayan uygulamaların ele alınmasında muhasebe mesleğinin büyük bir role sahip olduğuna ilişkin kamu beklentisi artacaktır.

- Hükümetler; şeffaflık ve hesap verilebilirliğin artmasına yönelik, raporlama konusunda giderek artacak olan baskı altında kalacaklar. Bu nedenle Hükümetler, muhasebe meslek mensuplarının yardımına daha fazla ihtiyaç duyacaklar. Bu durum meslek mensuplarının etki alanlarının, Hükümetler nezdinde artmasına neden olacaktır.

- Muhasebe meslek mensuplarından, yaptıkları raporlamanın örgütsel yapının performansında ve beklentilerde bütünsel bir görünüm sağlaması gerekecektir. (Burada sözü edilen görünüm; modern işletmenin karmaşıklığını ortaya koyan, etkisini ve potansiyel durumunu finansal ve finansal olmayan göstergeleri de kapsayan bir görünümdür)

- Muhasebe meslek mensubunun yarattığı katma değere göre etki alanının artması kısmen de olsa sunacakları perspektife bağlı olacaktır.

C- Muhasebe mesleğini etkileyen küreselleşme ve dünyanın demografik yapısındaki gelişmelere ilişkin makro trendlerin ortaya koyduğu potansiyel fırsatlar ve tehditler:

- Küreselleşme ve demografik yapıdaki makro trendler yarının muhasebe meslek mensuplarının; girişimcilik ruhu olan, meraklı, yaratıcı ve stratejik düşünme becerilerine sahip olmasını gerektiriyor. Bu gereklilik doğru yeteneği çekme ve devamlılığını sağlama konusunun

önemini artırıyor. Bu nedenle muhasebe meslek mensuplarının mesleğe girişleri için; işe alınma şekli, eğitimleri, öğretimleri ve gelişimleri konusunda temelden olmak üzere yeniden düşünmeyi gerektirecektir.

- Gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalardaki kuruluşların küresel genişleme hızındaki artış nedeniyle mesleğin sınır ötesi faaliyetlerinin teknik, dil ve kültürel zorluklarını çözme becerisine daha fazla önem verilmesini gerekecektir.

- Artan düzenlemeler, küresel yakınsama eksikliği nedeniyle zorluklar yaratacağı için, hızla küreselleşen bir pazar içerisinde faaliyet gösteren müşterilere hizmet sunan firmalar için doğacak zorlukları aşmak üzere; müşterilerin taleplerini karşılayacak ulusal düzeyde çalışan muhasebe firmalarına yeni fırsatlar çıkartmaktadır/yaratmaktadır.

- Gelişmekte olan ekonomilerde kayıt-dışı (gayri resmi) sektörleri resmi hale getirme isteği, mikro işletmelerin temel finansal okur-yazarlık konusunda yardım taleplerini arttıracaktır.

6.3. Muhasebe Mesleğini Etkileyen Genel Gelişmelere İlişkin Makro Trendlerin Etkilerine Karşı IFAC'ın Planladığı Faaliyetler:

IFAC, muhasebe mesleğini etkileyen genel gelişmelere ilişkin piyasalar ve teknoloji, muhasebe meslek mensuplarının rolü ile küreselleşme ve dünyanın demografik yapısındaki makro trendlerin sonuçlarına karşılık verecek faaliyetlerini aynı kapsamda tespit ederek planlamıştır.

A- Piyasalar ve teknoloji kapsamında mesleği etkileyen genel gelişmelere karşılık IFAC'ın planladığı faaliyetler:

Mesleği etkileyen yeni trendler ve bunlara nasıl karşılık verileceğine ilişkin bilgi paylaşımına olanak sağlamak için IFAC tarafından şu faaliyetler planlanmakta ve üye ülkelere önerilmektedir:

- Mesleğin çekiciliğini artırmak; yeni kuşak muhasebe meslek mensuplarının, yeteneklerinin korunması ve bunların yönetimi, eğitim ve öğretimdeki gelişmeler dahil yeni beceri ve yeterlilikler ihtiyacı için hazırlanmalarını sağlamak.

- Kamu yararına hizmet eden standart-yapıcı kurulların aracılığıyla bağımsızlık, yenilikçilik ve hızlı çözüm oluşturabilirlik kapasitesini güçlendirmek.

- Savunuculuk ve uygulama kaynaklarının paylaşımı dahil, düzenleyici manzaradan kaynaklanan paylaşım dahil, uluslararası standartların kabul ve uygulanabilirliğini desteklemek ve olanak sağlamak.

- Bölümlenme, aşırı yükleme, ülke dışılık ile meslek ve ticaret üzerindeki etkisi dahil, düzenleyici kurumların düzenlemelerinden kaynaklanan sorunları dile getirmek.

- Kurumsal yönetim, işleyiş süreci, adaptasyon ve uygulamayı müzakere etmek için uluslararası standart-yapıcılar ve kilit paydaşları buluşturan bir forum oluşturulmasını sağlamak.

B- Muhasebe mesleğini etkileyen muhasebe meslek mensuplarının rolündeki genel gelişmelere ilişkin makro trendlerin etkilerine karşılık IFAC'ın planladığı faaliyetler:

- Mesleğin değerini arttırmak ve küresel muhasebe mesleği adına kilit paydaşların haklarını savunmak.

- Kamu sektöründe şeffaflık ve hesap verilebilirliğin önemine ve yüksek kaliteli tahakkuk bazlı muhasebe standartlarının adaptasyon ve uygulanma ihtiyacına ilişkin farkındalığı arttırmak (örneğin Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Kurulu (IPSASB) tarafından geliştirilen standartları öne çıkarmak).

- Kamu sektörü ve kurumsal yönetişimin değeri, kalitesi ve muhasebe meslek mensuplarının hakkında konuşmalar yapmak.

- Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları (IPSAS) için Danışma Kurulu oluşturmak.

- Uluslararası Entegre Raporlama Konseyini desteklemek, entegre raporlamanın ilerlemesine ve gidişatına katkıda bulunmak ve entegre raporlamanın adaptasyon ve uygulamasına olanak sağlamak için muhasebe meslek kuruluşlarına yardımcı olmak.

- Kurumsal yönetim ve iç kontrol yaklaşımlarının uluslararası uyumu ve kurumsal risk yönetimini geliştirmek.

C- Muhasebe mesleğini etkileyen küreselleşme ve dünyanın demografik yapısındaki gelişmelerin etkilerine karşılık IFAC'ın planladığı faaliyetler:

- Mesleği etkileyen yeni trendler ve bunlara nasıl karşılık verileceğine ilişkin bilgi paylaşımına olanak sağlamak (mesleğin çekiciliğini artırmak, muhasebe meslek mensuplarının yeni nesil, yeni beceri ve yeterliler ihtiyacı için hazırlanması, yeteneklerin korunması ve yönetim ile eğitim ve öğretimdeki gelişmeler dâhil).

- Uluslararası standartların tutarlı ve etkin bir şekilde kabul ve uygulamasının önemini dile getirmek.

- Muhasebe mesleğinin gelişimine yönelik programları uygulamak ve uluslararası standartların adaptasyon veya uygulanmasını desteklemek.

- MOSAIC¹⁴ kanalıyla işbirliğini arttırmaya devam etmek ve gelişmekte olan ekonomilerde muhasebe mesleğini geliştirmek için finansman sağlamak.

- Ticari ortaklar ve danışmanlar olarak işletmelerde çalışan meslek mensupları ile küçük ve orta boy muhasebe firmalarının ulusal ve küresel ekonomilerde yarattıkları katma değeri ve kritik görevlerine ilişkin farkındalığı arttırmak.

6.4. Küresel Muhasebe mesleğini bekleyen stratejik ve operasyonel riskler:

A- Stratejik riskler:

- Standart-yapma konusunda paydaş güveninin azalması
- Paydaşların artan taleplerini karşılamak için hizmetleri tanımlama, önceliklendirme ve hizmetleri sunmada gösterilen başarısızlık.

- Küresel mesleğin sesi olarak etkinliğini kaybetme (proaktif ve alakalı olmada başarısızlık).

B- Operasyonel Riskler

- Finansal sürdürülebilirlik için yetersiz finansman
- Kapsamlı ve yüksek nitelikli personeli çekme/elinde tutmada başarısızlık (entelektüel kaynakların kaybı)

7. MUHASEBE MESLEĞİNİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİ

Dijitalleşmede yaşanan gelişmeler, hem ülke ekonomilerinin hem de makro açıdan endüstrilerin ve mikro açıdan işletmelerin faaliyetlerinin küresel zorluklarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Dijitalleşme, ülke yönetimlerinin (devletlerin), endüstrilerin ve işletmelerin; dijitalleşmenin neden olduğu zorlukları fırsatlara çeviren yeniliklere yönelmelerine ve yıkıcı özelliklere sahip yaratıcılıkta bulunmalarına ve büyük bir değişim-dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur/olmaktadır. Dünyayı sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik değişim ve dönüşüme uğratan ve uğratmaya devam edecek olan yenilikler; çeşitli alanlarda kararlı, etkili ve çözüm üreten güçlü küresel liderliğe gereksinime neden olmuştur. Bu bağlamda

---

¹⁴ MOSAIC: Memorandum of Understanding to Strengthen Accountancy and Improve Collaboration- Muhasebe Mesleğini Güçlendirmek ve İşbirliğini Arttırmak İçin Mutabakat Zaptı), IFAC, uluslararası donörler ve uluslararası gelişim komiteleri arasında işbirliğini arttırmak için temel oluşturan önemli bir Mutabakat Zaptıdır. Bu Mutabakat Zaptı, 13 imza sahibi ile, yükselen ekonomilerde muhasebe meslek kuruluşlarının kapasitesini arttırmak ve finansal yönetim sistemlerinin kalitesini geliştirmek için birliktelik yaklaşımının temelini sağlamaktadır. MOSAIC, 30 Kasım 2011 tarihinde Kore Busan'da Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü tarafından düzenlenen Dördüncü Üst Düzey Yardım Etkinliği Forumu esnasında imzalanmıştır. Bu etkinlik, kalkınma yardımlarının etkisini iyileştirmek ve Minimum Gelişim Hedeflerine bağlılığı güçlendirmek için küresel ilerlemeyi incelemek amacıyla düzenlenmiştir.

muhasebe mesleğinde küresel liderlik hem finansal raporlama hem de denetim boyutunda zorlukları fırsatlara çeviren mesleki yeterliliklerinin varlığını sağlayan yenilikçi yaklaşımı gerektirmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının; küresel ekonomik düzenden risk yönetimine kadar bir dizi faktörün etkisini anlamak, gerek bugün gerek gelecekte mesleği daha iyi bir konumda yürütmek ve zirvede olabilmek için daha çok bilgi, beceri ve deneyim birikimine sahip olmaları gerekmektedir (MmCgHEE, 2017). Ayrıca, 21'inci yüzyılda hayat mücadelesinin yerini bir değerler mücadelesine bırakacağını (Barret, 2017) dikkate alarak, meslek mensupları; mesleki birikimlerin dayanacağı mesleki değerler zincirinin oluşumuna özen göstermeli ve ön planda olmalıdır.

Muhasebe mesleğinde liderlik, mesleki faaliyetlerde bulunma yeterliliği yanı sıra mesleki hizmet talep eden müşterilerin zorlukları aşma beklentilerini de karşılayacak yenilikçi nitelikteki yetkinlikleri içeren yeterlilikleri gerektirmektedir. Bu gereklilik bir muhasebe meslek mensubunun yeni kuşak işlere¹⁵ liderlik yaparak müşterilerine kamu yararını gözeterek hizmet verebilmesi için; dürüstlük, güven, tarafsızlık, doğruluk ve mesleki teknik nitelikler gibi etik değerleri temel alarak ve çeşitliliği, yeni teknolojileri ve yeniliği öğrenerek kavramak ve benimsemek zorundadır. Dijitalleşmenin mesleklerin geleceğine etkisi konusunda yapılan bir araştırmada muhasebe mesleğinin yönetim danışmanlığı, vergi ve denetim alanında liderlik düzeyinde önemli roller üstleneceği beklenmektedir (Susskind ve Susskind, 2015). Muhasebe mesleğinin profesyonel yaklaşımına göre geleceği yakalamak için; muhasebe meslek mensuplarının yeni kuşak iş dünyasının liderleri arasında güçlü konumda yer almak ve bir fark yaratmak için mükemmelliği sağlamak amacıyla “yeterlilikler sürecinin” yeniden yeniliğe açık anlayışla gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda Kanada Muhasebeciler Birliği tarafından gelecek iş dünyası kuşağına liderlik amacıyla saptanan yeterliliklerin (yetkinliklerin) çerçevesi Şekil 1’de görüldüğü gibi iki grupta belirlenmiştir (CPA, Canada., 2016-2017):

- 1- Verilecek hizmetlerin teknik yeterlilikleri(yetkinlikleri)
- 2- Yeterlilikler için gerekli yetkinlikler.

Birinci grup; muhasebe meslek mensuplarının teknik yeterlilik sahibi olarak sundukları hizmetlere ilişkin şu faaliyetleri kapsamaktadır:

¹⁵Geleceğin işlerini tasarlamak, yaratmak ve yapılandırmak konusunda geniş bilgi için bakınız: A.Osterwalder, Y. Pigneur, Business Model Generation, John Wiley and Sons, Inc. New Jersey USA, 2010.

- a- Gelişmiş (ileri düzeyde) finansal raporlama yeterliliği
- b- Yönetim muhasebesi yeterliliği
- c- Strateji ve yönetim yeterliliği
- d-Denetim ve güvence yeterliliği
- e-Finansal yönetim yeterliliği
- f-Vergilendirme yeterliliği

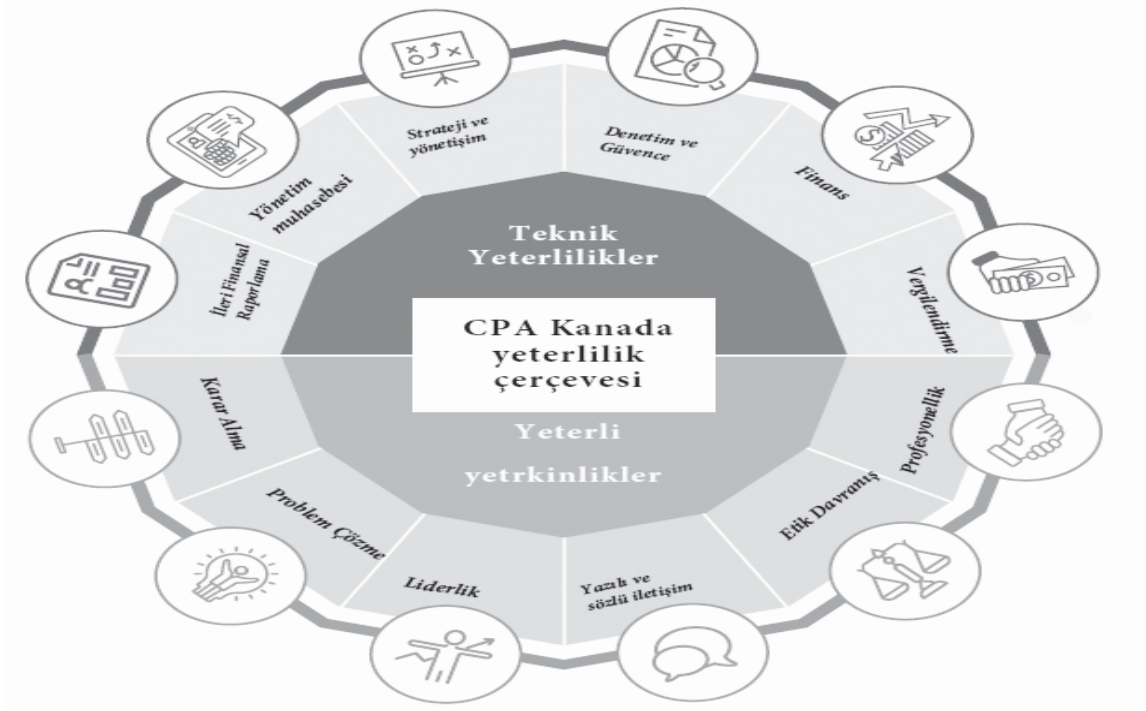
İkinci grup ise yukarıda sunulan hizmetlerin kapsamı konusunda gerekli teknik yeterlilikler için muhasebe meslek mensuplarının sahip olmaları gereken yetkinlikleri kapsamaktadır:

- a- Mesleki lisansa (ruhsata) sahip olma yeterliliği (profesyonellik)
- b- Etik davranışlar yeterliliği
- c-Yazarak ve konuşarak iletişim kurma yeterliliği
- d-Liderlik yeterliliği (yeteneği)
- e- Sorun çözme yeterliliği (yeteneği)
- f-Karar verme yeterliliği (yeteneği)

20. Dünya Kongresi için yapılan çalışmalarda küresel ölçekteki büyük eğilimleri irdeleyerek muhasebe mesleğini etkileyen temel sorunlara çözüm üretmek amacıyla belirlenmiş temel temalar mesleğin yeniden tasarlanması için yeterlilik kapsamına alınması gereken başlıca konuları içermektedir. Mesleğin şekillendirilmesinde etkili olması beklenen 20. Dünya Kongresi'nde konuşulması beklenen başlıca temalar şunlardır:

- * Refahın arttırılmasına kamu çıkarını koruyarak katkıda bulunmak;
- * Muhasebe mesleğinin geleceğini koruma;
- * Finansal önerilere güven yaratmak;
- * Zorlukların üstesinden gelebilecek liderlik
- * Parçalanabilir yeni teknolojilerin geliştirilmesinin benimsenmesi;
- * Etik ve dürüstlük mesleğin özünü;
- * Sürdürülebilirlik entegre raporlama ve şeffaflık;

Dijital dünyada mesleğin yeniden yapılandırması çalışmaları hızla devam etmektedir. Meslek örgütleri yaptıkları araştırmaları muhasebe dünyası ile paylaşmakta ve izleyecekleri yolu kamuoyuna açıklamaktadırlar. Bu konuda ICAEW (Institute of Chartered Accountants in England and Wales) tarafından yapılmış ve kamuoyu ile paylaşılmış çalışmalarda izleyecekleri yol haritası Şekil 5'teki şemada gösterilmiştir (ICAEW, 2015)

Şekil 4. Kanada Meslek Örgütüncü Mesleğin Geleceği İçin Öngörülen Yeterlilik ve Yetkinlikler

Kaynak: CPA Canada Annual Report, 2016-2017, 12.

8. SONUÇ

Bir taraftan dijitalleşme ve yapay zeka teknolojisindeki gelişmeler, diğer taraftan dünya finansını ve muhasebe mesleğinin işleyişini belirleyen kuralları düzenleyen kurumların sermaye ve para piyasaları adına muhasebe mesleğinden beklentileri ve istekleri mesleğin geleceğinde ciddi düzeyde değişim ve dönüşüm gerekeceğini gösteriyor. Bu nedenle muhasebe meslek örgütlerinin; meslek mensuplarının gelecekteki formasyonlarını geliştirecek çalışmalar ve düzenlemeler yapmaları gerekliliği doğurmuştur.

Yapılacak çalışmaların ve düzenlemelerin; küresel büyük eğilimleri (megatrendler, mesleği etkileyen yapay zeka ve blok zinciri gibi) ve yeni teknolojileri benimseyen ve kriptoparalar¹⁶

¹⁶ Bu konuda geniş bilgi için bakınız: P. Vigna, M. J Casey, Bitcoin ve Dijital Paranın Küresel Ekonomik Sisteme Meydan Okuması: Kriptopara Çağı, (Çeviri: A. Atav), Buzdağı Yayınevi, 2015; A. İda, Bitcoin Hakkında Güncel Herşey, Bizim Gezegen Yayınları, İstanbul, 2017

gibi yeniliklere yatkın, küreselleşmeyi, sürdürülebilirliği ve etik liderliği kullanabilen yeni yetenekleri mesleğe çekecek kapsamda olması gerekmektedir. Meslek örgütlerinin bu amaçla derinlemesine yapacakları araştırma ve çalışmalar sonrasında elde edilecek bulguları; standart belirleyicileri, politika yapıcıları ve düzenleyicileri, akademisyenler ile başta müşterileri olmak üzere finansal bilgi ihtiyacı olan tüm paydaşlarla paylaşırsa, mesleğin geleceğini etkileyecek tartışmaları yönlendirecektir (MmCgHEE, 2017).

Gündeme getirilecek konulardan biri yenilikçi kültürü ve birinci sınıf iş ortamından bilgi edinebilme konumuna göre meslek mensubunun kariyerini geliştirmesine katkıda bulunacak düzenlemelerdir. Teknolojiye hâkim olma, küresel bağlantıyı kolaylaştırırsa bile; yeni zorlukları belirleyerek karşılamak, bilgiyi paylaşmak ve zorlukları fırsata çevirmek için meslek örgütlerine yeni stratejik yönler belirlemek konusunda büyük görev düşmektedir. Özellikle iş dünyası ve kanun yapıcılar ile düzenleyici kurumlar muhasebe meslek mensuplarının (denetçilerin) katma değerini göz ardı etmektedirler (Attolini, 2009). Bu nedenle mesleğimizin geleceğini şekillendirmenin bir parçası olarak, finans kurumları, politika belirleyicileri, düzenleyici kurumlar ve iş dünyası; muhasebe mesleğinin ve mensuplarının yeniden ve nasıl yapılandıkları konusunda bilgilendirilmelidir.

Dijital Dünyada Liderlik: ICAEW Yaklaşım

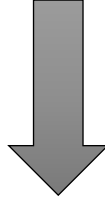
MESLEĞİMİZDEKİ DEĞİŞİKLİKLERİN ANLASILMASI

TEKNOLOJİK TRENDLERİN TANIMLANMASI

- Veri
- Etkileşim
- Finansal Teknoloji

MUHASEBEYE BAŞVURMAK

- Değişim için etkenler ve engeller
- İşletmede değişim
- Uygulamada değişim

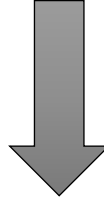
DİJİTAL DÜNYAYA DAHA İYİ HİZMET SUNMAK

GELECEK İÇİN KONUMLAN

- Değer katan muhasebe görevleri ve hizmetlerinin ulaştırılması
- Sınıflandırılmış becerilerin oluşturulması
- Duyarlı örgütlerin desteklenmesi

ORTAK EYLEMLERİN TANIMLANMASI

- Farkındalık ve eğitim
- Yenilik ve İşbirliği
- Sistemin tam anlamıyla değişmesi

ICAEW İLE İŞ BİRLİĞİ:

1. Güven veren bilgi kaynağı
2. Kurumsal bir ortak
3. Yenilikçi düşünme merkezi

Şekil 5. ICAEW Dijitalleşme Sürecine Karşılık Geliştirilen Yapılanma Anlayışı

Kaynak: ICAEW Information Technology Faculty, Providing Leadership in a Digital World, ICAEW, London, 2015, 7.

KAYNAKÇA

- Ace Accountancy Europe, (2017), (ACE), Standart Setting in the 21.st Century, ACE Yayını, Brussels.
- Akdoğan, N. (2005). Muhasebe Standartlarına Genel Bakış, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın İlk Kez Uygulanmasında İlkeler, IX Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu, İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İzmir.
- Arraou, P. (2016). The Certified Accountant and Digital Economy, Ordre Des Experts-Comptables, Paris.
- Ataman, Ü., R. Hacırüstemoğlu ve N. Bozkurt, (2001), Muhasebe Denetimi Uygulamaları, Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul.
- Attolunı, G. (2009). Global Riskler ve Denetim Mesleğinin Geleceği, 3 rd International Symposium on Auditing, İSMMM Odası, Yayın No: 135, İstanbul.
- Barret, R. (2017). Değer Odaklı Kurumlar Özgür Çalışanlar, Karlı Şirketler, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.
- Bozfakioğlu, M. N. (2002). Muhasebe Yönetimi ve Standardizasyon, XVII. Türkiye Muhasebe Kongresi Bildiriler, TÜRMOB Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, N. (2015). Muhasebe Denetimi, Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti, İstanbul, 2015.
- CPA Canada Annual Report, 2016 - 2017.
- Chu, S. (2015). CFO-CIO: Collaboration Vital, Spotlight on Business, Ernst & Young.
- Colson, B. (2008). Denetçilerin Sorumluluğunun Sınırlandırılmasına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler, Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler, Kamu Güveni ve Denetimi, 2nd International Symposium on Auditing in Turkey (Uluslararası Türkiye Muhasebe Denetimi) (Editör: Cemal İbiş), İSMMM Odası, Yayın No: 92, İstanbul.
- Erturan, İ. E. ve M. Erdoğan. (2008). Denetçinin Kültürel Kimliğinin Denetim Sürecine Etkileri, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 10 (2), Haziran.
- Fee Federation Of European Accountants. (2015). The Future of Corporate Reporting - Creating the Dynamics for Change, Cogioto Series, Brussels, October.
- Gates, B. (1999). Düşünce Hızında Çalışmak, (Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu), Doğan Yayıncılık, İstanbul.
- Gregory, W. (2017), Chair Transnational Auditors Committee, IFAC Council, Brussels, November.
- Güredin, E. (2008). Denetim ve Güvence Hizmetleri, SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler, 11. Basıdan Tıpkı 12 Bası, Arıkan Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti, İstanbul.
- Güredin, E. (1987). Türkiye'de Denetim Standartları'nın Oluşumu, 14. Türkiye Muhasebe Kongresi, Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, 3 (33-34), Eylül-Ekim.

- Hacırüstemoğlu, R., V. Demir, O. Akışık, (2004), Küreselleşmenin Muhasebe Mesleğinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerindeki Etkisi, 1st International Accounting Conference On The Way To Convergence, Bildiriler, MÖDAV, İstanbul.
- Holmes, A. W. ve W. S. Overmyer. (1976). Muhasebe Denetimi “Auditing” Standartları ve Yöntemleri, 1 (Çeviren:Oğuz Göktürk) Bilimsel Yayınlar Derneği, Ankara.
- ICAEW Information Technology Faculty. (2016). Big Data and Analytics-what’s New? ICAEW, London.
- ICAEW Information Technology Faculty. (2015). Providing Leadership in a Digitalworld, ICAEW, London.
- IFAC, Charting The Future of The Global Profession, Leadership, Reach, Impact, 2016-2018 Strategic Plan.
- IFAC Policy Position. 2012. 5 June. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/PPP%205%20%282%29.pdf> (Erişim Tarihi:15. 07. 2017).
- İda, A. (2017). Bitcoin Hakkında Güncel Herşey, Bizim Gezegen Yayınları, İstanbul, 7.
- International Reporting Councils (IIRD), International “IR” Framework, Paragraf 1.1. Mm Cg HEE, Maggie , (2017), ACCA,http://www.accaglobal.com/gb/en/professional_insights/intro-pi.html, (Erişim Tarihi: 19.10.2017).
- Monitoring Group Consultation. (2017). Strengthening The Governance and Oversight of The International Audit-Related Standard Setting Boards in The Public Interest (Kamu Grup İstişaresi, Kamu Yararı İçerisinde Uluslararası Denetim ile İlgili Standart-Yapıcı Kurulların Yönetişimi ve Gözetiminin Güçlendirilmesi), IFAC Genel Kurulu, Brüksel, Kasım.
- Mütercimler, E. (2006). Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekata Geleceği Yönetmek, ALFA Yayınları, İstanbul.
- Oxford Dictionaries, <https://oxforddictionaries.com/definition/standard>, (Erişim Tarihi :10.08.2017).
- Osterwalder, Alexander, Y. Pigneur. (2010). Business Model Generation, John Wileyand Sons, Inc. New Jersey USA.
- Saka, T. (2001). Türk Bankacılık Sektöründe Bilgi Teknolojileri Denetimi, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 224.
- Susskind R. ve D. Susskind. (2015). The Future of The Prufession, How Technology Will Transform The Work of Human Experts, Oxford UniverstyPress, London.
- Türker, İ. (2011). Türkiye’de Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Paralelinde Yapılan Düzenlemelerin Finansal Tablo Kullanıcıları Üzerindeki Muhtemel Etkileri, TÜRMOB Yayınları, No: 407, Ankara.
- Türker, M.ve E. O. Örerler. (2004). Türk İşletmelerinin Küresel İşletme Haline Getirilme Yolları İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2004-60, İstanbul.
- Türker, M. (2006). Uluslararası Denetim Standartları’na Yakınsama ve Türkiye Denetim Standartları’nın Oluşturulması, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 19.

- Türker, M. (2007). Global Auditand Its Role in International Business, Auditor's Profession and Its Role to Reliable Financial Auditing, Conference II, Institute of Authorized Chartered Accountants of Albania, Tiran.
- Ünal, İ. ve İ. Araya. (2016). Denetimin Ötesi Denetlenmiş Finansal Bilgilerin Sağladığı Katma Değer, Denetimin Değeri, Akis Bağımsız Denetim A.Ş. (KPMG), İstanbul.
- Vigna, P. ve M. J. Casey. (2015). Bitcoin ve Dijital Paranın Küresel Ekonomik Sisteme Meydan Okuması Kriptopara Çağı, (Çeviri: Ali Atav), Buzdağı Yayınevi.
- Ward, G. (2005). Regulation of the Audit Profession: IFAC View; Presented to the New Zealand Institute of Chartered Accountants Seminar: Regulation of Auditors; November 16, Aucland, New Zealand.
- Yanık, S. ve İ. Türker. (2012). Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama), İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:47, (Ekim).
- Yüksel, F. (2017). Entegre Raporlama Finansal ve Finansal Olmayan Raporlamanın Entegrasyonu, Ekin Basım, Bursa.

TÜRKİYE'DE 2014-2016 YILLARI ARASINDA AKADEMİK DERGİLERDE MUHASEBE ALANINDA YAYINLANAN MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ*

Yrd. Doç. Dr. Meral GÜNDÜZ**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2018; 20(1); 236-257

ÖZ

236

Bu çalışmada 2014-2016 yıllarında akademik dergilerde yayınlanan muhasebe alanındaki makaleler analiz edilmiştir. Muhasebe alanında yayınlanan makalelerin çoğunluğunun vakıf, dernek ve diğer kuruluşlara ait dergilerde yayımlandığı belirlenmiştir. Muhasebe alanında en çok makalenin 2014 yılında Mali Çözüm ve Muhasebe Finansman dergilerinde, 2015 ve 2016 yıllarında ise Muhasebe Bilim Dünyası dergisinde yayımlandığı, 2014-2016 yılları arasında toplamda en çok makalenin Muhasebe Bilim Dünyası dergisinde yayımlandığı tespit edilmiştir. 2014-2016 yılları arasında genel olarak sırasıyla Muhasebe Denetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları ve Finansal Muhasebe alanlarında en çok yayının yapıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Dergi, Makale Analizi

JEL Sınıflandırması: M40, M49, I23

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE ARTICLES PUBLISHED IN ACCOUNTING IN ACADEMIC JOURNALS BETWEEN 2014-2016 IN TURKEY

ABSTRACT

In this study, the articles in the accounting field published in academic journals in 2014-2016 were analyzed. It has been determined that the majority of the articles published in the field of accounting are published in journals belonging to foundations, associations and other organizations. Most of the articles have been published in the Journal of Accounting and Finance in 2014 and in the Journal of Accounting and Science in 2015 and 2016. Between 2014 and 2016, it was determined that the most published articles were published in the Journal of Accounting Science World. Between 2014 and 2016, it was generally

* Makale gönderim tarihi: 30.08.2017; kabul tarihi: 29.01.2018.

** Uşak Üniversitesi, orcid.org/0000-0002-9255-091X, meral.gunduz@usak.edu.tr

determined that the most publication was made in the areas of Accounting Auditing, Accounting and Auditing Standards and Financial Accounting.

Keywords: Accounting, Journal, , Article Analysis.

JEL Classification: M41, M49, I23

1. GİRİŞ

Bütün akademik disiplinlerdeki araştırmacılar alanlarındaki entelektüel gelişmeleri takip ederek, bu gelişmelerden yararlanmaktadırlar. Bu takip daha önce yapılan araştırma üzerinde sistematik olarak çalışmaların yapılması için gereklidir (Culnan 1986, 156). Bilimsel çalışmaların araştırmacılara aktarılmasında büyük rol oynayan süreli yayınlar, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çok hızlı gelişim göstermektedir. Günümüzde bilimsel araştırmalar sonucunda ortaya çıkan yeni bilgilerin diğer araştırmacılarla paylaşılması ve bu sayede toplumun yararına kullanılması bilginin değerini ve önemini daha da artırmıştır. Bilimsel araştırmaların var olan bilgilere katkıda bulunabilmesi, sonuçlarının okunup yararlanılabilmesi için en hızlı bir biçimde ilgili meslek mensuplarına ulaştırılması gerekmektedir. Bu noktada dergiler, araştırmacının bilgi alması kadar bilgi vermesi sürecinde, bilimsel bilgiyi literatüre dönüştürerek iletişimin sağlanmasında büyük rol oynamaktadırlar (Saraç 2006, 1). Bu açıdan değerlendirildiğinde dergilerin akademik bilginin yayılımına yönelik en önemli ortamı sağladığı görüşü geniş ölçüde kabul görmektedir (Uysal 2008, 181). Bilimsel dergilerde yer alan bir bilimsel makalenin en temel işlevi, araştırmacıların alanlarında neler olup bittiğini izlemelerine olanak vermesidir. Dolayısıyla araştırmacıların daha önceki birikimi bilmeden anlamlı katkılar sağlamaları olanaksızdır. Birikime küçük de olsa eklemeler yapabilmenin yolu, araştırmacıların birbirlerini okumalarından, alanında yapılan ve bilime katkı veren araştırmaları izlemelerinden geçmektedir. Bu bağlamda bilim yapma sürecinin ortamını makalelerin oluşturduğu söylenebilir (Önce ve Başar 2010, 55).

Bu çalışma üç amaca yönelik olarak yapılmıştır. Birincisi, muhasebe alanının konu yapısına ve belki de bilinmeyen yeni konularına dair fikir vermek, ikinci olarak, muhasebe alanında yapılan yayınların sayısını ve eğilimini saptamak ve üçüncü olarak bu alanda yazılan makalelerin yayınlanmasında hangi dergilerin daha çok tercih edildiklerini belirlemektir. Bu

amaçlar doğrultusunda Türkiye’de 2014-2016 yılları arasında akademik dergilerde muhasebe alanında yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizleri yapılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde; Türkiye’de muhasebe alanında şimdiye kadar yapılan bibliyometrik analizlere ilişkin literatür taramasına yer verilerek sonuçlar değerlendirilmiştir. Daha sonraki bölümlerde akademik dergilerin taranması sonucu elde edilen bulgular tablo ve grafikler halinde sunulmuş ve ulaşılan sonuçlara ilişkin değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Dünyada muhasebe araştırmalarına odaklanan birkaç yazar, bilimsel araştırmaların genel durumunu değerlendirmek için bibliyometrik göstergeler kullanarak yıllar içinde geniş kapsamlı bir bakış açısı sağlamıştır. Örneğin Brown ve Gardner (1985) ve Brown (1996) en etkileyici makaleleri, yazarları ve kurumları atıf analizi kullanarak analiz etmiş ve ABD yazarlarının ve kurumlarının en etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Coyne vd. (2010), Chakraborty vd. (2014) ve Pickerd vd. (2011) muhasebe konularını ve metodolojisini sınıflandıran birkaç sıralama geliştirmiştir. Brown ve Gardner (1985) atıf sayılarına göre belirli bir dergiyi analiz etmek için başka çalışmalar da geliştirmiştir. Diğer bazı yazarlar Hek ve Bremser (1986) ve Watts (1998) yayın sayısına göre bilgileri analiz etmiş ve diğer dergilerin kalitesini yükseltmek amacıyla bir sıralama hazırlamak amacıyla muhasebe dergilerinin kalitesini analiz etmişlerdir. Bu çerçevede Lowe ve Locke (2005), dergilerin kalitesini belirlemek için İngiliz muhasebe akademisyenlerine yönelik bir anket geliştirmişlerdir. Chan vd. (2009), tez atıf analizi ve yazar üyelik indeksini kullanarak ilk 100'deki kurumlara bağlı yazarların dergide yayın yüzdesini gösteren benzer bir yaklaşım geliştirmiştir. Martins vd. (2012) dünya genelinde Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) alanında yapılan araştırmaları incelemiş; periyodik yayınlarda da etkili olan daha verimli yazarların bu alanda etkili olmadıklarını gözlemlemişlerdir. Ayrıca yayınların büyük çoğunluğunun 2006'dan bu yana gerçekleştiği ve miktar açısından daha fazla olan ülkelerin Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avustralya ve İngiltere olduğunu belirlemişlerdir. Just vd. (2009), 1990-2007 yılları arasında muhasebe araştırmalarının entelektüel yapısını görselleştirmek ve son 18 yıl içinde alanın gelişimini göstermek amacıyla çalışma yapmışlardır.

Türkiye’de muhasebe alanındaki akademik çalışmalara ilişkin analizler yapılırken farklı odak noktaları ve amaçlar ele alınarak çalışmalar gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde; bazı araştırmaların Türkiye’de muhasebe alanındaki tüm araştırmalar üzerinde, bazılarının Türkiye’de muhasebe alanındaki bir tek konu üzerinde, bazılarının da bir tek dergide muhasebe alanında yayınlanan makaleler üzerinde yapıldığı görülmektedir.

Selimoğlu ve Uzay (2007), Türkiye’de 1995–2006 yılları arasında bağımsız denetim alanında yayınlanan makale ve bildirimlerde, bağımsız denetimin hangi konularının ne ölçüde incelendiğinin saptanması amacıyla bir çalışma yapmışlardır.

Sakin (2008), İşletme Fakültesi Dergisinde 1972-2007 yılları arasında yayınlanmış muhasebe ve finansman makalelerini incelemiş ve incelemede yayımlanan finans ve muhasebe makalelerinin nitel ve nicel karakteristiklerine ilişkin genel değerlendirmeler yapılmasını amaçlamıştır.

Uysal (2008), Muhasebe ve Bilim Dünyası dergisinde 2004-2006 yılları arasında çıkan muhasebe araştırmalarına yönelik atıf analizi yapmıştır.

Demirel Utku (2009), 2004-2008 yıllarını kapsayan muhasebeye ilişkin konuların bilimsel literatürünün gelişimine ilişkin bir içerik analizi yapmıştır. Çalışmanın sonucunda; son beş yıllık zaman dilimi içerisinde önde gelen üç dergide en çok yayın yapılan konu “kazançlar ve kazanç yönetimi”, alanda en çok yayın yapan üniversite “Stanford Üniversitesi”, büyük oranla yazarların bağlı bulunduğu ülke ise “ABD” olarak belirlenmiştir.

Önce ve Başar (2010), Türkiye’deki akademik araştırma dergilerinde 2000-2008 yılları arasında basılmış olan muhasebe konulu makalelerin analizini yapmış ve en fazla makalenin Finansal Muhasebe, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi ve Muhasebe Standartları kategorilerinde yazıldığını saptamışlardır. En fazla makalenin, sırasıyla akademik araştırma dergileri olarak kabul edilen Mali Çözüm, MODAV, MUFAD, Muhasebe ve Denetime Bakış dergilerinde yayınlandığını belirlemişlerdir.

Akçakanat ve diğerleri tarafından (2013) “Türkiye Muhasebe Standartları Çalışmalarının İçerik Analizi Bakımından Değerlendirilmesi (2004-2011)” adlı çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, muhasebe standartlarıyla ilgili en çok çalışma 2009-2010 yıllarında yapılmıştır. Ayrıca çalışmanın sonucunda standartların genel etkisinin ve KOBİ’lerde muhasebe standartları

uygulamalarının incelendiği çalışma sayısı diğer muhasebe standartlarına göre daha fazladır. Bununla birlikte 2004-2011 yılları arasında TFRS 5, TMS17, TMS 24, TMS 26, TMS 29, TMS 31, TMS 32, TMS 33 ve TMS 34 standartları ile ilgili çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.

Hotamışlı ve Erem (2014), Muhasebe ve Finansman Dergisi’nde 2005-2013 yılları arasında basılmış makaleleri bibliyometrik özellikleri kapsamında incelemiş ve çalışmanın neticesinde finansal performans, kamu ekonomisi ve finansal piyasalar konularına ağırlık verildiği görülmüştür. En fazla yayın yapan kurumlar arasında Marmara, Trakya ve İstanbul Üniversitelerinin yer aldığını tespit etmişlerdir.

Şentürk ve Fındık tarafından 2015 yılında, Türkiye’deki akademik dergilerde çevre muhasebesi alanında 2006–2014 yılları arasında yayınlanmış bilimsel makalelerin içerik analizi konulu çalışmalarında, 2006-2014 yılları arasında akademik olarak yayınlanan toplam 1.019 adet bilimsel makalenin 40 adedinin çevre muhasebesini konu edindiğini ve muhasebe bilimi kapsamındaki makalelerin yaklaşık %3’ünün çevre muhasebesi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Yücel ve diğerleri (2015), Türkiye’de 2007-2014 yılları arasında muhasebe ve finansal raporlama standartları konularında yayınlanmış akademik çalışmaları içeren bir araştırma yapmışlar ve çalışmanın sonucunda en çok çalışmanın standartların bütününe ele alan genel incelemeler şeklinde yapıldığı, en çok makalenin Mali Çözüm, Vergi Dünyası Dergisi ile Muhasebe ve Finansman Dergisi’nde yayınlandığı, en çok tezin ise Marmara Üniversitesi bünyesinde yazıldığını tespit etmişlerdir.

Demirel Arıcı ve diğerleri (2016), 2011-2015 yılları arasında ülkemizde önde gelen beş muhasebe dergisinde yayınlanan makaleleri, içerik analizi yöntemiyle yıl, dergi, kullanılan araştırma yöntemleri, veri toplama yöntemleri, analiz teknikleri, ele alınan örneklem, tercih edilen paket programlar ve dil açısından incelemiş ve tasnif etmişlerdir.

Apak ve diğerleri (2016), Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisinde Temmuz-2011 ve Ocak-2016 yılları arasında basılmış makaleleri bibliyometrik açıdan incelemiş ve en fazla yayın yapan kurumların Marmara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi olduğunu tespit etmişlerdir.

Kıymetli Şen, Hatunoğlu ve Terzi (2017), muhasebe araştırmalarında muhasebe eğitiminin yeri ve önemini tespit etmek için MÖDAV, MUFAD, BAKIŞ ve MUVU’da yayınlanan makaleleri incelemişlerdir. Analize dâhil edilen dergilerde 2009-2015 yılları arasında yayınlanan makaleler üzerinden araştırma yürütülmüştür. Araştırmada yöntem olarak bibliyometrik analiz tekniğini kullanmışlardır.

3. YÖNTEM

Günümüzde birçok farklı alanda yayınlar yapılmaktadır. Yayın yapmanın yanı sıra bilim insanlarına ve bilimsel yayınlara ilişkin çok sayıda göstergenin göz önüne alınmaya başlanması ile bibliyometrik analizler önem kazanmaya başlamıştır (Al 2008, 264).

Bibliyometri, belirli bir alanda belirli bir dönemde ve belirli bir bölgede kişiler ya da kurumlar tarafından üretilmiş yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak analize edilmesidir. Bibliyometri analizi, büyük veritabanlarından kaynak arayan ve açıkça yapılandırılmamış davranışların nedenlerini açıklayan bir araçtır. Bibliyometrik analiz, belirli bir bilgi alanındaki gelişimi göstermektir. Günümüzde bibliyometri araştırmaların eğilimini analiz etmek, ortaya çıkan bilim alanlarını belirlemek, makalelerin nerede ve hangi sıklıkla yayınlandığını tespit etmek için kullanılmaktadır. Bibliyometri, yayınlar, atıf yapılan referanslar, sözcük öbekleri, cümlecikler, atıflar, birlikte atıflar, yazarlık ve yapısal veriden gizli kalıpları çıkartabilecek özelliklerle ilgili farklı göstergelerin kullanımı yoluyla bilgi araştırır (Daim v.d. 2005,1).

Bu çalışmada bibliyometri tekniği kullanılarak Türkiye’de 2014-2016 yılları arasında akademik dergilerde yayınlanan muhasebe alanındaki makalelere ilişkin konu taraması ve yayınlandığı dergilere ilişkin analiz yapılmıştır.

Çalışmada genel olarak muhasebe alanındaki makaleler arama motoru aracılığıyla taranmış ve bu yöntemle muhasebe alanında makalelerin yayınlandığı vakıf, dernek, meslek odası ve diğer dergiler tespit edilmiştir. Belirlenen dergilerin 2014, 2015 ve 2016 yıllarındaki tüm sayıları tek tek taranarak muhasebe alanındaki makaleler kategorilerine göre sayılmış ve alt kategorileri belirlenmiştir. Aynı işlem Türkiye’deki tüm üniversitelerin İktisadi İdari Bilimler dergilerine ve Sosyal Bilimler Enstitüsü dergilerine de uygulanmıştır. Taramalar sırasında belirlenen ana kategoriler şu şekildedir:

1. Finansal Muhasebe,
2. Muhasebe Denetimi,
3. Yönetim ve Maliyet Muhasebesi,
4. Muhasebe ve Denetim Standartları,
5. Sosyal Muhasebe,
6. Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları,
7. Muhasebe Eğitimi,
8. Uzmanlık Muhasebeleri,
9. Finansal Tablolar Analizi.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada muhasebe alanındaki gelişmeleri etkili bir şekilde yansıttığı kabul edilen sosyal bilimler alanındaki dergilerde 2014-2016 yılları arasında yayınlanan makalelerin bibliyometrik profili farklı boyutlar açısından betimlenmiş ve toplamda 635 tane makale çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan makalelere ilişkin elde edilen tüm bilgiler, Excel programına aktarılmış; tüm değerlendirmeler ve tablolar bu program aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

4.1. Makalelerin Yayınlanmış Oldukları Dergilere Göre Dağılımı

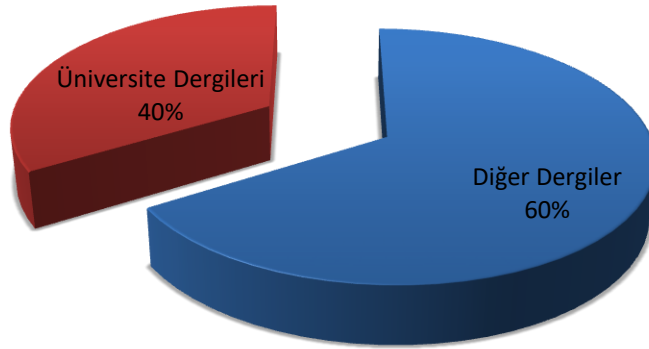
Muhasebe alanındaki makalelerin 2014-2016 yılları arasında yayımlandıkları dergiler ve dağılımlarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Makalelerin Yayınlanmış Oldukları Dergilere Göre Dağılımı

DERGİLER	2014	2015	2016	Toplam
Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi	2	10	5	17
Business and Economics Research Journal	1	4	5	10
Ege Akademik Bakış	2	0	3	5
İşletme Araştırmaları Dergisi	4	3	6	13
Mali Çözüm	22	16	18	56
Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MODAV)	17	30	54	101

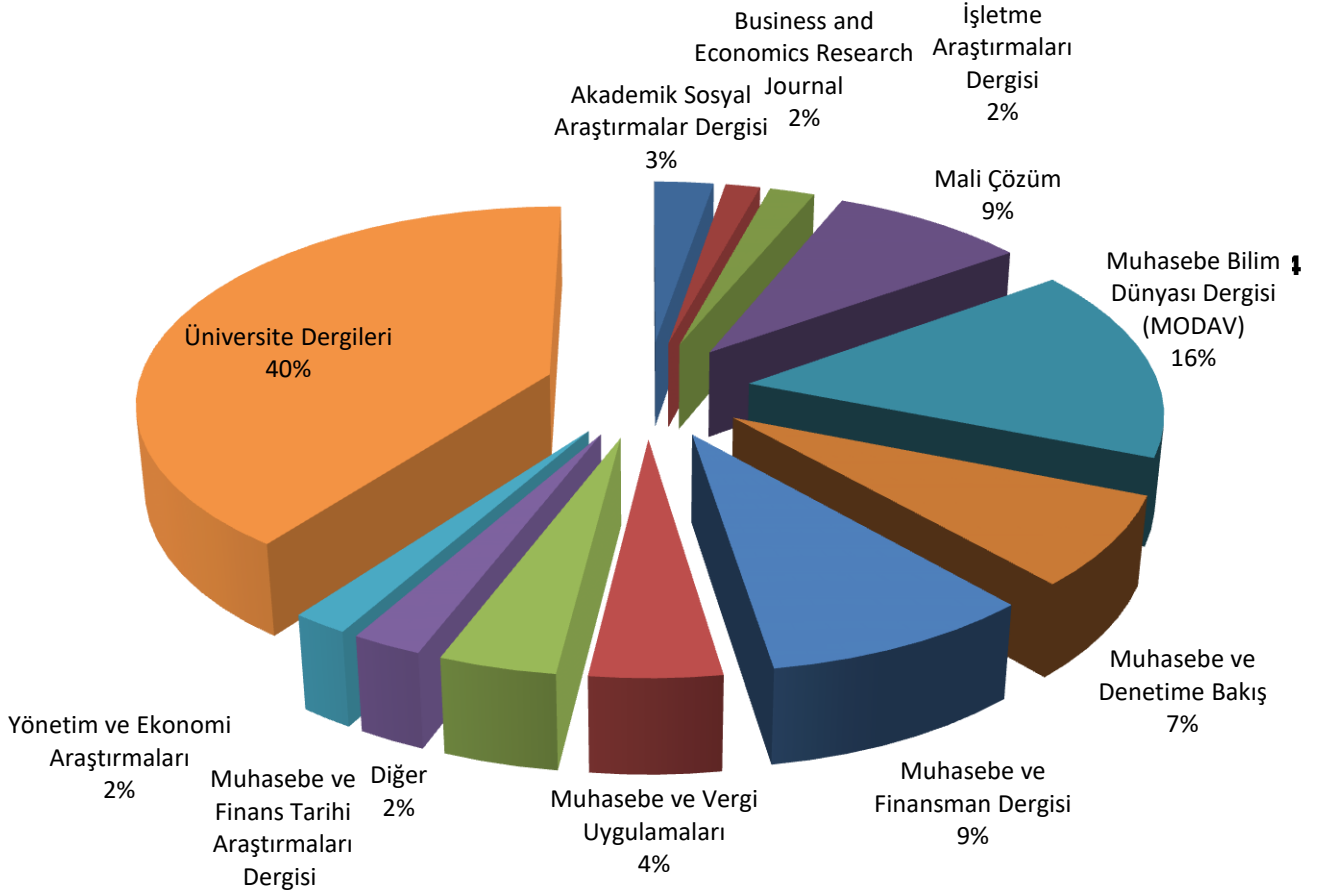
Muhasebe ve Denetime Bakış	8	16	23	47
Muhasebe ve Finansman Dergisi	22	18	18	58
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	11	10	7	28
Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları	8	7	10	25
Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi			1	1
Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları	2	1		3
Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler	2	2	2	6
Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları	7	2	3	12
Diğer Dergiler Toplam	108	119	155	382
<i>Üniversite Dergileri</i>	102	78	73	253
Genel Toplam	210	197	228	635

Tablo 1.'de dergiler vakıf, dernek ve diğer kuruluşların makaleleri "Diğer Dergiler" adı altında tek tek listelenirken, üniversiteler tarafından yayınlanan dergiler toplam olarak ele alınmıştır. 2014-2016 yılları arasında yukarıda listelenen 15 Diğer Dergide toplam 382 makale yayınlanırken, 40 Üniversite dergisinde 253 makale yayınlanmıştır.

Grafik 1. Makalelerin Dergilere Genel Dağılımı

Grafik 1.’de görüldüğü gibi muhasebe alanında yayınlanan makalelerin çoğunluğunun vakıf, dernek ve diğer kuruluşlara ait dergilerde yayınlandığını söyleyebiliriz.

Grafik 2. Makalelerin Yayınlanmış Oldukları Dergilere Göre Dağılımı

Grafik 2.’de ise yayınlanan makalelerin dergilere göre dağılımları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Buna göre muhasebe alanında en çok makale 2014 yılında Mali Çözüm ve Muhasebe Finansman dergilerinde, 2015 ve 2016 yıllarında Muhasebe Bilim Dünyası dergisinde yayınlanırken, 2014-2016 yılları arasında toplamda en çok makale Muhasebe Bilim Dünyası dergisinde yayınlanmıştır.

4.3. Makalelerin Yayımlanmış Oldukları Ana Kategorilere Göre Dağılımı

Muhasebe alanında yayımlanan makalelerin ana kategorilerine göre sınıflandırılması ve yıllar itibarıyla dağılımları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Muhasebe Alanında Yayımlanmış Makalelerin Ana Kategorilerine Göre Dağılımı

ANA KATEGORİLER		2014	2015	2016	Toplam
1	Finansal Muhasebe	25	29	37	91
2	Muhasebe Denetimi	35	36	30	101
3	Yönetim ve Maliyet Muhasebesi	25	26	24	75
4	Muhasebe ve Denetim Standartları	37	28	37	102
5	Sosyal Muhasebe	8	9	5	22
6	Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları	26	31	25	82
7	Muhasebe Eğitimi	14	9	18	41
8	Uzmanlık Muhasebeleri	19	10	16	45
9	Finansal Tablolar Analizi	20	20	36	76
Toplam		209	198	228	635

Tablo 3. incelendiğinde, 2014-2016 yılları arasında genel olarak sırasıyla Muhasebe ve Denetim Standartları, Muhasebe Denetimi ve Finansal Muhasebe alanlarında en çok yayının yapıldığı dikkat çekmekte, bunu Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensuplarına ilişkin yayımlanan makaleler takip etmektedir. En az sayıda makale ise Sosyal Muhasebe kategorisinde yayımlanmıştır.

Yıllar itibarıyla bakıldığında, 2016 yılında en fazla makalenin (228 Adet) yayımlandığı, bunu 2014 yılında yayımlanan makalelerin(209 Adet) takip ettiği ve 2015 yılında ise en az makalenin (198 Adet) yayımlandığını söyleyebiliriz.

4.3.1. Finansal Muhasebe Alanında Yayımlanmış Makalelerin Dağılımı

Finansal muhasebe kategorisindeki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 4’de gösterilmiştir..

Tablo 4. incelendiğinde finansal muhasebe kategorisinde en çok makalenin Finansal Raporlama ve Şeffaflık alt kategorisinde (34 Adet) yayınlandığı dikkat çekmektedir. Özellikle 2016 yılında (24 Adet) bu alt kategoride yayın sayısının çok arttığı gözlenmektedir. Bunu Genel Muhasebe (23 adet) takip etmektedir. Muhasebe Bilgi Sistemi (9Adet) alt kategorisinde en az yayın yapılmıştır. 2016 yılında bu alanda sadece (1) yayın yapılması dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Finansal Muhasebe Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

FİNANSAL MUHASEBE	Alt Kategori	2014	2015	2016	Toplam
	Genel Muhasebe	6	11	6	23
	Finansal Raporlama ve Şeffaflık	7	3	24	34
	Değerleme Ölçüleri ve Dönemsonu İşlemleri	3	4	3	10
	Yeni Konularda Muhasebeleştirme Uygulamaları	5	7	3	15
	Muhasebe Bilgi Sistemi	4	4	1	9
	Toplam	25	29	37	91

4.3.2. Muhasebe Denetimi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Muhasebe Denetimi kategorisi 2014- 2016 yıllarında en çok yayın yapılan kategoridir. Bu kategorideki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Muhasebe Denetimi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

MUHASEBE DENETİMİ	Alt Kategori	2014	2015	2016	Toplam
	Bağımsız Denetim	11	14	16	41
	İç Denetim	2	3	2	7
	Kamu denetimi	4	0	0	4
	İç Kontrol	2	2	1	5
	Denetim Raporu	0	2	0	2
	Adli Muhasebe	3	4	3	10
	Hata ve Hile	13	10	7	30
	Denetim Yazılımları	0	1	1	2
	Toplam	35	36	30	101

Bu alanda en çok Bağımsız Denetim alanında makale (41 Adet) yayınlanmış, bunu Hata ve Hile Takip (30 Adet) etmiştir. Bağımsız Denetime ilişkin makaleler yıllar itibariyle artış eğilimi gösterirken, Hata ve Hileye ilişkin makaleler azalış eğilimi göstermiştir. Son iki yılda Kamu Denetimi alanında hiç çalışma yapılmazken, Denetim Raporu (2 Adet) ve Denetim Yazılımlarına (2 Adet) ilişkin makaleler bu kategoride en az sayıya sahiptir.

4.3.3. Yönetim ve Maliyet Muhasebesi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Yönetim ve Maliyet Muhasebesi kategorisindeki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Yönetim ve Maliyet Muhasebesi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

YÖNETİM VE MALİYET MUHASEBESİ	Alt Kategori	2014	2015	2016	Toplam
	Maliyet Bilgi Sistemi	8	4	6	18
	Stratejik Yönetim	2	4	3	9
	Faaliyet Tabanlı Maliyetleme	7	3	5	15
	Hedef, Kaizen Maliyetleme	2	4	1	7
	Değer Akış Maliyetleme	1			1
	Kalite Maliyetleri	2	3	2	7
	Yaşam Seyri Maliyetleme		1	1	2
	Hizmet Üretim Maliyetleri		1	1	2
	Kaynak Tabanlı Maliyet		1		1
	Maliyet Liderliği		1		1
	Sürekli İyileştirme			1	1
	Tam Zamanında Üretim			1	1
	Fayda-Maliyet Analizi	1	1		2
	Karlılık Analizi	1	2	2	5
	Maliyet-Hacim- Risk analizi	1	1	1	3
	Toplam		25	26	24

Tablo 6.’da görüldüğü gibi Yönetim ve Maliyet Muhasebesi alt kategorisi en fazla olan kategoridir. Bu alanda en çok Maliyet Bilgi Sistemine (18 Adet) ilişkin makale yayınlanırken

bunu Faaliyet Tabanlı Maliyet (15 Adet) takip etmektedir. Stratejik Yönetim, Hedef ve Kaizen Maliyetleme ve Kalite Maliyetleri dışındaki kategoriler dışındaki konularda genellikle yayın sayısı çok azdır.

4.3.4. Muhasebe ve Denetim Standartları Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Muhasebe ve Denetim Standartları 2014-2016 yılları arasında en çok yayın yapılan kategorilerden birisidir. Muhasebe ve Denetim Standartları kategorisindeki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7.’de görüldüğü gibi; bu kategoride en çok makale (69 Adet) Muhasebe Standardı ve Uygulamasında yapılmıştır. Konu incelemesi yapıldığında, Kamu Gözetim Kurumu tarafından yayınlanan TMS ve TFRS’ye ilişkin muhasebe standartlarının büyük çoğunluğuna ait makaleye rastlanmaktadır. Buna karşın BDS’ye ilişkin makale sayısı daha azdır.

Tablo 7. Muhasebe ve Denetim Standartları Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

MUHASEBE VE DENETİM STANDARTLARI	Alt Kategoriler	2014	2015	2016	Toplam
	Muhasebe Standartları Uygulamaları (Genel)	7	3	7	117
	Muhasebe Standardı ve Uygulanması	26	20	23	69
	Finansal Raporlama Standartları	2	1	6	9
	Denetim Standartları		2		2
	Kobi TFRS	2	2	1	5
	Toplam	37	28	37	102

4.3.5. Sosyal Muhasebe Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Sosyal Muhasebe kategorisindeki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Sosyal Muhasebe Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

SOSYAL MUHASEBE	Alt Kategoriler	2014	2015	2016	Toplam
	Kurumsal Yönetim		2		2
	Çevre Muhasebesi	4	6	2	12
	Sosyal Sorumluluk	4	1	3	8
	Toplam	8	9	5	22

Tablo 8.’de Sosyal Muhasebe alanında yayınlamış makaleler yer almaktadır. Sosyal Muhasebe 2014-2016 yılları arasında en az yayının yapıldığı alandır. Bu kategoride en çok makale Çevre Muhasebe (12 Adet) alanında yapılmış, ikinci sırada Sosyal Sorumluluk (8 Adet) yer alırken, son sırada Kurumsal Yönetim (2 Adet) yer almıştır.

4.3.6. Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Tablo 9.’da Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları alanında yayınlanmış makalelerin dağılımı yer almaktadır.

Tablo 9. Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları Alanında Makalelerin Dağılımı

MUHASEBE MESLEĞİ VE MESLEK MENSUPLARI	Alt Kategoriler	2014	2015	2016	Toplam
	Bağımsız Denetçi ve Bilirkişilik	3	2	3	8
	Mesleki Beklentiler	1	2	1	4
	Mesleki Yeterlilik ve Performans	5	2	4	11
	Mesleki Sorumluluk	1	0	3	4
	Mesleki Memnuniyet	2	1	4	7
	Mesleki Sorunlar	7	14	3	24
	Mesleki Etik	2	6	3	11
	Standartlara Bakış ve Farkındalık	4	2	3	9
	Risk alma	0	1	1	2

	Teknoloji ve Paket Programları Kullanabilme	1	1	0	2
	Toplam	26	31	25	82

Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları Alanında 2014-2016 yıllarında en fazla makale mesleki (24Adet) sorunlar alt kategorisinde yayınlanmıştır. Özellikle 2015 yılında bu alanda 14 makale yayınlanmıştır. Bu alanda en az makale Mesleki Beklentiler (4 Adet), Mesleki Sorumluluk (4Adet), Risk alma (2 Adet) ve Teknoloji ve Paket Programları Kullanabilme(2 Adet) alt kategorilerinde yayınlanmıştır.

4.3.7. Muhasebe Eğitimi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Muhasebe Eğitimi kategorisindeki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 10'da gösterilmiştir.

Muhasebe Eğitimi alanında en fazla makale Öğrenci Eğitimi (14 Adet) alanında yapılmıştır. Bunu Öğrenci Başarısı (8 Adet) ve Muhasebe Öğrencilerinin Beklentileri (7 Adet) ve izlemektedir. Bu kategoride en az çalışma Staj Eğitimi (1Adet) ve Öğrenci İletişimi (1Adet) alanında yapılmıştır.

Tablo 10. Muhasebe Eğitimi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

MUHASEBE EĞİTİMİ	Alt Kategori	2014	2015	2016	Toplam
	Öğrenci Eğitimi	6	2	6	14
	Staj Eğitimi	1	0	0	1
	Tez Çalışmaları	2	0	4	6
	Muhasebe Öğrencilerinin Beklentileri	1	4	2	7
	Öğrenci Başarısı	3	2	3	8
	Muhasebe Standartlarına Bakış	1	0	3	4
	Öğrenci İletişimi	0	1	0	1
	Toplam	14	9	18	41

4.3.8. Uzmanlık Muhasebeleri Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Uzmanlık Muhasebeleri kategorisindeki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 11’de gösterilmiştir.

Uzmanlık Muhasebeleri kategorisinde en fazla makale Muhasebe Tarihi (25 Adet) alanında yayınlanmıştır. Alt kategori anlamında en fazla sayı bu kategoriye aittir. Bu nedenle her alt kategoride çok az sayıda makale yayınlanmıştır. Özellikle 2016 yılında Muhasebe Tarihi dışındaki alanlarda 1-2 adet ya da hiç makale yayınlanmamıştır.

Tablo 11. Uzmanlık Muhasebeleri Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

UZMANLIK MUHASEBELERİ	Alt Kategoriler	2014	2015	2016	Toplam
	Devlet Muhasebesi	1			1
	Kooperatif Muhasebesi	1		1	2
	Davranışsal Muhasebe			2	2
	Tarım Muhasebesi		1		1
	Muhasebe Tarihi	8	5	12	25
	Petrol Muhasebesi	1			1
	Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi	3			3
	Şirketler Muhasebesi	3	1		4
	Katkı muhasebesi		1		1
	Banka Muhasebesi		1		1
	Konaklama Muhasebesi	2	1		3
	Müşteri Muhasebesi			1	1
	Toplam		19	10	16

4.3.9. Finansal Tablolar Analizi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

Finansal Tablolar Analizi kategorisindeki makalelerin alt kategorilere göre yıllar itibarıyla dağılımı Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Finansal Tablolar Analizi Alanında Yayınlanmış Makalelerin Dağılımı

FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ	Alt Kategoriler	2014	2015	2016	Toplam
	Performans Ölçümü	9	7	19	35
	Finansal Analiz	4	0	3	7
	Oran Analizi	5	9	4	18
	Diğer	2	4	10	16
	Toplam	20	20	36	76

Finansal Tablolar Analizi kategorisinde 2014-2016 yılları arasında en fazla makale Performans Ölçümü (35 Adet) alanında yayınlanmıştır. En az makale Finansal Analiz (7 Adet) alt kategorisinde yayınlanmıştır. Oran Analizi, finansal analiz tekniği olmasına rağmen, bu kategori makalelerde özellikle belirtildiği için finansal analiz alt kategorisinin dışında tutulmuştur.

5. SONUÇ

Bu çalışma ile 2014-2016 yılları arasında akademik dergilerde muhasebe alanında yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizleri yapılmıştır. Bibliyometri araştırmaların eğilimini analiz etmek, ortaya çıkan bilim alanlarını belirlemek, makalelerin nerede ve hangi sıklıkla yayınlandığını tespit etmek için kullanılmaktadır. Literatür taramaya bakıldığında muhasebe alanında bibliyometri analizinin yıllar itibariyle birbiri takip eder şekilde 2014 yılına kadar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışma 2014'den itibaren yapılan yayınları ele alması bakımından önemlidir. Ayrıca yapılacak akademik çalışmalarda akademisyenlere konu belirleme açısından da yararlı olacaktır.

Çalışmada 2014 yılından itibaren muhasebe alanındaki makaleler taranarak, muhasebe alanında makalelerin yayınlandığı dergiler tespit edilmiştir. Tespit edilen dergilerde makaleler tek tek incelenerek ana kategoriler belirlenmiştir. Sonra bu kategorilerin alt kategorileri tespit edilmiştir.

Çalışmada 2014-2016 yılları arasında yayınlanan 635 makale incelenmiştir. Bu makaleler yayınlandığı dergiye, yer aldığı ana ve alt kategoriye göre tasnif edilmiştir. Makalelerin 382 tanesi “Diğer Dergiler” adı altında gruplandırığımız vakıf, dernek ve diğer kuruluşlara ait 14

dergide yayınlanırken 253 tanesi 40 üniversite dergisinde yayınlanmıştır. Buna göre muhasebe alanında yayınlanan makalelerin çoğunluğunun vakıf, dernek ve diğer kuruluşlara ait dergilerde yayınlandığını söyleyebiliriz.

Muhasebe alanında en çok makale 2014 yılında Mali Çözüm ve Muhasebe Finansman (MUFAD) dergilerinde, 2015 ve 2016 yıllarında ise Muhasebe Bilim Dünyası dergisinde yayınlanırken, 2014-2016 yılları arasında toplamda en çok makale Muhasebe Bilim Dünyası (MÖDAV) dergisinde yayınlanmıştır.

2014-2016 yılları arasında genel olarak sırasıyla Muhasebe ve Denetim Standartları, Muhasebe Denetimi ve Finansal Muhasebe alanlarında en çok yayının yapıldığı dikkat çekmekte, bunu Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensuplarına ilişkin yayınlanan makaleler takip etmektedir. En az sayıda makale ise Sosyal Muhasebe kategorisinde yayınlanmıştır.

Finansal muhasebe alanında Finansal Raporlama ve Şeffaflık alt kategorisinde (34 Adet) yayınlandığı dikkat çekmektedir. Özellikle 2016 yılında (24 Adet) bu alt kategoride yayın sayısının çok arttığı gözlenmektedir. Bunu Genel Muhasebe (23 adet) takip etmektedir. Muhasebe Bilgi Sistemi (9Adet) alt kategorisinde en az yayın yapılmıştır. 2016 yılında bu alanda sadece (1) yayın yapılması dikkat çekmektedir.

Muhasebe Denetimi kategorisinde en çok Bağımsız Denetim alanında makale (41 Adet) yayınlanmış, bunu Hata ve Hile Takip (30 Adet) etmiştir. Bağımsız Denetime ilişkin makaleler yıllar itibariyle artış eğilimi gösterirken, Hata ve Hileye ilişkin makaleler azalış eğilimi göstermiştir.

Yönetim ve Maliyet Muhasebesi alt kategorisi en fazla olan kategoridir. Bu alanda en çok Maliyet Bilgi Sistemine (18 Adet) ilişkin makale yayınlanırken bunu Faaliyet Tabanlı Maliyet (15 Adet) takip etmektedir. Stratejik Yönetim, Hedef ve Kaizen Maliyetleme ve Kalite Maliyetleri dışındaki kategoriler dışındaki konularda genellikle yayın sayısı çok azdır.

Muhasebe ve Denetim Standartları kategorisinde en çok makale (69 Adet) Muhasebe Standardı ve Uygulamasında yapılmıştır. Konu incelemesi yapıldığında, Kamu Gözetim Kurumu tarafından yayınlanan TMS ve TFRS’ye ilişkin muhasebe standartlarının büyük çoğunluğuna ait makaleye rastlanmaktadır. Buna karşın BDS’ye ilişkin makale sayısı daha azdır.

Sosyal Muhasebe 2014-2016 yılları arasında en az yayının yapıldığı alandır. Bu kategoride en çok makale Çevre Muhasebe (12 Adet) alanında yapılmış, ikinci sırada Sosyal Sorumluluk (8 Adet) yer alırken, son sırada Kurumsal Yönetim (2 Adet) yer almıştır.

Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları ana kategorisinde 2014-2016 yıllarında en fazla makale (24 Adet) mesleki sorunlar alt kategorisinde yayınlanmıştır. Özellikle 2015 yılında bu alanda 14 makale yayınlanmıştır. Bu alanda en az makale Mesleki Beklentiler (4 Adet), Mesleki Sorumluluk (3 Adet), Risk alma (2 Adet) ve Teknoloji ve Paket Programları Kullanabilme (2 Adet) alt kategorilerinde yayınlanmıştır.

Muhasebe Eğitimi alanında en fazla makale Öğrenci Eğitimi (14 Adet) alanında yapılmıştır. Bunu Öğrenci Başarısı (8 Adet) ve Muhasebe Öğrencilerinin Beklentileri (7 Adet) ve izlemektedir. Bu kategoride en az çalışma Staj Eğitimi (1Adet) ve Öğrenci İletişimi (1Adet) alanında yapılmıştır.

Uzmanlık Muhasebeleri kategorisinde en fazla makale Muhasebe Tarihi (25 Adet) alanında yayınlanmıştır. Alt kategori anlamında en fazla sayı bu kategoriye aittir. Bu nedenle her alt kategoride çok az sayıda makale yayınlanmıştır. Özellikle 2016 yılında Muhasebe Tarihi dışındaki alanlarda 1-2 adet ya da hiç makale yayınlanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akçakanat, Ö. Senal, S. ve Ateş, B. A. 2013. “Türkiye Muhasebe Standartları Çalışmalarının İçerik Analizi Bakımından Değerlendirilmesi (2004-2011)”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C.5, S.3.
- Al, U. 2004. “Bilimsel Yayınların Değerlendirilmesi: h-endeksi ve Türkiye'nin Performansı”, Bilgi Dünyası, Cilt: 9, Sayı: 2.
- Apak, S., Erol, M. ve Öztürk, S. 2016. “Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisinde Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi”, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Temmuz, S.11.
- Brown, L.D. and Gardner, J.C. 1985. ‘Applying Citation Analysis to Evaluate the Research Contributions of Accounting Faculty and Doctoral Programs’, The Accounting Review, 60 (2).
- Brown, L.D. 1996. ‘Influential Accounting Articles, Individuals, Phd Granting Institutions and Faculties: A Citational Analysis’, Accounting, Organizations and Society, 21 (7–8).

- Chan, K.C., Chan, K.C., Seow, G.S. and Tam, K. 2009. ‘Ranking Accounting Journals Using Dissertation Analysis: A Research Note’, *Accounting, Organizations and Society*, 34 (6–7).
- Chakraborty, V., Chiu, V. and Vasarhelyi, M. 2014. ‘Automatic Classification of Accounting Literature’, *International Journal of Accounting Information Systems*, 15 (2).
- Coyne, J.G., Summers, S.L., Williams, B. and Wood, D.A. 2010. ‘Accounting Program Research Rankings by Topical Area and Methodology’, *Issues in Accounting Education*, 25 (4).
- Culnan, M.J. 1986. “The Intellectual Development of Management Information Systems, 1972–1982: A Co-Citation Analysis”, *Management Science*, February S.1.
- Daim, T.U. Rueda, G.R. ve Martin, .T. 2005. “Technology forecasting using bibliometric analysis and system Dynamics”, *Technology Management: A Unifying Discipline for Melting the Boundaries*.
- Demirel Arıcı, N. Aktaş, R. ve Kargın, S. 2016. “ Muhasebe Alanında Yapılan Çalışmaların Araştırma Yöntemleri Açısından Analizi: Türkiye Örneği (2011-2015)”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Aralık Cilt 18 S.4*.
- Demirel, U. B. 2009. “Muhasebeye İlişkin Konuların Bilimsel Literatürünün Gelişimi: Bir İçerik Analizi, 2004-2008”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt.11, S.2.
- Heck, J.L. and Bremser, W.G. 1986. “Six Decades of the Accounting Review: A Summary of Author and Institutional Contributors”, *The Accounting Review*, 61 (4).
- Hotamışlı, M., Erem, I. 2014. “Muhasebe ve Finansman Dergisi’nde Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Temmuz, S.63.
- Kıymetli Şen, İ., Hatunoğlu, Z. ve Terzi, S. 2017. “Muhasebe Araştırmalarında Muhasebe Eğitiminin Yeri Ve Önemi: Muhasebe Dergileri Üzerinde Bibliyometrik Bir Araştırma”. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*; 19 (1).
- Lowe, A. and Locke, J. 2005. “Perceptions of Journal Quality and Research Paradigm: Results of a Web-based Survey of British Accounting Academics”, *Accounting, Organizations and Society*, 30 (1).
- Martins. A.L., Joao. B.N., Marion. J.C. 2012. “The Profile Of The Accounting Research About Ifrs: A Bibliometric Review Of International Articles On The Subject”, . *Revista Científica Hermes*, Vol 07, Iss 07.
- Önce, S. Başar, B. 2010. “Türkiye’deki Akademik Araştırma Dergilerinde Muhasebe Alanında Yazılmış Makalelerin Analizi: 2000-2008”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, S.45, Ocak
- Pickerd, J., Stephens, N.M., Summers, S.L. and Wood, D.A. 2011. ‘Individual Accounting Faculty Research Rankings by Topical Area and Methodology’, *Issues in Accounting Education*, 26 (3).
- Sakin, T. 2008. “A Content Analysis of Papers Published in the Journal of School of Business Administration: Accounting and Finance (1972-2007) İstanbul Üniversitesi İşleme Fakültesi Dergisi, Vol. 31, No. 1.

Saraç, C., 2006. Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı Açılış Konuşması, Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık I. Ulusal Kurultay Bildirileri , Ankara.

Selimoğlu S. Kardeş, Uzay Ş., 2007. “Türkiye’de Son 10 yılda Bağımsız Denetim Alanında Yapılan Araştırmalar: Literatür Taraması”, Mali Çözüm, Eylül-Ekim, Sayı:83.

Şentürk, F. Fındık, H. 2015. “Türkiye’deki Akademik Dergilerde Çevre Muhasebesi Alanında 2006–2014 Yılları Arasında Yayınlanmış Bilimsel Makalelerin İçerik Analizi”, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 1/3.

Uysal, Ö. Ö. 2009. “Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi (2004-2006) Üzerinden Muhasebe Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi”, XXVIII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu.

Yücel, S. Öncü, M. A. ve Kartal O. 2015. “Türkiye’de Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları Konularında Yayınlanmış Akademik Çalışmalar (2007-2014 Arası Literatür Taraması)”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim.

YAYIN KOŞULLARI VE

YAZIM KURALLARI

I. BİÇİM

1. Bütün metinler; Times New Roman, 11 punto ve 1,5 satır aralığı ile yazılmalıdır.
  2. Metinler genellikle 7000 kelimeyi geçmeyecek şekilde ve konu ile araştırma metodunun izin verdiği ölçüde öz olmalıdır. Giriş, metin, sonuç ve kaynakça dahil olmak üzere **tüm başlıklar numaralandırılmalı ve koyu olmalıdır**. Birinci derecedeki başlıkların “**tümü büyük harf**”, diğerlerinde “**sadece ilk harf büyük**” şeklinde olmalıdır.
  3. Üst, alt 3cm, sağ sol 2.5 cm olmalıdır.
  4. Tarafsız bir değerlendirme yapılabilmesi için yazarlar metinde veya başvuru dahilindeki deneysel test araçlarında kendilerini doğrudan veya dolaylı biçimde belli edecek şekilde davranmamalıdır. Tek çalışma yapanlar “biz” şeklinde vurgu yapmamalıdır.
  5. Çalışmanın başlığı, yazarın adı, ünvanı ve bağlı olduğu kuruluş ve e-mail adresini içeren bir **kapak sayfası** oluşturulmalıdır.
- Sayfa numaralandırma:** Tablolar, ekler ve kaynakça da dahil olmak üzere bütün sayfalar sıralı biçimde numaralandırılmalıdır.

II. İÇERİK

- Makale Türkçe ve İngilizce başlığı taşınmalıdır. Türkçe başlık ve isimler 11 punto olmalıdır.
- ÖZ'den itibaren giriş'e kadar 10 punto olmalıdır.

İngilizce başlık 10 punto olmalıdır.

Girişten itibaren metin sonuna kadar 11 punto olmalıdır.

ÖZ/ABSTRACT (10 punto)

Ortalama 70 kelimedenden oluşan, 10 satırı geçmeyen ve 10 punto ile Türkçe ve İngilizce abstract, özet (ÖZ adı ile) metin öncesinde ayrı bir sayfada yer almalıdır. Öz okuyucuyu metnin başlığı, metodu, kullanılan istatistik yöntem ve bulguları hakkında kısaca bilgilendirmelidir. Anahtar Kelimeler (Keywords) ve JEL Sınıflandırması özü takip etmelidir.

GİRİŞ (11 punto)

Çalışmanın amacı, metodolojisi ve bulguları hakkında daha fazla detay sağlayan kısım. Literatür taraması burada da olabilir.

METİN KISMI (11 punto)

Çalışma metni. Bu kısım literatür taraması da dahil olmak üzere işlenen konu hakkında öz ve yeterli bilgi vermelidir. Bu kısım konunun işlenişine göre nümerik olarak sınıflandırılabilir.

METİN İÇİNDE ATIFTA BULUNMA

Kaynakçada belirtilen çalışmalara bağlı olunmalı ve atıfta bulunulacak çalışma için “yazar tarih” sistemi kullanılmalıdır. Alınan çalışmanın ilgili sayfa numaralarının belirtilmesine çalışılmalıdır.

1. Metin içinde atıflar şu şekilde yapılmalıdır: yazarın soyadı ve tarih, virgül konulmadan ve parantez içerisinde (Akdoğan 2005), sayfa no varsa (Akdoğan 2005, 145); iki yazar olursa (Akdoğan ve Sevilengül 2007, 58), ikiden fazla yazar varsa (Karacabey ve diğerleri 2006, 124). İki çalışmadan alıntı yapılırsa (Karan 2003, 54; Karacabey 2001, 27); aynı yazarın iki veya daha fazla çalışmasından alıntı yapılırsa (Karatepe 2003, 2006).

2. Kaynakçada aynı yazarın aynı yıl içerisinde yayınlanmış birden fazla çalışması olduğu durumlarda a,b, ek olarak yılın sonuna yazılmalıdır. (Sayılğan 2002a, 37)

3. Bir yazarın adının metin içerisinde geçmesi halinde atıfta tekrar isim belirtmeye gerek yoktur. Örneğin: “Çelik (1999, 67) diyor ki...”

4. Kurumlar adına yapılan çalışmalarda imkan varsa kısaltma veya kısa başlıklar kullanılmalıdır (SPK Aylık Bülteni Ocak 2007).

5. Eğer hukuki mevzuat, yasal anlaşma veya mahkeme kararlarına atıfta bulunulacaksa hukuk çalışmaları ile ilgili atıfta bulunma kuralları kullanılmalıdır.

6. İnternet kaynakları www.borsaistanbul.com şeklinde olmalıdır.

METİN ALTINDA DİPNOTLAR: Dipnotlar atıf yapmak için kullanılmamalıdır. Ancak metin içerisinde kullanıldığı takdirde metnin bütünlüğünü bozacak nitelikteki bilgiler dipnot olarak kullanılmalı ve metinden daha uzun olmamalıdır. Dipnotlar metin boyunca üst simge şeklinde numaralandırılarak ilerlemelidir. Dipnot metni tek satır aralığıyla sayfa altında yer almalıdır.

III. TABLO VE ŞEKİLLER (10 punto)

1. Her tablo ve şekil bir numaraya ve içeriği tam olarak belirten bir başlığa sahip olmalı ve tüm kenarlıkları çerçeve ile sabitlenmelidir.

2. Tablo adı tablonun üstünde yer almalıdır. Tablo adı ilk harfleri büyük olmak üzere koyu yazılmalıdır. Tablo numaralandırılması **Tablo 1.** şeklinde olmalıdır.

3. Grafik adı grafiğin altında olmalıdır. Grafik adı ilk harfleri büyük olmak üzere koyu yazılmalıdır. Grafik numaralandırılması **Grafik 1.** şeklinde olmalıdır.

4. Şeklin adı şeklin altında olmalı ve **Şekil 1. Şekil adı** şeklinde yazılmalıdır. Şekil adı ilk harfleri büyük olmak üzere koyu yazılmalıdır.

5. Tablo, şekil ve grafiklerin kaynağının olması durumunda kaynakların tablo, şekil ve grafiklerin altına yazılması gerekmektedir.

IV. SONUÇ

Çalışmanın sonuçları ve öneriler/gelecek çalışmalar hakkında bilgi vermelidir.

V. KAYNAKÇA

Kaynakçaya numara verilmemelidir.

Çalışmada sadece atıfta bulunulan çalışmaları içeren bir kaynak listesi bulunmalı ve aşağıdaki bilgileri içermelidir:

1. Kaynaklar ilk yazarın soyadı veya kurumun adına göre alfabetik biçimde sıraya konulmalıdır.
2. Yazarların tam adı yerine ismin baş harfleri kullanılmalıdır.
3. Yazarın adının hemen arkasından yayının tarihi yer almalıdır.
4. Dergi başlıkları kısaltılmış olmamalıdır.
5. Aynı yazarların aynı yıl içerisindeki çalışmaları yılın arkasından harf verilecek şekilde belirtilmelidir.
6. Kaynakçada hiçbir yerde koyu renk kullanılmamalıdır.

Örnek kaynak gösterimleri:

Akdoğan, N. ve O. Sevilengül. 2007. Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Demsky, J.S. ve D.E.M. Sappington. 1989. "Hierarchical Structure and Responsibility Accounting", Journal of Accounting Research, 27 (Spring).

Sermaye Piyasası Kurumu (SPK). www.spk.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.03.2005).

BDDK Çalışma Raporları. 2002. Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri, No: 2002/4, Haziran.

VI. METİNLERİN TESLİMİ

Yazarlar şu kurallara dikkat etmelidir:

1. Başka bir dergi tarafından değerlendirilmede olan çalışmalar gönderilmemelidir. Yazar çalışmanın başka bir yerde yayınlanmadığı veya değerlendirme altında olmadığını ve telif hakkı talep etmeyeceğini açıkça belirtmelidir. Yazar adları, çalıştığı kurum, cep telefonu ve e-posta adreslerini belirttiği ayrı bir dosya oluşturmalıdır. Çalışmanın olduğu kısımda yazar bilgileri yer almamalıdır.

2. Saha çalışması veya deneye dayalı çalışmalarda çalışmanın dayandığı araç (anket, görüşme planı vs.) yazarın kimliğini belli etmeyecek şekilde çalışmada yer almalı ve bütün çalışmalar modavdergi@gmail.com adresine gönderilmelidir.

3. Yazar metnin bir kopyasını elinde tutmalıdır.

EDITORIAL POLICY AND STYLE INFORMATION

MANUSCRIPT PREPARATION AND STYLE

I. FORMAT

1. All manuscripts have to be typed in 11-point font and be 1.5linespaced, except for indented quotations.

2. Manuscripts have to be as concise as the subject and research method permit, generally not to exceed 7,000 words. All titles including the introduction, text, conclusion, and bibliography have to be **numbered** and be **bold**. Main headings have to be written using **capital letters** but the first letter of subheadings has to be a **capital letter**.

3. Margins of at least one inch from top, bottom, and sides should facilitate editing and duplication.

4. To promote anonymous review, authors should not identify themselves directly or indirectly in their papers or in experimental test instruments included with the submission. Single authors should not use the editorial "we."

5. A cover page must show the title of the paper, the author's name, title and affiliation, and email address.

Pagination: All pages, including tables, appendices and references, should be serially numbered.

II. CONTENT

The article has to own Turkish and English title. Turkish title and the name of author(s) should be typed in 11-point font. From abstract to "I. Introduction", 10-point font should be used.

English title must be 10-point font. From "I. Introduction" to the end of article, 11-point font must be used.

The Turkish and English abstract of about 70 words must be 10 lines, typed 10-point font and presented on a separate page immediately preceding the text. The Abstract should concisely inform the reader of the manuscript's topic, its methods, and its findings. Keywords and JEL classification must follow the Abstract.

INTRODUCTION (11-point font)

This section provides more details about the paper's purpose, motivation, methodology, and findings. Literature review can be done in this section as well.

MAIN TEXT (BODY) (11-point font)

In addition to literature review, this section should give clear and concise information to inform the reader about the manuscript's contribution. This section can be divided into subheadings and those subheadings have to be classified numerically.

CITATIONS WITHIN THE TEXT

Work cited should use the "author-date system" keyed to a list of works in the reference list. Authors should make an effort to include the relevant page numbers in the cited works.

1. **In the text, works are cited as follows:** authors' last name and date, without comma, in parentheses: for example, (Jones 1987); with two authors: (Jones and Freeman 1973); with more than two: (Jones et al. 1985); with more than one source cited together (Jones 1987; Freeman 1986); with two or more Works by one author: (Jones 1985, 1987).

2. When the reference list contains more than one work of an author published in the same year, the suffix a, b, etc. follows the date in the text citation: for example, (Jones 1987a) or (Jones 1987a; Freeman 1985b).

3. If an author's name is mentioned in the text, it need not be repeated in the citation; for example, "Jones (1987, 115) says...."

4. Citations to institutional works should use acronyms or short titles where practicable; for example, (AAA ASOBAT 1966); (AICPA Cohen Commission Report 1977). Where brief, the full title of an institutional work might be shown in a citation: for example, (ICAEW The Corporate Report 1975).

5. If the manuscript refers to statutes, legal treatises or court cases, citations acceptable in law reviews should be used.

6. If internet based resources are used, related website should be stated such as www.borsaistanbul.com

FOOTNOTES: Footnotes are not used for citation. Textual footnotes must be used only for extensions and useful excursions of information that if included in the body of the text might disrupt its continuity. Footnotes must be consecutively numbered throughout the manuscript with superscript Arabic numerals. Footnote text must be single-spaced and placed at the end of the page.

III. TABLES AND FIGURES (10-point font)

The author must note the following general requirements:

1. Each table and figure has to bear a number and a complete title indicating the exact contents of the table or figure and be framed.

2. The title has to be above the table. The title of each table has to be typed in bold and the first letter of the title has to be a capital letter. The table has to be numbered such as **Table 1**.

3. The title of the graphic has to be below the graphic. The title of the graphic has to be typed in bold and the first letter of the title has to be a capital letter. The graphic has to be numbered such as **Graphic 1**.

4. The title of the figure has to be below the figure. The title of the figure has to be typed in bold and the first letter of the title has to be a capital letter. The figure has to be numbered such as **Figure 1**.

5. If tables, figures and graphics are taken from other sources, those sources have to be stated under the related tables, figures and graphics.

IV. CONCLUSION

The results of the study, any suggestions related to findings and further research issues have to be stated in this section.

V. REFERENCE

References will not be numbered. Every manuscript must include a list of references containing only those works cited and must include the information mentioned below:

1. Arrange citations in alphabetical order according to surname of the first author or the name of the institution responsible for the citation.
2. Use author's initials instead of proper names.
3. Date of publication must be placed immediately after author's name.
4. Titles of journals should not be abbreviated.
5. Multiple works by the same author(s) in the same year are distinguished by letters after the date.
6. None of the words will be typed in bold in the References.

Sample entries are as follows:

American Accounting Association, Committee on Concepts and Standards for External Financial Reports. 1977. Statement on Accounting Theory and Theory Acceptance, Sarasota, FL: AAA.

Demski, J. S., and D. E. M. Sappington. 1989. Hierarchical Structure and Responsibility.

Capital Markets Board (CMB). www.spk.gov.tr (Access Date: 15.03.2005).

BRSA Working Reports. 2002. Determinants of Profitability in Turkish Banking Sector, No: 2002/4 June.

VI. SUBMISSION OF MANUSCRIPTS

Authors should note the following guidelines for submitting manuscripts:

1. Manuscripts currently under consideration by another journal or publisher should not be submitted. The author must state that the work is not submitted or published elsewhere and he/she will not demand copyright. A separate Word file has to be prepared to state the author's

name, institution, cell phone and e-mail. Information about the author should not be stated in the article.

2. Manuscripts reporting on field surveys or experiments(questionnaire, case, interview plan or the like) should not indicate the identity of the author and all manuscripts must be sent to modavdergi@gmail.com .

3. The author should retain a copy of the paper.

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

Cilt/Volume:20 Sayı/Issue:1 Mart/March 2018

IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDINA GÖRE FİNANSAL VARLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE SINIFLANDIRMADA KULLANILAN TESTLER / KRİTERLER Yrd. Doç. Dr. Mehmet Maşuk FİDAN.....	1
ENTEĞRE RAPORLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER: ENTEĞRE RAPOR HAZIRLAYAN İŞLETMELER VE BIST KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN İŞLETMELER AÇISINDAN BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Burcu İŞGÜDEN KILIÇ.....	28
BAĞIMSIZ DENETİMDE YENİ BİR YAKLAŞIM: KİLİT DENETİM KONULARI Aziz DOĞAN.....	65
BT DENETİMİ - BİR ÖRGÜTTEKİ BİLGİ TEKNOLOJİLERİ DENETİMİNE GİRİŞ Elda HOXHAJ.....	90
TÜRKİYE'DE MUHASEBE VE DENETİM MESLEKLERİNDE ETİK EĞİTİM VE MESLEKİ EĞİTİM SÜRECİ: TARİHSEL BİR BAKIŞ AÇISI Prof. Dr. Mehmet OZBIRECİKLI Doç. Dr. İlker KIYMETLI SEN.....	116
KAMU SEKTÖRÜ DENETİMİNDE YENİ BİR BAKIŞ: ETİK DENETİMİ Yaşar UZUN.....	144
PSİKOLOJİK UZAKLIK VE ALGILANAN YATIRIM YETERLİLİĞİNİN YATIRIM YAPMA İSTEĞİNE ETKİSİ: TÜRKİYE'DE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA Doç.Dr. Emre CENGİZ.....	162
OYUNLAŞTIRMANIN MUHASEBE EĞİTİMİNDE KULLANIMI, PİLOT PROJE: "HESAP GÜNÜ" Yrd. Doç. Dr. Burak ÖZDOĞAN Arş. Gör. Tuna Can GÜLEÇ Doç. Dr. Rabia AKTAŞ.....	179
DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE KÜRESEL MUHASEBE MESLEĞİNİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİNE BAKIŞ Masum TÜRKER.....	202
TÜRKİYE'DE 2014-2016 YILLARI ARASINDA AKADEMİK DERGİLERDE MUHASEBE ALANINDA YAYINLANAN MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Meral GÜNDÜZ.....	236